
VOJENSKÁ HISTÓRIA

Časopis
pre vojenskú históriu
múzejníctvo
a archívniectvo

3/2026

VYDÁVA VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV V BRATISLAVE

© Vojenský historický ústav

Casopis je dostupný aj na www.vhu.sk – Open Access – pri zachovaní všetkých pravidiel autorstva príspevkov a vydavateľských práv vydavateľa – verejná licencia Creative Commons CC BY – NC – ND 4.0

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

OBSAH

Štúdie

PALKO, Jakub: Od Litavy po Kressenbrunn: Česko-uhorské vojny o babenberské dedičstvo v diele Liber certarum historiarum opáta Jána z Viktringu (1246 – 1261) 7

KOMJÁTI, Igor Zoltán: „...God knows whether we will ever see our recovery from this misery...”. (Correspondence between István Terbóts, Land-Steward of Szádvár, and István Koháry, the General-Captain of Fiľakovo Fortress in 1678) 23

VYHLÍDAL, Milan: Činnosť 2. (zpravodajského) oddelení štábu veliteľství I. sboru v Praze. Příspěvek k problematice vojenského zpravodajství před druhou světovou válkou 43

MEDVECKÝ, Matej: Veliteľ spojovacích vojsk a generál v nemilosti. Osudy Jozefa Marka v rokoch 1945 – 1957 73

Dokumenty a materiály

ŠTÉR, Roman: Koně v československých vojenských jednotkách na východní frontě 95

MINÁRIKOVÁ, Katarína: Služobný predpis K - III - 1. Služobná činnosť v útavoch remontnej správy – Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach a kontext jeho vzniku 113

Bibliografia

ŠEĎOVÁ, Božena: Vojenská história Slovenska a Slovákov. Výberová bibliografia XXXI. - 2023 150

Anotácie, glosy 174

Kronika 183

INHALT

Studien

PALKO, Jakub: Von der Leitha bis Kressenbrunn: Die böhmisch-ungarischen Kriege um das babenberger Erbe im Liber certarum historiarum des Abtes Johann von Viktring (1246 – 1261) 7

KOMJÁTI, Igor Zoltán: „...Gott weiß, ob wir jemals wieder von diesem Unglück befreit werden...“ (Die Korrespondenz zwischen Stephan Terbóts, Verwalter der Herrschaft der Burg Szádvár, und Stephan Koháry, Oberhauptmann der Bur Fileck, aus dem Jahr 1678) 23

VYHLÍDAL, Milan: Die Tätigkeit der 2. (nachrichten-) Abteilung des Stabes des I. Korpskommandos in Prag. Ein Beitrag zur Problematik des militärischen Nachrichtendienstes vor dem zweiten Weltkrieg 43

MEDVECKÝ, Matej: Befehlshaber der Fernmeldetruppen und General in Ungnade. Das Schicksal Jozef Markos in den Jahren 1945–1957 73

Documente und Materialien

ŠTÉR, Roman: Pferde in den tschechoslowakischen Militäreinheiten an der Ostfront 95

MINÁRIKOVÁ, Katarína: Die Dienstvorschrift K - III - 1. Dienstbetrieb in den anstalten der Remontenverwaltung – Militärgestüt in Horné Motešice und der Kontext seiner Entstehung 113

Bibliographie 150

Anotationen, Glossen 174

Chronik 183

CONTENTS

Studies

PALKO , Jakub: From Litava to Kressenbrunn: The Bohemian–Hungarian Wars over the Babenberg Inheritance in the Liber Certarum Historiarum of Abbot John of Viktring (1246–1261)	7
KOMJÁTI , Igor Zoltán: „...God knows whether we will ever see our recovery from this misery...”. (Correspondence between István Terbóts, Land-Steward of Szádvár, and István Koháry, the General-Captain of Fiľakovo Fortress in 1678)	23
VYHLÍDAL , Milan: The Activity of the 2nd (Intelligence) Department of the Headquarters Staff of I Corps in Prague: A Contribution to the Study of Military Intelligence before the World War 2.	43
MEDVECKÝ , Matej: Commander of Signals Troops and a General in Disgrace: The Fate of Jozef Marko, 1945–1957	73

Documents and Materials

ŠTÉR , Roman: Horses in Czechoslovak Military Units on the Eastern Front	95
MINÁRIKOVÁ , Katarína: Service Regulation K–III–1. Service Activity in Remount Administration Establishments – Military Stud Farm at Horné Motešice, and the Context of its Origin	113

Bibliography	150

Anotations, Glossary	174

Chronicle	183

ŠTÚDIE

OD LITAVY PO KRESSENBRUNN: ČESKO-UHORSKÉ VOJNY O BABENBERSKÉ DEDIČSTVO V DIELE *LIBER CERTARUM HISTORiarum* OPÁTA JÁNA Z VIKTRINGU (1246 – 1261)¹

JAKUB PALKO

PALKO, J.: From Litava to Kressenbrunn: The Bohemian–Hungarian Wars over the Babenberg Inheritance in the *Liber Certarum Historiarum* of Abbot John of Viktring (1246–1261). *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 7–22, Bratislava.

The present study analyses the first two phases of the war over the Babenberg inheritance (1246–1261) as presented in the chronicle *Liber Certarum Historiarum* by John, abbot of Viktring. Despite its scope and high evidential value, this source has been used only marginally in Central European historiography. The aim of the study is, on the basis of a content analysis of the first four chapters of the first book of the work, to reconstruct the chronicler's narrative and interpretative framework, to identify the legitimization strategy for the restoration of sovereign authority in the region, and to compare his account with the parallel Austrian annalistic tradition.

Keywords: War over the Babenberg inheritance, John of Viktring, *Liber Certarum Historiarum*, sovereign legitimacy, Přemysl Otakar II, Belo IV.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.1>

Úvod

Smrť rakúskeho a štajerského vojvodu Fridricha II. v bitke na rieke Litava (15. júna 1246) znamenala, že dynastia Babenbergovcov, ktorá po niekoľko storočí dominovala politickému vývoju východoalpského priestoru, vymrela po meči. Táto udalosť zároveň otvorila otázku nástupníctva a bezprostredne podnietila konflikt označovaný ako vojna o babenberské dedičstvo (1246 – 1278). Vymretie dynastie Babenbergovcov narušilo mocenskú rovnováhu v strednej Európe, kde dovtedy dominovali predovšetkým uhorskí Arpádovci, českí Přemyslovci a rakúski a štajerskí Babenbergovci. Práve ich dedičstvo sa stalo predmetom záujmu uhorských a českých panovníkov a príčinou série konfliktov trvajúcich viac než tri desaťročia.²

Vojna o babenberské dedičstvo patrí ku konfliktom, ktoré sa v dobovej naračnej tradícii odrazili s mimoriadnou intenzitou, keďže jej priebeh zachytilo veľké množstvo kroník a letopisov vznikajúcich v rozličných politických a geografických prostrediach, a to nielen v strednej Európe.³ Táto skutočnosť zároveň otvára otázku výberu konkrétneho pramenného

¹ Výskum bol financovaný EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V05-00012.

² K bitke na rieke Litava pozri: DIENST, Heide. Die Schlacht an der Leitha 1246. In: *Militärhistorische Schriftenreihe* 29. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1971, 36 s.

³ Asi najmarkantnejším dôkazom presahu konfliktu do stredovekých naračných tradícií presahujúcich geografický región strednej Európy je zmienka o vojne o babenberské dedičstvo v islandských análoch písaných v starej nórčine: „1271. Pastriddu þeir Bela konungr af Ungaria ok konungr af Boheim um ríki þat

ho korpusu a jeho výpovednej hodnoty. V predkladanej štúdii je pozornosť sústredená na dielo *Liber certarum historiarum* (ďalej LCH) opáta Jána z Viktringu, ktoré napriek svojmu rozsahu a tematickej relevancii k sledovanému konfliktu zostáva v historiografii skôr na okraji záujmu.⁴ Kombinácia jeho obsahovej bohatosti, detailného zachytenia viac či menej významných politických udalostí a vysokej jazykovej úrovne spracovania textu z neho robí mimoriadne hodnotný prameň pre analýzu vojny o babenberské dedičstvo.⁵ Práve v predstretom početnom a žánrovo rôznorodom pramennom korpuse zaujíma LCH osobitné miesto, pretože ide o prameň rozsiahly, kompozične ucelený a pre sledovanú tému mimoriadne hodnotný. Jeho výber preto nevyplýva len z tematickej blízkosti k skúmanému problému, ale aj zo snahy sústrediť pozornosť na prameň, ktorého výpovedný potenciál nebol doposiaľ plne docenený.⁶

Sledovaný úsek LCH pritom nie je len kronikou opisujúcou súperenie panovníckych dynastií. Vojna o babenberské dedičstvo vo svojich prvých dvoch fázach, zahŕňajúcich obdobie rokov 1246 – 1261, mala výrazný vojenský charakter: sprevádzali ju opakované vojenské vpády, ničenie pohraničných oblastí, odvliekanie obyvateľov do zajatia a vojenské strety, z ktorých bitka pri Kressenbrunne v roku 1260 predstavuje jeden z najvýznamnejších ozbrojených konfliktov stredoeurópskeho priestoru tohto obdobia. Cieľom predkladanej štúdie je prostredníctvom obsahovej analýzy prvých štyroch kapitol prvej knihy LCH rekonštruovať spôsob, akým Ján z Viktringu tento vojenský konflikt vo svojom texte zachytáva, interpretuje a naratívne spracováva. Osobitná pozornosť je pritom venovaná spôsobu, akým kronikár pracuje s opisom vojenských udalostí, kde takýto opis využíva, kde ho naopak zámer potláča a ako jeho selektívny postup slúži na budovanie propremyslovského legitimačného naratívu. Jánovo podanie je zároveň konfrontované s rakúskou analistickou tradíciou, ktorá tie isté udalosti spracúva s výrazne odlišným dôrazom na vojenskú agresivitu uhorskej strany a jej dôsledky pre bežné obyvateľstvo a cirkevné inštitúcie babenberských krajín.

---

et Austria heitir; þat liggr milli landa þeira.“ WAITZ, Georg (ed.). Ex Annalibus Islandicis a. 422 – 1317. In: *Monumenta Germaniae historica. Scriptores* 29 (MGH SS). Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1892, s. 263 – 264.

⁴ Text LCH sa zachoval v obmedzenom počte rukopisov, pričom kľúčový význam má mnichovský kódex Clm 22 107 uložený v Bavorskej štátnej knižnici v Mníchove. Pozri: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Clm 22 107.

⁵ Dielo *Liber certarum historiarum* bolo sprístupnené vo viacerých edíciách. Staršie vydanie časti kroniky predstavuje edícia Johanna Friedricha Böhmra vo *Fontes rerum Germanicarum*, z ktorého vychádzajú aj neskoršie výňatky, napríklad v práci Ferenc Albin Gombosa. BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Johannes Victoriensis*. In: *Fontes rerum Germanicarum 1. Johannes Victoriensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im vierzehnten Jahrhundert* (SRG). Stuttgart : J. G. Cotta'scher Verlag, 1843. 489 s.; GOMBOS, Ferenc Albin (ed.). *Johannes Victoriensis abbas sive Iohannes de Victoria*. In: *Catalogus fontium historiae Hungariae aevi ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC* (CFHH). Budapestini : Szent István Akadémia, 1937 – 1943, č. 8 224, s. 1 350 – 1 355. Kritickú pramennú edíciu však pripravil až Fedor Schneider v rámci *Monumenta Germaniae Historica*, ktorá dodnes predstavuje štandardný edičný základ pre prácu s textom použitý aj v tejto štúdii. SCHNEIDER, Fedorus (ed.). *Johannis abbas Victoriensis Liber certatum historiarum*. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi* 36/1 – 2 (MGH SS rer. Germ.). Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1909 – 1910. 387 + 346 s.

⁶ Prehľad stredovekej historiografie zahŕňajúci najmä kroniky, letopisy a hagiografické pramene o vojne o babenberské dedičstvo pozri: PALKO, Jakub. *Vojna o babenberské dedičstvo: Učebný text k historiografii česko-uhorských vzťahov v druhej polovici 13. storočia*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 25 – 54.

Bitka na Litave a situácia v babenberských krajinách

Pozornosť je potrebné upriamiť predovšetkým na samotný moment, ktorý predstavuje východisko pre vznik súperenia o babenberské krajiny, teda na smrť Fridricha II. Babenberského v podaní Jána z Viktringu. V tejto pasáži autor zasadzuje násilnú smrť babenberského panovníka priamo do kontextu vojenského stretu s Uhrami pri rieke Litava a zároveň vytvára základný rámec pre pochopenie následného vývoja konfliktu:

„*Keď [Fridrich II.] vytiahol proti Uhrom, ktorí časťmi vpádmi, drancovaním a plienením narušali hranice jeho krajiny, rozložil tábor pri rieke Litava, kde je hranica medzi Nemeckým a Uhorským kráľovstvom, usporiadal bojové šíky a pripravil všetko, čo patrí k vojenskému vybaveniu. Ani druhá strana nebola pomalšia, po predbežnom rozostavení lukostrelcov a usporiadaní ostatných oddielov vyrazila proti nemu, postavila vybraných a najudatnejších [vojakov], prijala nápor prichádzajúcich a tak sa zmiešali výkriky hlasov s dunením trúb. Vojvoda však, príliš horlivý a nedodržiavajúci bojový poriadok, keď sa s vyčerpanými silami pokúsil konať nad svoje možnosti, po pobití mnohých nepriateľov padol, čím spôsobil víťazstvo Uhrom a radosť nepriateľom.*“⁷

Rok 1246 teda predstavuje v štruktúre LCH základný chronologický bod, s ktorým je priamo previazaná smrť Fridricha II. Babenberského, a to prostredníctvom jej explicitného zasadenia do kontextu vojenského stretu s uhorským vojskom pri rieke Litave.⁸ Táto väzba nemá v kronikárovom texte iba informačnú, ale aj výraznú interpretačnú funkciu. Zánik babenberskej moci v regióne je totiž od začiatku rozprávania rámcovaný ako dôsledok ozbrojeného konfliktu, nie ako dynastická udalosť izolovateľná od svojho vojensko-politického kontextu.⁹ Lokalizácia deja do hraničného priestoru medzi Svätou ríšou rímskou a Uhorským kráľovstvom pritom túto interpretačnú funkciu posilňuje, pretože autor tým súčasne konkretizuje celkovú politickú situáciu a naznačuje, že zánik babenberskej moci sa odohrával v priestore, kde sa prirodzene stretávali mocenské záujmy oboch panovníckych dynastií – Arpádovcov i Babenbergovcov.¹⁰

Na túto udalosť nadväzuje v kronikárovom výklade charakteristika situácie v Rakúsku a Štajersku po roku 1246 ako stavu bez funkčnej vládnej štruktúry. Táto stať má však len charakter sumarizujúceho konštatovania bez analýzy politického vývoja.¹¹ Vymretie Ba-

⁷ „*Hic dum contra Ungaros metas terre sue frequenter incursibus spoliis et latrociniiis perturbantes instaurat exercitum, iuxta fluvium Litach, ubi est limes regni Theutonici et Ungarici, castra collocat, acies ordinat et ad apparatus bellicum pertinencia cuncta parat. Nec signior pars altera, preordinatis sagittariis, distinctis aliis obviam ruit, electos et fortissimos statuit, vim accurrentium excipit, sicque vocum clamoribus et tubarum clangoribus commiscuntur. Dux autem preceps nimis bellandi ordine non servato, dum lassatis membris ultra vires agere temptat, maxima adversarii strage facta cecidit, ipse victoriam faciens Ungaris et gaudium inimicis.*“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 149.

⁸ Priamy textový doklad k zasadneniu Fridrichovej smrti do kontextu vojenského stretu s uhorským vojskom pozri: *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 149. Porovnaj tiež rec. B a rec. D na príslušných miestach tej istej edície, pričom textové rozdiely medzi redakciami sú v tomto mieste minimálne.

⁹ K naratívnej funkcii tohto rámcovania v kontexte autorovho výkladu udalostí po roku 1246 pozri úvodnú pramennokritickú štúdiu edície: *Liber certarum historiarum*, s. V – XLII. Porovnaj: MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008, s. 13 – 16.

¹⁰ K politickej funkcii rieky Litava ako hranice medzi Uhorským kráľovstvom a rakúskymi krajinami v sledovanom období pozri: DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Überreuter, 2003, s. 202. K politickému kontextu bitky ako takej: MIKA, *Walka o spadek*, s. 13 – 16.

¹¹ Porovnaj obsahovo príbuzný opis stavu Rakúska a Štajerska po roku 1246: *Chronicon Austriacum breve*. In: *CFHH*, č. 1 217, s. 518 – 519. K politickému vývoju napríklad: ROHÁČ, Peter. *Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254*. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 21.

benbergovcov je teda v podaní *LCH* prezentované ako stav absencie vládnucej autority. Rok 1246 tým vykresľuje nielen ako chronologický medzník, ale aj ako východisko procesu vedúceho k vzniku a konfrontácii nárokov na babenberské dedičstvo, ktorého priebeh *LCH* neskôr systematicky opisuje.¹² Tento prístup je pritom v zreteľnom kontraste s rakúskou analistickou tradíciou, ktorá uhorskú stranu zobrazuje ako aktéra priamočiarejšie a zdôrazňuje jej konkrétne vojensko-politické záujmy. *Chronicon Austriacum breve* zachytáva stav babenberských krajín po roku 1246 ako obdobie zmätkov a bezvládia. Autor o rokoch bezprostredne nasledujúcich po Litave konštatuje, že „zlo, ktoré obe ríšske provincie znášali takmer šesť rokov, nikto nedokáže opísať ani vyrozprávať.“ Uhorského kráľa Bela IV. priamo spomína ako účastníka týchto zmätkov a jeho konanie opisuje s dôrazom na vojenskú agresiu a jej demografické dôsledky: „uhorský kráľ Belo, túžiac pripútať k sebe krajiny zbavené dedičov, prostredníctvom pohanov odviehol do zajatia mnoho tisíc ľudí, mnoho ich pobil a pohraničné oblasti oboch krajín urobil takmer neobývateľnými.“ Zatiaľ čo rakúska letopisecká tradícia spája obraz rozvratu po roku 1246 priamo s uhorskou vojenskou agresiou a pomenúva jej aktéra, Ján z Viktringu v prvej kapitole zostáva pri všeobecnom obraze krajiny bez vládcu a uhorskú stranu ako konkrétneho aktéra doň nezaraďuje. Ciele a konanie Bela IV. tak v tejto časti textu zámerne odsúva do pozadia.¹³ Rovnako aj *Continuatio Garstensis* uhorské záujmy priamo pomenúva a spája ich s dynastickými nárokmi cez postavu Gertrúdy Babenberskej. Konštatuje, že Belo IV. podporil jej sobáš s ruským kniežaťom s cieľom „aby si z tohto dôvodu mohol sám kráľ oprávnené nárokovat' vojvodstvá Rakúsko a Štajersko.“¹⁴ O tejto udalosti informuje aj text *LCH*, hoci až v tretej kapitole prvej knihy, kde autor opisuje nadobudnutie Štajerského vojvodstva Uhrami, o čom bude reč nižšie.¹⁵ Ján z Viktringu tieto aspekty v prvých dvoch kapitolách prvej knihy ponecháva bokom a uhorskú stranu do centra výkladu zaraďuje až v ďalších častiach diela.

Zaujatie Rakúska Přemyslovcami

Až druhá kapitola prvej knihy *LCH* otvára výklad českého vstupu do otázky dedičstva po Babenbergovcoch, a to charakteristikou situácie v Svätej ríši rímskej po smrti cisára Fridricha II. Štaufského (1250). Táto epizóda ríšskych dejín je Jánom z Viktringu podaná ako stav vnútorného rozvratu. Kronikár konštatuje, že cisár zanechal Ríšu vo veľmi ťažkej situácii, v ktorej sa stupňovali konflikty medzi jednotlivými kniežatami, a to ako v Nemecku, tak aj

¹² K interpretácii roku 1246 ako predelu otvárajúceho dlhodobý zápas o nástupníctvo v stredoeurópskom priestore pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 13 – 20. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 202 – 206.

¹³ „Occiso itaque Friderico, potentissimo et inquieto duce Austriæ et Styriæ, quanta mala fere per sex annos utraque provincia sit perpessa, nullus valet scribere vel narrare. [...] Bela etiam rex Ungariæ orbata hereditibus terras sibi attrahere cupiens, multa millia hominum per paganos homines in captivitatem abduxit, multa occidit, ac utriusque terræ marchias fere inhabitabiles fecit.“ *Chronicon Austriacum breve*. In: *CFHH*, č. 1 217, s. 518 – 519. K charakteru prameňa pozri: LHOTSKÝ, Alphons. Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Graz – Köln : Verlag Hermann Böhlau Nachf., 1963, s. 239 – 240.

¹⁴ „Bela rex Hungariæ consilium et auxilium tulit, ut rex Rusciæ qui apud ipsum tunc degebat, forsitan a suis eiectus, Gertrudam viduam ducis Hermannii duceret in uxorem, ut ex hoc ipse rex ducatus Austriæ et Styriæ sibi posset iustus vendicare.“ WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Garstensis* a. 1182 – 1257. In: *MGH SS 9. Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Hahniani*, 1851, s. 599. K dynastickému pozadiu tohto kroku pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 27 – 28. Porovnaj: MIKA, *Walka o spadek*, s. 37 – 38.

¹⁵ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 154 – 157.

v Itálii.¹⁶ Tento úvodný rámec plní v kronikárovom výklade argumentačnú funkciu, pretože nestabilita cisárskej moci je v ňom použitá ako predpoklad, na základe ktorého sa rakúska šľachta obrátila na českú panovnícku dynastiu Přemyslovcov so žiadosťou o obsadenie uprázdneného vojvodského stolca. Je pritom logické, že Ján z Viktringu v tejto kapitole odkladá vojenský naratív konfliktu, ktorý výrazne dominoval jeho opisu bitky na Litave. V tomto prípade, naopak, vojenská intervencia Přemyslovcov do Rakúska nebola potrebná a kronikár, celkom správne, celý proces podáva predovšetkým ako diplomatické úsilie vtedajšieho českého kráľa Václava I. zaujať prostredníctvom svojho syna Přemysla Otakara rakúske krajiny.¹⁷ Václavova reakcia na žiadosť rakúskej šľachty tento dynastický argument ešte posilňuje rétorickým dôrazom na vojenské kvality svojho syna Přemysla, keď ho charakterizuje ako muža udatného v zbrani a pripraveného chrániť vojvodstvo vojenskou silou:

„Ó muži, ktorých zdobí urodenosť rodu, vernosť rodnej pôde a čestnosť vyznačená statočnosťou, dávam vám syna, v zbrani udatného, nesúceho mužného ducha, pripraveného na všetky vojenské činy, moravského markgrófa [Přemysla] Otakara, ktorého vám oddávam a žiadam, aby sa stal vašim kniežaťom, ktorý bude všetkým skutočne na osoh, prospešný a spoločný. Stav krajiny za spoluúčasti Boha a nás obráti k lepšiemu, napravi rozvrátené obyčaje a postará sa o všetko, čo patrí k spásu vlasti, každému zachová jeho práva a nebude chýbať ani odmena z našej štedrej odplaty. Preto nikoho z vás nijako nebude mrziť, že svojím súhlasom podporil toto rozhodnutie.“¹⁸

Údajné slová Václava I. v podaní Jána z Viktringu treba interpretovať ako garanciu schopného vojvodu, ktorý v prípade potreby uchráni rakúsku šľachtu a ministerialitu pred možnými nepriateľmi. Přemysl Otakar je prezentovaný ako panovník, ktorý dokáže stabilizovať krajinu silou, čo v kontexte politického vývoja v Rakúsku po roku 1246 iste nebolo len rétorickým kliše, ale konkrétnou požiadavkou rakúskej šľachty, ktorá po šiestich rokoch bezvládia, zmätkov pri snahách o obsadenie vojvodského stolca a opakovaných vojenských

¹⁶ „Anno Domini MCCLI moritur secundus Fridericus imperator; reliquit in regni culmine scissuras gravissimas et concussionones parcium in alterutrum, tam in Alemannia quam Ythalia, unoquoque se melius gestiente.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152.

¹⁷ Kontrast medzi vojenským jazykom prvej kapitoly a jeho absenciou v druhej kapitole zodpovedá aj skutočnému charakteru vývoja v rokoch 1246 – 1252. Ten bol predovšetkým obdobím diplomatického súperenia, dynastických sobášov a mocenského manévrovania rakúskej šľachty, nie priamych vojenských konfliktov o krajiny babenberského dedičstva. Literatúra charakterizuje roky 1246 – 1252 ako obdobie, v ktorom absencia panovníckej moci priniesla zásadné a dlhodobé pôsobiace zmeny v právnej a správnej štruktúre rakúskych krajín, a celý proces nástupu Přemysla Otakara II. hodnotí ako výsledok diplomatických rokovaní vedených frakciami rakúskej šľachty a ministeriality. DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 239, 255 – 256. Porovnaj: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 18 – 25. K vojenskému vpádu Uhrov v roku 1250 a jeho diplomatickému doriešeniu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 31 – 32; ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 22 – 23. K pozícii Rakúska v rámci ríšskeho právneho poriadku a k otázke uprázdnených ríšskych lén ako právneho argumentu po roku 1246 pozri: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 202 – 210.

¹⁸ „O viri, quod ornat propaginis nobilitas et natalis soli fidelitas et probitatis insignit honestas, ab eo filium in armis strennum, virilem gerentem animum, ad omnes actus bellicos expeditum, Moravie marchionem Otakarum, quem vobis opto et posco fieri principem, omnibus revera profuturum, utilem et communem, statum terre Deo et nobis cooperante in melius commutabit et dissipatas consuetudines reformabit et omne, quod ad salutem patrie pertinet, procurabit, sua iura singulis conservabit, nec deerit nostre largiflua remunerationis stipendium. Quo quemlibet vestrum nullatenus penitebit ad hoc votum sui consensus amminiculum adiecisse.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153. K panovníckemu profilu vtedajšieho moravského markgrófa Přemysla Otakara v kontexte hľadania schopného kandidáta na uprázdnený vojvodský stolec v Rakúsku pozri: VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české 3. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002, s. 40 – 43.

vpádov potrebovala panovníka schopného krajinu ubrániť.¹⁹ Spomínané dielo *Continuatio Garstensis* navyše hovorí, že Přemysl Otakar si rakúsku šľachtu získal darmi a sľubmi, takže mestá a hrady sa mu vzdali bez odporu. Ján z Viktringu to zachytáva rovnako, keď výslovne konštatuje, že Přemysl Otakar vstúpil do krajiny bez akéhokoľvek odporu, opomína však informáciu o jeho úplatkárskom správaní.²⁰ Podporuje tak naratív vytvárajúci obraz Přemysla Otakara ako cnostného rytierskeho panovníka, ktorý v *LCH* pretrváva ešte takmer dve desaťročia. Absencia vojenského odporu v kronikárovom texte nefiguruje len ako historický fakt, ale aj ako legitimačný argument. Príchod Přemysla Otakara do Rakúska nie je vykreslený ako násilné obsadenie vojvodstva, ale ako prijatie zo strany domácej šľachty a ministeriality. Práve táto interpretácia odlišuje *LCH* od časti rakúskej letopiseckej tradície, ktorá celé obdobie po roku 1246 čítala predovšetkým cez vojenskú devastáciu a jej dôsledky pre krajinu. *Chronicon Austriacum breve* opisuje situáciu po roku 1246 ako dobu, keď uhorský kráľ Belo IV., „*túžiac zmocniť sa krajín zbavených dedičov, odviezol do zajatia mnoho tisíc ľudí, mnoho ich pobil a pohraničné oblasti oboch krajín urobil takmer neobývatelnými*,“²¹ pričom ďalšie naračné pramene rakúskej proveniencie tieto vojenské operácie potvrdzujú.²²

Ján z Viktringu ďalej sústreďuje svoju pozornosť na sobáš Přemysla Otakara s Margarétou Babenberskou a na jej odovzdanie *Privilegium minus*, ktorým potvrdila jeho právo na vládu v babenberských krajinách.²³ Opis tohto momentu v *LCH* poukazuje aj na spomínaný legitimačný prvok, ktorý Ján z Viktringu do svojho výkladu začlenil. Václavov príkaz sy-

¹⁹ K požiadavkám rakúskej šľachty na kandidáta schopného obrany krajiny v kontexte uhorských vpádov v rokoch 1246 – 1252 pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 22 – 25. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 255 – 256.

²⁰ „[...] Nam idem rex Ruscie statim auxilio regis Hungarie destitutus rediit ad sua, uxore sua tamquam vidua derelicta; presertim cum Premizlaus dictus Otakarus filius regis Boemie terram Austrie occupasset, et per consilium et auxilium Alberonis de Chunringe, in inferioribus et superioribus eiusdem terre partibus iam regnaret. Ita enim sapienter et blande muneribus et promissis nobiles inclinavit, quod civitates et castra sine armorum strepitu dederunt se illi, ut non esset angulus qui eius dominium aliquatenus recusaret. [...]“ *Continuatio Garstensis*, s. 599. Porovnaj priamo text *LCH*: „*Nichilominus regis filius, precipiens quosdam suis placitis assentire preambulos iam predictos cum copiis sequebatur et utraque parte Danubii pene omnibus promissis et muneribus persuasit, ut ad eius favorem breviter flecterentur, et intrans terram nullo obsistente possessionem Austrie apprehendit*.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 153. príchod Přemysla Otakara do Rakúska sa uskutočnil na konci roka 1251, pričom jeho pozícia bola definitívne potvrdená na krajinskom sneme v Korneuburgu v decembri toho istého roku. K priebehu a okolnostiam tohto procesu pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 25 – 26. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 255 – 256. K úlohe Albrechta z Kuenringu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 35 – 36.

²¹ „*Bela etiam rex Ungariae orbatas haeredibus terras sibi attrahere cupiens, multa millia hominum per paganos homines in captivitate abduxit, multa occidit, ac utriusque terrae marchias fere inhabitabiles fecit*.“ *Chronicon Austriacum breve*. In: CFHH, č. 1 217, s. 518.

²² Pozri napríklad: WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Sancrucensis II*. In: *MGH SS 9*, s. 642, kde je zachytený uhorský vpád do Rakúska; ďalej: WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Annales Sancti Rudberti Salisburgenses*. In: *MGH SS 9*, s. 791, kde je k roku 1250 zaznamenaný uhorský postup za účasti Kumánov hlboko do vnútrozemia Rakúska.

²³ „*Rex autem pater audiens statim mandat, ut se in principatu hoc stabiliat, reginam Margaretam in matrimonium accipiat, qua habita terra firmitus habeatur, quia constaret ad Romanum imperium de iure provinciam devolutam et a Romano principe repossendam*. [...] *Et habitis nuptiis imperiale privilegium marito contradidit aureo sigillo consignatum, quo omne ius, quod virili sexui in bonis patrimonialibus competere, habere se plenarie comprobavit*.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153. K právnomu obsahu a symbolickej funkcii *Privilegium minus* v tomto kontexte pozri: APPELT, Heinrich. *Privilegium minus. Das staufische Kaisertum und die Babenberger in Österreich*. Wien, Köln, Graz: Böhlau Nachf., 1973, s. 91 – 92. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 445 – 446.

novi, aby sobášom s Margarétou posilnil svoju pozíciu, obsahuje explicitné uznanie ríšskeho právneho nároku na babenberské krajiny ako na uprázdnené ríšske léna. Interpretácie to možno chápať ako argument, ktorý kronikár do svojho textu zaradil zámerne, pretože práve ním vytvára protiváhu k možnému spochybneniu legitimacy vlády Přemyslovcov v rakúskych krajinách zo strany kráľovskej, respektíve poľažmo cisárskej moci v Ríši.²⁴ Zmienkou o údajnom odovzdaní *Privilegium minus* potom toto legitimačné úsilie kronikár vo svojom rozprávaní zavŕšil aj na dynastickej rovine, pretože Margaréta ním potvrdila plné právo Přemysla Otakara na dedičstvo po Babenbergovcoch.²⁵

Zaujatie Štajerska Arpádovcami

V tretej kapitole prvej knihy *LCH*, nazvanej *Quomodo Bela rex Ungarorum Styriam optinuerit*, obracia Ján z Viktringu svoju pozornosť na uhorské úsilie zaujať uprázdnený vojvodský stolec v Štajerskom vojvodstve. Zo svojho pohľadu opisuje okolnosti, za ktorých uhorský kráľ Belo IV. Štajersko získal, prostredníctvom svojich verných ľudí spravoval a napokon zakrátko aj stratil. Celú túto dejovú linku kronikár zhŕňa v dvoch vetách, ktoré možno považovať za os jeho výkladu politického vývoja v tejto časti babenberských krajín v rokoch 1251 – 1254:

„Nádej bavorského vojvodu bola zmarená a povolaný bol uhorský kráľ, [ktorý] so silou vstúpil do krajiny, bol vyhlásený za knieža a pána Štajerska a po prevzatí moci v krajine prostredníctvom záhrebského vojvodu Štefana a niektorých grófov, hovoriacich jeho jazykom, sa vrátil do Uhorska. Tí [Uhri], ktorí príliš utláčali miestnych obyvateľov, vyhrážali sa im odvedením do Uhorska a vrhnutím do pút, tak donútili Štajerčanov, aby požadovali Přemysla Otakara za svojho vládcu a pána.“²⁶

Tento úryvok je z hľadiska štruktúry kronikárovho naratívu kľúčový. Uhorský vojenský úspech a následné vytvorenie akéhosi jednoduchého administratívneho aparátu (dosadenie Štefana I. Gutkeleda do pozície štajerského kapitána) sú v ňom podané ako sled udalostí, ktorého logickým dôsledkom je zlyhanie tejto správy a otvorenie priestoru pre návrat Přemysla Otakara.²⁷ Kronikár pritom príčinu tohto zlyhania nepripisuje vonkajšiemu vojenskému tlaku, ale konaniu samotných uhorských správcov. Ján z Viktringu tak hneď v úvode naznačuje, že štajerská šľachta a ministerialita nenasledovali vo veci obsadenia vojvodského stolca automaticky tú rakúsku, čo bola skutočnosť, ktorú dokumentujú aj dobová diplomatická produkcia i neskoršia historiografia.²⁸

²⁴ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153.

²⁵ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 153; DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 445 – 446.

²⁶ „A sua spe Bawarie dux frustratur, Ungarie rex vocatur, cum potencia terram ingreditur, princeps et dominus Styrie proclamatur, et disposita terra per Stephanum ducem Zagrabie et per aliquos sue lingue comites Ungariam est reversus. Qui terricolos nimium opprimentes, abductiones in Ungariam eis et vincula minantes, Ottakarum in principem et dominum petere compellebant.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 154 – 155.

²⁷ K rozdeleniu štajerskej šľachty v otázke nástupníctva a k jej odlišnému postoju oproti rakúskej šľachte pozri: HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 7 – 8; MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 41 – 42.

²⁸ K postoju štajerskej šľachty voči Přemyslovi Otakarovi v rokoch 1251 – 1254 a k jej neskoršiemu príklonu na stranu Přemysla Otakara pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 26 – 27; PÁLKO, Jakub. Územný rozsah uhorskej moci v Štajersku na príklade rozsudkových listín Gotfrieda z Mariboru. In: *Vita trans Historiam*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 8 – 10.

Kronikár ďalej opisuje postup Bela IV. pri získavaní prívržencov z radov domácej štajerskej šľachty a ministeriality ako kombináciu sľubov a darov (úplatkov), pričom morálny rozmer tejto taktiky podčiarkuje citátmi z Ovídia a Vergília.²⁹ Funkcia týchto citátov nie je len rétorická. Odkazovaním na antických autorov, pre ktorých závislosť od zlata synonymizovala morálny úpadok, Ján z Viktringu nepriamo hodnotí postup Bela IV. ako korupciu nezlučiteľnú s konaním cnostného vládcu. Šľachtici z Liechtensteinu, Offenbergu a Ehrenfelsu údajne kráľovské dary odmietli, avšak Belo IV. Štajersko napriek tomu získal.³⁰

Nasledujúca časť Jánovho rozprávania je z hľadiska interpretácie uhorskej správy Štajerska ešte kľúčovejšia. Kronikár totiž opisuje mechanizmus, akým sa táto správa zrútila zvnútra. Uhorskí správcovia vraj nerešpektovali práva štajerskej šľachty a ministeriality, vyhrážali sa im väznením v Uhorsku, čím Štajerčanov sami dotlačili k tomu, aby sa usilovali o zvrhnutie ich moci.³¹ Tento kronikárov obraz skutočne nachádza oporu aj v diplomatických prameňoch datovaných do rokov 1254 – 1260. Tie dokumentujú rozsiahle napätie medzi Uhrami dosadenými správcami a domácou šľachtou a cirkevnými inštitúciami.³² Ján z Viktringu tu teda nevytvára len legitimačný naratív Přemyslovho víťazstva, ale zároveň poskytuje interpretáciu príčin uhorského neúspechu udržať sa v Štajersku, pričom zodpovednosť kladie na spôsob výkonu správy, nie na vojenské schopnosti vtedajšieho rakúskeho vojvodu Přemysla Otakara. Tento výklad je navyše v súlade s tým, čo kronikár explicitne konštatuje, keď tvrdí, že Přemysl Otakar nemusel Štajersko dobyť, stačilo prísť a tamojšie elity ho bez odporu prijali.³³ Belovu vojenskú kampaň do Rakúska z roku 1252 Ján z Viktringu hyperbolizuje, keď počet uhorského a kumánskeho vojska vyčísluje na osemdesiat tisíc ozbrojencov, čo v kronikárskej tradícii tohto obdobia štandardne slúžilo na zdôraznenie rozsahu vojenskej hrozby.³⁴ Opis kampane zahŕňa drancovanie, vypaľovanie a odvádzanie ľudí do zajatia, čo sú typické motívy zachytené aj mnohými ďalšími prameňmi, ktoré zachytili uhorské vojenské operácie v Rakúsku v rokoch 1252 – 1254.³⁵

Sobáš Gertrúdy Babenberskej, po Margaréte druhej žijúcej dedičke babenberských dŕžav, s Romanom Haličským je v kronikárovom texte charakterizovaný ako priamy dôsledok politického úsilia Bela IV. o presadenie sa v Štajerskom vojvodstve. Gertrúda mu vraj

²⁹ Pôvodné znenie Ovídiiovho citátu: „*Dulcibus est verbis mollis alendus amor.*“ Vergíliov citát: „*Quid non humana pectora cogis, auri sacra fames?*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 154. Ku kronikárovmu používaniu antických autorov ako nástroja morálneho hodnotenia pozri pramenokritickú štúdiu edície: Tamže, s. V – XLII.

³⁰ K dosadeniu Štefana I. Gutkeleda do funkcie štajerského kapitána (*capitaneus Styrie*) a k jeho postaveniu v uhorskej správe Štajerska pozri: PALKO, Jakub. *Štefan I. Gutkeled (†1259): Banus et dux totius Sclavoniæ et capitaneus Styriæ*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2024, s. 101 – 108; PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy 1254 – 1260. In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 7 – 8.

³¹ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 155.

³² K diplomatickým dokladom napätia medzi Uhrami dosadenými úradníkmi a domácou šľachtou a cirkevnými inštitúciami v Štajersku v rokoch 1254 – 1260 pozri: PALKO, *Majetkové spory*, s. 8 – 25.

³³ „*Veniens autem Otakarus verbis persuasibilibus leviter ad sui receptionem terre populum inclinavit.*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155. K príčinám zrútenia sa uhorskej správy Štajerska a k úlohe protiuhorského povstania štajerskej šľachty pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 8 – 9. Porovnaj: PALKO, *Majetkové spory*, s. 24 – 25.

³⁴ „*Bela autem coacto in exercitu armatorum milium octoginta Austriam ingreditur circa Viennam, provincie illius caput, omnia diripit et devastat habitaciones indendendo, in captivitate homines abigendo.*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155.

³⁵ Porovnaj napríklad: Continuatio Sancrucensis II. In: *MGH SS* 9, s. 643; Annales Sancti Rudberti Salisburgenses, s. 792 – 793. Rozsiahlu analýzu prvej česko-uhorskej vojny (1252 – 1254) zahŕňajúcu všetky relevantné zdroje pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 28 – 31.

postúpila všetky dedičné práva (*Privilegium minus*), pričom tvrdila, že sú rovnakého rozsahu ako tie, ktoré jej príbuzná Margaréta odovzdala Přemyslovi Otakarovi, a vydala sa za syna haličského kniežťa, spojenca Bela IV.³⁶ Pre Jána z Viktringu je pritom podstatné, že Belove nároky na babenberské dedičstvo sú týmto podaním legitimačne oslabené, keďže sa zakladajú na postúpení práv od Gertrúdy, ktorej vlastné nároky boli podľa neho sporné. Z celkového jazykového štýlu a použitých termínov je zjavná určitá miera zaujatosti Jána z Viktringu voči Uhrom a príklon k českej strane.³⁷ Záver Jánovho rozprávania v tejto fáze vývoja vojny o babenberské dedičstvo prináša len stručné konštatovanie podmienok budínskeho mieru z roku 1254³⁸ a reakciu štajerskej šľachty na delenie krajín, ktorú kronikár ilustruje biblickým obrazom o škorpiónoch namiesto bičov.³⁹

Bezprostredne po opise uzatvorenia budínskej mierovej zmluvy sa kronikár v texte vracia o dva roky späť, pričom do svojho výkladu začleňuje zmienku o paralelne prebiehajúcom spore o salzburský arcibiskupský stolec, ktorý kulminoval práve v roku 1252. Tento postup je typický pre Jánov spôsob zaraďovania sprievodných politických udalostí do širšieho výkladu, pričom ako jeden z mála stredovekých kronikárov a letopiscov prepojoil boje v Salzburskej arcidiecéze s vojnou o babenberské dedičstvo. Upriamenie pozornosti na boj seckauského biskupa Ulricha I. a salzburského arcibiskupa-elektu Filipa Sponheimského pritom nie je náhodné, keďže tento spor bol integrálnou súčasťou vojny o babenberské dedičstvo. Jeho zaradenie do textu tretej kapitoly naznačuje, že Ján z Viktringu vnímal udalosti odohrávajúce sa vo východoalpskom priestore ako vzájomne sa ovplyvňujúce procesy, čo už bolo potvrdené aj súčasnou historiografiou.⁴⁰

V závere kapitoly kronikár vo svojom rozprávaní presiahol rámec budínskeho mieru a zachytil udalosti súvisiace s druhou fázou vojny o babenberské dedičstvo (1258 – 1261). Ján z Viktringu sem zaradil obliehanie mesta Ptuj kráľovičom Štefanom (neskorším uhorským kráľom Štefanom V., 1270 – 1272), ktorý bol osobitne nepriateľsky naladený voči

³⁶ „Gertrudis marchionissa in detrimentum Otakari Bele regi omnia sua iura, que se tamquam Margaretam habere asseruit, resignavit et ad eius nutum Ruthenorum regis filio se matrimonialiter sociavit. Que nupcie in castro Himperch sollempniter celebrantur.“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155. K Gertrúdinej právnej pozícii a spornosti jej nárokov pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 7 – 8. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 444 – 446.

³⁷ K odlišnému podaniu Gertrúdinej motivácie v iných prameňoch pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 27 – 28. Z prameňov napríklad: Continuatio Garstensis. In: *MGH SS* 9, s. 599.

³⁸ Mierová zmluva, označovaná ako „*pax Austriaca*“ či „*Ofener Friedensvertrag*“, bola kompromisnou dohodou ukončujúcou prvú etapu bojov o babenberské dedičstvo. Pozri: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 95 – 96. Originál listiny mierovej zmluvy: Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň, sign. 2; kópia v Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL), f. Diplomatiakai Levéltár (DL) 289 199. Z edícií pozri napríklad: ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 5/1 (CDB)*. Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, č. 21, s. 59 – 60; BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii V/1: Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272 (RI)*. Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901, č. 11 678, s. 1 721.

³⁹ „Que particio Styriensibus displicuit supra modum immiens periculum formidantibus; nam Ungari aceribus eos anagriantes et Stephanus dux, qui prius effugatus fuerat, quos ante flagellis castigaverat, scorpionibus nunc cedebat.“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155 – 156. K podmienkam budínskeho mieru z roku 1254 pozri: PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In: *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava : Stimul, 2020, s. 32 – 51; ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 39 – 41.

⁴⁰ K sporu o salzburský arcibiskupský stolec ako integrálnej súčasť vojny o babenberské dedičstvo a k jeho previazanosti s politickým vývojom v rakúskych krajinách pozri najnovšie: ČAPČÍK, Ján. Boj o salzburský arcibiskupský stolec (1246 – 1266). In: *Medea – Studia mediaevalia et Antiqua*, 2025, roč. 24, č. 1, s. 6 – 34.

štajerskému maršálkovi Fridrichovi V. z Ptuju. Práve Fridrich sa do veľkej miery podieľal na vyhnaní Belom IV. dosadeného štajerského kapitána Štefana I. Gutkeleda z krajiny na prelome rokov 1257/1258.⁴¹ Do tohto konfliktu vstúpil spomínaný seckauský biskup Ulrich I., ktorý sa vrátil z Ríma, kde sa riešila otázka jeho zvolenia za salzburského arcibiskupa po exkomunikovanom Filipovi Sponheimskom, stále však „tyranský“ spravujúcom biskupstvo.⁴² Ulrich mal prísť k Štefanovi s listom od pápeža, v ktorom dokladal, že Ptuj patrí pod jeho jurisdikciu, a žiadal ho o stiahnutie uhorských vojsk. Štefan odpovedal, že o tom nevedel a že prišiel len proti Fridrichovi z Ptuju, no bez straty cti sa nemôže stiahnuť. Napokon Ptuj od biskupa prijal ako záloh za tritisíc mariek striebra, pričom sa zaviazal ho vrátiť podľa dohodnutých podmienok.⁴³ Pre kronikára je táto epizóda príkladom Štefanovho pragmatizmu, keď namiesto vojenskej konfrontácie s Ulrichom využil jeho oslabené postavenie na získanie strategického mesta a na zaistenie uhorského sídla a panovníckej rezidencie v tomto priestore. Zároveň z neskoršieho vývoja opísaného v iných prameňoch vieme, že Štefan Ulricha následne podporoval v jeho boji s Filipom Sponheimským.⁴⁴

Bitka pri Kressenbrunne a druhá česko-uhorská vojna

Štvrtá kapitola prvej knihy LCH zachytáva jednu z rozhodujúcich fáz vojny o babenberské dedičstvo v sledovanom období. Přemysl Otakar II. v nej definitívne vytlačil Uhrov zo Štajerska, pričom opäť došlo k vojenskej konfrontácii zavŕšenej bitkou pri Kressenbrunne v júli 1260.⁴⁵ Ján z Viktringu otvára kapitolu konštatovaním, že Štajerčania, čoraz viac utláčaní Uhrami, sa obrátili na rakúskeho vojvodu Přemysla Otakara a prosili ho o oslobodenie, pričom mu pripomínali historickú jednotu Rakúska a Štajerska pod jedným panovníkom od nepamäti:

„Roku Pána 1260 boli Štajerčania čoraz viac utláčaní Uhrami, preto sa obrátili na [Přemysla] Otakara a prosili ho, aby ich oslobodil spod tohto jarma. Uviedli, že tieto dve krajiny, Rakúsko a Štajersko, boli od nepamäti spravované jedným kniežaťom a boli vzájomne spojené.“⁴⁶

Tento argument dynastickej a historickej jednoty oboch krajín Ján z Viktringu do svojho rozprávania zjavne zaradil zámerne, pretože tak ospravedlňuje Přemyslov vojenský zásah snahou o pokračovanie historickej kontinuity narušenej ambíciami uhorského kráľa Bela

⁴¹ „Primogenitus autem Bele Stephanus Friderico de Petovia specialiter infestus extitit et intrans Styriam Petoviam obsidione fortissima cinxit.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156. K druhej česko-uhorskej vojne o babenberské dedičstvo najkomplexnejšie: ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44.

⁴² „Quod Ulricus presul, qui adversus Philippum iam reprobatum et excommunicatum, adhuc tamen per episcopium tyrannidem exercentem, fuerat assumptus de ecclesia Sekovense ad pontificium Salzburgense, audiens, a sede apostolica iam reversus, venit ad Stephanum cum litteris recommendationis summi presulis, quod Petovia sue sit dicionis, sufficienti testimonio declaravit et, ut abscedat, suppliciter flagitavit.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156. K tomu pozri: ČAPČÍK, Boj o salzburský, s. 24.

⁴³ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156.

⁴⁴ K strategickému významu Ptuju v kontexte uhorskej prítomnosti v Štajersku pozri: PALKO, Územný rozsah uhorskej moci, s. 12 – 15.

⁴⁵ K bitke pri Kressenbrunne súhrnne pozri: KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260. Entscheidung im Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010, 52 s.

⁴⁶ „Anno Domini MCCLX. Styrienses magis ac magis ab Ungaris afflicti Otakarum invocant et invitant, ut iugum hoc ab eis auferat, deprecantur, quia memorandum est has duas terras, Austriam et Styriam, ab antiquo ab uno principe regulatas et mutua sibi coherencia coniugatas.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157.

IV. a jeho syna Štefana. Takýmto spôsobom celý výklad rámcuje ako obnovenie narušeného poriadku, nie ako agresívnu výbojnú politiku Přemysla Otakara.⁴⁷

Vojenská linka tejto kapitoly bola Jánom z Viktringu štruktúrovaná do dvoch fáz. V prvej kráľovič Štefan, po tom, čo sa dozvedel o diplomatickej aktivite Přemysla Otakara v Štajersku, vyplienil cirkevné i svetské majetky v pohraničí, pričom Přemysl ho vraj nemohol pre dohodnuté prímerie priamo vojensky konfrontovať. Kronikár túto situáciu opísal prostredníctvom aktivity grófa z Hardeggu, ktorý sa vraj s tisíckou mužov a bez vedomia Přemysla Otakara rozhodol pomôcť „štajerským priateľom a príbuzným,“ čím prinútil Štefana ustúpiť.⁴⁸ Táto epizóda je dôležitá najmä z analytického hľadiska. Ján z Viktringu ňou totiž rieši problém Přemyslovej väzby na prímerie uzatvorené so Štefanom tým, že zodpovednosť za vojenský zásah prenáša na súkromnú iniciatívu rakúskej šľachty, čím Přemysla Otakara vykresľuje ako muža, ktorý dodržiava slovo.⁴⁹ Po vypršaní prímeria Přemysl Otakar pomerne rýchlo Štajersko obsadil.⁵⁰

Druhú fázu otvára reakcia Bela IV. Kronikár opäť hyperbolizuje jeho silu, keď počet jeho vojsko vyčísluje na dvestotisíc mužov táboriacich pri rieke Morave. Tieto jednotky mali devastovať rakúske pohraničie a zabíjať zajatcov z mesta Laa an der Thaya.⁵¹ Opäť tu ide o zjavnú snahu kronikára zdôrazniť rozsah hrozby zo strany Uhrov, a tým zvýrazniť Přemyslovo víťazstvo. Bitka pri Kressenbrunne v roku 1260 je Jánom z Viktringu opísaná stručne, no s výrazným dramatickým detailom o neznámom kumánskom vojvodovi, ktorý sa ponúkol vykúpiť toľkými eunuchmi, koľko vlasov mal na hlave. Přemysl Otakar ponuku vraj odmietol a Kumána popravil.⁵²

Konfrontácia uhorského a českého vojska pri Kressenbrunne zavŕšila druhú fázu vojny o babenberské dedičstvo a zároveň uzatvorila sledované obdobie výkladu Jána z Viktringu. Uhorské vojsko utrpelo zdrvivú porážku, ktorej dôsledkom bola definitívna strata Štajerska. Formálne bola táto strata potvrdená viedenskou mierovou zmluvou uzatvorenou v marci 1261, na základe ktorej sa Belo IV. vzdal nárokov na Štajerské vojvodstvo v prospech Přemysla Otakara II.⁵³ Zmluva tak definitívne uzavrela druhú fázu vojny o babenberské dedičstvo a na viac ako desaťročie stabilizovala mocenské pomery v stredoeurópskom priestore.⁵⁴

⁴⁷ ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 96.

⁴⁸ „[...] vir generosi cordis comes de Hardeck cum mille ad prelium expenditis extraconductum Ottakari succurrendum statuit proximis et amicis; cuius Styrienses cordati ingressu effecti Stephano et suis incuciant retrocessum.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157.

⁴⁹ Celkovo vývoj v rokoch 1258 – 1260 pozri: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 453 – 454.

⁵⁰ ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 109 – 110.

⁵¹ „Indignantus Bela cum filio ducenta milia hominum in exercitu suo habens iuxta Maraham fluvium in Austria castra locat, viciniam totam dissipat, nobiles et preclaros viros de Laha civitate, ad presidium ibi positos, exeuntes captos abductosque Comanorum immanissima gens trucidat.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157. K tomu podrobne: ROHÁČ, *II. česko-uhorská vojna*, s. 28 – 29; ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 110 – 116.

⁵² *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 158.

⁵³ K podmienkam viedenskej mierovej zmluvy z marca 1261 a k jej dôsledkom pre rozdelenie babenberského dedičstva pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 9; DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 455 – 456. K priebeh bitky pri Kressenbrunne a jej vojenskému kontextu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 60 – 64.

⁵⁴ K celkovému hodnoteniu výsledkov druhej fázy vojny o babenberské dedičstvo a k postaveniu Přemysla Otakara II. v stredoeurópskom priestore po roku 1261 pozri: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.*, s. 121 – 123.

Záver

Analýza príslušných pasáží LCH ukazuje, že Ján z Viktringu nepredkladá dejiny vojny o babenberské dedičstvo ako sled vojenských udalostí, ale ako premyslene vystavaný výklad legitimacy, jej nadobúdania, spochybňovania a následnej straty. Vojenské konflikty v jeho podaní nevystupujú ako autonómna rovina politického vývoja, ale ako prostriedok, prostredníctvom ktorého kronikár artikuluje širší politický a morálny poriadok. Už samotný výber a kompozícia jednotlivých historických udalostí naznačujú, že ide o vedome selektívny naratív, ktorého cieľom nie je rekonštrukcia udalostí v ich úplnosti, ale ich interpretačné usporiadanie.

Najvýraznejšie sa tento princíp prejavuje v kontraste medzi úvodnými kapitolami diela. Podrobný opis bitky na Litave v roku 1246, ktorý patrí k najdetailnejším vojensko-analytickým pasážam celého textu, stojí v ostrom protiklade k spôsobu, akým kronikár zachytáva udalosti nasledujúcich rokov. Smrť Fridricha II. Babenberského nie je prezentovaná ako náhodný výsledok bojového stretu, ale ako dôsledok konkrétnych taktických a veliteľských pochybení. Naproti tomu vstup Přemysla Otakara II. do priestoru rakúskych krajín v roku 1251 je koncipovaný predovšetkým ako výsledok diplomatického úsilia a dynastickej stratégie, pričom absencia vojenského odporu nadobúda funkciu legitimačného argumentu. Tento kontrast nie je náhodný, ale zodpovedá základnej osi kronikárovho výkladu, v ktorom vojenská rovina ustupuje do úzadia v prospech otázky oprávnenosti moci.

Zmena jazykového a naratívneho smerovania výkladu nastáva až v pasážach venovaných uhorskej politike. Opis vojenských kampaní Bela IV. v Rakúsku a následnej správy Štajerska je pretkaný obrazmi násilia, drancovania a represie, pričom kronikár pracuje aj s hyperbolickými údajmi o počtoch vojsk a rozsahu škôd. V tomto kontexte sa vojenská akcia stáva nositeľom negatívneho hodnotenia a nástrojom kontrastu voči obrazu Přemysla Otakara II., ktorého vojenské aktivity sú naopak systematicky redukované alebo úplne obchádzané. Najzreteľnejšie sa tento postup prejavuje pri opise zisku Štajerska v roku 1260, kde kronikár vedome potláča vojenský aspekt udalostí a zdôrazňuje dobrovoľné prijatie panovníka zo strany krajiny. Aj epizóda s grófom z Hardeggu je formulovaná tak, aby sa vojenská iniciatíva oddelila od osoby panovníka, čím zostáva zachovaný jeho obraz ako vládcu rešpektujúceho dané záväzky.

Porovnanie s rakúskou letopiseckou tradíciou tento interpretačný rámec ešte zvyrazňuje. Pramene ako *Chronicon Austriacum breve*, *Continuatio Sancrucensis II* či anály salzburskej proveniencie venujú podstatne väčší priestor konkrétnym dôsledkom vojenských zásahov uhorskej strany a explicitnejšie tematizujú materiálne a demografické škody spôsobené konfliktom. Zároveň však nevynechávajú ani aktivity českej strany, čím ponúkajú vyváženejší obraz diania. Ján z Viktringu naopak pracuje s týmto materiálom selektívne a jeho výklad smeruje k vytvoreniu výrazného protikladu medzi uhorskou vojenskou agresiou a legitímnym, takmer ideálnym panovníckym vystupovaním Přemysla Otakara II.

Záverečné využitie Horáciovho citátu v štvrtej kapitole, adresovaného českému kráľovi ako memento premenlivosti šťastia, uzatvára celý sled udalostí v rovine, ktorá presahuje samotný historický naratív. Kronikár týmto gestom rámcuje výklad ako celok s vedomím jeho ďalšieho vývoja a zároveň ho posúva do roviny morálneho príkladu. Víťazstvo pri Kressenbrunne a mierové usporiadanie z roku 1261 tak nepredstavujú definitívne zavŕšenie konfliktu, ale skôr vrchol deja, za ktorým nasleduje nevyhnutná korekcia nastoleného poriadku v predtým rozvrátených babenberských dŕžavách.

V tomto svetle sa LCH nejaví ako neutrálna kronikárska správa, ale ako premyslene komponované dielo, v ktorom výber, redukcia a interpretácia udalostí slúžia na formulovanie konkrétneho obrazu moci, legitimacy a jej hraníc.

J. PALKO: VON DER LEITHA BIS KRESSENBRUNN: DIE BÖHMISCH-
UNGARISCHEN KRIEGE UM DAS BABENBERGER ERBE IM *LIBER*
CERTARUM HISTORIARUM DES ABTES JOHANN VON VIKTRING
(1246–1261)

Der Krieg um das Babenberger Erbe gehört zu jenen Konflikten, die in der zeitgenössischen narrativen Überlieferung einen außerordentlich starken Niederschlag fanden, da sein Verlauf in einer Vielzahl von Chroniken und Annalen überliefert ist, die in unterschiedlichen politischen und geographischen Kontexten nicht nur Mitteleuropas entstanden. Diese Tatsache wirft zugleich die Frage nach der Auswahl eines konkreten Quellenkorpus und dessen Aussagekraft auf. Die vorliegende Studie analysiert die ersten beiden Phasen des Krieges um das Babenberger Erbe (1246–1261) anhand der Darstellung in der Chronik *Liber certarum historiarum* des Viktringer Abtes Johann. Trotz ihres Umfangs und ihres hohen Quellenwertes wird diese Quelle in der mitteleuropäischen Historiographie bislang nur am Rande berücksichtigt. Ziel der Studie ist es, auf der Grundlage einer Inhaltsanalyse der ersten vier Kapitel des ersten Buches der Chronik das narrative und interpretative Modell des Chronisten zu rekonstruieren, seine Legitimationsstrategie zur Wiederherstellung der Herrschergewalt in der Region zu identifizieren und seine Darstellung mit der parallelen österreichischen annalistischen Überlieferung zu vergleichen. Die Analyse zeigt, dass der Autor den militärischen Diskurs nicht deskriptiv, sondern selektiv und funktional einsetzt. Die Aktivitäten Přemysl Ottokars II. werden systematisch zugunsten eines diplomatischen und dynastischen Rahmens zurückgedrängt, während die ungarischen Interventionen durch das Prisma militärischer Verwüstung, Unterdrückung und moralischen Verfalls dargestellt werden. Das Ergebnis ist ein kohärentes, pro-přemyslidisches Legitimationsnarrativ, in dem die böhmische Herrschaft als Wiederherstellung der Ordnung erscheint, während die ungarische Herrschaft als Faktor dargestellt wird, der diese Wiederherstellung hemmt. Dieses Bild unterscheidet sich grundlegend von der Darstellung in der österreichischen Annalentradiation, in der Béla IV. wesentlich deutlicher als Akteur militärischer Aggression erscheint und den konkreten Folgen des Konflikts größere Aufmerksamkeit gewidmet wird. Die Analyse der einschlägigen Passagen des *Liber certarum historiarum* zeigt, dass Johann von Viktring die Geschichte des Krieges um das Babenberger Erbe nicht als Abfolge militärischer Ereignisse darstellt, sondern als eine sorgfältig konstruierte Deutung von Legitimität, ihrem Erwerb, ihrer Infragestellung und ihrem anschließenden Verlust. Militärische Konflikte erscheinen in seiner Darstellung nicht als autonome Ebene der politischen Entwicklung, sondern als Mittel, durch das der Chronist eine umfassendere politische und moralische Ordnung artikuliert. Bereits die Auswahl und Komposition der einzelnen historischen Ereignisse macht deutlich, dass es sich um ein bewusst selektives Narrativ handelt, dessen Ziel nicht die vollständige Rekonstruktion der Ereignisse, sondern ihre interpretative Anordnung ist.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/ List of references and Literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene/Archives and Archives sources

München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Clm 22 107.

Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, f. Diplomatikai Levéltár.

Publikované pramene/ Printed Sources

BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). Johannes Victoriensis. In: *Fontes rerum Germanicarum I. Johannes Victoriensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im vierzehnten Jahrhundert*. Stuttgart : J. G. Cotta'scher Verlag, 1843. 489 s.

BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii 5/I: Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272*. Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901.

GOMBOS, Ferenc Albin (ed.). Iohannes Victoriensis abbas sive Iohannes de Victoria. In: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCCI*. Budapestini : Szent István Akadémia, 1937 – 1943.

SCHNEIDER, Fedorus (ed.). Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historici separatim editi 36/1 – 2*. Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1909 – 1910. 387 + 346 s.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 5/1*. Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974.

WAITZ, Georg (ed.). Ex Annalibus Islandicis a. 422 – 1317. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 29*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1892, s. 239 – 270.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Annales Sancti Rudberti Salisburgenses. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 758 – 810.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Chronicon Austriacum breve. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 636 – 639.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Continuatio Garstensis a. 1182 – 1257. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 593 – 600.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Continuatio Sancrucensis II. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 637 – 646.

APPELT, Heinrich. *Privilegium minus. Das staufische Kaisertum und die Babenberger in Österreich*. Wien, Köln, Graz : Böhlau Nachf., 1973. 183 s.

DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Überreuter, 2003. 620 s. ISBN 978-3-800-03551-9

KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260. Entscheidung im Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010, 52 s. ISBN 978-3-643-50149-3.

LHOTSKY, Alphons. Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Graz – Köln : Verlag Hermann Böhlau Nachf., 1963.

MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008. 180 s. ISBN 978-8389802637.

PALKO, Jakub. *Štefan I. Gutkeled (†1259): Banus et dux tocius Sclavoniae et capitaneus Styriae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2024. 184 s. ISBN 978-80-223-5913-9.

PALKO, Jakub. *Vojna o babenberské dedičstvo: Učebný text k historiografii česko-uhorských vzťahov v druhej polovici 13. storočia*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023. 120 s. ISBN 978-80-223-5584-1.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české III. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002. 760 s. ISBN 8071854336.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 512 s. ISBN 9788074229336.

Sekundárne pramene/Secondary sources

Kapitoly v monografiách, štúdie, články, monografie a zborníky ako celok/ Articles in Journals, Chapters in Monographs

ČAPČÍK, Ján. Boj o salzburský arcibiskupský stolec (1246 – 1266). In: *Medea – Studia mediaevalia et Antiqua*, 2025, roč. XXIV, č. 1, s. 6 – 34. ISBN 978-80-223-6108-8.

DIENST, Heide. Die Schlacht an der Leitha 1246. In: *Militärhistorische Schriftenreihe 18*. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1971. 36 s. ISBN 978-3215732171.

DIENST, Heide. Österreichisch-ungarische Beziehungen im Mittelalter bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts. In: *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland*. Eisenstadt : Burgenländisches Landesarchiv, 1983, s. 13 – 27.

HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 3 – 24. ISSN 0018-2575.

MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 37 – 65.

PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In PODOLAN, Peter (ed.). *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava : Stimul, 2020, s. 32 – 51. ISBN 978-80-8127-275-2.

PALKO, Jakub. Konflikt o salzburský arcibiskupský stolec ako súčasť vojny o babenberské dedičstvo. In: *Historia ecclesiastica*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 3 – 23. ISSN 1338-4341.

PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy 1254 – 1260. In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 3 – 26. ISSN 0018-2575.

PALKO, Jakub. Ulrich I, Bishop of Seckau, and His Activities During the Hungarian Rule Over the Duchy of Styria (1254 – 1260). In: *Konštantínove listy*, 2023, roč. 16, č. 1, s. 57 – 64. ISSN 1337-8740.

PALKO, Jakub. Územný rozsah uhorskej moci v Štajersku na príklade rozsudkových listín Gotfrieda z Mariboru. In: *Vita trans Historiam*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 8 – 22. ISBN 978-80-558-1928-0.

REDLICH, Oswald. Die österreichische Annalistik bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 1882, roč. 3, s. 479 – 538.

ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 42. ISSN 1335-3314.

ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44. ISSN 1335-3314.

O autorovi/ About the Author

PhDr. Jakub Palko, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín

Gondova 2, 811 02 Bratislava

e-mail: jakub.palko@uniba.sk

<https://orcid.org/0000-0002-4850-3251>

**„...GOD KNOWS WHETHER WE WILL EVER
SEE OUR RECOVERY FROM THIS MISERY...”
(CORRESPONDENCE BETWEEN ŠTEFAN TERBÓTS,
LAND-STEWARD OF SZÁDVÁR, AND ŠTEFAN KOHÁRY,
THE GENERAL-CAPTAIN OF FILAKOVO FORTRESS
IN 1678)**

IGOR ZOLTÁN KOMJÁTI

KOMJÁTI, Z. I. „...God knows whether we will ever see our recovery from this misery...”. (Correspondence between István Terbóts, Land-Steward of Szádvár, and István Koháry, the General-Captain of Filakovo Fortress in 1678). *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 23-42, Bratislava.

The publication presents the hardships of Szádvár, which belonged to Torna County in the 17th century, and the surrounding settlements in the second half of 1678, when the Kuruc troops led by Michal Teleki and Imrich Thököly launched an attack to seize Upper Hungary. In the Szádvár Castle, there were estates belonging to two landowners: Count Pavol Esterházy, the General of Border Castle System of the Mining Town, and Countess Mrs. Csáky. Štefan Terbóts, the land-steward of Pavol Esterházy, frequently exchanged letters with Štefan Koháry, the General-Captain of Filakovo, on his landlord's orders. From the previously unprocessed contemporary letters, it can form an excellent picture of the life and actions of the Kurucs who settled in Torna and Gemer Counties and of the German garrison stationed at Szádvár, as well as of their impact on Szádvár and of all the almost superhuman effort with which Štefan Terbóts, faithfully loyal to his lord, strove to preserve the economic strength of the Szádvár estate. The publication also reflects a wide range of contemporary noble and peasant behaviours: loyalty to the King, support for the Kurucs, and unreliability.

Keywords: Szádvár, Pavol Esterházy, Štefan Koháry, Torna County, Michal Teleki, Kuruc Military Operations, 1678

DOI <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.2>

The Anti-Habsburgian freedom fighters (their contemporary name was „bujdosók” or „kurucok”) launched a widespread attack in summer of 1678, penetrated deeply into Upper Hungary, and achieved remarkable success. The Kuruc forces commanded by Mihály Teleki and supported by French and Polish auxiliary troops captured several border castles and fortified places during their advance.¹ The commanders of the remained fortresses and border castles being loyal to the Sovereign, endeavoured to strengthen and reinforce the garrison so as to defend them against the expected siege.

Szádvár Castle located in Torna County was functioned as a central of demesnes of two magnate family. One of them was Count Pál Esterházy whose demesne was managed by István Terbóts land-steward (the contemporary Latin name: “provisor” or “præfectus”). The other owner was Mrs. Count Pál Csáky. Her land-property was also managed by another land-steward. Although the two land-stewards managed two separate economic units, they got on well in each other and stayed in mutual agreement in the castle. In the time of the Kuruc invasion of 1678, the land-stewards merged their manorial heyducks into a squad

¹ MAKKAI – SZÁSZ, *Erdély*, p. 863–864; TRÓCSÁNYI, *Teleki*, p. 228–231; HÓMAN – SZEKFŰ, *Magyar történet*, p. 358–359

for the sake of the defence. But they were thoroughly enlightened upon the fact that the man-power was far from not enough for repelling an attack, so István Terbóts (who, based on the worked-up correspondence, nevertheless played a kind of unspoken leadership role in the management of Szádvár) appealed to Pál Esterházy that it would be quite salutary if “...*Your Lordship direct some 25 good free heyducks* [=such foot-soldiers who were not registered and enlisted durably to any royal garrison] *from Filakovo to us, the situation of the castle would not be so imperiled...*”² Pál Esterházy, was not being a landlord of Szádvár, but also the General of the Border Castle System of the Mining Towns probably suggested him to write a letter directly to István Koháry, General-Captain of Filakovo Fortress, because he could consider the actual situation and made decisions about the directing of the free heyducks. The land-steward did so in the middle of July.

In this letter dated from 14th of July, Terbóts asked Koháry to send 30 free heyducks from Filakovo without any further delay. The land-steward attached importance to it, because the Kuruc Supreme Commander, Mihály Teleki had called upon the defenders of Szádvár several times to deliver the fortress, otherwise the Kurucs would retaliate by burning and massacring the garrison (including the wives and children of the heyducks). They decided to preserve the castle at any costs, but the man-power consisted of altogether 18 persons. Terbóts and his comrades expected the arrival of the Kurucs near to Szádvár at 16th or 17th of July. The land-steward wrote the following lines about the strategic and combat morale role of Szádvár: “...*If any reinforcements will not come to Szádvár, and will fell into the hands of the rebels, and they will gain ascendancy over the region, and then essential border castles will be fallen, which will be to considerable harm of the Country and to the detriment of His Majesty...*”. Thus, István Koháry would do a great favour to both possessors in preserving the integrity of their demesnes, at the same time could prevent the destruction of the garrison, and last but not least, he could also promote the service of the Sovereign by ordering the requested 30 free heyducks there. István Terbóts requested to transfer them for only 1–2 months, and promised to provide them with abundant supplies and pay, both in money and in wheat. In addition, the foot-soldiers of Filakovo might have a great opportunity for plundering, because the Cossacks and Polish auxiliary troops belonging to the Kurucs conduct daily raids around Szádvár in very small squads and they were difficult for them to move quicker with the driven livestock. So they could easily ambush and raid them.³ István Terbóts even approached Franciscus Ferdinand de Märfeld, the colonel of the German volunteer corps in Szendrő Fortress to have an effect on Koháry regarding the sending of the 30 free heyducks.⁴ István Koháry soon wrote a letter to Pál Esterházy, with which he sent together the letters of Terbóts and Märfeld. In the letter, the General-Captain wrote to his superior that he had

² Hungarian National Archives, Land Archives Budapest (HU MNL OL), f. P 125, 4711th roll № 4058., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Terbóts's letter to Pál Esterházy (Szádvár, 3rd of July, 1678.). The original text is: “...*Ha Fülekről parancsolna vagy huszonöt jó szabad legényeket ide küldeni, mégis nem volna oly periculumban a vár állapotja...*”.

³ HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6535., fol. 1–4., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 14th of July, 1678.). The original text is: “...*Ha Szádvárának segítsége nem lesz, és rebellesek kezébe esik, mindjárt nagyobb erejek lévén, derekas helyek is elcsúsznak utána, aki nem kevés ártalmára fog lenni az országnak, és kárára Öfelségének...*”.

⁴ HU MNL OL P 125, 4720th roll № 6329., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), Ferdinand Franciscus de Märfeld's letter to István Koháry (Szendrő, 1678. július 14.): “...*Ante Domini Provisores Szatvarienses cum magna Animi motione heri mihi scripserunt, qualiter Rebelles arcem illam sibi tradi gravissima comminatione expostulent, et quoniam ibidem pro defensione pauci, nostrique Equites et Pedites Hungari propter combustem Civitatem sint sine habitatione, illuc pro auxilio 30 Equites totidem Haidones misi, qui quomodo eo pervenerint, nullam inde adhuc habeo relationem...*”.

ordered Terbóts to hold Szádvár at all costs. He also advised him not to surrender the castle to the Kurucs following the bad example of other captains. Besides, there is no serious attack threatening them that he should fear, especially since they will certainly receive 30 border soldiers from Szendrő.⁵

In the second half of July, Szádvár found itself in an even worse situation. Although the Kurucs did not actually lay siege to it, and the garrison received military assistance from Szendrő twice, the behaviour of the Imperial soldiers (who replaced the Hungarian border soldiers who stayed for only a week) outraged so much the manorial heyducks that except for two of them, defected to the Kurucs anchoring into Torna Castle (Turniansky hrad).⁶ Terbóts definitely wanted to equilibrate the number of the Imperial soldiers with Hungarian pedestrian infantry, and at the beginning of August he repeatedly asked István Koháry to send the free heyducks from Filákovó to Szádvár.⁷ Since the replacement of the German garrison in Szádvár was scheduled for the end of the month, sending Hungarian troops there became crucial, which Paul Esterházy was also aware of. Moreover, István Terbóts, sometimes sending the letters through Koháry, sometimes delivering them by other means, was constantly begging his landlord for confirmation. That is why the general wrote the following lines to the General-Captain of Filákovó: “...If my afore-mentioned land-steward requires Your Lordship, do not resent to send some twenty or twenty-five soldiers, who could be assigned to the settlement’s defense, and appoint such an officer of them, being worthy of trust, and who will not turn into Kurucs, like the heyducks of Mrs. Pál Csáky...”⁸ István Koháry replied to Esterházy in about two weeks. He explained that he does not consider it advisable, nor does he see a way to send soldiers from the Filákovó garrison to Szádvár. These are chaotic times, and he cannot be sure that even the people he considers most loyal would not converted to the rebels, if given the chance, or if they were to feel the urge, or perhaps find themselves under compulsion. Anyway, there are German soldiers there, who would not be any worse at defending than the free heyducks he sent, and even if they are rough, they are more reliable.⁹

Terbóts accepted the refusals, yet he tried two more times to request the Filákovó free heyducks for Szádvár, but not as reinforcement for the garrison. At first, in early Septem-

⁵ HU MNL OL P 125, 4706th roll № 2812., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Koháry’s letter Pál Esterházy (undated, but based on certain context, it was written in Filákovó, after 14th of July, 1678.); The same can be found: MERÉNYI, *Koháry István*, s. 78–79, letter № XIII.

⁶ Torna Castle was handed over to the Kurucs by Pál Semsey, after massacring the German garrison. — TRÓCSÁNYI, *Teleki*, p. 230

⁷ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 229–230., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 1st of August, 1678.); HU MNL OL C 1302nd roll № 16939., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 6th of August, 1678.)

⁸ HU MNL OL C 1287th roll № 14285., Štátny archív Banská Bystrica (ŠABB), Archive of the Koháry Family, Pars V.), Pál Esterházy’s letter to István Koháry (Šintava, 21st of August, 1678.). The original text is: “...ha említett tisztartóm requirálni fogja Kegyelmedet, ne nehezteljen valami húsz avagy huszonöt hajdút odaküldeni, kik az városnak defenziojára lehessenek, rendelvén oly tisztviselőt elejbe, az kihez ember bízassék, s kurucokká ne legyenek, mint Csáky Pálné Asszonyom hajdúi...”

⁹ HU MNL OL P 125, 4706th roll № 2767., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Koháry’s letter to Pál Eszterházy (Filákovó, 10th of September, 1678.) — However, it must be added that sometimes even the German soldiers were not reliable, as it was precisely the unpaid Imperial garrison that handed over Szádvár to the Kurucs led by Pál Wesselényi in the spring of 1675. Carlo Strassoldo, the commander-in-chief of Upper Hungary, was able to retake the fortress only in the autumn.— <http://www.szadvar.hu/szadvar/tortenet> [13th of January, 2026.]

ber, he asked for 50 people for at least a week, to scare the Kurucs of Torna Castle so much that they would surrender the castle.¹⁰ Secondly, he turned to István Koháry for help, when the garrison of the rebels began harvesting the vineyards of the two Szádvár demesnes. At that time, Terbóts requested 60 foot-soldiers for a short period, who would act as law enforcement alongside the two land-stewards in collecting the vineyard tithe. In addition to providing full care at the castle, Terbóts – just as he did in his July letter – also offered the soldiers of Filákovo the opportunity to plunder, as the Kurucs had gathered 1,500 sheep near Torna Castle.¹¹

In the letters written by István Terbóts, three main themes can be distinguished. One theme is the behaviour of the Kuruc troops stationed in Torna County and Torna Castle, as well as the attitude of the County Magistrate, which was triggered by the Kuruc attack. From 28th of June, Kuruc troops moved into Torna Castle (however, Cossack and Polish auxiliary troops also stayed there for a very short time!¹²), and among their first acts was extorting and plundering the surrounding area. For example, around 8th of August, the people of the castle drove away all the cows and sheep of a wealthy man named Sylvester from Smolník, and 25 mounted Kurucs drove 60 preyed horses from Rožňava to Torna Castle.¹³ A few days before 15th of August, the soldiers from Szádvár captured three Kurucs in the village of Jablonov nad Turňou. At that time, the Kuruc Captain of Torna Castle ordered the inhabitants of Jablonov nad Turňou, Hrušov and Silická Jablonica to go to Szádvár and put all their efforts into bringing the three mentioned prisoners out on the 16th, because if they return without them, he would burn down their villages to the ashes. Terbóts could under no circumstances have released the prisoners, because the Headquarters of the Border Castle System of Upper Hungary was already aware of them, so the responsibility would have definitely rested on him.¹⁴ In his letter dated from 19th of August, Terbóts once again mentions the issue of the Kuruc prisoners: as for the two land-stewards, they will under no circumstances release the captives, and if the German officer would want to release them for a ransom, they would oppose him. Terbóts also reported that a large part of the nobility of Torna County (refusing to participate in the insurrection) had fled home from Mihály Teleki's camp. Because of this, the Kuruc Captain of Torna Castle was ordered to have them arrested, and even the Magistrate of the County was instructed to convene a general assembly [=generalis congregatio or vármegyegyűlés] by the 20th of August, the main topic of which would be the renewed fulfilment of the insurrection. According to Terbóts, the nobility would not appear in large numbers at the general assembly, as the German garrisons of Szendrő and Szádvár threatened them with the confiscation of their livestock, and had even begun execution in some places. The Kurucs of Torna County temporarily fell into a disadvantage in mid-August, as

---

¹⁰ HU MNL OL C 1299th roll № 16452., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 5th of September, 1678.). The land-steward of Szádvár specifically asked Koháry to bear witness to the loyalty of the dispatched soldiers : „...*It would be necessary to have a letter from Your Excellency with them, addressed to me, so that I could be more certain about them, and they could claim to be your messengers, because otherwise we would not dare to trust them or boldly meet with them...*”

¹¹ HU MNL OL C 1302nd roll № 16941., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 30th of September, 1678.).

¹² HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6535., fol. 1–4., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 14th of July, 1678.).

¹³ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 220–222., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of August, 1678.)

¹⁴ HU MNL OL C 1302nd roll № 16940., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 15th of August, 1678.).

evidenced by their laxity towards the nobility, which rather accepted the orders and instructions of the Imperial garrisons. This is also indicated by the fact that from Torna Castle, the main stronghold of the Kurucs, the garrison of Szendrő easily recovered the sheep and cows that had recently been plundered in Smolník. According to Terbóts, the Kurucs are so few in number that it is possible they would flee from the fortress one evening due to the sense of threat caused by the royal troops' numerical superiority.¹⁵

In the second half of August, the condition of the Kurucs of Torna County deteriorated even further, mainly due to the retreat of Mihály Teleki's main camp.¹⁶ According to Terbóts' letter, the Transylvanian noble recently learned from certain Croatian and German prisoners that the Imperial main army encamped nearby must engage in battle with the rebels at all costs. Teleki immediately retreated from Prešov to Vranov nad Topľou. The Imperial counteractions were not delayed: General Metternich¹⁷ laid siege to Torna Castle on 22nd of August. Since the Kurucs led by András Ruzskai and András Váradi Lakatos were determined not to surrender the fortress under any circumstances, they constantly harassed the besiegers with sorties, and, in a demonstration of their resolve to hold out to the last, even raised the red flag. For this reason, the General had cannons brought from Szendrő to begin a systematic siege. Terbóts himself wanted to punish those Kurucs who had escaped from Szádvár to Torna Castle, but since he could not get through to the besiegers due to the defence of the castle to identify them personally, he asked General Metternich that „...*even if the surrender of the castle is conditional, His Lordship should have those who broke their word as unbelievers brought to him...*”

István Terbóts also reported to István Koháry, on how the life of Torna County changed with the weakening of the Kurucs. In July, at the rebels' call, the county leadership ordered an insurrection [=generalis insurrectio or nemesi felkelés] of all the nobles; the assembled people immediately joined Mihály Teleki's main camp. The members of the magistrate (the substitute Deputy-Lieutenant [=substitutus vice comes or helyettes alispán], the two Noble Judges [iudex nobilium or szolgabíró], and the three assistants of the Judge Nobles [=iuratus assessor or iurassor or nemesi ülnök]) behaved inconsistently: they apparently did not appear in person at the Kurucs, but instead hired and sent peasants suitable for soldiers in their place.

Their disingenuousness was also evident in the fact that, despite repeated explicit requests from the land-stewards of Szádvár, they were unwilling to deliver written orders coming from the rebels' camp to them, and of their own accord, they always convened the general assembly that decreed the insurrection in favour of the Kurucs, and moreover, neither Terbóts nor Mrs. Pál Csáky's land-steward was invited to the secretly held meetings. Those who were negligent or reluctant about the general insurrection were threatened with fines and the devastation of their estates. The county nobility, in general, willingly joined the Kurucs, as Terbóts also put it: “...*they [i.e. the nobility] cannot say that the Kurucs drove them to the camp; many of them were inclined to go of their own accord, for some of them had left before, of their own free will...*” During the temporary Kuruc retreat that manifested from

¹⁵ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 216–217., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 19th of August, 1678.)

¹⁶ On 13th of August, Mihály Teleki decided to retreat because General Jacob Leslie set out from Liptovský Mikuláš with the Imperial relief troops to join General Stefan Würmb's units stationed in Levoča, and together they would launch an offensive against the Kurucs.—TRÓCSÁNYI, *Teleki*, p. 232.

¹⁷ István Terbóts only wrote down the Metternich family name. Unfortunately, more precise details about the general in question could not be discovered. It is highly likely that he belonged to the Winneburg–Beilstein branch of the Metternich family. More information can be found here: <https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/948829> [6th of April, 2026.]

mid-August, most of the nobles from Torna County, who were in Mihály Teleki's camp, immediately returned home; however, some still remained, whose names Terbóts could not specify exactly, but he firmly stated that there were people from almost every village.¹⁸

The siege of Tornavár did not last long: around 29th of August, the garrison's Kuruc troops went on a raid and drove away the cattle that Terbóts had gathered from the demesne of Pál Esterházy from under Szádvár.¹⁹ At the beginning of September, the number of the Kuruc garrison in Tornavár suddenly increased. Based on various reports, István Terbóts listed two reasons to Koháry for the enemy's man-power increase in numbers. According to information from one of the officers, the Kurucs are gathering because they want to retreat, surrender and abandon the castle, and remove all the belongings inside. According to another source, the Kurucs really do want to stay, since „...*they have raised a great horn...*” [=completely heartened up] ever since General Metternich stopped the siege, and now they are preparing to harvest the grapes from the vineyards around Szádvár. This is also shown by the fact that brand new barrels were transported up to the castle, and according to Terbóts, they will completely take down everything (taking advantage of the absence of the imperial troops), if 300 of them aggregate.²⁰ Besides the Kurucs, there were also Polish auxiliary troops in Torna Castle, and on 11th of September an inhabitant of Szendrő named Péter Szűcs was beheaded for some crime, and his son was taken prisoner. On the 12th, in order to alleviate the provisioning problems of the increasingly numerous garrison, the Kurucs were compelled to drive sheep away from Miklós Andrássy's demesnes across the mountains as well.²¹ And the grape harvest they had indeed begun; for example, on the 18th, 30 Kuruc foot-soldiers went out to Pál Esterházy's demesne and transported the produce to Torna Castle in dorsels and tubs.²² As the German garrison at Szádvár practically did not intervene, the Kurucs from Tornavár continuously harvested the vineyards of the two owners until the end of September (even at night) and immediately made must from it. István Terbóts was compelled to turn to István Koháry to send some heyducks of Fiľakovo, so that he could at least harvest the remaining grapes with the peasants and collect the vineyard tithe. The land-steward also complained to Koháry about the increasingly brazen raids: since the Kurucs (especially the manorial heyducks who had defected from Szádvár) knew that the German soldiers did not engage in pursuit, they boldly drove off the livestock of the local „labanc” [=loyal to Habsburgs] lords with only a small number of men. For example, recently, just four mounted Kurucs stole all the sheep and swines of Mrs. Pál Csáky from right near the walls of Szádvár, flouting the guards.²³

István Koháry could not send soldiers from Fiľakovo to Szádvár, and thus the land-stewards could not collect the wine tithe. Even though Terbóts tried to direct to himself the serfs of the demesnes with the harvested grapes, the marauding Kurucs looted a certain part of

¹⁸ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 227–228., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 24th of August, 1678.)

¹⁹ HU MNL OL C 1299th roll № 16452., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 5th of September, 1678.).

²⁰ Ibid № 16453., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of September, 1678.)

²¹ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 231–232., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 13th of September, 1678.). This letter coincides with HU MNL OL C 1299th roll № 16454.

²² Ibid fol. 218–219., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of September, 1678.).

²³ HU MNL OL C 1302nd roll № 16941., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 30th of September, 1678.).

it from them. The three Kurucs captured in mid-August in Jablonov nad Turňou escaped from the German guards towards at dawn on 12th of October. The prisoners were kept in the „guardhouse”, and they were also shackled. They managed to break through the wall under the built-in iron grille and descend down the castle wall. The guards standing at the castle gate and on the wall were so loud and careless, that they heard nothing and noticed nothing of the sounds of the escape.²⁴ The three fugitive Kurucs visited the villages of Jablonov nad Turňou, Hrušov and Silická Jablonica a few days later, accusing the locals of assisting in their capture, and demanded 300 forints for their two-month imprisonment, the harms suffered during their captivity, and for the weapons and belongings taken from them.²⁵

During October, the raids of the Kurucs from Torna Castle aimed to collect the remaining wine in the villages, consume it (as they did on 22nd of October in the village of Szögliget), and confiscate all the property of the inhabitants, who remained loyal to the Sovereign, especially the money. Terbóts was very worried about the situation of the serfs, because not only did the Kurucs take all their crops, but the central government's offices also relentlessly collected the usual dues, as before.²⁶ In addition, the rebels from Torna Castle also demanded the peasants to provide wagon-traffic and food supplies, making it impossible to serve Szádvár anymore. That is why a glimmer of hope appeared before Terbóts, when he heard that more than 1,500 Imperial soldiers had gathered in Szepes County to march against Torna Castle, and allegedly they would begin the siege on 4th of November, because cannons had been requested from Szendrő that day to be brought to the stronghold of the Kurucs.²⁷ However, the siege did not take place and remained „*in suspensio*” [=in abeyance], because General Jacob Leslie preferred to re-capture Putnok Castle from the Kurucs. Regarding military actions, around Szádvár and Torna Castle, only minor raids took place in early November, with varying results. For example, the Kurucs from Torna Castle attacked drunken Croatian soldiers in the village of Hrušov, killed two of them, and took two of their horses. On another occasion, Imperial cavalry soldiers pursued some rebels of Torna Castle, capturing three of them and taking them along.²⁸

István Terbóts not only reported to István Koháry about the events taking place in the immediate vicinity of Szádvár and Torna Castle, but he also received much more instructions from Pál Esterházy, namely to inform the General-Captain of Fiľakovo about general news as well. (Of course, Terbóts also requested the most important news about Fiľakovo in almost every one of his letters.) However, the military reports sent by the land-steward not only informed Koháry about the military situation, but their contents and copies also reached Esterházy himself, as the command in Fiľakovo ensured this.²⁹

²⁴ Ibid № 16944., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 12th of October, 1678.).

²⁵ Ibid № 16937., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of October, 1678.).

²⁶ Ibid № 16942., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 23rd of October, 1678.).

²⁷ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 223–226., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 3rd of November, 1678.).

²⁸ HU MNL OL C 1302nd roll № 16943., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 8th of November, 1678.).

²⁹ It can be stated with certainty that four letters reached Pál Esterházy's hands as attachments or copies. In chronological order: HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6535., fol. 1–4., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 14th of July, 1678.): they sent this in its original form; HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 220–222., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of August, 1678.) = HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6536.; HU MNL OL C 1299th roll № 16452., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 5th of September, 1678.) = HU MNL OL P 125, 4721st roll

In his letter dated from 14th of July, István Terbóts reported that the Kurucs had captured Diósgyőr, are now aiming to take Ónod, and according to their plans, they also intend to lay siege to Szádvár.³⁰ In a letter from early August, he reported on the events that took place between the 5th and the 9th. The main camp of the anti-Habsburgian rebels is besieging Prešov, but a smaller part, led by Páter Józsa³¹, headed towards Levoča to hinder the path of the Imperial relief army.

The city is being shelled by the Kurucs with 8-pound cannons, and they have already fired eight grenades, but so far they have not done much damage to the ramparts and wall fortifications. Disagreement arose between the French and Polish auxiliary troops and the Kurucs, which Terbóts phrased as follows: „...the Poles and the French are very angry with the Hungarians for not allowing [Prešov] to be occupied, as they had promised them free profit. But those [= the Kurucs] feel pity for all those peoples trapped there along with the Christianity, because they ruthlessly and indiscriminately force everyone into their power and influence...”. There were also reports coming to Szádvár, that troops from Transylvania and Wallachia would soon arrive to support the Kurucs.³² In his next letter, he informed István Koháry that the Imperial relief army – mainly consisting of cuirassiers – had moved into the Counties of Liptó and Szepes and was heading toward Prešov. Famine broke out in the main camp of the Kurucs, and on top of that, many illnesses occurred. Mihály Teleki recalled the smaller raiding Kuruc units back to the main camp, probably with the aim of assembling all his forces to engage the Imperial army in battle, so as not to end up like they did at Ďurkov in the autumn of 1672.³³ However, the battle did not take place between the two sides, because the main Kuruc army withdrew towards Trebišov.³⁴

At Koháry's request, the land-steward described the circumstances of the retreat of the Kuruc camp in more detail in his letter dated the 24th. Discerning the Imperial superiority, the troops of Páter Józsa and Imre Thököly sent ahead to scout them, crossed the mountains

---

№ 6537.; HU MNL OL C 1299th roll № 16453., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of September, 1678.) = HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6538.

³⁰ HU MNL OL P 125, 4721st roll № 6535., fol. 1–4., (Documents of Palatine Pál Eszterházy), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 14th of July, 1678.)

³¹ Páter Józsa (first name: István) held high ecclesiastical positions: he was a canon of the Eger Chapter, dean of Pata (1678–1679), and parish priest of the parishes belonging to the market town of Tállya (1662–1679). He belonged to the Jesuit order's convent in Košice and received important and serious assignments in the process of re-Catholicization; for example, in Prešov, he converted the majority of the Lutheran population to the Roman Catholic faith. His ambivalent and unsteadfast personality manifested itself from 1676 onwards, when he sometimes sided with the royal faction and sometimes with the Kuruc faction, and based on certain indications, he even amassed valuable loot for himself, which he kept in Boldogkő Castle. Between 1676 and 1679, he was a notorious figure in Hegyalja and Zemplén County, and the area around Tállya also lived in fear of him. He died in October of 1679, but it is not known whether he was killed by the men of Kuruc Captain János Fekete or was beheaded in Tállya by the order of General Stefan Würmb. More information about his life can be read here: JÓSA – ULRICH, *A németiszögyéni*, s. 56–62

³² HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 220–222., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of August, 1678.). The original text is: „...az Lengyel és Francia igen haragusznak a Magyarokra, hogy [ti. Eperjes] megvételeire nem bocsátják, minthogy szabad nyereséget ígértenek nekik. De amazok [ti. a kurucok] szánják az sok odaszorult néppel együtt az kereszténységet, mert ők kíméletlenül és személyválogatás nélkül mindenekeket fegyver alá hányanak...”.

³³ HU MNL OL C 1302nd roll № 16940., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 15th of August, 1678.).

³⁴ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 216–217., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 19th of August, 1678.) — To the withdrawal of Mihály Teleki: MAKKAI – SZÁSZ, *Erdély*, p. 864.

north of Ľubovniansky hrad to return to Teleki. On the way, they captured nine Imperial soldiers, who were immediately taken before the rebel Supreme Commander for interrogation. The prisoners said that the Imperial Army had been given orders by the Court War Council [=Consilium Aulicum Bellicum or Udvari Haditanács] to force a battle at any cost, even if it meant suffering a total defeat. Teleki was so frightened by this news that he immediately convened a war council, and that night he „...*slipped away with his camp, and all night, with great commotion...he made his way to Vranov nad Topľou...*”. Here, several smaller units split off from the main camp and dispersed in various directions under independent command, mostly moving to the Trans-Tybiscaan Region, while many (mainly the noble insurgents) returned to their homes. After this, the main camp moved in the direction of Trebišov, also mentioned in the letter of the 19th, and then towards Ung County, so that the Poles and the French could return to Poland through the passes there.³⁵

Terbóts provided information about the Upper Hungarian military events next time on the 5th of September. The Imperial army was stationed at Rakamaz and pursued the Kurucs retreating to Carei. Mihály Teleki left the Kuruc main camp and barred himself in Chioar Fortress. According to news from Transylvania, the French and Polish auxiliary troops „...*would have been divided over the Hungarians...*”, and they would have returned to Poland long ago if it had not caused them any harm.³⁶

Four days later, Terbóts sent more interesting news to István Koháry. The Imperial army arrived at the Fortress of Szatmár and continued to pursue the main Kuruc force, which „...*scattered back and forth after Mihály Teleki's entry into Transylvania...*”. The French and Polish auxiliary troops are stationed at the passes leading to Poland, but they have neither separated nor intended to cross them. Páter Józsa went to Boldogkő Castle with his own adherents to take the plundered goods with him. However, he had to leave empty-handed, as the castle's garrison had pledged loyalty to Leopold I., and not only did they refuse to let the Kuruc leader in, but they even shot at him.³⁷

On the 13th, Terbóts reported to the General-Captain of Fiľakovo that the Imperial main army was stationed around the mountain passes, because he had received news that the auxiliary troops positioned at the passes were receiving additional support from Poland. Therefore, the Imperial General's goal is to prevent the merger. However, taking advantage of the main army's absence, the group of Kurucs, that had retreated to the northern part of the Great Plain, suddenly launched an offensive and appeared again near the Castle of Ónod. The Kuruc commanders issued two orders to the Magistrate of Gömör County: to proclaim the personal insurrection of the nobles at the county assembly, and to take all the possessions and livestock of the population behind the fences of the churches, because if the Kuruc soldiers find anything in the houses, they will immediately confiscate it and use it for their own needs. Páter Józsa marched from Boldogkő to Levoča, and confiscated all the royal free town's cattle. The town elders offered 1,000 Thalers for their return, but the priest-turned Kuruc leader refused to hear of an agreement for anything less than 2,000 Thalers.³⁸

On 18th of September, the land-steward once again brought new informations to Koháry. Apparently, Imre Thököly, moving northward, had entered Szepes County with the Kuruc

³⁵ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 227–228., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 24th of August, 1678.)

³⁶ HU MNL OL C 1299th roll № 16452., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 5th of September, 1678.).

³⁷ Ibid № 16453., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of September, 1678.)

³⁸ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 231–232., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 13th of September, 1678.).

troops at his disposal.³⁹ The young commander took the town mayor of the market town of Rožňava as a prisoner along with his father, blaming the town's population, partly because György Harsányi was recently attacked by loyal border soldiers during his plundering tour, and partly because a Kuruc was recently shot on the street and was also wounded. Gömör County sent envoys (Márton Dobos and Mátyás Istvánffy) to Thököly in order to negotiate the release of the two nobles. Gömör County offered 1,000 Thalers to avoid a personal insurrection; Borsod County similarly tried to obtain the exemption. It seems that by paying money, they can indeed be exempted from going to war, as according to the Kuruc leadership, there are already enough fighters from the two counties in their effectives. However, both counties experienced plenty of severe atrocities, as several of the Kurucs „...treated the womenfolk horribly...”, often to the extent that some died of the rapes. On the 17th of September, Páter Józsa arrived in Rožňava with 350 cavalymen, having harvested grapes from Pál Esterházy's demesne of Jablonov nad Turňou, and immediately set off after Imre Thököly, just as David Petneházy's cavalry did on the 18th. According to the news, all three are heading from Szepes towards Trenčín County to force the local nobility there into insurrection, then return, and, joining with the Polish auxiliary forces near Lubovniansky hrad, turn southward again. Not far from Ónod, a large number of Kuruc foot-soldiers are assembling, but it is not yet known, what their goal will be. Terbóts had no information about the Imperial army.⁴⁰

The next letter regarding the general military situation, dated from the 12th of October, arrived for István Koháry from Szádvár.

In this, Terbóts asked the General-Captain to inform him of the truth: is Imre Thököly really being held captive by Pál Esterházy, because lately this news has been spreading around Szádvár.⁴¹

On the 18th of October, István Terbóts informed Koháry that through Torna County, a large number of Kurucs were marching westward every day, towards Banská Bystrica, and people were even openly talking about the fact, that Imre Thököly had completely captured Zvolen and several mining towns. (Although Terbóts added that Koháry might have more knowledge and information about these reports, being closer to the respective locations).⁴² On the 3rd of November, the land-steward of Szádvár sent the following news to Koháry: on the 30th and 31st of October, Izrael Papp, Gergely Bakos, and Pál Semsey were heading through the Görgő Valley towards Rožňavská Baňa with about 450 infantrymen and 100 cavalymen to overtake the armies of Imre Thököly and Colonel Cristoph d'Alendy de Boham. This smaller body of troops was already stationed in Štítnik on the 1st of November. Terbóts also reported on the movement of another, smaller Kuruc unit (about 100 infantrymen and 100 cavalymen) heading in the direction of Putnok, which was also rushing after Imre Thököly and the auxiliary troops, and they are expected to join the unit led by Papp–Bakos–Semsey around Hrachovo.⁴³ On the 8th of November, Terbóts wrote to the General-Captain that General Jacob Leslie spent the night in Aggtelek from the night of

³⁹ See the events of Imre Thököly's autumn campaign of 1678: TRÓCSÁNYI, *Teleki*, s. 236–241; HÓMAN–SZEKŰ, *Magyar történet*, s. 359; KOMJÁTI, *Fulminis instar*, s. 5–38.

⁴⁰ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 218–219., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of September, 1678.).

⁴¹ HU MNL OL C 1302nd roll № 16944., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 12th of October, 1678.).

⁴² HU MNL OL C 1302nd roll № 16937., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of October, 1678.).

⁴³ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 223–226., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 3rd of November, 1678.).

the 7th to the 8th; István Barkóczy was also staying in his company. The Imperial camp set off towards Szendrő and will likely continue its march towards Putnok.⁴⁴

The letters written by Terbóts also magnificently reveal the inner life of Szádvár in the second half of 1678. The garrison was constantly fluctuating: at first, the land-stewards armed the castle's heyducks, but since their numbers proved to be quite insufficient to repel a potential siege, they turned for help to the garrisons of Szendrő and Fiľakovo, as I have previously detailed. In the month of July, Hungarian infantry and cavalry did indeed arrive from Szendrő, but they could only stay for a short time, for a week. Then the German Commander of Szendrő sent a 36-man Imperial infantry unit to Szádvár in place of them, but without the knowledge of the General of the Border Castle System of Upper Hungary. With the abuses and violence of the German garrison, it was almost as if a new era began in the lives of the original inhabitants of Szádvár.

The lieutenant of the 36-man unit had not even settled in yet, but he immediately started giving orders and arbitrarily took control of the landlords' property: „...*The Lord's [=Pál Esterházy] manor-cattle are already being butchered by them with their own authority, against my will, and I cannot resist them. They threaten me with beatings, shackles and imprisonment, that without a commission I do not want to comply with all their wishes pro voto, and I cannot bathe them in wine at will...*” The lieutenant even wanted to take the key to the cellar that stored the highly valued wines. Terbóts could have complained about them in Szendrő, because soon an order arrived from there, instructing the soldiers not to dare demand more than was offered from the goods and foods of the people of Szádvár, but to cover their own provision from their own pay. But the Germans did not want to stop their actions; in fact, their behaviour so outraged the members of the Hungarian garrison, that seventeen of them (breaking their every previous oath) deserted and joined the Kurucs, who had entrenched themselves in Torna Castle.⁴⁵

On the night of the 5th of August, one of the Imperial corporals woke Terbóts, who was just getting ready to sleep, to immediately give wine to the German soldiers. The land-steward was unwilling to do this, so the corporal began shouting at him, and, taking several more privates with him from the „bakehouse”, drove out the women and servants working for Mrs. Pál Csáky, who were in the midst of taking out the bread designated for them, and had the still-hot food forcibly taken away. That very night, they also broke into Pál Esterházy's cellar and, wasting the wine in a terrible manner, got themselves dead drunk. The extravagance of the Germans upset István Terbóts so much, that he seriously began to consider resigning from his position as land-steward, since in just a few days such damage and shortages had occurred to the assets that he could not possibly account for them. He thinks the only solution would be if Pál Esterházy will be informed, either by him or by Koháry, about the abuses committed by the Germans settled there without the knowledge of General of the Border Castle System of Upper Hungary. Either take away the current ones from here, or send Hungarian forces who care about the interests of their compatriots and do not exploit them.⁴⁶

⁴⁴ HU MNL OL C 1302nd roll № 16943., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 8th of November, 1678.).

⁴⁵ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 229–230., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 1st of August, 1678.). The original text is: „...*Már az Úr [Esterházy Pál] majorság-marháit magok autoritásával akaratom ellen kedvekre vágják, ellenek nem állhatok. Magamat veréssel, vassal és tömlőccel fenyegetnek, hogy commissio nélkül pro voto minden kívánságuknak nem akarok eleget tennem, és a borban őket akaratjok szerint nem fűroszthetem...*”

⁴⁶ HU MNL OL C 1302nd roll № 16939., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 6th of August, 1678.)

The commander of the German troops in Szendrő, Märfeld, around 7th of August (after the arrival of Terbóts's latest complaints), punished the officers accused of misconduct, especially the one who, being „rowdy” searched for wine every night, going from house to house, and whether he got a drink or not, invariably quarreled badly with the locals, disturbing the quiet ordinance. Märfeld then strictly ordered every member of the garrison that from now on they should truly manage with their own pay and the food provided by the people of Szádvár. So the violent demandingness had ceased a few days ago – Terbóts joyfully informed the General-Captain of Fiľakovo.⁴⁷

However, the tranquillity didn't last more than a week. The lieutenant, in fact, did not want to let in the village mayors from the surrounding settlements, who were supposed to give an economic report to the land-stewards. Mrs. Csáky's land-steward informed the German officer of this, but he insisted that the villagers should not be allowed to enter inside the castle, and he did not care that this would cause damage to the estate owners. The argument escalated, and in the end, the lieutenant took the castle keys from Mrs. Pál Csáky's land-steward (perhaps Terbóts handed them over to him, symbolically, so that he wouldn't take responsibility?) Terbóts was aware that the replacement of the German garrison members would soon become an agenda item, but until that happened, they would still cause a lot of trouble, as they had suddenly become emboldened, having the key ring with them, which allowed them to enter every economic room.⁴⁸

Sometime around the turn of July–August, the German lieutenant, „*threatening with dungeon, shackles, and beating*”, forbade Terbóts from sending the cattle gathered from Pál Esterházy's estates to Vígľaš, which would have offered greater safety due to the raids by the Kurucs. He was compelled to keep the animals at the foot of the castle walls until the end of August, when the rebels really plundered them all. According to Terbóts, the damage caused to Pál Esterházy was solely attributable to the foolish order of the German lieutenant. On the 4th of September, Aragon, deputy to Colonel Märfeld accompanied by a captain arrived at Szádvár from Szendrő so as to investigate the abuses that had occurred after the August inspection, after all. After the investigation, Aragon only left the lieutenant and his subordinates with the same instructions as before: to cover their living expenses from their pay, to eat the food allotted to them, and under no circumstances to touch the incomes and crops of the landlords of Szádvár.⁴⁹

However, a few days later the Germans completely ignored Aragon's orders. They left the lodging assigned to them on their own accord and moved into Pál Esterházy's palace. The highest quality wine taken from the General's broken-open wine cellar was outrageously wasted; for example, half a barrel was consumed by them on the night of September 12th to 13th. They regularly caused such clamorousness, that István Terbóts, who lived in the palace's service apartment, had been unable to sleep for days because of them. Among the damages caused, the land-steward considered it particularly serious that the Germans had fired into the palace wall for amusement. Terbóts emphasized that he exposes himself to enormous dangers by serving the General, and that he must endure a great deal out of respect for him, especially considering that the Imperial infantry has also touched his own property: „...*I write to Your Majesty with a good soul, if you were to pay a hundred pieces*

⁴⁷ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 220–222., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of August, 1678.)

⁴⁸ HU MNL OL C 1302nd roll № 16940., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 15th of August, 1678.).

⁴⁹ HU MNL OL C 1299th roll № 16452., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 5th of September, 1678.).

of gold for a year, I would not undertake such a sad, troublesome and dangerous service, whom I must silently forfeit for the mercy of His Majesty the Gracious Lord. What little manors I had to live on were killed and consumed before my eyes, and in the end they pluck me out of everything...". Terbóts has already written to Szendrő to replace the current German garrison, which is stationed there „...sine commissione Generalatus [=without the permission of the Upper Hungary General]...”, and to place Hungarian border soldiers there instead. Märfeld already regretted having stationed German troops at Szádvár and promised their prompt replacement. But he cannot do this until the conditions are unsuitable for the other garrison. Another problem was that, upon hearing their nearby replacement, the Germans of Szádvár became even more insolent and made statements asserting that they would not leave until a „revocatio” arrived from the Headquarters of the Border Castle System of Upper Hungary. Terbóts therefore asked István Koháry to write as soon as possible to Märfeld and to the Hungarian Captain of Szendrő, urging them to try, as far as possible, to replace the Germans with Hungarians, because until the exchange of the garrison takes place, many more damages are likely to occur.⁵⁰

It emerged from the following letter of the land-steward in charge that the Germans committed their abuses deliberately, in order to return to their original posts: „...*These Germans, with their many frequent abuses, intend nothing other than, through some means, to have everything revoked from the Lord His Excellency [Pál Esterházy] at the Generalate [Border Castle System of Upper Hungary], whose wives are in Ecsed, Szatmár, Ónod, and Kálló respectively, thus depriving them of reason. In particular, this Commandant, who only married last year, is still preoccupied with his wife, whom he has not been able to see for a long time, and cannot even send anyone with a letter to her in Ecsed...*”. Terbóts reported that their current “mania” is that they started heating hard already in mid-September and constantly demanded firewood deliveries from the villagers. When Koháry, in his second letter arriving on the 18th, informed him that he had written to Märfeld about the soldiers’ misconduct, Terbóts considered it very appropriate.⁵¹ The German garrison usually stayed in the castle, lived off it, and did not even move to chase the Kurucs, who plundered the livestock of Szádvár, which also counted as a black mark in Terbóts’s eyes.⁵²

The German garrison at Szádvár was replaced on the 11th of October, but the new soldiers were also Imperials. The fifty musketeers from the Strassoldo Regiment caused damage on the very first night – even if indirectly: the sentinels on the castle walls were talking so loudly that on the 12th, at dawn, the Kuruc prisoners who had been held in the castle for two months escaped, taking advantage of the musketeers’ inattention.⁵³ However, the new German garrison also committed abuses: „...*the Felt babel [feldwebel = sergeant] arrogantly claimed a free table service for himself, his wife, his three children, and his servant*

⁵⁰ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 231–232., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 13th of September, 1678.).

⁵¹ Ibid fol. 218–219., István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 18th of September, 1678.). The original text is: „...*Ezek a németek az sok rendbéli alkalmatlankodásokkal nem egyebet intendálnak, hanem hogy valami medium által az Úr Ónagysága [Esterházy Pál] Generálátusnál [Felső-Magyarországi Főkapitányság] való instantiájából mind revocáltassanak a regimennekhez, kinek Ecsedben, kinek Szakmárott, kinek Ónodban és Kállóban lévén feleségeik, azokhoz veszett az eszek. Kiváltképpen ez a Commendant, [aki] csak tavaly házasodván, még mindig a feleségén töpreng, hogy régtől fogva nem láthatta, embert sem küldhet levelével hozzá Ecsedbe...*”.

⁵² HU MNL OL C 1302nd roll № 16941., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 30th of September, 1678.).

⁵³ Ibid № 16944., István Terbóts’s letter to István Koháry (Szádvár, 12th of October, 1678.).

/: who had never been used to it even in Szádvár :/ insulted both of us terribly, and /: salvo honore :/ benamed both of us as deceivers, moreover, also hideous rebels, threatening us with beatings and drawing his cutlass half from its sheath..." Among the further demands of Sergeant Hans Letsnik (from the Staff Company of the before-mentioned Infantry Regiment) was that Terbóts and the other land-steward provide them with enough firewood for sixteen ovens, for his own stove, and for heating the guards stationed at the watch. With this, he wanted to force a new habit on them, because until now, the two landlords had only determined the firewood supply for the garrison and the commander; based on this, the guard post received 3 wagon-loads for a week, and the garrison commander received 2 wagon-loads. So far, the soldiers have been carrying wood on their backs from the forest to heat their own quarters. Now, the sergeant wanted to draft the peasants for the general delivery of firewood for the entire German garrison, a task that was completely impossible due to the ever-decreasing capacity of the estates. However, the Germans did not concern themselves with this; they needed warmth, and for this reason, they had already dismantled a few wooden buildings within the castle grounds to use them for firewood.

Terbóts also reported to Koháry that the lieutenant of the former garrison broke into Pál Esterházy's cellar a total of five times during his stay in Szádvár, made his soldiers drink large quantities of wine, and even on the turn of the 10th and 11th of October, he selected one of the landowners' cattle, herded them up to the castle, had them slaughtered there, and took the raw meat with him. He also caused damage to the castle by having most of the iron tools, polearms, lances and equipment necessary for the maintenance of the howitzers removed from the warehouse shortly before his departure, and having them loaded onto wagons to take with him. The lieutenant still wanted to exact revenge on Terbóts for the reports, as he sent a letter to the commander of the new garrison in which he attempted to cast aspersion upon the land-steward before the sergeant. István Terbóts asked István Koháry to kindly write to Pál Esterházy as soon as possible, since the current German garrison has proven to be just as troublesome as the previous one, and his effective intervention with the Court War Council would be greatly valuable. Terbóts had already informed Märfeld that this garrison was no different from the previous one, but he bitterly stated that *„...it is useless for writing about to the Commendant of Szendrő, because no satisfaction arriving from there, it is nothing more than a mere recommendation, which is just a nice word...”*⁵⁴

Moreover, a few days later, Märfeld instructed the two land-stewards of Szádvár to supply the Germans stationed there with flour. The food was therefore to be provided to the soldiers unconditionally against a receipt, and the military commissariat of provisions would later pay the landowners for the consumed quantity. Terbóts and the other land-steward did not believe that this would ever take place, and ultimately, the two owners would bear the loss, as they would deduct the price of the flour from their due payments. Thus, the two land-stewards decided that they would only handle the crops if they received permission for distribution from both Pál Esterházy and Mrs. Pál Csáky, and they would disregard the demands of the commander at Szendrő.

The commander of the Imperial detachment stationed at Szádvár did not cease his violent behavior; on the contrary, he became increasingly aggressive: *„...The German officer is rude, clingy, and absolutely demands the free table service, disgracefully dishonours and insults us... He terribly threatens both of us, saying that if we do not comply*

⁵⁴ Ibid № 16937., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of October, 1678.). The original text is: *„...a felt Babel [feldweibel = őrmester] szabad asztalt hatalmasul praetendálván rajtunk, magának, feleségének, három gyermekinek és szolgájának /: aki még Szádvárában sohasem usuáltott :/ mindketteinket rútul elszidalmazott, és /: salvo honore :/ hunczfutozott, azon kívül rebellisezett, veréssel és koszperddel fenyegetőzven ellenünk...”*

with all his wishes, he will have our hands and feet tied together and have us thrown from the bastion...". In addition, behind their backs, he also wrote letters to Szendrő and Košice to deny supplies to him and his soldiers.⁵⁵ He was even able to place István Terbóts under house arrest on the 6th of November and station a guard at his apartment door, claiming that he was refusing to provide for them. Then he nevertheless became afraid that he would not actually be able to justify his fabricated and baseless accusations (since his action had caused great offense and outrage), and on the 8th, he lifted the land-steward's detention, merely demanding that Terbóts ask him for forgiveness. However, the land-steward was not willing to do this, primarily because he did not consider himself guilty of anything.⁵⁶

The letters written by István Terbóts also depict the difficulties of Szádvár's economic life, which were intended to inform Pál Esterházy—through István Koháry. Terbóts considered the most important matter to be that the revenues of the manor had significantly dwindled, for both the Kurucs, with their relentless raids, and the members of the German garrison, through their negligence, greed, and wasteful practices, had thoroughly depleted them. In addition, most of the livestock perished due to a dangerous disease, leaving practically only four cattle remaining; therefore, Terbóts could not even engage in breeding. Moreover, the owners of these four animals were constantly compelled by the Kuruc forces from Torna Castle to provide transportation services. Not to mention that the Imperial troops stationed in Szendrő and Szádvár also requisitioned these same animals for their own transport needs, and it was even possible that the Border Castle System of Upper Hungary might have ordered the Magistrate to ensure that the inhabitants of the county villages took care of the transport for the field armies. As a result, not only was there no time for agricultural work, but both the productivity of the serfs and the existence of their tools were put at risk due to demands coming from multiple directions. The population of the villages belonging to Szádvár was therefore completely exhausted and worn out in every respect, reported István Terbóts to the General-Captain of Fiľakovo in several of his letters.⁵⁷

Among the letters, there were also private requests. István Terbóts's brother-in-law, István Laczkovics, lived in Fiľakovo, where he was the scribe of Mihály Tassy, the Deputy-Lieutenant (vice comes or alispán) of Heves and Külső-Szolnok County. Laczkovics took Terbóts's little daughter with him to Fiľakovo, while leaving his own infant son in Szádvár. Since he was very concerned about the condition of his daughter (given that there was plague around Fiľakovo and he had received news that she was very ill), on the 24th of August, Terbóts requested István Koháry that, if possible, he hand over to Laczkovics the private letter that he was sending along with the official mail, and if the scribe wishes

⁵⁵ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 223–226., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 3rd of November, 1678.). The original text is: „...A német tiszt garázda, kötődő, absolute megkívánja a szabad asztalt, rútul becstelenít és szidalmaz bennünket...Szörnyűképpen fenyegetőzik mind a ketteink ellen, hogy kezünket-lábunkat összekötöttén, kivettet a bástyán, ha kívánságának mindenben eleget nem teszünk...”.

⁵⁶ HU MNL OL C 1302nd roll № 16943., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 8th of November, 1678.).

⁵⁷ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 218–219., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of September, 1678.); HU MNL OL C 1302nd roll № 16937., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of October, 1678.) and № 16942., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 23rd of October, 1678.); HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 223–226., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 3rd of November, 1678.).

to write something as well, that he kindly send it along with it.⁵⁸ However, Terbóts did not receive a reply from his brother-in-law, so in his letter of 9th of September, he changed his strategy: the letter to be sent now should be delivered to Mihály Tassy, the deputy notary, since he is Laczkovics's employer, and moreover, the two men's homes are very close to each other. It would be very important, because Terbóts definitely wanted to make sure whether his little daughter had recovered or had already passed away.⁵⁹ Laczkovics has already responded to this letter and requested plague medicine from his brother-in-law. Terbóts sent her „angelica” [the root of the herb known as *Archangelica officinalis*⁶⁰] along with instructions for use, and even provided a detailed description of where to find and recognize this plant. (The condition of the little girl remains unknown.)⁶¹

When the parameters of the available letters are examined, it becomes clear that there was regular and mutual correspondence between István Terbóts and István Koháry.

Date of the letter written by István Koháry	Date of Arrival at Szádvár	Date of István Terbóts' reply letter
no data available	no data available	1st of August
3rd of August	5th of August	6th of August
8th of August	9th of August	9th of August
12th of August	no data available	15th of August
17th of August	19th of August	19th of August
21st of August	24th of August	24th of August
3rd of September	5th of September	5th of September
7th of September	9th(?) of September	9th of September
no data available	13th of September	13th of September
no data available	18th of September (on that day, two letters arrived from Koháry)	18th of September
no data available	no data available	30th of September
no data available	12th of October	12th of October
15th of October	18th of October	18th of October
20th of October	no data available	23rd of October
before the 31st of October	31st of October	3rd of November (the reply letter of October 31 was intercepted by the Kurucs)
6th of November	8th(?) of November	8th of November

⁵⁸ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 227–228., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 24th of August, 1678.)

⁵⁹ HU MNL OL C 1299th roll № 16453., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 9th of September, 1678.)

⁶⁰ RÉVAI Nagy Lexikona, s. 614.

⁶¹ HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 218–219., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of September, 1678.)

Shortages can only be found at the end of August–beginning of September, in the second half of September, in the first half of October, and around the turn of October–November. Observing the persistent correspondence trend, all indications clearly suggest that the missing documents fell into the hands of the Kurucs. Terbóts himself wrote on the 1st of August, that almost every letter he sent was being intercepted by the enemy's omnipresent soldiers.⁶² On two occasions, the land-steward of Szádvár could be absolutely certain that the letter had indeed fallen into the hands of the Kurucs. One such incident occurred at the end of October. On the 31st of October, István Terbóts received a message from Koháry via an inhabitant of Tornaľa named János Vas, and on the same day he wrote his reply, which also had to be taken back to Fiľakovo by the same temporary postman. However, János Vas was captured near Aggtelek by the Kurucs of the Putnok garrison, taken into the castle, threatened with beheading, and deprived of the letter; he barely managed to escape their grasp. He only returned to Szádvár on 3rd of November, and thus Terbóts had to rewrite the content of the letter from the 31st.⁶³

The other interception of letter was undoubtedly occurred before the 12th of October. István Terbóts sent tucker-bags filled with apples and pears to István Koháry several times this month, so that in addition to letters, he could also please the General-Captain with such valuable and rare fruits (according to the land-steward, the summer of 1678 had produced a poor harvest at the estates of Szádvár). However, the peasant delivering the first consignment was stopped by the „*Philistines of Putnok*”, taken into the castle, had both the letter addressed to Koháry and the tucker-bags of fruit taken from him, and was beaten several times before being released.⁶⁴ Terbóts immediately prepared another consignment of fruit, but this second attempt was also unsuccessful: instead of the peasant of Gemer village transporting apples and pears, another fellow countryman arrived with Koháry's letter and the empty tucker-bag, and the General-Captain wrote to him that he had still not received the fruits he had sent.⁶⁵ However, on the third attempt, the fruits were successfully transported from Szádvár to Fiľakovo. Terbóts also promised additional consignments of apples and pears, as he saw a good chance that with the onset of colder weather, the Kurucs would be moving less on the roads: „...*I am working so that... I can send [the fruits] by horseback from a certain person. Perhaps it slightly reduces the vagabonds roaming up and down, especially as the weather turns colder, and one can more boldly take them away...*”.⁶⁶

⁶² HU MNL OL P 2257, 667th unit, 7th item, B, fol. 229–230., (Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 1st of August, 1678.)

⁶³ Ibid fol. 223–226., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 3rd of November 1678.)

⁶⁴ HU MNL OL C 1302nd roll № 16944., (ŠABB, Archive of the Koháry Family, Pars V.), István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 12th of October, 1678.).

⁶⁵ Ibid № 16937., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 18th of October, 1678.)

⁶⁶ Ibid № 16942., István Terbóts's letter to István Koháry (Szádvár, 23rd of October, 1678.) — On the 3rd of November, the land-steward reiterated his promise to send the fruits: „...*I am unable to offer Your Excellency any gratification at the moment, as it would be intercepted by thieves. If there could be any way to put an end to the wandering up and down of so many vagabonds, I will endeavor, to the best of my ability, to send some fine fruit to Your Excellency...*”.

Z. I. KOMJÁTI: „...GOTT WEISS, OB WIR JEMALS WIEDER VON DIESEM UNGLÜCK BEFREIT WERDEN...“ (DIE KORRESPONDENZ ZWISCHEN STEPHAN TERBÓTS, VERWALTER DER HERRSCHAFT DER BURG SZÁDVÁR, UND STEPHAN KOHÁRY, OBERHAUPTMANN DER BURG FILECK, AUS DEM JAHR 1678)

Die im Komitat Torna gelegene Burg Szádvár war im Sommer 1678 durch die Kuruzen ernsthaft bedroht, nachdem während ihres Einfalls die bedeutenderen Burgen der Umgebung in rascher Folge erobert worden waren. Die Aufständischen führten täglich militärische Unternehmungen in der Region durch und forderten zugleich die Burgbesatzung zur Übergabe auf. Zu dieser Zeit befand sich Szádvár im Miteigentum von Paul Esterházy und der Witwe Paul Csákys. Die Aufgabe der Verwalter der Herrschaft bestand darin, die Verteidigung der Burg zu koordinieren und zu organisieren, wobei sie sich lediglich auf die herrschaftlichen Heiducken stützen konnten. Stephan Terbóts, Verwalter des Paul Esterházy gehörenden Herrschaftsteils, wandte sich mit einem Hilfesuch an seinen Grundherrn, da ihm bewusst war, dass er die Burg mit einer derart geringen Besatzung nicht verteidigen konnte. Auf Empfehlung Paul Esterházy's ersuchte Terbóts Stephan Koháry, den Oberhauptmann der Burg Fileck, um die Entsendung von 25 bis 30 Mann zur Verstärkung der Burgbesatzung. Terbóts schrieb Koháry wiederholt mit der Bitte um die Entsendung freier Heiducken, doch konnte der Filecker Hauptmann seinem Ersuchen nicht nachkommen, da er selbst mit erheblichen Schwierigkeiten konfrontiert war. Daraufhin wandte sich Terbóts an den Kommandanten der Festung Szendrő. Von dort erhielt er zwar Soldaten, jedoch lediglich für die Dauer einer Woche. Anschließend wurden der Burg deutsche kaiserliche Truppen zugewiesen. Die deutschen Soldaten machten sich in Szádvár schwerer Übergriffe schuldig. Die ihnen zugeteilten Vorräte genügten ihnen nicht. Darüber hinaus verlangten sie von den Verwaltern der Herrschaft weitere Lieferungen und eigneten sich bei Gelegenheit verschiedene Güter sogar gewaltsam an. Die erlangten Vorräte verbrauchten sie dabei häufig rücksichtslos. Ihr verantwortungsloses und arrogantes Verhalten führte schließlich dazu, dass die besoldeten Heiducken zur Burg Tornau desertierten und sich den Kuruzen anschlossen.

Obwohl das Kommando in Szendrő mehrere persönliche Inspektionen vor Ort durchführte, setzten die deutschen Soldaten ihre Verfehlungen fort. (Die Behauptung, die ungarische Besatzung habe nach der Nachricht vom Anmarsch Emmerich Thököly's die deutsche Besatzung ermorden wollen, um zu den Kuruzen überzulaufen, ist jedoch unzutreffend).

In seinen Briefen informierte Stephan Terbóts Stephan Koháry regelmäßig über die Ereignisse in der Umgebung von Szádvár: über die täglichen Überfälle der auf der Burg Tornau stationierten Kuruzen, über die Abgaben und Kontributionen, die sie den Untertanen auferlegten, sowie über die wechselnde Haltung des Komitats Torna und des lokalen Adels während der erfolgreichen wie auch misslungenen Feldzüge Michael Telekis. In den Briefen wird zudem der Verfall des Wirtschaftslebens thematisiert, der durch willkürliche Requisitionen kuruzischer oder kaiserlicher Truppen verursacht wurde sowie weitere Aspekte.

Z. I. KOMJÁTI: „...BOH VIE, ČI SA EŠTE NIEKEDY DOŽIJEME VYSLOBODENIA Z TOHTO NEŠŤASTIA...“ (KOREŠPONDENCIA MEDZI ŠTEFANOM TERBÓTSOM, SPRÁVCOM PANSTVA HRADU SZÁDVÁR, A ŠTEFANOM KOHÁRYM, HLAVNÝM KAPITÁNOM FIĽAKOVSKÉHO HRADU Z ROKU 1678)

Hrad Szádvár nachádzajúci sa v Turnianskej stolici bol v lete roku 1678 vážne ohrozený kurucmi, pričom počas ich vpádu boli v krátkom čase za sebou dobyté významnejšie hrady

v jeho okolí. Povstalecké oddiely denne podnikali operácie v uvedenom regióne a zároveň vyzývali posádku hradu, aby sa vzdala. V tomto čase bol Szádvár v spoločnom vlastníctve Pavla Esterházyho a vdovy po Pavlovi Csákym. Úlohou správcov panstva bolo koordinovať a organizovať obranu hradu, pričom sa mohli spoliehať iba na panských hajdúchov. Štefan Terbóts, správca časti panstva patriacej Pavlovi Esterházymu, sa obrátil na svojho zemepána so žiadosťou o pomoc, pretože si uvedomoval, že s malou posádkou hrad nedokáže ubrániť. Na odporúčanie Pavla Esterházyho požiadal Terbóts Štefana Koháryho, hlavného kapitána Fiľakovského hradu, o vyslanie oddielu 25 až 30 mužov na posilnenie posádky. Terbóts opakovane písal Kohárymu vo veci vyslania slobodných hajdúchov, no fiľakovský kapitán jeho žiadosti nemohol vyhovieť, keďže sám čelil vážnym problémom. Preto sa Terbóts obrátil na veliteľa pevnosti Szendrő. Odtiaľ síce dostal vojakov, avšak iba na jeden týždeň. Následne boli na hrad pridelené nemecké cisárske jednotky. Nemeckí vojaci sa v Szádvári dopúšťali závažných prechmatov. Nestačili im pridelené zásoby, ale od správcov panstva požadovali ďalšie, a keď sa im naskytla príležitosť, dokonca si viaceré komodity brali násilím. Získané statky pritom neraz bezohľadne míňali. Ich nezodpovedné a arogantné správanie napokon spôsobilo, že platení hajdúsi dezertovali na Turniansky hrad a pridali sa ku kurucom.

Hoci veliteľstvo v Szendrő vykonalo na mieste niekoľko osobných inšpekcií, nemeckí vojaci vo svojich priestupkoch naďalej pokračovali. (Nie je pritom pravdivé tvrdenie, že uhorská posádka chcela po správe o príchode Imricha Thökölyho povraždiť nemeckú posádku, aby mohla prejsť na stranu kurucov). Vo svojich listoch Štefan Terbóts pravidelne informoval Štefana Koháryho o udalostiach v okolí Szádváru: o každodenných prepadoch kurucov usadených na Turnianskom hrade, o dávkach a kontribúciách, ktoré ukladali poddaným, ako aj o meniacom sa postoji turnianskej stolice a miestnej šľachty počas úspešných i neúspešných vojenských ťažení Michala Telekiho. V listoch sa spomína aj úpadok hospodárskeho života spôsobený svojvoľnými rekviráciami kuruckých alebo cisárskych vojsk a ďalšie momenty.

List of references and Literature

Primary sources

Archives and Archives sources

Magyar Országos Levéltár Budapest:

Fond X 1045: C 1287th, C 1299th and C 1302nd rolls

Štátny archív v Banskej Bystrici

Archive of the Koháry Family, Pars V.

Fond X 89: P 125, 4706th, 4711th, 4720th és 4721st rolls (Documents of Palatine Pál Esterházy)

P 2257, № 667th unit, 7th item, Correspondence of István II. Koháry (1649–1731)

Secondary sources

Monographs

HÓMAN, Bálint – SZEKFÜ, Gyula: *Magyar történet, V. kötet (A tizenhetedik század)*.

Budapest : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929.

JÓSA, Miklós – ULRICH, Attila. *A németezőgyéni és bánházi Jósa család története* (Régi magyar családok 3.). Debrecen : Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 2005. ISBN 963- 7218-48-3

MAKKAI, László – SZÁSZ, Zoltán. *Erdély története II. (1606–1830)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1988. ISBN 963-05-4655-8

RÉVAI Nagy Lexikona. I. kötet (A–Arany). Budapest : Szépirodalmi és Babits Kiadó, 1989.

TRÓCSÁNYI, Zsolt. *Teleki Mihály (Erdély és a kuruc mozgalom 1690-ig)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1972.

Articles in Journals, Chapters in Monographs

ZOLTÁN Igor Komjáti : Fulminis instar. The Advance and Presence of Imre Thököly's Troops near the Mining Towns area of Lower Hungary in the autumn of 1678. In: *Acta Historica Neosoliensia*. 2024. Tomus XXVII. č. 2. s. 5–38. ISSN 1336-9148

MERÉNYI, Lajos. Koháry István levelei Eszterházy Pál nádorhoz, 1670–1682. In: *Magyar Történelmi Tár*, 1903, 4. évf., 1. sz., s. 68–82.

Internet links

<http://www.szadvar.hu/szadvar/tortenet> [cited: 13th of January, 2026.]

<https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/948829> [cited: 6th of April, 2026.]

CD-ROM

BOROVSKY, Sámuel. *Magyarország vármegyéi és városai (Abauj–Torna vármegye és Kassa)*. Budapest : ARCANUM, 2004.

About the author

Dr. Komjáti, Zoltán Igor, Ph.D.
3261, Abasár, Hegyalja út 14. (Maďarsko/Hungary)
e-mail: komzomol@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-2817-8013>

ČINNOST 2. (ZPRAVODAJSKÉHO) ODDĚLENÍ ŠTÁBU VELITELSTVÍ I. SBORU V PRAZE.

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE VOJENSKÉHO ZPRAVODAJSTVÍ PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU

MILAN VYHLÍDAL

VYHLÍDAL, M.: The Activity of the 2nd (Intelligence) Department of the Headquarters Staff of I Corps in Prague: A Contribution to the Study of Military Intelligence before the World War 2. *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 43-72, Bratislava.

The present study aims to examine the activities of the 2nd (Intelligence) Department of the headquarters staff of I Corps in Prague, which, owing to its defined area of responsibility in the territory of southern and western Bohemia, occupied one of the key positions within the system of corps headquarters. In reconstructing its activities, we are aided not only by the substantial state of the source base, but also by the fact that, during its relatively brief yet intensive existence, a number of officers with diverse (and sometimes highly controversial) careers served there; in the period after 1945, and subsequently also following the February coup three years later, this led to their investigation. The analysis of surviving authentic materials originating from the activity of I Corps headquarters, supplemented by information from post-war interrogation protocols of persons involved, then helps us to gain insight into the wide spectrum of challenges that awaited intelligence officers of Prague I Corps during the complex 1930s.

Keywords: Czechoslovak defence intelligence, General Staff, I Corps, Abwehr.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.4>

Úvodem

Československá armáda v předvečer druhé světové války prošla celou řadou změn. V důsledku zhoršující se mezinárodní situace došlo již v roce 1933 k podepsání směrnice zabývající se celkovou reorganizací branné moci. K jejímu naplnění docházelo postupně od poloviny roku 1935 a jednu z novinek představovalo vytvoření nových velitelských stupňů, tzv. sborů, které byly vsunuty mezi zemská vojenská velitelství (ZVV) a velitelství divízií.¹ Uvedenou reorganizací se struktura československé mírové armády měla co nejvíce přiblížit ke složení té válečné. Předchozí rozdělení republiky na čtyři zemské vojenské obvody (tedy na čtyři ZVV) zůstalo sice zachováno, ale se vznikem celkem sedmi sborových velitelství se jejich působnost omezila na velitelskou a částečně správní.²

V rámci štábu velitelství každého sboru vznikala klasická čtyři oddělení, přičemž 2. oddělení bylo vyhrazeno vojenskému zpravodajství. Do činnosti „sborových“ zpravodajských oddělení se pak významným způsobem promítly další změny související s vojenským zpravodajstvím. Předně za hlavního protivníka bylo v roce 1934 uznáno Německo a hlavní strategickou základnou se tak staly české země. Mimo to ještě následujícího roku 1935 došlo

¹ HAMÁK, Bedřich – VONDROVSKÝ, Ivo. *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2010, s. 7. Sborová velitelství vznikla v Praze (I. sbor), Hradci Králové (II. sbor), Brně (III. sbor), Olomouci (IV. sbor), Trenčíně (V. sbor), Košicích (VI. sbor) a v Banské Bystrici (VII. sbor).

² Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918–1939)*. Praha: Naše vojsko 1987, s. 382. Již od podzimu roku 1936 došlo u štábů velitelství jednotlivých ZVV k redukci původních čtyř oddělení na pouhé dvě, přičemž nové 1. oddělení bylo sloučené původní 1. (organizační) a 4. (etapní), nové 2. oddělení bylo sloučené původní 2. (zpravodajské) a 3. (operační). Za doplňující informace děkuji panu Mgr. Pavlu Šrámkovi, Ph.D. ze Státního okresního archivu ve Zlíně.

k převedení veškeré zpravodajské ofenzivy do rukou vojenského zpravodajského ústředí, tedy do kompetence 2. (zpravodajského) oddělení hlavního štábu MNO (HŠ MNO).³

Poté, co v lednu 1937 v souvislosti s nabytím účinnosti zákona o „změně správní působnosti vojenských útvarů“ jednotlivé štáby na velitelstvích sborů definitivně přebraly agendu ze ZVV, se činnost jejich zpravodajských oddělení „zredukovala“ na agendu spojenou se zpravodajským výcvikem a v neposlední řadě na paletu složitých úkolů souvisejících s obrannou (kontrarozvědnou) činností. Sem v krizových 30. letech, kdy zpravodajský nápor ze strany nepřátelsky naladěných sousedů vygradoval, patřila práce spojená se sledováním a vyšetřováním případů německé a maďarské vojenské špionáže, přípravou s tím souvisejících znaleckých posudků a zajišťováním znalců k soudním jednáním.⁴ Zpravodajská ofenziva byla sborovým zpravodajcům sice odejmuta, tedy konkrétně ji nikdy neměli v popisu činnosti, nicméně nadále mohli vyhledávat vhodné zpravodajské individuality ve prospěch 2. oddělení HŠ MNO.⁵

Následující řádky mají za cíl představit činnost 2. (zpravodajského) oddělení štábu velitelství I. sboru v Praze⁶, které v důsledku vymezené působnosti v teritoriu jižních a západních Čech zaujímal v soustavě sborových velitelství jedno z klíčových postavení. V rekonstrukci jeho činnosti je nám nápomocen nejenom solidní stav pramenné základny, ale také skutečnost, že v průběhu poměrně krátkého, zato intenzivního trvání se v něm vystřídala řada důstojníků s rozmanitými (někdy i značně kontroverzními) osudy, což v období po roce 1945 a následně také po únorovém převratu o tři roky později zavdalo příčinu k jejich vyšetřování. Analýza dochovaných autentických materiálů z provenience činnosti velitelství I. sboru⁷ doplněná o informace z poválečných výsledkových protokolů zainteresovaných osob⁸, nám poté pomáhá nahlédnout do širokého spektra výzev, které na zpravodajce z pražského sborového velitelství ve složitých 30. letech čekaly.⁹

³ STRAKA, Karel. *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejich výsledků z let 1933–1939. Zpravodajské ústředí*. Praha : Vojenský historický ústav, 2017, s. 36 – 37.

⁴ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA – VHA Praha), fond (f.) Velitelství I. sboru 1935–1939, inventární číslo (inv. č.) 208, karton (k.) 8, Vojenské znalecké posudky – pokyny, Praha 7. prosince 1936. Zákon ze dne 18. prosince 1936 o změně správní působnosti vojenských útvarů. (Zákon č. 320/1936 Sb.). Dostupné na: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6740/0/2/zakon-c-320-1936-sb-o-zmene-spravni-pusobnosti-vojenskych-utvaru/zakon-c-320-1936-sb-o-zmene-spravni-pusobnosti-vojenskych-utvaru>> [cit. 25. 1. 2026].

⁵ STRAKA, *Rekonstrukce*, s. 36–37 a VÚA – VHA Praha, sbírka (sb.) Velitelství vojenské zpravodajské služby (sb. 37), signatura (sign.) 37-153-3, Věc: Tajná agentura – hlášení agentů (listopad 1936), folio (fol.) 25.

⁶ Velitelství I. sboru vzniklo 15. října 1935 a nacházelo se v Praze v budově pražského Zemského vojenského velitelství, kterému také podléhalo. Oblast sboru zahrnovala území západních a jižních Čech a patřily pod něj politické okresy Aš, Benešov, Beroun, Bílina, Blatná, Brandýs nad Labem, České Budějovice, Český Krumlov, Domažlice, Duchcov, Falknov nad Ohří, Horšovský Týn, Hořovice, Cheb, Chomutov, Jáchymov, Jilové, Jindřichův Hradec, Kadaň, Kamenice nad Lipou, Kaplice, Karlovy Vary, Kladno, Klatovy, Kralovice, Kralupy nad Vltavou (od ledna 1938), Kraslice, Loket, Louny, Mariánské Lázně, Mělník (od ledna 1938), Milevsko, Most, Nejdek, Pelhřimov, Písek, Planá, Plzeň, Podbořany, Praha – venkov, Prachovice, Přeštice, Příbram, Přisečnice, Rakovník, Rokycany, Říčany, Sedlčany, Slaný, Strakonice, Stříbro, Sušice, Tábor, Tachov, Teplá, Teplice, Třeboň, Týn nad Vltavou, Velká Praha, Vlašim, Žatec a Žlutice. FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha : Libri, 2006, s. 543 – 544.

⁷ Zde se jedná především o materiály z archivního fondu Velitelství I. sboru 1935–1939, které jsou deponovány ve VÚA – VHA Praha.

⁸ Zde jde především o dokumenty z fondu Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (f. 302), nebo případně o analytické materiály poválečného ministerstva vnitra z fondu Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z). Oba zmíněné fondy spravuje Archiv bezpečnostních složek v Praze (ABS Praha).

⁹ Předložený text je výsledkem řešení DZRO ZDROVOJ.

2. (zpravodajské) oddělení štábu velitelství I. sboru v Praze

Velitelství sborů postupně vznikala od října 1935 a v nadcházejícím období na ně přecházela veškerá správní a oblastní působnost zemských vojenských velitelství.¹⁰ Prvním a současně epizodním přednostou 2. oddělení I. sboru v Praze se na podzim roku 1936 stal dosavadní šéf 2. oddělení pražského ZVV mjr. gšt. Václav Kopačka. Krátce nato ovšem došlo k jeho převelení na zpravodajské ústředí, kde se stal přednostou nově zřízeného Výzvědného střediska 1 v Praze^{11, 12}

Z původního 2. oddělení ZVV v Praze pocházel také Kopačkův nástupce. Škpt. gšt. Emil Strankmüller, tento pozdější člen legendární „Moravcovy jedenáctky“, byl z pražského ZVV převelen jako přednosta nejprve ke 2. oddělení II. sboru v Hradci Králové, aby se hned v prosinci vrátil do Prahy a zaujal uvolněné Kopačkovu místo.¹³

Koncem roku 1936 zpravodajské oddělení I. sboru posílil ještě další důstojník, kterého měl v blízké budoucnosti očekávat zajímavý osud, škpt. gšt. Jan Krček¹⁴. Zastával zde funkci Strankmüllerova zástupce. Z postupně redukováného 2. oddělení ZVV v Praze vznikající zpravodajské oddělení pražského sboru doplnili ještě dva zkušení zpravodajští důstojníci, štábní kapitáni Rudolf Vladař a Josef Kučera. Sám Vladař původně patřil k ofenzivním zpravodajcům na 2. oddělení HŠ MNO, kam se dostal v lednu 1934. V září následujícího roku se bohužel stal obětí provokace, při které se ho spolupracovníci Abwehru pokusili unést do

Prvním přednostou 2. oddělení štábu velitelství I. sboru se stal mjr. gšt. Václav Kopačka (NA Praha)

¹⁰ Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny*, s. 382. Vlastní organizaci štábu sborových velitelství upravoval „Organisační předpis pro vyšší velitelství (Org–III)“ z roku 1936. Ten se do dnešních dnů dochoval zřejmě pouze v návrhové podobě (připomínkové řízení probíhalo na jaře a v létě 1936), kde se počítalo ještě s dělením 2. oddělení na 1) přednostu, 2) studijní a výcvikovou skupinu (měla mimo jiné řídit i výzvědné zpravodajství), 3) pátrací skupinu (mající v gesci také obranné a ofenzivní zpravodajství) a na 4) pomocnou kancelář. Nicméně skutečnost, že zpravodajská ofenziva přecházela do rukou 2. oddělení HŠ MNO, si ve složení a kompetenci skupin musela vynutit změny. Ty jsou pak dobře patrné z obsahu „Organisačního předpisu pro vyšší velitelství (Org–III)“ z roku 1938, který předpis z roku 1936 nahradil, a kde se již o ofenzivním zpravodajství nehovoří. VÚA – VHA Praha, f. 1. (operační) oddělení HŠ MNO 1919–1939, k. 129, inv. č. 3948, Organisační předpis pro vyšší velitelství (Návrh), s. 51 – 52.

¹¹ K problematice uvedeného pracoviště více například: VYHLÍDAL, Milan. Výzvědné středisko I Praha a jeho nástupci (1936–1939). Příspěvek k fungování čs. vojenské zpravodajské služby před druhou světovou válkou. In: *Vojenská historie*, 2025, roč. 29, č. 2, s. 7 – 28.

¹² VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Václava Kopačky, nar. 1894, Kvalifikační listina Část I.

¹³ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Emila Strankmüllera, nar. 1902, Kvalifikační listina Část I.

¹⁴ K osobě Jana Krčka například: KREISINGER, Pavel. Plukovník generálního štábu Jan Krček (1901–1961). Dlouhá cesta účastníka zahraničního odboje (velitele Gabčíka a Kubiše) k rehabilitaci. In: *Historie a vojenství*, 2017, roč. LXVI, č. 4, s. 70–83 a NĚMEČEK, Jan. Zpráva škpt. Jana Krčka o československém legionu v Polsku. In: *Historie a vojenství*, 1993, roč. XLII, č. 2, s. 134 – 162.

Německa. To se jim sice nepovedlo, nicméně Vladař při tom přišel o důležité materiály.¹⁵

Uvedená skutečnost s největší pravděpodobností stála za jeho koncem u pátrací služby na ústředí. U zpravodajského oddělení I. sboru pak po celou dobu fungování působil jako přednosta obranné skupiny. Podle dochovaných hodnocení dosahoval i přes dozvuky předchozího incidentu ve službě vynikajících výsledků. V roce 1937 ho štábní kapitán Strankmüller hodnotil jako velmi dobrého a dále upotřebitelného: „*Velmi dobrý instruktor, velmi dobrý zprav. důstojník pro obranné zpravodajství u vyššího velitelství*“.¹⁶

Také Josef Kučera se, podobně jako Vladař, řadil ke zkušeným pracovníkům. V roce 1925 absolvoval zpravodajský kurz pro přednosty 2. oddělení štábů a až do roku 1933 zastával funkci zpravodajského důstojníka u Hraničářského praporu 4 ve Vimperku a Pěšího pluku 42 v Terezíně. Zlom v jeho kariéře nastal v září 1933, kdy se dočkal převelení ke 2. oddělení ZVV v Praze.¹⁷

Do činnosti a konkrétní praxe na zpravodajském oddělení nám dávají nahlédnout výslechové protokoly¹⁸, které byly po roce 1948 sepsány se dvěma klíčovými důstojníky – štábními kapitány gšt. Emilem Strankmüllerem a Janem Krčkem. Podle Strankmüllerova poválečného svědectví se přednosta 2. oddělení staral především o včasné odesílání spisů a znaleckých posudků. Na základě zpravodajského rozkazu a směrnic z hlavního štábu a z taktických podkladů velitele sboru navíc zpracovával zpravodajské části plánů ostrahy a krytu hranic. Ty spočívaly především v podrobném vyhotovení zpravodajských rozkazů a směrnic pro vlastní velitelství a podřízené jednotky, hlavně pro ty, v jejichž prostoru probíhaly opevňovací práce. Přednosta 2. oddělení se svými lidmi dále například zpracovával elaboráty a pomůcky s rozborů prostoru sboru po národnostní stránce a se seznamy osob podezřelých ze špionáže.¹⁹

Jedním z přednostů 2. oddělení I. sboru se stala také pozdější významná osobnost zahraničního odboje – škpt. gšt. Jan Krček (NA Praha)

¹⁵ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS Praha), f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (HS VKR) (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472; f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 634 a VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Rudolfa Vladaře, Kvalifikační listina – Část I.

¹⁶ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Rudolfa Vladaře, Kvalifikační listina za kvalifikační rok 1937.

¹⁷ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Josefa Kučery, Kvalifikační listina – Část I; Kvalifikační listina za kvalifikační rok 1937 a Kvalifikační listina za kvalifikační rok 1938.

¹⁸ Jde o výslechové materiály, které s bývalými zpravodajskými důstojníky po roce 1948 sepisovali příslušníci 5. (obrného) oddělení HŠ MNO. Jednalo se o nástupce nechvalně známého Obranného zpravodajství (OBZ), které vzniklo již koncem druhé světové války u jednotek 1. čs. armádního sboru v SSSR. Jejich činnost provázela celá řada nezákonností. Více k uvedené problematice například: HANZLÍK, František. *Bez milosti a slitování. B. Reicin – Janatík rudého teroru*. Praha : Ostrov, 2011.

¹⁹ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-74-1 3, Protokol sepsaný s plk. Emilem Strankmüllerem dne 25. listopadu 1949, fol. 11.

Již na podzim roku 1936 zpravodajské ústředí informovalo své kolegy na I. sboru o zvýšené činnosti německých agentů v pohraničních regionech. Německé zpravodajské složky zde měly provádět rozsáhlou náborovou akci. V oblastech s velkou hustotou německého obyvatelstva přitom hledaly nové důvěrníky, kteří by svou pozornost upnuli na vznikající pohraniční opevnění. Práci proti německému náporu stěžovalo smýšlení místního německého obyvatelstva, jejichž ochotu ke špionáži navíc umocňovala špatná ekonomická situace.²⁰

Vojenskému zpravodajství se v uvedené době dařilo alespoň identifikovat body, kde se tyto německé „pavoučí sítě“ sbíhaly. Velice zajímavé je, že jedním z lokalizovaných míst se stalo saské městečko Neuhausen s tamější přepážkou obsluhovanou z literatury dobře známým Paulem Thümmelem²¹. Na zpravodajském ústředí tehdy bohužel nevěděli, že tato nebezpečná osoba pracující proti Československu byla současně jejich vlastním agentem s krycím označením A-54. K jeho plnému ztotožnění totiž došlo až po skončení druhé světové války.²²

Pro zajímavost lze uvést, že Abwehr svoji pozornost upíral také na probíhající reorganizaci a vlastní činnost československého vojenského zpravodajství. Německá zpravodajská služba zachytila informace o již zmíněných přesunech agendy ze ZVV na 2. oddělení štábů na velitelstvích sborů a byla jí také dobře známa jejich územní působnost. Abwehr navíc bezpečně zjistil, že se zpravodajci na sborových stupních zabývají výlučně kontrarozvědnou činností, a že zpravodajskou ofenzivu nadále realizuje pouze vojenské zpravodajské ústředí. Do 2. oddělení štábu velitelství pražského sboru se mu ovšem proniknout nepodařilo. Tajemstvím nadále zůstalo jak vlastní členění oddělení, tak jeho personální obsazení.²³

Jedním z důležitých obranných úkolů zpravodajců nejenom na I. sboru se stal monitoring nezaměstnaných osob, které pocházely ze zájmového prostoru a často přecházely hranice do Německa. Značnou výhodou při odhalování zdejší běžné špionáže byl fakt, že ji většinou neprováděli „profesionální“ agenti, ale běžní obyvatelé pohraničních regionů, kteří na sebe často upozornili podezřelým chováním, ať již při pohybu kolem stavení lehkého opevně-

Přednostu obranné skupiny u 2. oddělení I. sboru po celou dobu zaujímal škt. Rudolf Vládař (NA Praha)

²⁰ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 329, k. 10, Věc: Zvýšená výzvědná činnost říšsko-německých agentů v severozápadních Čechách. Praha 20. říjen 1936.

²¹ Více k osobě tohoto kontroverzního spolupracovníka československé vojenské zpravodajské služby například: KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav. *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha: Naše vojsko, 1994.

²² VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 329, k. 10, Věc: Zvýšená výzvědná činnost říšsko-německých agentů v severozápadních Čechách. Praha 20. říjen 1936.

²³ Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg, f. Nachgeordnete Dienststellen und Einheiten des OKW/Amtes Ausland/Abwehr (f. RW/49), sign. RW/49-627/a, Der geheime militärische Nachrichtendienst der Tschechoslowakei gegen Deutschland (Československá vojenská zpravodajská služba proti Německu), fol. 21–24 a 44.

ní, případně nerozvážným utrácením peněz po návratech z Německa.²⁴ Zájmy zpravodajců z I. sboru se nezaměřovaly pouze na československé občany německé národnosti, ale se svými kolegy z podřízených velitelství (například z 1. divize a z Posádkového velitelství Velké Prahy) a v součinnosti s policií a četnictvem prověřovali také státní spolehlivost samotných firem podílejících se na opevňovacích pracích.²⁵

V době nárůstu agendy došlo ve vedení zpravodajského oddělení také k zásadním personálním změnám. Emil Strankmüller odešel koncem září 1937 na zpravodajské ústředí a jeho místo zaujal Jan Krček. Funkci Krčkova zástupce se následně chopil škpt. gšt. Miroslav Staněk.²⁶ Náplň činnosti Krček v podstatě sdělil od svého předchůdce. Nadále k ní patřilo především schvalování všech důležitých elaborátů a spolupráce s ostatními odděleními štábu na přípravách zpravodajských plánů na zajištění ostrahy a krytu hranic, mobilizace atd. Škpt. Staněk nejenom zastupoval podle potřeby svého nadřízeného, ale současně zastával funkci přednosta výcvikové skupiny.²⁷

Konkrétní organizaci 2. oddělení I. sboru v uvedené době pevně určoval „Organizační předpis pro vyšší velitelství (Org – III)“ z roku 1938. Podle něho se 2. oddělení sestávalo z přednosta oddělení (v uvedené době šlo o zmíněného Jana Krčka), výcvikové skupiny (pod řízením Miroslava Staňka), obranné skupiny (pod stálým vedením Rudolfa Vladaře) a pomocné kanceláře.²⁸

Výcviková skupina pak řídila zpravodajský výcvik²⁹ u podřízených jednotek, práci na zpravodajské části plánů zajištění hranic, výcvik v šifrování a chod šifrové služby. Mimo to

Škpt. gšt. Miroslav Staněk zaujímal funkci zástupce přednosta 2. oddělení I. sboru. Z titulu své funkce byl současně vedoucím výcvikové skupiny (NA Praha)

²⁴ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 329, k. 10, Věc: Zvýšená výzvědná činnost říšsko-německých agentů v severozápadních Čechách. Praha 20. říjen 1936.

²⁵ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 299, k. 9, Věc: Stavitelé při opevňovacích pracích – šetření o spolehlivosti.

²⁶ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Emila Strankmüllera, Kvalifikační listina – Část I; ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472 a f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 634.

²⁷ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473–474 a VÚA – VHA Praha, sb. Vojenské osobní spisy, Vojenský osobní spis Miroslava Staňka, nar. 1903, Životopis.

²⁸ Organizační předpis pro vyšší velitelství 1938 (Org–III), s. 84–86. Za jeho poskytnutí děkuji Mgr. Pavlu Šrámkovi, Ph.D. ze Státního okresního archivu ve Zlíně.

²⁹ Jen v letech 1937–1938 2. oddělení I. sboru uskutečnilo několik zpravodajských kurzů. V březnu 1937 proběhl „Zpravodajský kurs pro dorost zpravodajských důstojníků“ pro nové a doposud neškolené důstojníky, kteří měli být v krátké době do svých nastávajících funkcí ustanoveni. O několik měsíců později proběhl

vedla kartotéku zpravodajsky školených osob a tlumočnicků, realizovala vojenskou tiskovou a propagační službu a evidenci zpravodajských pomůcek.³⁰

Obranná skupina měla ve své oblasti na starost kontrarozvědnou činnost, spolupráci s 3. oddělením štábu a justiční službou ve věcech zákona na ochranu republiky, styk s civilními bezpečnostními úřady (především s policií a případně s četnictvem), dozor nad podezřelými osobami, sledování morálního stavu podřízených jednotek, cenzuru a konečně také fotografické práce pro své velitelství.³¹

Při podrobnější rekonstrukci personálního složení 2. oddělení I. sboru jsou nápomocny Krčkovy rozsáhlé výpovědi z let 1949 a 1950. Ambicí následujících řádků není přinést detailní přehled všech důstojníků a zaměstnanců, kteří zpravodajským oddělením prošli, ale zmínit především ty s důležitými funkcemi, případně ty, jejichž osudy se postupem doby zajímavě vyprofilovaly.

Ve struktuře 2. oddělení sborových velitelství zaujímal klíčové postavení obranná skupina. U I. sboru se po celou dobu fungování nacházela pod vedením zmíněného škpt. Vladaře. Ve skupině s ním byli ještě škpt. Kučera, smluvní zaměstnanec kapitán v. v. Stanislav Vondřich a od roku 1938 také por. Jan Brož s kpt. Václavem Medřickým. Posledně jmenovaní působili před příchodem do Prahy jako zpravodajci u Hraníčářského praporu 5 v Chebu a měli zkušenosti z činnosti proti tamějšímu sudetoněmeckému hnutí. Medřický u Vladařovy obranné skupiny navíc konal různou administrativní činnost a vystupoval jako znalec během různých soudních přelíčení.³²

V rámci činnosti obou skupin byl pak důležitý právní referát (s největší pravděpodobností patřící pod obrannou skupinu), který od října 1936 vedl pplk. JUDr. Karel Hartman a po něm mjr. Miloš Prchlík. Tiskový referát fungující pod výcvikovou skupinou měli pak na starosti mjr. Bohuslav Barborka se škpt. Oldřichem Zemkem.³³

Kapitán v. v. Stanislav Vondřich u oddělení pracoval jako civilní smluvní zaměstnanec (ABS Praha)

„Zpravodajský kurs pro přednosty 2. oddělení štábů“ a ještě v dubnu 1938 pětidenní „Zpravodajský kurs pro zpravodajské důstojníky vojenských těles“. VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, č. j. 18664, k. 2, Věc: Zpravodajské kurzy v r. 1937/38.

³⁰ Organizační předpis pro vyšší velitelství 1938 (Org–III), s. 84–86. Za jeho poskytnutí děkuji Mgr. Pavlu Šrámkovi, Ph.D. ze Státního okresního archivu ve Zlíně.

³¹ Tamtéž, s. 86 – 87.

³² ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472–474 a 480 a sign. 302-96-1, Protokol sepsaný s mjr. Václavem Medřickým dne 17. listopadu 1949, fol. 195–196.

³³ ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 737 a f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472 a 480.

V důsledku personálního podstavu přišel z 2. oddělení HŠ MNO navíc pokyn k přijímání důstojníků ve výslužbě jako tzv. smluvních zaměstnanců. Zpravodajské oddělení proto doplnil zmíněný Stanislav Vondřích, dále štábní kapitán Alois Zahradníček mající na starosti evidenci a kartotéku³⁴ a kapitán Ludvík Kalman, který byl pověřen sledováním a analýzou německého tisku. Posledně uvedený se na oddělení údajně dostal přes skutečnost, že jeho manželka byla německé národnosti. Mimo to zde pracoval ještě jeden civilní zřízenec a dvě písárky.³⁵ Pomocnou kancelář vedl škpt. Jaroslav Doubek, který disponoval zkušenostmi ze služby u 2. oddělení ZVV v Praze a Košicích, a po něm poručík Antonín Hejduk.³⁶ V době, kdy Jan Krček oddělení převzal, značnou část agendy zaujímal vypracovávání znaleckých posudků v případech podle zákona na ochranu republiky a vysílání soudních znalců k neustále rostoucím počtům soudních přeličení. Nebývalo výjimkou, že znalci asistovali také u osobních a domovních prohlídek podezřelých osob.³⁷

Zvláště požadavky na množství znaleckých posudků byli zpravodajci na sborových stupních doslova zahlceni. Kompetentním se stalo vždy to zpravodajské oddělení sboru, do jehož oblasti spadala trestná činnost, případně, pokud bylo pachatelů více, tak do oblasti

Alois Zahradníček měl na starosti evidenci a kartotéku (NA Praha)

Ludvík Kalman byl na oddělení přijat navzdory faktu, že jeho manželka byla německé národnosti (NA Praha)

³⁴ Podle poválečné výpovědi Václava Medřického měl Zahradníček vést kartotéku důvěrníků. ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-96-1, Protokol sepsaný s mjr. Václavem Medřickým dne 17. listopadu 1949, fol. 197.

³⁵ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472–474 a 480.

³⁶ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472 a 480 a f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 51–52, 106, 183, 377–378.

³⁷ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 712, k. 29, Věc: Součinnost soudů a státních zastupitelstev se zpravodajskými úřady a orgány; inv. č. 208, k. 8, Vojenské znalecké posudky – pokyny, Praha 7. prosince 1936 a ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473.

Ministerstvo národní obrany.

Praha, 7. prosinec 1936.

Čj. 36.725 Dáv.-hl.št./2.odděl.36.

Důvěrné.

Věc : Vojenské znalecké posudky -
pokyny.

Přílohy : 7 .

Velitelství I. sboru,
2.odděl.,

P r a h a .

Ministerstvo národní obrany - hlavní štáb zasílá v příloze 6
exemplářů "Pokynů pro vojenské znalce v trestních věcech vojen-
ské zrahy" a 1 exemplářů opisů sdělení zpravodajské ústřed-
ně.

Tyto exempláře jsou určeny pro 2.oddělení štábů velitelství
sborů, pro přednosty justiční služby sborů a pro zpravodajské
orgány, podřízené velitelstvím sborů, pokud směrnice těchto budou
pro svou úřední činnost potřebovat.

MNO. - hlavní štáb nařizuje, aby podle těchto pokynů bylo v
budoucnosti postupováno.

Dostanou všechna velitelství sborů.

Z ROZKAZU
Přednosty

Minimální - 2. oddělení

Důvěrné.	
Velitelství I. sboru	
Dostalo: 11. pros. 1936	
Odděl. 2.	zprav.
Cj. 4824	Přil. 6+1

Značnou část agendy u 2. oddělení I. sboru zaujímalo vypracovávání množství posudků
k případům odhalené německé a maďarské špionáže
(VUA - VHA Praha)

Ministerstvo národní obrany.

Praha, 1.červen 1937.

Čj.18981 Dův.-hl.št./2.odděl.1937.

D ů v ě r n ě .

Věc:Součinnost soudů a státních
zastupitelstev se zprávo-
dajskými úřady a orgány.

Velitelství I.sboru
2.odděl.

Přílohy: 2.

P r a h a .

V příloze zasílá MNO hl.št./2.odděl.výnos,obsahující nová ustanovení stran podávání znaleckých posudků v trestních věcech vojenské rady,jak byla dohodnuta s ministerstvy spravedlnosti a vnitra.Jde o závažné a důležité změny v příčině agendy,spojené s funkcí vojenských osob jako znalců a proto věnujte tomuto výnosu bedlivou pozornost a dejte ho na vědomí všem podřízeným velitelstvím, které s ním musí být obeznámeny.

Tímto se pozměňují dosud vydané pokyny a směrnice,zejména Čj. 101.404 Dův.zprav.1923,101.353 Dův.zprav.1923,102.302 taj.hl.št./2.odděl.1923,7262 taj.hl.št./2.odděl.1932,650 taj.hl.št./2.odděl.1927,4610 Dův.hl.št./2.odděl.1931 a 36725 Dův.hl.št./2.odděl.1936.

«Trestního řízení před soudy vojenskými se tento výnos netýká, zůstávají tedy pro toto řízení dosud vydané směrnice v platnosti i dále.»

Dostanou : I-VII.sbor.

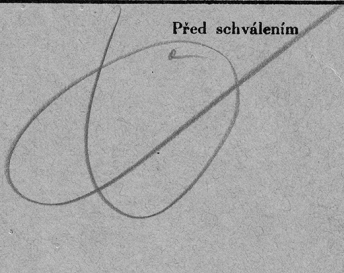
napr. Příloha! 4. VI 37 Jean Finkler (převzat)
pro m. přimchal pro
ještě dříve.

Z rozkazu:
Přednosta hl.št./2.odděl.:

L. č. 18981	
Věc: Součinnost I. sboru	
Číslo: -3 č. 18981/37	
Odděl. 2.	Sign.
Cj. 13887	Příl. 2

Kriš. Škorp. Ruten
Kriš. Škorp. Ruten
Kriš. Škorp. Ruten
Novák Škorp. Ruten
Vondrák

Značnou část agendy u 2. oddělení I. sboru zaujímalo vypracovávání množství posudků k případům odhalené německé a maďarské špionáže (VUA – VHA Praha)

1936 Dův.2.		Značka spisovny: 39 2 80 4	
VELITELSTVÍ I. SBORU		Označení pilnosti, lhůty, důvěrnosti, tajnosti Tajné.	
Čj: 4720zprav.	19 36.	Dřívejší spisy	
Zároveň vyřízeno ✓			
Věc: Mjr.v.v. KNAPP Adolf a spol. odsouzení.			
Zpracoval škpt.pěch.Kučera Josef 5/12.36.			
Přednosta skupiny (služby):			
Přednosta oddělení štábu: 5/12.36			
Podnáčelník štábu:			
Náčelník štábu: AG			
Schválil: -5. pros. 1936			
Před odesláním:			
Přílohy:		Po odeslání: K - 8. pros. 1936	
Opsal: 2. pros. 5/12.36		Po zpracování spisovnou:	
Porovnal: RW 5/12			
Došlo do	výpravny		
Odeslal z 7. pros. 1936			
Znovu předložte		19	
S		SP	

Jedním z případů, na kterém zpravodajci z I. sboru spolupracovali, byla v roce 1936 kauza majora v. y. Adolfa Knappa (VUA – VHA Praha)

aktivity toho hlavního. Pokud se nelegální činnost uskutečnila v oblastech více sborů, příslušným se stalo to oddělení, u něhož se odehrála její podstatná část.³⁸ Když se oddělení stalo „příslušným pro určitý případ“, muselo následně provádět také sledování, vést evidenci a vypracovat posudek. Pokud si to ovšem u těch nejzávažnějších případů pro sebe nevyhradilo přímo 2. oddělení HŠ MNO.³⁹

Ve druhé polovině 30. let neuvěřitelným tempem rostl počet odhalených případů nejen německé, ale také maďarské špionáže. Krčkoví lidé se vzhledem k působnosti ve strategicky zajímavém teritoriu jižních a západních Čech dostávali pod značný pracovní tlak. Jejich oddělení také patřilo mezi vůbec ta nejvytíženější v tehdejším Československu.

V důsledku rostoucích požadavků a faktu, že znalecké posudky často neodpovídaly vydaným směrnicím ani potřebám trestního řízení, zpravodajské ústředí mezi všechna 2. oddělení sborových velitelství rozeslalo „*Pokyny pro vojenské znalce v trestních věcech vojenské zrady*“. Byly určeny nejenom pro zpravodajce na sboru, ale také důstojníkům z podřízených velitelství a přednostům justiční služby.⁴⁰

Ke zvláště vytíženým znalcům koncem 30. let patřil škpt. Kučera. Koncem roku 1936 spolu s kpt. Antonínem Kukulou z 2. oddělení štábu 1. divize například zpracovával posudky k závažnému případu vojenské zrady v procesu Adolf Knapp a spol. Knapp coby major ve výslužbě působil ve službách maďarské zpravodajské expozitury ve Vídni (maďarsky označována jako „*wieni expozitúra*“ – WEX⁴¹), kterou zásoboval informacemi o opevňovacích pracích v jižních Čechách a českobudějovické posádce. Také díky závěrům ze znaleckých posudků senát Krajského soudu trestního v Praze v prosinci 1936 odsoudil Knappa pro zločin vojenské zrady na doživotí a jeho společníka obchodního zástupce a bývalého kapitána R-U dělostřelectva Otto Schmidta na dvanáct roků odnětí svobody. Obdobných procesů však u soudů v působnosti I. sboru probíhala celá řada.⁴²

Při odhalování a vyšetřování případů nepřátelské špionáže vojenské zpravodajství spolupracovalo s kolegy z ministerstva vnitra. Civilní zpravodajství v oné době reprezentovala Zpravodajská ústředna v Praze⁴³, které podléhaly tzv. Odbočky ZÚs (OZÚs) při Policejních ředitelstvích v Praze, Plzni, Liberci, Brně, Moravské Ostravě, Bratislavě, Košicích a koneč-

³⁸ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 208, k. 8, Vojenské znalecké posudky – pokyny, Praha 7. prosince 1936.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ HARASZTI, György [ed.]. *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest : Corvina Kiadó, 2007, s. 360–361. WEX byl obdobou zahraničních předsunutých agenturních ústředí řízených 2. oddělením HŠ MNO ve 30. letech v nizozemském Haagu a švýcarském Curychu. STRAKA, K. *Rekonstrukce*, s. 34.

⁴² VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 298, k. 9, Mjr. v. v. Knapp Adolf a spol. odsouzení a ABS Praha, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (f. 302), sign. 302-182-2, Maďarské zpravodajství Díl II. Maďarští vyzvědači, agenti, informátoři, kurýři, osoby podezřelé z vyzvědačství pro Maďarsko a osoby, které se vyskytují v nějaké souvislosti s nimi za období roku 1935/1936, s. 205–206 a 363–364.

⁴³ Zpravodajská ústředna (ZÚs) v Praze vznikla z důvodu množících se případů odhalené špionáže již v roce 1923. Tomuto centrálnímu úřadu v uvedené době podléhaly Odbočky ZÚs (OZÚs) při Policejních ředitelstvích v Praze (pro Čechy), v Opavě (pro Slezsko), v Bratislavě (pro obvod žup XV–XVIII), v Košicích (pro obvod žup XIX a XX) a v Užhorodě (pro Podkarpatskou Rus). V pozdějším období pak došlo k navýšení jejich počtu. Národní archiv Praha (NA Praha), f. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při Policejním ředitelství Praha (f. 200), k. 366, sign. 200-366-1, Zřízení zpravodajské ústředny pro obrannou službu výzvědnou, fol. 63–64.

ně v Užhorodu.⁴⁴ Jednotlivé OZÚs pak zachycené informace předávaly místně příslušným velitelstvím sborů. Zpravodajské oddělení I. sboru spolupracovalo kvůli zájmovému prostoru s OZÚs v Plzni a v Praze. Samotná pražská ZÚs pak představovala ústřední úřad, jež výsledky své činnosti poskytoval přímo 2. oddělení HŠ MNO.⁴⁵

Vzájemná spolupráce ale nebyla vždy dokonalá. Vojenské zpravodajství již koncem roku 1936, tedy ještě před plánovanou reorganizací OZÚs, poukazovalo u svých civilních kolegů na nedostatečné personální a materiální zajištění. To se mělo týkat například zmíněné OZÚs při Policejním ředitelství v Plzni. V zájmu objektivnosti je nutné ovšem podotknout, že personálními problémy trpělo také vojenské zpravodajství, včetně 2. oddělení I. sboru. Potíže bychom našli také ve spolupráci s četnictvem, které při zpravodajské činnosti příliš svazovalo vlastní předpisy.⁴⁶

V poválečném období se Jan Krček k činnosti svého oddělení vracel ve výsleších před důstojníky 5. oddělení HŠ MNO. Podle Krčka tak mělo u soudů běžet pouze v oblasti jeho působnosti obvykle mezi 60 až 70 procesy ve věcech vojenské zrahy, k nimž museli být samozřejmě vysíláni znalci a vyhotovovány zpravodajství posudky. Pracovní náplň vyplývající ze zákona na ochranu republiky se údajně rozrostla tak, že v letech 1937 a 1938 se na Krčkově oddělení nacházelo skutečně značné množství nevyřízených spisů.⁴⁷

Obranná skupina mimo vyhotovování množství posudků realizovala i praktickou činnost spojenou se sledováním podezřelých osob (na oddělení byla například vedena kartotéka důstojníků, kteří svým chováním, svými styky či neuspořádanými poměry mohli být náchylní k získání ke špiónážní činnosti), náhodným pozorováním důstojníků německé národnosti a monitoringem situace kolem německého vyslanectví v Praze.⁴⁸

Při kontrole podezřelých osob, aktivit SdP, českého fašistického hnutí a dozoru nad cizími zastupitelskými úřady často přímo vypomáhali mladší příslušníci obranné skupiny kpt. Václav Medřický s por. Janem Brožem. Oba dva zde zúročovali své zkušenosti nabyté při sledování německých funkcionářů v západních Čechách.⁴⁹ Jedním z dalších zajímavých úkolů, který pro obrannou skupinu vzešel přímo od zpravodajského ústředí, měly být výsledky československých občanů vracejících se z občanské války ve Španělsku. Pro nával jiné a důležitější agendy ale nebyl u skupiny vůbec realizován.⁵⁰

⁴⁴ NA Praha, f. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze (f. 207), k. 931, sign. 207-931-6, Zpravodajská ústředna, reorganizace, rozšíření působnosti (23. září 1937), fol. 5–7.

⁴⁵ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 208, k. 8, Vojenské znalecké posudky – pokyny, Praha 7. prosince 1936 a NA Praha, f. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze (f. 207), k. 931, sign. 207-931-6, fol. 5–7.

⁴⁶ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 329, k. 10, Věc: Obranné zpravodajství – nedostatky. Plzeň 14. prosince 1936 a Věc: Obranné zpravodajství – nedostatek – hlášení. České Budějovice 12. prosince 1936.

⁴⁷ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473.

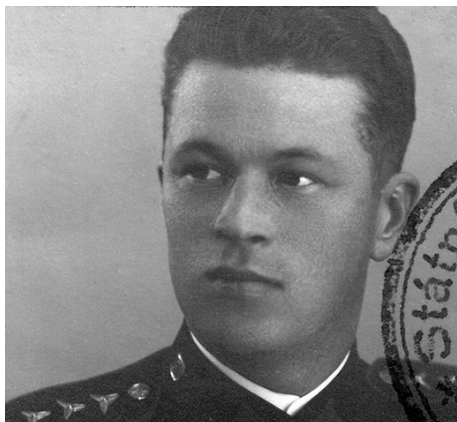
⁴⁸ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473; f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 52, 634–635 a VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 1401, k. 92, Záznamy o důstojnících – předloha.

⁴⁹ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473 a f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 51–52 a 377–378.

⁵⁰ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Svodka k protokolu s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 35 a Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 53–54.

*Jan Brož patřil k mladším důstojníkům
obránné skupiny
(NA Praha)*

*Stejně tak i Václav Medřický
(NA Praha)*

Československo se v polovině 30. let dostávalo pod stále citelnější zpravodajský nápor nejen ze strany nacistického Německa, ale také horthyovského Maďarska. S tím také korespondoval stále se zvyšující počet odhalených případů špionáže, z nichž některé patřily ke skutečně velice závažným. V roce 1936 ve zpravodajské komunitě silně rezonovala kauza škpt. int. Viléma Tikala ze ZVV v Praze. Tento koncipient proviantního referátu pracoval od roku 1933, podobně jako Adolf Knapp s Otto Schmidtem, pro vídeňskou expozituru maďarské zpravodajské služby. K jeho odhalení došlo až koncem února 1936 a několik dnů nato spáchal ve vazbě sebevraždu.⁵¹

Ze zachovalých materiálů vyplývá, že obranná skupina 2. oddělení I. sboru prováděla obranný monitoring především na území hlavního města Prahy. Není se čemu divit. Ve městě se nacházelo jak množství vojenských velitelství, tak důležitých státních úřadů. Větší pohyb cizích státních příslušníků a přítomnost různých diplomatických zastoupení skýtalo vhodné prostředí pro provádění zpravodajské činnosti. Důstojníci poté veškerá zjištění zapracovávali do obranných poznatků pro 2. oddělení HŠ MNO.⁵²

Vladařova skupina využívala služeb různých spolupracovníků. Samotná agenturní práce neměla být podle poválečných Vladařových výpovědí ze strany přednosta oddělení Jana Krčka nijak korigována.⁵³ V rekonstrukci „Vladařovy“ obranné sítě jsou nám nápomocny především sekundární materiály, které vzešly z vyšetřování bývalých zpravodajců po druhé světové válce. Na základě jejich studia jsme schopni nejenom odkrýt určité konkrétnosti z její práce, ale některé z jejích členů dokonce identifikovat. Sám škpt. Vladař pro činnost v Praze využíval například jistého Aloise Nešpora a nadporučíka Jana Friče. Zaměstnanec poštovního úřadu v Jindřišské ulici Nešpor přišel do kontaktu s vojenskými zpravodajci již

⁵¹ VYHLÍDAL Milan. Maďarská špionáž proti Československu. Kauza škpt. int. Viléma Tikala (1895–1936). In: *Vojenská historie*, 2026, roč. 30, č. 1, s. 37 – 62. V Československu došlo ve 30. letech k odhalení více závažných případů maďarské špionáže. Více například: KREISINGER, Pavel – VYHLÍDAL, Milan. Neznámá kapitola z dějin maďarské zpravodajské činnosti proti ČSR. Olomoucký špionážní případ kapitána v. v. Leopolda Katzerna a jeho synovce Wilhelma Katzera. In: *Historie a vojenství*, 2020, roč. LXIX, č. 4, s. 90 – 109.

⁵² ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-74-1 3, Protokol sepsaný s plk. Emilem Strankmüllerem dne 25. listopadu 1949, fol. 12.

⁵³ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Svodka k protokolu s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 36.

na přelomu 20. a 30. let. S Vladařem, kterého poznal pod jménem Novotný, zahájil spolupráci v roce 1936. V činnosti ho ale také úkoloval Vladařův kolega Josef Kučera. Mimo tradiční kontrolu korespondence (např. německého politického emigranta Otty Strassera z Černé fronty) ho pověřovali sledováním různých vojenských i civilních osob.⁵⁴

Druhý z důvěrníků, Jan Frič (krycí jméno Vousatý), byl stejně jako Nešpor s Vladařem ve služebním styku od roku 1936. V rámci spolupráce předával důvěrné zprávy z prostředí Zemské zbrojnice I (pozdější Sborové zbrojnice I) na pražské Řečkovce, kde v uvedené době sloužil.⁵⁵

Zajímavou funkci agenta tipaře s krycím jménem Wolf plnil pro zpravodajce na I. sboru ještě úředník a záložní poručík Hubert Podborský (v pramenech někdy špatně uváděn jako Podhorský). Podborský byl v Praze navíc pověřen kontrolou říšských Němců.⁵⁶

Další Vladařovy důvěrníky je vzhledem ke stavu pramenné základny složité plně ztotožnit. Na základě kusých informací šlo o jistého Paula Konitze (někdy též Kōnitze) a později značně kontroverzního Františka Lišku (krycí jméno Fuchs), který měl disponovat ještě americkými doklady na jméno Smith.⁵⁷ František Liška byl po válce podle dokumentů z provenience bezpečnostních složek veden jako nezvěstný. Ze studovaných spisů navíc vyplývá, že v rámci poválečného šetření ani nedošlo k jeho plné identifikaci.

Na některé další důvěrníky si v poválečných výsledcích vzpomenu také bývalý přednosta zpravodajského oddělení Emil Strankmüller. Jednou z nich byla agentka podávající informace o činnosti SdP v Karlových Varech a druhým se stal jistý Löwy, jehož úkolem se stalo sledování osob docházejících na německé vyslanectví na Malé Straně. V souvislosti s tím mu byl hrazen i malý konspirační byt přímo naproti budově německého diplomatického zastoupení.⁵⁸

Zatímco identita agentky zůstává zahalená tajemstvím, totožnost pana Löwyho se podařilo odkrýt díky analytickým materiálům poválečného ministerstva vnitra. S největší pravděpodobností šlo o německého příslušníka Herberta Löwyho, který pro vojenské zpravodajce, tehdy ještě na ZVV v Praze, ofenzivně pracoval od roku 1932. V roce 1933 byl ale v Německu zatčen a několik měsíců vyšetřován. Po svém propuštění v květnu 1934 uprchl do Československa. V osudovém roce 1938 se měl nacházet pod řízením škpt. Josefa Kučery.⁵⁹ Dalším Kučerovým obranným agentem, který stejně jako Löwy předtím sloužil zpravodajcům na ZVV, byl František Houska (uváděn i jako Hauska).⁶⁰

Obrannou činnost v terénu v celé své šíři prováděli také sami příslušníci zpravodajského oddělení. Například Jan Brož společně se škpt. Kučerou sledoval činnost SdP a později

⁵⁴ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Aloisem Nešporem ze dne 2. března 1946, fol. 10 a 12.

⁵⁵ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s npor. Janem Fričem ze dne 2. května 1946, fol. 15 a Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 1. července 1945, fol. 50.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 473 a 479 a f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 634–635 a sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 30. listopadu, fol. 47.

⁵⁸ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-74-1 3, Protokol sepsaný s plk. Emilem Strankmüllerem dne 25. listopadu 1949, fol. 11 a sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Svodka k protokolu s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 35 a 55–56.

⁵⁹ ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-328-1, Zpráva o spolupracovnících čs. vojenské zpravodajské služby, fol. 140–141 a Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna 1931–1940, sign. L 981/52 Löwy.

⁶⁰ ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-328-1, Zpráva o spolupracovnících čs. vojenské zpravodajské služby, fol. 126–127.

prováděl monitoring kolem italského vyslanectví.⁶¹ Vladařova skupina v Praze jinak mnoho spolupracovníků nepotřebovala. V případě potřeby totiž spolehlivé osoby poskytovala přímo pražská odbočka zpravodajské ústředny (OZÚs).⁶² Je důležité zmínit, že obrannou důvěrnickou sítí v Praze budovalo také 2. oddělení HŠ MNO. Svě agenty zde například mělo i zpravodajské oddělení při Posádkovém velitelství Velké Prahy.⁶³

Na jaře roku 1938 se Československo dostalo pod otevřený tlak ze strany svých sousedů. Jednu z prvních zatěžkávacích zkoušek představovalo vyhlášení mimořádných opatření v květnu 1938. V době vyostřené situace se zpravodajci u pražského sboru věnovali sledování situace v pohraničních regionech a záchytu případných incidentů. Ačkoli samotný přínos vojenských opatření může být stále předmětem diskuze, jednoznačnou skutečností zůstává, že směrem dovnitř republika jejich realizaci deklarovala ochotu se agresí postavit. S tím také korespondoval jeden ze závěrů souhrnných hlášení zpravodajců z I. sboru: „*Opatření učiněná vládou v zájmu bezpečnosti působila ve smíšeném území velmi účinně, neboť bylo zabráněno dalším se vzrůstajícím incidentům. Všude byl během noci [z 20. na 21. května – pozn. autora] zachován všeobecný klid. Henleinovci jsou učiněnými opatřeními překvapeni*“.⁶⁴

Ve složitých poměrech přesto docházelo k aktivizaci nestátotvorných proudů uvnitř státu. Ještě v létě 1938 obranná skupina nasadila na Krčkův příkaz některé důvěrníky jako úředníka Aloise Nešpora a navíc záložního důstojníka Ludvíka Kalmana v Praze na sledování tuzemského fašistického hnutí.⁶⁵

Končícím létem politická krize ve střední Evropě vygradovala. V důsledku situace hlavní štáb vyhlásil 22. září 1938 v 11:00 heslem „Orlík“ ostrahu hranic. Došlo k aktivaci Stráže obrany státu (SOS), plné bojové pohotovosti těžkého opevnění, strážních praporů a oddílů střežících opevnění, zajištění pohraničních posádek, aktivování obrany proti letadlům a hlásné služby, střežení železnice atd.⁶⁶

Následující hodiny byly více než nabitě událostmi. O pět minut později 3. (operační) oddělení pražského I. sboru rozšířilo provedení hesla „O“ mezi podřízené stupně a v 11:20 došlo k vydání krycích jmen všem složkám velitelství. Ve 12:20 došel z hlavního štábu rozkaz k provedení bojové pohotovosti na hlavním obranném postavení. V následujících okamžicích začaly na velitelství I. sboru přicházet zprávy o situaci v pohraničních regionech, včetně znepokojivých informací o střetech se sudetoněmeckými bojůvkami.⁶⁷

Souběžně s tím byla hned následujícího dne 23. září Odbodka zpravodajské ústředny v Praze požádána o zatčení všech osob, které 2. oddělení I. sboru ve svých evidencích

⁶¹ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s npor. Janem Brožem ze dne 16. července 1945, fol. 6.

⁶² ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 55–56.

⁶³ Problematika obranných agenturních sítí, které byly ve 30. letech v Praze budovány, je také jedním z autorových výzkumných záměrů.

⁶⁴ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 1510, k. 123, Přehled zpráv došlých od 6:00 dne 21. května 1938 a Zprávy, které došly velitelství I. sboru v noci z 21. na 22. května do 8:00.

⁶⁵ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Aloisem Nešporem ze dne 2. března 1946, fol. 11 a Svodka k protokolu s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 35.

⁶⁶ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 2221, k. 178, Válečný deník HP XI – 3. oddělení a HAMÁK – VONDROVSKÝ, *Mobilizovaná*, s. 30.

⁶⁷ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 2221, k. 178, Válečný deník HP XI – 3. oddělení.

4028

Stanice (ústředna): .....

Telegram										
Došel z <i>mh</i> dne <i>22.9</i> hod. <i>03.25</i> telegrafista <i>Rachet</i> Služební poznámka	do ..... z ..... přes ..... <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">Číslo</td> <td style="width: 25%;">Třída</td> <td style="width: 25%;">Slov</td> <td style="width: 25%;">Čas podání</td> </tr> <tr> <td><i>233</i></td> <td><i>2</i></td> <td></td> <td>dne <i>22.9</i> hod. <i>03.57</i></td> </tr> </table> Příkaz podatele	Číslo	Třída	Slov	Čas podání	<i>233</i>	<i>2</i>		dne <i>22.9</i> hod. <i>03.57</i>	Odeslán do <i>ka</i> dne <i>22.9.</i> hod. <i>03.55</i> telegrafista <i>Gudy</i> Služební poznámka
Číslo	Třída	Slov	Čas podání							
<i>233</i>	<i>2</i>		dne <i>22.9</i> hod. <i>03.57</i>							
+ s wp mh 233 22/9 0317 = řím 1.- sbor 2.- oddel .										
velitel s o s .1 praporu stříbro hlásí ve 03.10 hodin : ve 2.15 hodin prepaden cel .- urad waldheim , okr .1 tachov . po kratke prestrelce ustoupili utocnici zpet .1 zranen nebyl z nasi strany nikdo . 2.- divise 2.- oddel .1 čj .-367+										
<i>hlídka</i> 1. SOS Prášíly byla napadena palbou z lesa ve 21.15 hod. Nikdo zraněn ani usmrcen. Re Spim Vypuť hlíd. <i>MNO, hl. št. 2 odd.</i> <i>Vel. 1. sboru, 2. oddel.</i>										
ss xa wp 334 22.9 03.50 = mno, hl. št. 2 oddel. = <i>4028</i>										
1./ hlídka sos prášíly byla napadena palbou z lesa ve 21.15 hod. nikdo nebyl zraněn ani usmrcen.										
2./ vel. praporu sos stříbro hlásí ve 03.10 hod v 02.15 hod. přepaden celní úřad waldheim , okr. tachov. po krátké přestřelce ustoupili útočníci zpět. zraněn nebyl z naší strany nikdo. nyní je klid.										
= vel. řím. 1. sboru 2 oddel. čj. 4028 +4										

Vojenská tiskárna br

V září 1938 zpravodajci zahájili monitoring situace v pohraničních regionech
(VUA – VHA Praha)

Stanice (ústředna): .....

Došel		Telegram				Odeslán	
z	do	z		přes		do	4030
dne	Číslo	Třída	Slov	Čas podání		dne	22.9.
hod.	335	0		dne 22.9.	hod. 04.45	hod.	04.45
telegrafista					telegrafista		
Služební poznámka	Příkaz podatele				Služební poznámka		

u 10. hl. št. 2. odd.

Že v. Praha hlásí, že aš byla obsazena ř. něm. ss, četníci ~~pro~~ rovněž v Chebu jsou již hlídky SA neb SS.

Čet. stanice, v Muehlbachu okres Cheb byly odzbrojeny ř. něm. fin. stráž.

v Kynšperku zastřelil se pokladník něm. soc. dem. Stoidl a jeho manželka. Je tam t.č. 200 Ordnerů a Frontkämpferů všichni ozbrojeni puškami a pistolemi.

ss xa wp 335 22.9 04.45 = mno. hl. št. 2. odděl. =

Velit. I. Sbor 2. odd.

č. 4030

zev. Praha hlásí, že aš byla obsazena ř. něm. ss, rovněž v Chebu jsou již hlídky SA neb ss, čet. stan. a fin. stráž v Muehlbachu okr. Cheb byly odzbrojeny ř. něm. fin. stráž. v Kynšperku zastřelil se pokladník něm. soc. dem. Stoidl a jeho manželka. Je tam t.č. 200 ordnerů a frontkämpferů všichni ozbrojeni puškami a pistolemi.

= vel. řím. 1. sboru 2. odděl. č. 4030

Vojenská tiskárna Brno

V září 1938 zpravodajci zahájili monitoring situace v pohraničních regionech (VUA – VHA Praha)

POSÁDKOVÉ VELITELSTVÍ VELKÉ PRAHY.

Telefon 617-44.

Čj. 5138/dův.zprav.1938.

Věc: Zpravodajské hlášení č.5

Odpověď k čj.

Přílohy

Praha 24. září 1938.

Důvěrné

Velitelství I.sboru,

2.oddělení,

P r a h a.

Během dne pokračovalo zatýkání podezřelých osob. Jelikož zatýkání není soustředěno a jest prováděno jednotlivými policejními komisařstvy, nelze dosud zjistiti počet zatčených.

Nástup záložníků má ve Velké Praze dobrý průběh. Poněvadž narukovalo hodně řidičů elektrických drah a městských autobusů, vážla částečně v některých částech Prahy doprava. K dopravní kalamitě však nedošlo.

V důsledku mobilisace odjíždí mnoho rodin z Prahy. Proto pražská nádraží byla po celý den přeplněna.

Velké množství pražských rodin odjíždí též vlastními auty. V důsledku toho na potravní čáře Dolní Měcholupy - Štěrboholy jeví se nedostatek benzínu, takže jest nebezpečí, že bude zastaven provoz. Příklad byl hlášen vel.I.sboru, automobilní služba.

24/9 38
UH

zul

Z rozkazu
náčelník štábu
pl. pl. ANTONÍN HYZDÁLEK.

Podřízené složky nutně sledovaly také situaci v hlavním městě
(VUA – VHA Praha)

vedlo jako podezřelý. Dle žádosti měl být uvedený zákrok proveden doslova „*radikálně a rigorosně*“.⁶⁸ Na základě této preventivní akce docházelo současně k zajištění jedinců, jež ve svých evidencích vedla také policie a vojenské zpravodajské ústředí.⁶⁹

Stejného dne v noci došlo konečně k vyhlášení mobilizace, s tím, že za první mobilizační den bylo určeno 25. září.⁷⁰ V hlavním městě policie mezitím pokračovala v rozsáhlé zatýkáci akci. Podle zpravodajských hlášení měl nástup záložníků v Praze poměrně dobrý průběh, ovšem vlivem narukování značného počtu řidičů elektrických drah a městských autobusů začala v některých částech metropole váznout hromadná doprava. Z města navíc odjíždělo velké množství lidí a ruku v ruce s tím se začal negativně projevovat nedostatek pohonných hmot pro civilní použití. Hrozilo, že dojde k nebezpečnému brzdění provozu.⁷¹

Mírové velitelství I. sboru začalo po vyhlášení mobilizace stavět další zařízení. Mimo „mobilizovaného“ Velitelství I. sborové oblasti⁷², které vznikalo jako teritoriální velitelství místo mírového I. sboru a sídlilo v budově ZVV na Malostranském náměstí, vzniklo ještě Velitelství I. sboru⁷³ s krycím jménem Smetana, a Velitelství Hraničního pásma XI. (HP XI.)⁷⁴ s krycím jménem Dalibor.⁷⁵

Na mobilizovaných štábech jednotlivých velitelství vznikaly také patriční 2. oddělení, která se doplňovala nejen z původního stavu zpravodajského oddělení mírového I. sboru, ale také od jiných útvarů a důstojníky v záloze. Přesná rekonstrukce obsazení jednotlivých zpravodajských oddělení není snadná, protože v tomto dynamickém období docházelo k četným změnám, o čemž nám svědčí také vpisky v dochovaných dokumentech.

Ve válečném ustanovení důstojníků 2. oddělení štábu Velitelství I. sborové oblasti bychom podle dostupných materiálů našli mj. gšt. v. v. Rudolfa Smetánku jako přednostu, škpt. Josefa Matějo, kpt. v. z. Jana Loma od Pěšího pluku 28, škpt. v. v. Aloise Zahradníčka a mjr. Bohuslava Barborku.⁷⁶

Pozici přednosty 2. oddělení štábu Velitelství I. sboru zaujal Krčkův zástupce škpt. gšt. Miroslav Staněk, dále se zde nacházeli škpt. v. v. Stanislav Vondřich od I. sboru, ppor. v. z. Vojtěch Wittemberger od Pěšího pluku 28 jako přidělený tlumočník, kpt. Václav Medřic-

⁶⁸ NA Praha, f. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při Policejním ředitelství Praha (f. 200), sign. 200-382-27, Posádkové velitelství Velké Prahy – Věc: Podezřelé osoby zatýkáni, 23. září 1938, fol. 188.

⁶⁹ VYHLÍDAL, Milan. Zkáza Schmoranzovy skupiny tiskových důvěrníků. Příspěvek k počátkům domácí protinacistické rezistence. In: *Historie a vojenství*, 2025, roč. LXXIV, č. 3, s. 29.

⁷⁰ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 2221, k. 178, Válečný deník HP XI – 3. oddělení.

⁷¹ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 13, k. 236, Věc: Zpravodajské hlášení č. 5.

⁷² Svoji činnost zahájilo 30. září 1938 a podléhaly mu všechna velitelství, náhradní tělesa, útvary a ústavy v oblastech 1., 2. a 5. divize, které tvořily součást polních útvarů. VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 1157, k. 77, Věc: Velitelství I. sborové oblasti – zahájení činnosti.

⁷³ Hlavní obranné postavení I. sboru zaujímal 233 km dlouhý úsek od Krásného Hradu (samota severně od Toužimi) po tok Vltavy u obce Zlatá Koruna. Velitelem I. sboru se stal div. gen. Jan Šípek a pozici náčelníka štábu zastával plk. gšt. Čeněk Kudláček. HAMÁK – VONDROVSKÝ, *Mobilizovaná*, s. 58.

⁷⁴ Hlavní obranné postavení Hraničního pásma XI. zaujímal 114 km dlouhý úsek v severovýchodních Čechách od Krásného Hradu (samota severně od Toužimi) po Rtyň nad Bílinou. Velitelem HP XI. se stal div. gen. Emil Linhart a pozici náčelníka štábu zastával plk. gšt. Alois Hochmann. HAMÁK – VONDROVSKÝ, *Mobilizovaná*, s. 72.

⁷⁵ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu, Velitelství Hraničního pásma XI Dalibor, inv. č. 2, k. 1, Přehled mobilizovaných útvarů HP XI.

⁷⁶ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 49, k. 245, Válečné ustanovení důstojníků SO a inv. č. 1845, k. 144, Válečné ustanovení důstojníků SO.

ký, npor. Josef Jelínek coby přidělený pozorovatel letectva od Dělostřeleckého pluku 301 a další dva kapitáni v záloze.⁷⁷

Sám škpt. Jan Krček se stal přednostou 2. oddělení u HP XI (krycí jméno Dalibor 5). Z původního zařazení u I. sboru v Praze se do Krčkova oddělení dostali ještě škpt. Rudolf Vladař⁷⁸ a Ludvík Kalman⁷⁹ jako tlumočník. Mimo to zde jako letecký pozorovatel nově sloužil kpt. Rudolf Marek z Vojenského zeměpisného ústavu a npor. Miloslav Stangl od Dělostřeleckého pluku 1.⁸⁰ Nejen podle Krčkových poválečných výpovědí oddělení v době vrcholící krize posílil ještě posluchač Vysoké školy válečné nadporučík František Rosenfelder⁸¹ a záložní poručík Arnošt Kussy. Kussy pracoval v civilním životě v Čedoku. Nepřekvapí nás tak, že byl zařazen jako překladatel. Jak Rosenfelder, tak Kussy po nacistické okupaci opustili republiku a posílili řady zahraniční armády.⁸²

O konkrétní mobilizační činnosti uvedených oddělení se nedochovalo mnoho informací. Z dochovaných pramenů lze vyčíst, že například Krčkovo 2. oddělení HP XI sledovalo situaci v oblastech přiděleného hlavního obranného postavení. Mimo to podávalo hlášení a poskytovalo operačnímu oddělení informace o situaci v pohraničí a o případných incidentech. Obdobnou činnost lze předpokládat i u jiných zpravodajských oddělení.⁸³

Další práci zpravodajců lze v obecnosti vyčíst z dostupných „Zpravodajských pokynů“. Bylo zřejmé, že aktivita německé rozvědky s probíhající mobilizací poroste. Představitelé armády měli značné obavy z pokusů o ničení důležitých železničních a silničních objektů.

⁷⁷ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, Válečné ustanovení důstojníků I. sboru.

⁷⁸ Jan Krček hodnotil Rudolfa Vladaře v jeho válečné kvalifikační listině následně: „*Dlouholetá zpravodajská zkušenost a kromobyčejná píle a vytrvalost jsou vlastnosti, které jej činí vzorným pracovníkem ve štábu. Je přímý, pevného vyhraněného charakteru a bude vždy pevnou oporou představeného. Velmi se osvědčil ve funkci přednosty obranné skupiny 2. oddělení štábu HP XI.*“ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Rudolfa Vladaře, Kvalifikační listina válečná.

⁷⁹ Také Ludvík Kalman se dočkal pozitivního hodnocení: „*V době mimořádných opatření a v mobilizaci 1938 byl zařazen u 2. odděl. štábu I. sboru a HP XI, výzvědná skupina. Je přesný, svědomitý a naprosto ukázněný důstojník. Zpracoval se velmi brzy, vykonával svoje povinnosti bezvadně. Vojenské povolání je jeho vášní. Je velmi národnostně založen a jeho životním neštěstím je, že shodou okolností musel po státním převratu odejít do výslužby. Přes svůj na kapitána poměrně vysoký věk je tělesně i duševně naprosto čilý. Má pro zpravodajství obzvláštní oblibu. Může být použit jako přidělený důstojník velmi dobře u vyšších velitelství ve 2. odděl. štábu. Na samostatné zprav. místo se nehodí, neboť je již 20 roků mimo přímý kontakt s armádou.*“ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Ludvíka Kalmana, Kvalifikační listina válečná.

⁸⁰ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 49, k. 245, Válečné ustanovení důstojníků HP XI.

⁸¹ Tento pozdější Krčkův přítel si po skončení války změnil příjmení na Patera a v roce 1949 dosáhl hodnosti brigádního a později divizního generála. V roce 1951 byl přeložen do zálohy a dále pracoval v dělnických pozicích. ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472, 485 a MASKALÍK, Alex. *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918–1992*. Banská Bystrica : HWSK, 2012, s. 451.

⁸² ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 472, 485, 595 a 628–629. Za potvrzení informací týkající se služby npor. Rosenfeldera u 2. oddělení tímto děkuji Mgr. Alexi Maskalíkovi, Ph.D. z Vojenského historického ústavu v Bratislavě.

⁸³ Určitou zajímavostí ve spojitosti s vojenským zpravodajstvím jsou úkoly, jež padly na bedra Velitelství I. sborové oblasti a jemu podléhajících složek v souvislosti se zajištěním poprav spolupracovníka maďarské zpravodajské služby pplk. Aloise Wünsche. K zabezpečení exekuce, jež se plánovala v brzkých ranních hodinách 30. září ve vojenské věznici v Praze, zmíněné velitelství vyslalo vojenskou hotovost. VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 1262, k. 80, Věc: Wunsch Alois – poprava.

Důraz se kladl na maximální utajení vojenských příprav, znemožnění záškodnické činnosti včasným odhalením a zamezení aktivit nespolehlivých osob v armádě.⁸⁴

Značná pozornost byla věnována ochraně vlastních velitelství před vniknutím cizích osob, přepadením nebo leteckým pozorováním. Došlo k vydání zákazu psát na železniční vagony a budovy nic, co mohlo prozrazovat příslušnost k útvaru či velitelství. Zpravodajští důstojníci také preventivně zabavovali nejen všechny soukromé vysílací stanice, ale například i poštovní holuby. Mimo to disponovali oprávněním kontrolovat a cenzurovat vojenskou korespondenci.⁸⁵

Situace se dramaticky změnila po přijetí mnichovské dohody. Z důvodu odstupování pohraničních území se zpravodajská činnost zredukovala na sledování nálad ve vlastním vojsku a na analýzu informací ze zahraničních sdělovacích prostředků. Souběžně s tím se vojáků soustředili na aktivity možných provokatérů v uvažovaném plebiscitním území. Mimo to přišel ještě rozkaz monitorovat pomocí agentů a důvěrníků veřejné mínění obyvatelstva v odstupovaných oblastech, a při tom si všimnout projevů nespokojenosti, „*abychom zjištěných skutečností mohli včas využítí v náš prospěch*“.⁸⁶ Prameny ovšem mlčí o tom, jakým způsobem se uvedené direktivy dařilo v hektickém pomnichovském období reálně plnit.

Mnichov jako takový zasáhl do života celé republiky. Válečné útvary a velitelství byly postupně demobilizovány. Hlubokým otřesem prošel také Jan Krček, který se po rozpuštění HP XI vrátil na 2. oddělení I. sboru. Na události podzimu 1938 vzpomínal po roce 1948 při vyšetřování příslušníky 5. oddělení HŠ MNO. Podobně jako řada ostatních, tak i on měl procházet stavem psychické nejistoty a jistého tápání. Na jednu stranu podle vlastních slov docházel k přesvědčení o nutnosti se bránit, aby následně došel k názoru, že by se jednalo o marný boj s velkými obětmi. Stav panující v republice sám považoval za neudržitelný a jako voják si byl jistý brzkým vypuknutím konfliktu.⁸⁷

Důsledky mnichovské konference změnily nejenom mezinárodní klima, ale razantně zasáhly také do práce vojenských zpravodajců. Oficiální činnost proti Německu byla zakázána.⁸⁸ Vynucená omezení zasáhly i do aktivit obranného zpravodajství. Na základě amnestie ze 7. října 1938 vězení opustilo množství osob odsouzených na základě paragrafů zákona na ochranu republiky. Současně s tím došlo k zastavení všech běžících řízení proti osobám viněných ze špionážní činnosti. Mnohaletá práce nejen vojenských zpravodajců přišla v podstatě přes noc vniveč.⁸⁹

Situace si ale vynucovala jiné úkoly. Byly svým způsobem delikátní a řadu osob ať již zcela po právu, či shodou náhod posléze zdiskreditovaly. Po politických změnách také za Druhé republiky vyvstala opětovná potřeba kontroly činnosti některých politických uskupení. Na základě pokynů mjr. Josefa Bartíka⁹⁰ z 2. oddělení HŠ MNO docházelo k nasazení

⁸⁴ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu, Velitelství Smetana, inv. č. 1, k. 1, Věc: Zpravodajské pokyny.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 2239, k. 178, Zpravodajský rozkaz z 6. října 1938.

⁸⁷ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 483 a 633.

⁸⁸ Nicméně ve značně zredukované podobě a zcela utajeně probíhala i nadále. Jednalo se o tzv. Agenturní pátrací středisko proti Německu (APÚN). STRAKA, *Rekonstrukce*, s. 38.

⁸⁹ VÚA – VHA Praha, f. Velitelství I. sboru 1935–1939, inv. č. 1329, k. 83, Věc: Amnestie příslušníků německé, maďarské a polské národnosti.

⁹⁰ Více k osobě tohoto důstojníka a pozdějšího generála například: KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011.

Krčkových lidí ke sledování fašistického hnutí Vlajka a okolí bývalého generála Radoly Gajdy. Zvláště Vlajkaři vycítili po mnichovských událostech příležitost a začali se rychle radikalizovat. Aby Jan Krček zabránil kompromitaci aktivních důstojníků, tak pozorováním fašistů pověřil Aloise Zahradníčka a Ludvíka Kalmana⁹¹.⁹² Zahradníček se sledování Gajdy věnoval zhruba dva měsíce a v listopadu 1938 odešel do výslužby.⁹³

Mimo to zpravodajské oddělení I. sboru začalo spolupracovat s orgány důchodkové kontroly na odhalování valutových přestupků. Vedení akce se ujal šéf obranné skupiny škpt. Rudolf Vladař spolu se škpt. Kučerou. Zvláště Vladař, který stále platil za zkušeného zpravodajce, na věc nasadil obranné agenty, kteří se po drastickém omezení činnosti ocitli bez „zaměstnání“. Vladařovi důvěrníci následně sháněli informace o osobách, často židovské národnosti, které plánovaly, mnohdy pod dojmem ohrožení, opustit republiku a v souvislosti s tím nelegálně vyvézt valutové prostředky. Pozitivní zjištění poté předávali orgánům kontroly Okresního finančního ředitelství v Praze. Určitou zajímavostí je, že Vladařovi s Kučerou a dokonce i jejich agentům z odhalených případů plynuly finanční odměny. V této době se vše dělo ještě se souhlasem 2. oddělení HŠ MNO, jmenovitě s vědomím samotného majora Bartíka.⁹⁴

Poválečné výpovědi nám částečně odkrývají konkrétní podobu těchto později víceméně provokačních akcí. Nastrčení agenti například předstírali, že mají ve Spojených státech amerických šekové konto, a že jsou nejen schopni směnit koruny za americké dolary, ale přes známé u aerolinií za hranice dopravit i různé zásilky. Když jednání mířilo k finále, byla osoba chystající se z Československa vystěhovat pozvána do konspiračního bytu, ve kterém nahrávací zařízení zaznamenalo podstatu valutového přečinu. Následně se provedlo fingované zatčení a výslech, jehož cílem bylo u zadrženého vzbudit zdání, že se v případě nastrčených agentů skutečně jedná o valutové obchodníky s velkými možnostmi, na které policie vůbec nemůže. Podle svědectví poručíka Jana Brože, jež se některých těchto předstíraných „zadržení“ z Vladařova příkazu účastnil, pak vyhlédnutá oběť po propuštění od předstíraného výslechu získala k celému podniku ještě větší důvěru. Pod tímto dojmem se mnohdy rozhodla obnos ke směně navýšit (mělo se údajně jednat i o milionové částky), případně do směny zapojit své známé. K finální transakci však nikdy nedošlo. Naopak se přikročilo ke skutečnému zásahu. Za tyto akce dostával Vladař se svými lidmi odměny přímo od Zemského finančního ředitelství v Praze.⁹⁵

Důsledky plynoucí z mnichovských událostí si nepřímou vynutily také změnu ve vedení 2. oddělení I. sboru. Po ní měl Krček převzít funkci přednosta 2. oddělení IV. sboru v Olomouci. Nic na tom nemělo změnit ani jeho nejvyšší možné, tedy „výtečné“, hodnocení v kva-

⁹¹ Sám Ludvík Kalman se měl v průběhu Protektorátu zdiskreditovat spoluprací s okupanty. Od roku 1945 byl veden jako nezvěstný. ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 760.

⁹² ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 474.

⁹³ ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 656–657 a f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 760.

⁹⁴ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 475; sign. 302-72-1, IV. část, Zápis s škpt. gšt. Janem Krčkem z 27. května 1940, fol. 691, Vyjádření mjr. Josefa Bartíka k činnosti Jana Krčka (nedatováno), fol. 724–725 a VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Josefa Kučery, Rozsudek Vojenského soudu I. stolice ze 14. března 1947.

⁹⁵ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-91-7, Úřední záznam sepsaný 27. července 1950 se škpt. Janem Brožem ve věci plk. Jana Krčka, fol. 2.

lifikční listině.⁹⁶ K důvodům svého odchodu se Krček vracel při poválečném vyšetřování. Za vším měly stát denní hlášení o náladě obyvatelstva, které sepišovali příslušníci zpravodajského oddělení na základě vlastních dojmů a informací od agentů. Jedno takové hlášení z 18. listopadu 1938 měl Jan Krček uzavřít zhruba větou: „*Veřejnost, která už dříve ztratila důvěru ve schopnosti gen. Syrového, počíná pochybovat i o jeho charakteru*“.⁹⁷

Ačkoli obsah hlášení Krček považoval za objektivní a dokonce ho podepsal i tehdejší náčelník štábu I. sboru plk. gšt. Alois Hochman, reakce na sebe nenechala dlouho čekat. V nadcházející personální rošádě se měl Krček, snad na přímý zásah dotčeného generála, stěhovat do Olomouce a na jeho uvolněné místo se chystal stávající přednosta 2. oddělení štábu olomouckého IV. sboru mjr. gšt. Karel Ondráček. Bez ohledu na Krčkův odchod z Prahy zpravodajské oddělení pracovalo v zaběhnuté práci, a to jak ve stíhání valutových přestupků, tak ve sledování českých fašistů, na které byli právě přichozím majorem Ondráčkem nově nasazováni také Brož s Kučerou.⁹⁸

Účast zpravodajských orgánů i jejich důvěrníků na odhalování valutových přečinů ale neměla dlouhého trvání. Z ne zcela jasných příčin, možná z pochybností nad průběhem celého podniku, 2. oddělení HŠ MNO zakázalo jakoukoli účast na zmíněných akcích. Rozkaz měl být podle poválečných výpovědí příslušníka oddělení Jana Brože dokonce opakován, protože se v činnosti pokračovalo. V těchto výnosných aktivitách měl Vladař ovšem pokračovat dále a nebudeme předbíhat, když uvedeme, že na nich dělali také po okupaci českých zemí nacistickým Německem.⁹⁹

Krček po tom, co funkci předal majoru Ondráčkovi, do Olomouce nakonec neodcestoval. Svým způsobem ho podržel zatímni přednosta 2. oddělení HŠ MNO plukovník František Moravec a místo odeslání na Moravu Krčka přidělil ke zpravodajskému ústředí. V prosinci 1938 ho pak určil za přednostu nového zpravodajského pracoviště tzv. Pátracího střediska pro Podkarpatskou Rus umístěného v podkarpatoruské Svaljavě.¹⁰⁰

V omezené podobě, plynoucí z hledání nekonfliktního poměru k nacistickému Německu, se činnost vojenských zpravodajců přelila do zlomového roku 1939. Československé zpravodajství se o připravované okupaci českých zemí dovědělo počátkem března. S informacemi ale operoval pouze úzký okruh osob a k nižším stupňům zpravodajské hierarchie vůbec nepronikla.

⁹⁶ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Jana Krčka, Kvalifikační listina Část II za kvalifikační rok 1938.

⁹⁷ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 476 a sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Svodka k protokolu s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 37. Také podle Vladařových poválečných výpovědí měly za Krčkovým odvoláním stát elaboráty o náladách obyvatelstva, kde Krček ventiloval svoji nespokojenost s gen. Syrovým. ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 1. července 1945, fol. 43.

⁹⁸ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 476; sign. 302-72-1, IV. část, Rozklad k výpovědi plk. gšt. Jaroslava Vedrala-Sázavského z roku 1942, fol. 964; sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s npor. Janem Brožem ze dne 16. července 1945, fol. 6 a VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Jana Krčka, nar. 1901, Kvalifikační listina Část I.

⁹⁹ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-91-7, Úřední záznam sepsaný 27. července 1950 se škpt. Janem Brožem ve věci plk. Jana Krčka, fol. 3 a sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 21. června 1950, fol. 55–56.

¹⁰⁰ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-72-1, 3. část, Protokol sepsaný s plk. Janem Krčkem 2. června 1950, fol. 476 a sign. 302-72-1, IV. část, Rozklad k výpovědi plk. gšt. Jaroslava Vedrala-Sázavského z roku 1942, fol. 964. K problematice Pátracího střediska pro Podkarpatskou Rus například: VYHLÍDAL, Milan. Československé vojenské zpravodajství po mnichovských událostech roku 1938. Pátrací středisko pro Podkarpatskou Rus. In: *Securitas imperii*, 2012, č. 1, s. 46–61.

Okolnosti odchodu skupiny plk. Moravce do Velké Británie jsou tuzemskou historiografií dobře popsány.¹⁰¹ Naopak, záležitosti spojené s likvidací zpravodajského materiálu ze štábů velitelství ZVV, sborů a jednotlivých divízi stály spíše na okraji zájmu stávajících odborných výstupů. V obecnosti lze říci, že k hromadnému zničení těchto materiálů nedošlo a německý Abwehr tak mohl po okupaci jejich analýzou fungování zpravodajské služby částečně rekonstruovat.¹⁰²

Podle ojedinělého svědectví na okupaci z poválečného výsledku Rudolfa Vladaře nedošlo k vydání rozkazu k likvidaci zpravodajského archivu. Hned v poledních hodinách 15. března se do kanceláří 2. oddělení I. sboru na Malostranském náměstí dostavili němečtí vojáci včele s majorem Heinzem Schmalschlägerem, který coby příslušník vídeňského Abwehru plnil v Praze tajné úkoly již několik týdnů před invazí. Okupanti pod jeho vedením všichni pancéřové skříně na oddělení zapečetili. Do té doby se mělo zničit jen velice málo dokumentů, a to pouze ze soukromé iniciativy některých referentů, kteří je pálili v kamnech přímo v kancelářích. Například Jaroslav Doubek z pomocné kanceláře údajně zničil některé pokladní deníky. Sám Vladař při svém poválečném vyšetřování sdělil, že před odvezením spisů se spolu s Kučerou dostal do některých skříní a určité fascikly spolu vybrali a spálili v kotelně. Podobně po válce vypovídal také Kučera. Jejich výpovědi ovšem není možné věrohodně potvrdit.¹⁰³

Přesně týden po okupaci se po strastiplné cestě z Podkarpatské Rusi hlásil na 2. oddělení HŠ MNO v Praze škpt. Jan Krček. Zde dostal pouze příkaz svoji skupinu úředně rozpustit a dát se k opětovné dispozici I. sboru. Žádné další úkoly ho nečekaly. Vedoucím zpravodajského oddělení, které vstoupilo do řízení likvidace, zůstal major Ondráček a Krčka čekala pouze nucená dovolená.¹⁰⁴

Po okupaci, kdy se náplň činnosti vojenských zpravodajců zredukovala na administrativní minimum, se soukromé iniciativy chopil škpt. Vladař a se svým agentem Františkem Liškou (Fuchsem)¹⁰⁵ zahájil bez jakéhokoli pověření opětovné pátrání po vývozcích valutových prostředků.¹⁰⁶ V nových podmínkách ale tyto od počátku pochybné aktivity svým provokač-

¹⁰¹ Více k uvedenému například: KOKOŠKA – KOKOŠKA, *Spor*, s. 123 – 130 a VYHLÍDAL, Milan. *Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci. Odbojová skupina Tři konšelé*. Praha : Academia, 2022, s. 21 – 29.

¹⁰² Státní oblastní archiv Praha (SoA Praha), f. Mimořádný lidový soud v Praze, sign. Ls 2480/46, Vojenský posudek v trestní věci Josefa Kratochvilla.

¹⁰³ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s Rudolfem Vladařem ze dne 1. července 1945, fol. 40; f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-10-17, Výtah k osobě jménem Kučera Josef ze dne 4. února 1957, fol. 14, sign. Z-6-314-2, Seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, fol. 106 a KREISINGER, Pavel. Major Alois Frank. Czechoslovak Intelligence Officer and His Associates in Neutral Netherlands (1939–1940). In: *Vojenská historie*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 79.

¹⁰⁴ ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-89-5, Zápis o výpovědi s Janem Krčkem ze dne 9. listopadu 1950, fol. 4–5 a sign. 302-72-1/3, část, Protokol sepsaný dnešního dne ve voj. věznici s plk. pčch. Janem Krčkem, VVU, v Praze dne 2. 6. 1950, fol. 478 a VÚA – VHA Praha, sb. Vojenské osobní spisy, Vojenský osobní spis Jindřicha Krátkého, Dotazník pro důstojníky a rotmistry.

¹⁰⁵ Osoba Františka Lišky (Fuchse) se po okupaci nacházela pod drobnohledem rodícího se vojenského odboje. Podle jistých informací ho mělo dokonce zatknout Gestapo, ale podle stejného pramene byl již 8. května 1939 propuštěn. Současně byly monitorovány jeho kontakty s Rudolfem Vladařem. ABS Praha, f. HS VKR (f. 302), sign. 302-31-11, Karta Fuchs František, fol. 84. Informace o zatčení Františka Lišky (Fuchse) není bohužel možné věrohodně ověřit, protože přírůstková (průtoková) kniha pankrácké věznice z roku 1939 se nedochovala. Existuje pouze jmenný index k seznamu zatčených, který je ovšem veden od 19. května 1939 do dubna 1945. Za uvedené informace tímto děkuji vedoucímu Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR PhDr. Aleši Kýrovi.

¹⁰⁶ ABS Praha, sb. Vyšetřovací spisy, arch. č. V-6108 MV, Protokol s npor. Janem Brožem ze dne 16. července 1945, fol. 7.

ním obsahem již naplno sklouzly do nezákonné roviny. Na Vladařovu nebezpečnou činnost v poválečném svědectví poukazoval třeba dlouholetý spolupracovník 2. oddělení HŠ MNO a pozdější příslušník zpravodajské služby ve Velké Británii Adolf Püchler. Rudolf Vladař mu měl se svými lidmi připravit poměrně nepříjemné chvíle právě v březnu 1939, když se pod hrozbou zatčení připravoval k emigraci do Francie.¹⁰⁷ Vladař se v nových protektorátních podmínkách navzdory své minulosti dobře etabloval a postupem doby se dal do služeb okupačního aparátu. Spravedlnosti však neunikl a po osvobození ho Mimořádný lidový soud v Praze odsoudil k doživotnímu trestu odnětí svobody.

Vyšetřování se nevyhnul ani Vladařův blízký spolupracovník Josef Kučera. Krátce po válce sice stihl vstoupit do KSČ a nastoupit službu jako zástupce přednosty Obranného zpravodajství na Posádkovém velitelství Velké Prahy, ale ještě koncem roku 1945 byl prověřován právě kvůli účasti na valutových akcích z let 1938 a 1939. Jeho případ se pro nedostatek důkazů k soudu nakonec nedostal. Krátce nato byl však superarbitrován a z vojska propuštěn.¹⁰⁸

Pofiderní činnost Rudolfa Vladaře způsobila množství problémů zvláště Janu Krčkovi. Toho vyšetřovali v souvislosti s aktivitami jeho podřízených u I. sboru již v letech 1939–1940, tedy krátce po jeho emigraci a vstupu do zahraniční armády. Celou záležitost se nepodařilo do konce války uspokojivě uzavřít. Kauza se poté přelila do poválečného období a po únorovém převratu v roce 1948 ji účelově využilo 5. oddělení HŠ MNO při Krčkově nezákonné perzekuci.¹⁰⁹

Závěrem

Československá armáda i její zpravodajská služba prošla v polovině 30. let řadou významných změn. Ofenzivní zpravodajská činnost se po tom, co bylo za hlavního protivníka uznáno Německo, soustředila výhradně do rukou 2. oddělení HŠ MNO. Další důležitou novinkou se stal nový, sborový stupeň, od roku 1935 postupně zaváděný do struktury československé branné moci.

V rámci štábu velitelství každého sboru vznikala klasická čtyři oddělení. Na 2. (zpravodajské) oddělení poté připadly, se zaváděním výše uvedených změn, úkoly spojené nejenom se zpravodajským výcvikem, šifrovou službou, evidencí a s prováděním tiskové služby (v gesci výcvikové skupiny), ale v kritické realitě 30. let i celé spektrum povinností související s obrannou (kontrarozvědnou) činností proti aktivitám německé a maďarské špiónážní služby (v kompetenci obranné skupiny).

Úkolem předloženého textu bylo čtenáře seznámit s činností 2. oddělení štábu velitelství I. sboru, tedy se zpravodajským oddělením velitelství, které vzhledem ke stanovené působnosti v západních a jižních Čechách patřilo v předvečer druhé světové války ke klíčovým sborovým velitelstvím v republice. Mimořádně zachovalá pramenná základna umožnila proniknout nejen do oficiální práce zpravodajců tohoto vytíženého oddělení, ale také rekonstruovat jeho základní personální obsazení a současně poodhalit kontroverze pojící se k činnosti některých jeho příslušníků v samotném závěru 30. let.

¹⁰⁷ HANZLÍK, František – VYHLÍDAL, Milan. Adolf Püchler a jeho služba pro 2. (zpravodajské) oddělení Hlavního štábu. Příspěvek k činnosti československého vojenského zpravodajství před vypuknutím druhé světové války. In: *Historie a vojenství*, 2025, roč. LXXIV, č. 4, s. 16 – 17.

¹⁰⁸ VÚA – VHA Praha, sb. Kvalifikační listiny, Kvalifikační listina Josefa Kučery, nar. 1898, Záznam a Kvalifikační listina Část I. a ABS Praha, f. Mapy zpráv zpracování studijním ústavem MV (f. Z), sign. Z-10-17, Výtah k osobě jménem Kučera Josef ze dne 4. února 1957, fol. 12 a 14.

¹⁰⁹ K politické perzekuci Jana Krčka po roce 1948 více například: KREISINGER, Plukovník, s. 70 – 83.

Uvedený článek je prvním výstupem, který na případu 2. oddělení I. sboru přibližuje fungování a kompetence těchto středisek ve struktuře vojenské zpravodajské služby předmnichovské republiky. Vzhledem k tomu, že předmětem zkoumání se stalo jedno z celkem sedmi pracovišť svého druhu, je možné text brát současně jako sondu do problematiky, sondu, která může být předpokladem pro další studium zpravodajské činnosti na sborových stupních. Nelze totiž vyloučit, že další výzkum umožní korekci či doplnění některých publikovaných závěrů.

Prezentovaný text je výsledkem původního archivního výzkumu a vychází především ze studia materiálů Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu v Praze (zde jde o fond Velitelství I. sboru 1935–1939 a o sbírky Kvalifikační listiny a Vojenské osobní spisy), které byly podle potřeby doplněny informacemi ze sekundárních pramenů z Archivu bezpečnostních složek v Praze (v tomto případě jde především o poválečné výsledkové protokoly zainteresovaných zpravodajských důstojníků z fondu Hlavní správa vojenské kontrarozvědky).

M. VYHLÍDAL: DIE TÄTIGKEIT DER 2. (NACHRICHTEN-) ABTEILUNG DES STABES DES I. KORPSKOMMANDOS IN PRAG. EIN BEITRAG ZUR PROBLEMATIK DES MILITÄRISCHEN NACHRICHTENDIENSTES VOR DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Die tschechoslowakische Armee durchlief am Vorabend des Zweiten Weltkriegs eine Reihe von Veränderungen. Infolge der sich verschlechternden internationalen Lage wurde bereits im Jahr 1933 eine Richtlinie zur umfassenden Reorganisation der Wehrmacht unterzeichnet. Ihre Umsetzung erfolgte schrittweise ab Mitte des Jahres 1935. Eine der Neuerungen stellte die Schaffung neuer Führungsebenen, der sogenannten Korps, dar, die zwischen die Landesmilitärkommandos (tschechisch: *zemská vojenská velitelství*, abgekürzt ZVV) und die Divisionskommandos eingefügt wurden.

Im Rahmen des Stabes jedes Korpskommandos entstanden die klassischen vier Abteilungen, wobei die 2. Abteilung für den militärischen Nachrichtendienst zuständig war. Auf die Tätigkeit der Nachrichtenabteilungen der Korpskommandos wirkten sich anschließend in erheblichem Maße weitere Veränderungen im Zusammenhang mit dem militärischen Nachrichtendienst aus. Zunächst wurde Deutschland im Jahr 1934 als Hauptgegner anerkannt, wodurch die böhmischen Länder zur strategischen Hauptbasis wurden. Darüber hinaus wurde bereits im folgenden Jahr 1935 die gesamte nachrichtendienstliche Offensive in die Hände der zentralen militärischen Nachrichtendienststelle übertragen, also in die Zuständigkeit der 2. (Nachrichten-)Abteilung des Hauptstabes des Ministeriums für nationale Verteidigung (tschechisch: *hlavní štáb Ministerstva národní obrany*, abgekürzt HŠ MNO).

Die Studie verfolgt das Ziel, die Tätigkeit der 2. (Nachrichten-)Abteilung des Stabes des I. Korpskommandos in Prag vorzustellen, die aufgrund ihrer territorialen Zuständigkeit für Süd- und Westböhmen innerhalb der Korpskommandos eine der Schlüsselstellungen einnahm. Bei der Rekonstruktion ihrer Tätigkeit helfen uns nicht nur der solide Zustand der Quellenbasis, sondern auch die Tatsache, dass während ihrer verhältnismäßig kurzen, jedoch intensiven Existenz zahlreiche Offiziere mit unterschiedlichen (teilweise auch erheblich kontroversen) Lebenswegen in ihr tätig waren. Dies gab in der Zeit nach 1945 und später auch nach dem kommunistischen Umsturz vom Februar 1948 Anlass zu ihrer Untersuchung. Die Analyse der erhaltenen authentischen Materialien aus der Pro-

venienz der Tätigkeit des I. Korpskommandos, ergänzt um Informationen aus den Nachkriegsverhörprotokollen der beteiligten Personen, ermöglicht einen Einblick in das breite Spektrum der Herausforderungen, denen sich die Nachrichtendienstoffiziere des Prager I. Korps in den schwierigen 1930er Jahren gegenübersehen.

Seznam použitých pramenů a literatury/List of references and Literature

Primární zdroje/Primary sources

Archivy a archivní prameny/Archives and Archives sources:

Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS Praha)

f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (f. 302);

f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (f. Z);

sb. Vyšetřovací spisy.

Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg

f. Nachgeordnete Dienststellen und Einheiten des OKW/Amtes Ausland/Abwehr (f. RW/49).

Národní archiv Praha (NA Praha)

f. Policejní ředitelství v Praze II – Zpravodajská ústředna při Policejním ředitelství Praha (f. 200);

f. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze (f. 207).

Státní oblastní archiv Praha (SoA Praha)

f. Mimořádný lidový soud v Praze.

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA – VHA Praha)

f. Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu;

f. Velitelství I. sboru 1935–1939;

f. 1. (operační) oddělení HŠ MNO 1919–1939;

sb. Kvalifikační listiny;

sb. Velitelství vojenské zpravodajské služby (sb. 37).

Sekundární zdroje/Secondary sources:

Monografie a sborníky jako celek/Monographs:

FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha : Libri, 2006. 768 s. ISBN 80-7277-256-2.

HARASZTI, György (ed.). *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest : Corvina Kiadó, 2007. 661 s. ISBN 978-963-13-5336-5.

HAMÁK, Bedřich – VONDROVSKÝ, Ivo. *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Dvůr Králové nad Labem : Fortprint, 2010. 207 s. ISBN 978-80-86011-43-1.

HANZLÍK, František. *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha : Ostrov, 2011. 352 s. ISBN 978-80-86289-72-4.

KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha : Naše vojsko, 1994, 348 s. ISBN 80-206-0437-5.

Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918–1939)*. Praha : Naše vojsko 1987. 583 s.

KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. 187 s. ISBN 978-80-87211-55-7.

MASKALÍK, Alex. *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918–1992*. Banská Bystrica : HWSK, 2012. 1030 s. ISBN 978-80-970941-0-2.

STRAKA, Karel. *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933–1939. Zpravodajské ústředí*. Praha : Vojenský historický ústav Praha, 2017. 423 s. ISBN 978-80-7278-709-8.

VYHLÍDAL, Milan. *Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci. Odbojová skupina Tři konšelé*. Praha : Academia, 2022. 336 s. ISBN 978-80-200-3274-4.

Studie a články v časopisech a sbornících, kapitoly v kolektivních monografiích/ Articles in Journals, Chapters in Monographs:

HANZLÍK, František – VYHLÍDAL, Milan. Adolf Püchler a jeho služba pro 2. (zpravodajské) oddělení Hlavního štábu. Příspěvek k činnosti československého vojenského zpravodajství před vypuknutím druhé světové války. In: *Historie a vojenství*, 2025, roč. LXXIV, č. 4, s. 4–19. ISSN 0018-2583.

KREISINGER, Pavel. Major Alois Frank. Czechoslovak Intelligence Officer and His Associates in Neutral Netherlands (1939–1940). In: *Vojenská historie*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 51–92. ISSN 1338-7154.

KREISINGER, Pavel. Plukovník generálního štábu Jan Krček (1901–1961). Dlouhá cesta účastníka zahraničního odboje (velitele Gabčíka a Kubiše) k rehabilitaci. In: *Historie a vojenství*, 2017, roč. LXVI, č. 4, s. 70–83. ISSN 0018-2583.

KREISINGER, Pavel – VYHLÍDAL, Milan. Neznámá kapitola z dějin maďarské zpravodajské činnosti proti ČSR. Olomoucký špionážní případ kapitána v. v. Leopolda Katzerna a jeho synovce Wilhelma Katzera. In: *Historie a vojenství*, 2020, roč. LXIX, č. 4, s. 90–109. ISSN 0018-2583.

NĚMEČEK, Jan. Zpráva škpt. Jana Krčka o československém legionu v Polsku. In: *Historie a vojenství*, 1993, roč. XXXII, č. 2, s. 134–162. ISSN 0018-2583.

VYHLÍDAL, Milan. Československé vojenské zpravodajství po mnichovských událostech roku 1938. Pátrací středisko pro Podkarpatskou Rus. In: *Securitas imperii*, 2012, č. 1, s. 46–61. ISSN 1804-1612.

VYHLÍDAL Milan. Maďarská špionáž proti Československu. Kauza škpt. int. Viléma Tikala (1895–1936). In: *Vojenská história*, 2026, roč. 30, č. 1, s. 37–62. ISSN 1338-7154.

VYHLÍDAL, Milan. Výzvědné středisko I Praha a jeho nástupci (1936–1939). Příspěvek k fungování čs. vojenské zpravodajské služby před druhou světovou válkou. In: *Vojenská história*, 2025, roč. 29, č. 2, s. 7–28. ISSN 1338-7154.

VYHLÍDAL, Milan. Zkáza Schmoranzovy skupiny tiskových důvěníků. Příspěvek k počátkům domácí protinacistické rezistence. In: *Historie a vojenství*, 2025, roč. LXXIV, č. 3, s. 20–47. ISSN 0018-2583.

Předpisy/Military regulations

Organisační předpis pro vyšší velitelství (Org–III) z roku 1938

Internetové zdroje/Internet sources

Zákon ze dne 18. prosince 1936 o změně správní působnosti vojenských útvarů. (Zákon č. 320/1936 Sb.). Dostupné na: «<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6740/0/2/zakon-c-320-1936-sb-o-zmene-spravni-pusobnosti-vojenskych-utvaru/zakon-c-320-1936-sb-o-zmene-spravni-pusobnosti-vojenskych-utvaru>» [cit. 25. 01 2026].

O autorovi/ About the Author

PhDr. Milan Vyhlídal, Ph.D.

Univerzita obrany,

Kounicova 44, 662 10 Brno, Česká republika

e-mail: Vyhlidal.Milan@seznam.cz

<https://orcid.org/0000-0002-8799-732X>

VELITEĽ SPOJOVACÍCH VOJSK A GENERÁL V NEMILOSTI.

OSUDY JOZEFA MARKA V ROKOCH 1945 – 1957

MATEJ MEDVECKÝ

MEDVECKÝ, M.: Commander of Signals Troops and a General in Disgrace: The Fate of Jozef Marko, 1945–1957. *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 73-94, Bratislava.

General Jozef Marko was among the key figures of the Slovak National Uprising and among the closest collaborators of General Ján Golian. From his actions, and from surviving materials, it is evident that he was a man and a soldier who upheld democratic values. This life-long conviction led him during the World War 2 to engage in anti-fascist resistance and, after its conclusion, to adopt a negative attitude towards the Czechoslovak Communist Party and towards the Soviet Union's imperialist behaviour – a militaristic communist great power whose interests Czechoslovak communists placed above those of their own country. The present study examines J. Marko's service as Commander of Signals Troops and the initial phase of his criminalisation during the founding period of the Communist regime, when he spent months in investigative detention and ultimately, fortunately, received a relatively light sentence for acts he had not committed.

Keywords: General Jozef Marko, Czechoslovakia, State Security, Communist coup, 1948.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.3>

Úvod

Generálmajor Jozef Marko¹ (8. jún 1904 – 22. máj 1981) patril medzi najvýznamnejších vojenských predstaviteľov Slovenského národného povstania (SNP). Práve J. Marko už od jari 1944 zabezpečoval spojenie medzi ilegálnou Slovenskou národnou radou a pplk. Jánom Golianom, ktorý v tom čase viedol ilegálne Vojenské ústredie. Po vypuknutí bojov koncom augusta 1944 sa stal veliteľom spojovacích vojsk povstaleckej armády, podieľal sa na sprevádzkovaní a po nemeckom zbombardovaní povstaleckého vysielača na obnove mobilného vysielača z Banskej Bystrice a 12. septembra 1944 sa stal členom Rady na obranu Slovenska. Po potlačení povstania sa dva mesiace ukrýval v lese a pomáhal aj iným účastníkom povstania. Po skončení 2. svetovej vojny Markova vojenská kariéra rýchlo napredovala. Ako prvý Slovák sa stal veliteľom spojovacích vojsk Hlavného štábu čs. brannej moci a v roku 1947 ho spolu s ďalšími Slovákmi povýšili do hodnosti brigádneho generála. Nástup komunistického režimu a vývoj v ČSR po roku 1948 však aj v jeho prípade viedol k opakovanej perzekúcii a rokom stráveným za mrežami. V marci 1948 Marka zbavili činnnej služby a musel povinne nastúpiť na zdravotnú dovolenku, po niekoľkých mesiacoch nasledovalo preradenie do zálohy. Bohužiaľ, išlo len o predohru k oveľa horším formám perzekúcie. V roku 1949 Marka zatkli a mesiace strávil vo vyšetrovacej väzbe.² V marci 1950 ho Okresný súd v Prahe odsúdil pre zločin podvodu a prečin nedbalého zachovávanía štátneho tajomstva na 5 rokov odňatia slobody, odvolací

¹ Stručný prehľad jeho vojenskej kariéry pozri: LÁNIK, Jaroslav – ČAPLOVIČ, Miloslav (eds.). *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2005, s. 188.

² Týmto opravujem svoje omylom uvedené tvrdenie o väznení v tábore nútených prác Mírov v štúdiu: MEDVECKÝ, Matej. *Prenasledovanie gen. Jozefa Marka v 60. a 70. rokoch 20. storočia*. In: *Vojenská história*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 93.

súd koncom decembra 1950 trest znížil na 10 mesiacov väzenia.³ Po prepustení pracoval na správe spojov, v Spojprojekte a v Krajskom zväze výrobných družstiev.⁴ Počas tohto obdobia udržoval J. Marko čulé spoločenské styky s viacerými významnými účastníkmi a podporovateľmi SNP, ale aj ďalšími známymi. Volal po rehabilitácii a reaktivácii v predchádzajúcom období nespravodlivo perzekvovaných povstaleckých dôstojníkov a túto otázku sa neúspešne snažil dostať aj na stránky novín. Aj v dôsledku uvedených aktivít skončil v rámci skupiny Imricha Karvaša a spol. opäť pred vyšetrovateľom Štátnej bezpečnosti a Krajský súd v Bratislave ho rozsudkom z marca 1959 za velezradu odsúdil na trest odňatia slobody na 14 rokov.⁵ Brány väzenia opustil v prvej polovici 60. rokov minulého storočia a prakticky od prvých dní na slobode sa ocitol pod dozorom Štátnej bezpečnosti, ktorej pracovníci Markove aktivity monitorovali prostredníctvom odpočúvania jeho bytu či s využitím agentov, neraz bývalých spoluväzňov. V roku 1968, počas liberalizácie pomerov v Československu, sa Marko angažoval v Slovenskej organizácii na ochranu ľudských práv, v ktorej sa združovali bývalí politickí väzni, perzekvovaní komunistickým režimom. Stal sa dokonca podpredsedom organizácie. Jeho aktivity v roku 1968 mu po okupácii ČSSR sovietskymi vojskami a počas normalizácie priniesli označenie za nepriateľa režimu a ďalšie sledovanie. Tentoraz však už príslušníci ŠtB, aj s ohľadom na Markov vek, nepovažovali za potrebné začať voči nemu trestné konanie. Aj napriek tomu jeho zväzok preverovanej osoby putoval do archívu až v roku 1979 a v tomto roku ho aj definitívne vyradili zo zoznamu nepriateľských osôb.

Metodológia

Zámerom predkladanej štúdie je zmapovať pôsobenie J. Marka na poste veliteľa spojovacích vojsk Hlavného štábu československej brannej moci a Markove osudy až do jeho právoplatného odsúdenia Krajským súdom v Prahe v roku 1950, s presahom do obdobia po jeho prvej perzekúcii komunistickým režimom. Štúdia je primárne postavená na využití publikovaných spomienok J. Marka⁶ a na ich komparácii s archívnymi prameňmi, primárne z Vojenského ústredného archívu – Vojenského historického archívu Praha a z Archívu hlavného mesta Prahy. Materiál z pražského vojenského archívu umožňuje analyzovať pôsobenie Marka, ktorý ako prvý Slovák zastával post veliteľa spojovacích vojsk československej brannej moci. V pražskom Vojenskom historickom archíve je možné študovať písomnosti veliteľstva spojovacích vojsk za celé obdobie Markovho pôsobenia na tomto poste. Táto dokumentácia približuje organizačnú výstavbu veliteľstva a jeho činnosť; niektoré z nich navyše korešpondujú s textom spomienok, čím umožňujú komparáciu oboch typov prameňov. Markove odstavenie z armády po roku 1948 a následnú perzekúciu je taktiež možné analyzovať na základe spomienok v kombinácii so súdnym spisom z roku 1950, ktorý je uložený v Archíve hlavného mesta Prahy, ako aj s osobným spisom, v ktorom sa zachovali aj niektoré písomnosti súvisiace so snahou o rehabilitáciu, ktoré sa týkajú samotného procesu. Štúdia je spracovaná primárne prostredníctvom faktograficko-pozitivistickej a komparatívnej metodológie so zameraním na získanie a prezentovanie nových, doteraz v slovenskej historiografii nespracovaných informácií.

³ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA – VHA) Praha, f. Vojenské osobní spisy, Marko, Jozef.

⁴ LÁNIK – ČAPLOVIČ, *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*, s. 188.

⁵ Išlo v rámci skupiny po I. Karvašovi, ktorý dostal 17 rokov, o druhý najvyšší udelený trest. Archív bezpečnostných složek (ďalej ABS), f. Správa vyšetřování MV, V-3671/2, Rozsudok, 25. 3. 1959; Archív Krajského soudu v Bratislave, spis I T 0023/58, rozsudok.

⁶ MARKO, Jozef. *Osobné spomienky na SNP. III. diel*. Bratislava : Mayer media, 2015.

Veliteľom spojovacieho vojska

Tak ako mnohí iní budúci významní činitelia a funkcionári povojnového Československa, aj plukovník Jozef Marko sa koncom 2. svetovej vojny ponáhal do Košíc, kde od februára 1945 sídlila čs. vláda, ale aj Slovenská národná rada či povereníctva. Vo svojich spomienkach na margo tohto obdobia uvádza, že do služby sa prihlásil u „slovenského štátneho tajomníka“ Ministerstva národnej obrany brig. gen. Mikuláša Ferjenčíka.⁷ Ferjenčík, ako Slovák a účastník SNP, mal zodpovedať najmä za to, aby v rámci rezortu národnej obrany zabezpečoval uplatňovanie tej časti Košického vládneho programu, ktorá hovorila o riešení národnostných aspektov armádnej personálnej politiky na princípe rovnoprávnosti Čechov a Slovákov, o vytváraní slovenských národných jednotiek a o zabezpečení primeraného zastúpenia Slovákov v armáde tak z hľadiska celkového počtu, ako aj významu zverených funkcií.⁸ Pri opise košického stretnutia s Ferjenčíkom v tretej časti svojich pamätí Marko spomína, ako ho on osobne ešte v priebehu povstania J. Golianovi navrhol do funkcie povereníka národnej obrany. Chladné prijatie zo strany štátneho tajomníka, ktoré kontrastovalo s vedomím vlastných zásluh, opisuje s neskryvanou trpkosťou: „*Môj dojem z prijatia bol však taký, že u Ferjenčíka prevládli skôr rozpaky, než azda radostný pocit nad tým, že sa objavil jeden z blízkych Golianových spolupracovníkov, ktorý do toho času bol nezvestný a u ktorého Ferjenčík predpokladal, že asi zostane nezvestným i naďalej, preto len ťažko sa mu darilo zakryť sklamanie, že sa tak nestalo. Nesplnilo sa teda moje očakávanie v tom smere, že ma Ferjenčík predstaví ministrovi Svobodovi, ktorého informuje o mojej činnosti v súvislosti so SNP aspoň v rozsahu, ktorý mu bol známy. Ferjenčík neprejavil záujem ani o okolnosti, za ktorých som prežil obdobie príchodu do Košíc a odmerane mi oznámil, že prerokuje moje ďalšie zaradenie s ministrom Svobodom, abych prišiel o 2 dni.*“⁹ Po druhom stretnutí pachuť nezmizla a Marko opäť zažil sklamanie v podobe oznámenia, že bez ohľadu na jeho skúsenosti a dlhoročnú prax na veliteľských postoch spojovacích vojsk ho mali z rozhodnutia ministra zaradiť „na skúšku“ k spojovacej jednotke 1. čs. brigády, kde mal byť podriadeným svojho bývalého študenta (vtedy) mjr. Miroslava Šmoldasa.¹⁰ Marko mal podľa spisov hodnosť majora, pričom 23. októbra 1944 ho Predsedníctvo SNR povýšilo do hodnosti plukovníka s účinnosťou od 1. mája 1944, čo však v jeho kmeňovom liste zaznamenali až 6. apríla 1946.¹¹ Podriadenie majorovi Šmoldasovi, ktorý mal ako veliteľ spojárov

⁷ M. Ferjenčík (1904 – 1988), armádny generál in memoriam, vojenský veterinár, slúžil v čs. armáde, od roku 1939 v slovenskej armáde. V odboji spolupracoval s Vavrom Šrobárom aj Jánom Golianom. V septembri 1944 sa stal povereníkom národnej obrany a prednostom veterinárnej správy povstaleckej armády. V apríli 1945 sa stal štátnym tajomníkom MNO a v auguste 1946 povereníkom vnútra, kde umožnil nárast vplyvu komunistov v bezpečnostnom aparáte. V roku 1948 emigroval do Nemecka a neskôr sa vysťahoval do USA.

⁸ MASKALÍK, Alex. Pomery medzi slovenskými gázistami československej brannej moci po druhej svetovej vojne z pohľadu úradného štátneho tajomníka MNO generála Mikuláša Ferjenčíka. In: *Vojenská história*, 2024, roč. 28, č. 2, s. 159. Pozri tiež: HANZLÍK, František – KONEČNÝ, Karel. Opozdelená svädectví generála Ferjenčíka. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 1, s. 95 – 109.

⁹ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 22.

¹⁰ Genplk. M. Šmoldas (1917 – 2003), príslušník čs. jednotky v Poľsku, neskôr internovaný v ZSSR a príslušník čs. vojsk na území ZSSR, zúčastnil sa bojov na Dukle. Po 2. svetovej vojne krátko veliteľ 3. oddelenia (spoj) hlavného štábu, študoval v ZSSR, po nástupe komunistického režimu jeden z organizátorov pohraničnej stráže, námestník ministra, zástupca náčelníka generálneho štábu ČSLA, generálny inšpektor ČSLA či napokon vedúci čs. delegácie v Dozornej komisii neutrálnych štátov v Kórei. Marko ho pri popisovaní týchto udalostí označuje ako štábného kapitána (škt.), Šmoldas bol 7. 3. 1945 povýšený na majora. MASKALÍK, Alex. *Elita armády*. Košice : HWSK, 2012, s. 580.

¹¹ Vojenský ústredný archiv – Vojenský historický archiv (VÚA – VHA) Praha, f. Vojenské osobní spisy, Marko, Jozef, Kmenový list.

v rámci 1. čs. armádneho zboru dlhšie a intenzívnejšie skúsenosti z frontu, či prvotné nepriznávanie plukovníckej hodnosti v Markovi zanechalo pocit nespravodlivosti. Ponúkané zaradenie odmietol prijať a s odstupom času to komentoval ako predzvesť „málo sľubnej“ perspektívy Slovákov v rámci povojnovej čs. armády. Následne v Košiciach navštívil svojho známeho z odboja Jána Ursínyho,¹² ktorý ho privítal o poznanie radostnejšie. V rámci diskusie o budúcom možnom zaradení mal vtedajší povereník poľnohospodárstva a budúci podpredseda vlády trvať na tom, že Markovi patrí najvyššie postavenie v rámci svojej zbrane, t. j. spojovacieho vojska. Možno aj v dôsledku politických intervencií došlo k zmene Markovho zaradenia a po novom ho prideliť na Ministerstvo národnej obrany (MNO), avšak bez určenia funkcie.¹³ Kmeňový list zaznamenáva jeho prijatie do čs. brannej moci 26. apríla 1945, nástup služby u MNO v Košiciach o dva dni neskôr a pridelenie k veliteľstvu spojovacieho vojska hlavného štábu MNO dňom 7. mája 1945.¹⁴

Medzi oboma spojármi panoval vzájomný odpor, vyplývajúci bezpochyby z toho, že aspirovali na rovnaký významný veliteľský post. V dôsledku toho sa – podľa vlastnej interpretácie – Marko aj napriek značnému úsiliu nedokázal dostať do vládnej kolóny, ktorá sa v máji presúvala z Košíc do Prahy. Do hlavného mesta Československa sa dostal až so zdržaním, druhým vlakovým transportom začiatkom júna 1945. Po príchode na hlavný štáb zistil, že v jeho špecializácii je na hlavnom štábe zriadené 3. oddelenie Hlavného štábu (spojovacie, podľa vzoru Červenej armády), v čele ktorého stál práve Miroslav Šmoldas, dňa 10. mája povýšený na podplukovníka telegrafného vojska. Marko ho požiadal o informáciu o prípadnom zaradení a následne sa venoval riešeniu osobných otázok vrátane hľadania bytu, sťahovania rodiny do Prahy a riešenia financií. Frustrovaný nezáujmom vojenskej správy a štátneho tajomníka Ferjenčíka sa opäť rozhodol využiť politické kontakty, nadviazané v odboji a v priebehu povstania. Počas spoločnej večere čs. vlády, zboru povereníkov a zástupcov SNR Marko navštívil hotel Alcron, kde povereníci a reprezentanti SNR bývali. Pomoc pri nájdení adekvátneho miesta mu ponúkol Gustáv Husák¹⁵, najväčšiu podporu mu však opäť poskytol starý známy z ilegality a povstania: „... onedlho sa zastavil u môjho stolu podpredseda vlády Ján Ursíny, ktorého som od svojho príchodu do Prahy pri tejto príležitosti tiež videl po prvý a on si ku mne prisadol. Sedel so mnou tak dlho, kým prechádzali okolo nás všetci členovia vlády a SP do zadnej miestnosti, v ktorej, ako som sa dozvedel, vláda dávala večeru na počesť SP. Keď potom prišli pre Ursínyho, aby sa odobral do miestnosti určenej pre podávanie večere, Ursíny ma požiadal, aby som šiel s ním. Odporoval som z počiatku, že nie som ani vhodne ustrojený, moju námietku vyvrátil s tým, že poľná uniforma, v ktorej som bol v horách, je iste veľmi vhodným oblečením pre túto vládnu večeru. Po vstupe do sálu Ursíny ma predstavil všetkým členom vlády, pokiaľ som sa s nimi ešte nepoznal, teda prevažne ich väčšine, včítane i gen. Svobodu. (...) Druhý deň po tejto večeri v skorých ranných hodinách dostavil sa do môjho bytu jeden dôstojník z Hlavného štábu MNO a odovzdal mi príkaz

¹² Ján Ursíny (1896 – 1972), politik agrárnej strany, počas 2. svetovej vojny sa angažoval v odboji, spoluzakladateľ ilegálnej Slovenskej národnej rady a organizátor SNP. Počas povstania povereník hospodárstva. Po vojne pôsobil krátko ako predseda Demokratickej strany, neskôr podpredseda, v rokoch 1945 – 1947 zastával funkciu podpredsedu čs. vlády. V roku 1948 odsúdený na niekoľkoročný trest vo vykonštruovanom procese, v 60. rokoch rehabilitovaný.

¹³ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 23 – 25.

¹⁴ VÚA – VHA Praha, f. Vojenské osobní spisy, Marko, Jozef, Kmeňový list.

¹⁵ G. Husák (1913 – 1991), komunistický aktivista, organizátor SNP, od roku 1945 zastával množstvo významných funkcií (povereník vnútra, predseda Zboru povereníkov), politický väzeň, po roku 1968 generálny tajomník KSČ a prezident ČSSR. V období, o ktorom je reč v predkladanom texte, zastával G. Husák funkciu povereníka pre veci vnútorné.

náčelníka Hlavného štábu gen. Bočka, že sa mám ihneď k nemu dostaviť.“¹⁶ Tu sa Marko dozvedel, že ho menovali veliteľom spojovacieho vojska Hlavného štábu, že mu už určili kancelárie a že má spracovať určenie pôsobnosti.¹⁷ Funkciu zastával od júna ako dočasne menovaný a od 28. októbra 1945 ako riadne ustanovený prednosta.¹⁸ Marko si krátko po svojom menovaní vytvoril štáb, ktorý z veľkej časti tvorili účastníci povstania. Za náčelníka svojho štábu si vybral plpk. Františka Skokana¹⁹ a za pobočníka svojho bývalého pobočníka z čias SNP škpt. Karola Králička.²⁰ Samotné veliteľstvo spojovacieho vojska (ďalej VSV) pozostávalo z veliteľa, jeho pobočníka a náčelníka štábu, ďalej zo styčných dôstojníkov pri IV. oddelení Hlavného štábu, ako aj pri letectve a tankovom vojsku. Vnútorne sa členilo na 1. oddelenie (predpisy a výcvik), 2. oddelenie (organizácia, mobilizácia), 3. oddelenie (osobné) a 4. oddelenie (technické).

Dobová dokumentácia pomerne podrobne definuje aj pôsobnosť veliteľstva spojovacích vojsk. Samotné VSV, ako zložka hlavného štábu, je tu charakterizované ako najvyššie veliteľstvo všetkých útvarov spojovacieho vojska vo veciach výcvikových, organizačných, osobných a technicko-spojovacích. Medzi kompetencie veliteľstva patrili okrem iného riadenie a kontrola zásad spojenia a jednotné vykonávanie spojovacieho výcviku, navrhovanie mierovej organizácie a dislokácie spojovacieho vojska a participácia na vytváraní plánov na vojnovú organizáciu spojovacieho vojska, vybavovanie osobnej agendy spojárov, vybavovanie útvarov a ďalších relevantných organizačných zložiek spojárskym materiálom. Veliteľstvo zodpovedalo za určovanie smeru vývoja spojárskeho materiálu, riadilo výstavbu a prevádzku stálych mierových telekomunikačných sietí podľa požiadaviek hlavného štábu, zabezpečovalo organizáciu spravodajskej siete a riadilo jej činnosť v zmysle požiadaviek vojenského výzvedného a obranného spravodajstva, v rezorte pôšt uplatňovalo vplyv pri presadzovaní požiadaviek brannej moci pri budovaní telekomunikačných zariadení v kompetencii ministerstva a poverenictva pôst a zabezpečovalo v rezorte priemyslu vplyv brannej moci tak, aby bol priemyselný sektor schopný plniť požiadavky spojárov tak v čase mieru, ako aj počas vojny.

Pokiaľ ide o kompetencie veliteľa spojovacích vojsk, plnil úlohy súvisiace s funkciou odborného poradcu náčelníka HŠ vo veciach spojenia a spojovacej služby a zodpovedal za

¹⁶ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 26 – 27.

¹⁷ V prvom rade vyvstala nutnosť špecifikovať kompetencie konkurujúcich si spojárskych súčastí: „*fidícím orgánem všeho styku a spojení čs. branné moci je velitelství svoj. vojska při MNO. Konkrétní přípravy pro styk a spojení v míru, při mimořádné případy, pro mobilisaci, nástup a pod. (plány styku a spoj. plány) zpracovává 3. odděl. hl. št. Spojovací materiál opatřuje, zkouší, objednáva, rozděluje a vede v patronosti II/6 odděl., podle směrnic velitele spoj. vojska. Zpravodajsko – technické úkoly zpracovává styčná skupina přímo v 2. odděl. hl. št. Styčný důstojník ve 4. odděl. hl. št. pomáhá zpracovávat organizaci jednotek spoj. vojska a spoj. jednotek ostatních zbraní. Styční důstojníci u letectva a tankového vojska mají podobný úkol.*“ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1945, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 96, Stanovení úkolů a pravomoci spojovacího vojska, organizace hlavního štábu velitelství spojovacího vojska.

¹⁸ MASKALÍK, *Elita armády*, s. 398; VÚA – VHA Praha, f. Vojenské osobní spisy, Marko, Jozef, Kmenový list.

¹⁹ F. Skokan (1912 – 1950), účastník odboja na Západe, neskôr príslušník čs. jednotky v ZSSR, od mája 1944 prednosta spojovacej služby 1. čs. armádneho zboru. Po roku 1945 pôsobil o. i. ako náčelník štábu VSV, v roku 1949 bol odsúdený vo vykonávanom procese a popravený. Neskôr ho rehabilitovali a v roku 1990 bol povýšený do hodnosti generálmajor in memoriam.

²⁰ Karol Králiček (1916 – ?), slúžil v slovenskej armáde, od júla 1942 do mája 1943 aj na východnom fronte, od apríla 1944 veliteľ 3. rádiotelegrafnej rotý v Turčianskom Sv. Martine, počas SNP pobočník veliteľa spojovacích vojsk J. Marka, po skončení vojny krátko pôsobil na povereníctve vnútra, následne v spojovacom vojsku v Prahe, v roku 1947 začal študovať na Vysokej škole technickej v Prahe a v roku 1950 prepustený z armády v hodnosti major. Vojenský archív – centrálna registratúra Trnava, Kmeňový list 2336/14, Karol Králiček.

zaistenie spoľahlivého spojenia na všetkých stupňoch a vo všetkých zložkách armády. Mal zodpovednosť za všetky spisy veliteľstva spojovacieho vojska (VSV) zásadného významu, pokiaľ ich nepodpisoval náčelník HŠ, prípadne minister národnej obrany; v takom prípade ich podpisoval „za správnosť“. Zodpovedal za usmerňovanie a podporu úsilia o zdokonaľovanie a vývoj spojovacích prostriedkov, z titulu funkcie bol členom Armádneho poradného zboru a Najvyššej rady obrany štátu, navrhoval ustanovovanie dôstojníkov do funkcií náčelníka štábu VSV, veliteľa spojovacieho vojska oblasti, veliteľa a zástupcu veliteľa spojovacieho učiliska, veliteľov a zástupcov veliteľov spojovacích plukov a veliteľa vojenského rádielektrického ústredia. Zároveň mal po predchádzajúcom súhlase v kompetencii navrhovať náčelníkovi HŠ prednostu II. odboru MNO dôstojníka do funkcie prednostu 5. oddelenia (materiálne) II. odboru (zbrojný) MNO. V dokumentácii sa medzi jeho kompetenciami dokonca uvádzalo, že „*uplatňuje vplyv na ustanovenie prednostu II. odboru (slaboprúd) Vojenského technického ústavu*“. Svojím rozhodnutím na návrh svojich podriadených ustanovoval dôstojníkov do celej plejády funkcií a disponoval ďalšími kompetenciami v osobných alebo odborných otázkach.²¹ Žiada sa tiež doplniť, že na funkciu veliteľa spojovacích vojsk bola plánovaná hodnosť divízneho generála, takže pre plukovníka Marka musela byť atraktívna aj s ohľadom na perspektívu ďalšieho kariérneho rastu.

Spojovacie vojsko v roku 1945 čelilo – rovnako ako iné súčasť čs. brannej moci – problémom súvisiacim predovšetkým so zásobami a diverzitou výzbroje a výstroja. Disponovalo sovietskymi spojárskymi prostriedkami pre 10 divízií, avšak výmer materiálu podľa predpisov Červenej armády bol nižší než výmer materiálu plánovaný vzhľadom na zamýšľané početné stavy československej armády. Tankový zbor disponoval výstrojom pre jednu tankovú brigádu podľa britských noriem, samostatná tanková brigáda disponovala prostriedkami podľa sovietskych predpisov a trofejný materiál kryl potreby čs. brannej moci približne z tretiny.²² Aj podľa Markových spomienok sa spojári do značnej miery spoliehali na trofejný (nemecký) spojovací materiál, ktorý považoval za kvalitatívne omnoho lepší než ten, ktorý používali čs. vojaci do roku 1938. Rozdelenie sovietskeho spojárskeho materiálu podriadeným súčastiam a útvarom sa uskutočnilo v zmysle smerníc ešte v roku 1945; vo februári 1946 potom nasledovali smernice rozdelenia nemeckého

²¹ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Predpis o pôsobnosti složek MNO – návrh, 7. 2. 1946. Podľa zachovaného návrhu: „1/ Jest orgánem náčelníka hlavního štábu, který řídí a kontroluje všechny záležitosti spojení a spojovací služby u všech zbraní, kormě zvláštních spojovacích prostředků letectva. 2/ Zastupuje zájmy branné moci ve věcech spojení a spojovací služby vůči ostatním státním úřadům osobně, nebo svým styčným orgánem, případně prostřednictvím legislativního oddělení MNO, jde-li o právní závazky, zákonné úpravy a smlouvy. 3/ Jest přímým nadřízeným orgánem těchto útvarů a útavů: spojovacího pluku 5, spojovacího učiliště, vojenského rádielektrického ústředí a vojenského meteorologického ústředí. 4/ Určuje množství a druh spojovacího materiálu, který má opatřit oddělení II/6 MNO, všeobecné podmínky, kterým má spojovací materiál vyhovovati a jak má být rozdělen. 5/ Schvaluje všechny spisy velitelství spojovacího vojska zásadního významu, pokud to nenáleží přímo náčelníkovi hlavního štábu nebo ministrovi národní obrany. Spisy schválené náčelníkem hlavního štábu nebo ministrem národní obrany podepisuje „za správnost“. 6/ Ustanovuje přednosty 3. oddělení vyšších velitelství a přednostu II/6 oddělení MNO. Navrhuje ministru národní obrany velitele spojovacích pluků, velitele SÚ, VRÚ a VMÚ. V dohodě s přednostou II/6 oddělení MNO ustanovuje velitele hlavního spojovacího skladu a spojovacích skladů 1 – 4. 7/ Spolu s 1. odd. hl. štábu stanoví naléhavost úkolů a cíle práce slaboproudého oddělení VTÚ a uplatňuje osobně, nebo svými zástupci vliv na práci tohoto oddělení. 8/ Rozhoduje zásadní otázky spojovací služby. Jako odpovědný řídící a kontrolní orgán náčelníka hlavního štábu v záležitostech spojení a spojovací služby uplatňuje osobně nebo svými zástupci vliv na práci oddělení II/6. 9/ Jest členem armádního poradního sboru.“ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Působnost velitelství zbraní, 20. 3. 1946.

²² VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 95, Zpráva o situaci ve výzbroji a výstroji spojovacího vojska.

spojovacieho materiálu.²³ Väčšie zásoby tohto materiálu sa Markovi podarilo získať od amerického veliteľa skladu, zrejme v Bavorsku, cez istého nemeckého šmelinára pôsobiaceho v Karlových Varoch.²⁴

O komplikovaných medziľudských pomeroch v povojnovej čs. brannej moci svedčí skutočnosť, že v roku 1945 popri veliteľstve spojovacieho vojska HŠ MNO existovalo aj už spomenuté 3. oddelenie (spojovacie) HŠ MNO, na čele ktorého stál až do jeho zrušenia k 30. aprílu 1946 Miroslav Šmoldas.²⁵ VSV v návrhu na zrušenie Šmoldasovho oddelenia poukazovalo primárne na úspory. Zdôraznilo nižšiu potrebu personálu vrátane generálov v prípade zlúčenia všetkých zložiek pod VSV, ako aj zjednodušenie a zrýchlenie plnenia úloh a skutočnosť, že sa takéto riešenie osvedčilo v spojeneckých armádach.²⁶ Naopak, 3. oddelenie HŠ MNO neprekvapivo argumentovalo v prospech zachovania oddelenia s tým, že by sa personálna úspora nedosiahla a rozhodovacie procesy na 1. a 2. oddelení HŠ MNO, ako aj na OBZ a inde, by sa naopak skomplikovali. Po rozhodnutí o zrušení spojovacieho oddelenia HŠ MNO M. Šmoldas odcestoval na štúdium do ZSSR, po návrate ho zaradili opäť na VSV. Na margo vzťahu Marka k Šmoldasovi by sa žiadalo dodať ešte pár slov. Z Markových spomienok je celkom zjavné, že k svojmu sokovi a konkurentovi pociťoval – bezpochyby aj na základe osobných skúseností – značnú antipatiu.

Žiada sa však pripomenúť, že obaja muži mali z pohľadu povojnového obdobia značné zásluhy a kredit. Šmoldas v roku 1939 opustil ČSR, aby sa v Poľsku zapojil do bojov proti Nemcom. Od roku 1942 potom počas troch rokov získaval vojnové skúsenosti pri čs. jednotkách v ZSSR a z toho dôvodu bezpochyby oprávnené očakával, že má nárok na „odmenu“ v podobe povojnovej kariéry. Nebolo by prekvapivé, ak by dokonca Markove zásluhy vnímal ako menšie než svoje, najmä s ohľadom na bezohľadnosť bojov na východnom fronte v porovnaní s tým, že jeho sok ešte v roku 1944 zastával pohodlné miesto v armáde Slovenskej republiky, ktorá ešte stále stála po boku Nemeckej ríše. Na druhej strane organizovanie príprav povstania v ilegalite s neustálou hrozbou odhalenia, participácia na jeho vedení a útek i ukrývanie sa pred nemeckými jednotkami po jeho potlačení rovnako predstavovali bezprecedentnú skúšku osobnostných aj odborných kvalít a túto úlohu ťažko možno považovať, v porovnaní so Šmoldasovými skúsenosťami, za menej významnú. Obaja muži tak mali úplne odlišnú životnú skúsenosť a dá sa pochopiť, že každý z nich vnímal svoje zásluhy ako významnejšie.

S účinnosťou od 1. októbra 1946 vydalo Veliteľstvo spojovacieho vojska nariadenie o dočasných mierových počtoch spojovacieho vojska,²⁷ ktoré špecifikovalo celú organizačnú štruktúru a charakter spojovacieho vojska povojnovej čs. brannej moci, ako aj samotného veliteľstva, ktoré tvorilo spolu 49 osôb vrátane pomocného personálu.²⁸ VSV tak získalo nasledujúcu štruktúru: veliteľ, pobočník, náčelník štábu, 5 skupín (výcviková, organizačná,

²³ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 130A, Ném. Spoj. materiál – používaní u jednotek, 7. 2. 1946.

²⁴ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 40.

²⁵ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Reorganisace oddělení štábu, 8. 5. 1946; VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Spisová agenda zrušeného 3. odděl. hl. štábu – předání.

²⁶ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Reorganizace MNO, 18. 2. 1946.

²⁷ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Prozatimní mírové počty spojovacího vojska – nové vydání, 5. 9. 1946.

²⁸ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Seznam příslušníků velitelství spojovacího vojska.

osobná, technická a meteorologická) a pomocná kancelária. V roku 1947 nastalo zlúčenie organizačnej a technickej skupiny a Organizačný predpis pre MNO na rok 1947 taktiež špecifikuje, že veliteľovi spojovacieho vojska priamo podliehali spojovací pluk 5, spojovacie učilisko a vojenské rádioelektrické ústredie.²⁹ V priebehu roku 1946 musel Marko značnú časť energie venovať organizačným otázkam vrátane znižovania stavov, spracúvania návrhov rôznych reorganizácií, schvaľovania či pripomienkovania predpisov pre spojovacie vojsko, ale aj organizácie výroby a vývoja spojovacích prostriedkov, ich súčastí a podobne. Povojnové roky v rámci brannej moci museli pre funkcionárov Ministerstva národnej obrany bezpochyby predstavovať obdobie náročné na fyzické aj psychické sily. Participovali na prebudovávaní brannej moci tak, aby jej organizácia, výzbroj a výstroj zodpovedali skúsenostiam, ktoré vyplynuli z najväčšieho konfliktu v ľudských dejinách, a to v neľahkej situácii krajiny s veľmi obmedzenými zdrojmi, komplikovanou hospodárskou situáciou, ktorej niektoré časti boli doslova zdevastované nedávnymi bojovými operáciami. Spracovávalo sa množstvo predpisov a organizačných tabuliek, ktoré museli reflektovať skúsenosti armád bojujúcich v 2. svetovej vojne. V prípade VSV išlo napríklad o organizáciu spojovacej služby pre prípad vojny³⁰, tabuľky mierových počtov spojovacieho vojska³¹, schémy organizácie spojovacích plukov³² či organizáciu spojovacích útvarov peších divízií, tankových brigád, zborového spojovacieho práporu a podobne.

V roku 1947 sa v Československu konalo veľké vojenské cvičenie, počas ktorého sa okrem iného prejavili vážne nedostatky v spojení a odhalilo nedostatky v bojovej príprave a výcviku vojsk.³³ Marko, naopak, vo svojich pamätiach vyzdvihol kladné výsledky spojárov: „*Dostatočné množstvo takto [od nemeckého šmelinára, pozn. M. M.] získaného kvalitného spojovacieho materiálu nemeckého vzoru umožnilo potom v roku 1947 konať na Morave prvé veľké spojovacie cvičenie vo vyšších taktických vzázkoch s použitím jednopramenného osového káblu, frekvenčnej a signálnej telefónie a podobne, ktoré som za Hlavný štáb riadil ja (malo to byť azda i preskúšanie mojich veliteľských schopností vzhľadom na zastávanú funkciu?) a ktoré skončilo podľa vyjadrenia zástupcov Hlavného štábu i sovietskych spojovacích odborníkov na záverečnej rozprave veľmi úspešne!*“³⁴ Celkovo rok 1947 pre J. Marka predstavoval vrchol jeho vojenskej kariéry. Prezident ČSR Edvard Beneš ho spolu s ďalšími slovenskými vysokými dôstojníkmi dekrétom z 19. februára 1947 povýšil do hodnosti brigádneho generála.³⁵

Za svoj primárny cieľ vo funkcii si určil dosiahnuť stav, v ktorom by sa čs. spojovacie vojsko čo najviac priblížilo úrovni spojovacích vojsk najmodernejších armád 2. svetovej vojny. Veliteľstvo spojovacieho vojska aktívne zhromažďovalo aj skúsenosti vojenských spojárov,

²⁹ VÚA – VHA Praha, f. Československé vojenské předpisy po roce 1945, karton 213, Organisační předpis pro MNO 1947, Stať 7.

³⁰ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Návrh na organizaci služby spojovací, 22. 6. 1946.

³¹ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Seznam tabulek prozatímních mírových počtů spojovacího vojska.

³² VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Schema organizace spojovacích pluků 1 – 4.

³³ BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí (květen 1945 – květen 1955)*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 59.

³⁴ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 40.

³⁵ Bližšie pozri: MASKALÍK, Alex. Rok 1947 – najrozsiahlejšie menovanie Slovákov za československých generálov. In: SYRNÝ, Marek a kol. *Slovensko a Európa v roku 1947*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2018, s. 88 – 95.

ktorí participovali ako spojári na bojových operáciách na západnom aj na východnom fronte.³⁶ Marko si predsavzal využiť skúsenosti, ktoré získal počas 2. svetovej vojny pri návšteve spojovacieho učiliska nemeckého Wehrmachtu. V prvej polovici roku 1946 dostal od britského War Office pozvanie na oficiálnu návštevu krajiny, počas ktorej navštívil priestory určené na vyučovanie a výcvik britských spojárov. Organizácia výučby a výcviku mu podľa vlastného hodnotenia pripomínala stredisko Wehrmachtu v nemeckom Halle. V treťom diele pamätí Marko na margo pobytu v Londýne uviedol, že organizátori ich ubytovali v rovnakom hoteli, v akom bývali členovia štábu generála Władysława Andersa.³⁷ Táto skutočnosť, aj keď prekrútená tak, že sa z Andersa stal gen. Lev Prchala, zohrala neskôr v Markovom živote významnú úlohu. Zo zájazdu sa zachovala aj podrobná správa³⁸ a čs. delegácia si priniesla do vlasti aj britské výcvikové predpisy. Marko tiež nadviazal užšie styky s francúzskym vojenským pridelencom v Prahe gen. Julienom Flipóm,³⁹ ktorý sa usiloval udržiavať pamiatku na účasť francúzskych vojakov v povstaní a ktorého v roku 1947 sprevádzal počas návštevy Slovenska a miest, kde Francúzi v povstaní bojovali, či kde boli pochovaní ich padlí.

Čs. vojenská správa mala byť podľa Markovho názoru schopná sama si zabezpečovať spojovacie prostriedky v špecializovanej spojárskej dielni. Išlo o pokračovanie v tradícii výroby dielne v Kbeloch, kde sa už v medzivojnovom období vyrábala spojovací materiál. Podnik v priebehu 2. svetovej vojny slúžil nemeckej brannej moci a značne sa zväčšil. Po skončení 2. svetovej vojny MNO nemalo dostatok finančných prostriedkov na prevzatie podniku prispôbeného pre potreby vojuvedúceho Wehrmachtu: „Z týchto dielní Nemci za vojny vybudovali mohutnú továreň s desiatkami stoviek zamestnancov, ktorú som z ekonomických dôvodov nemohol prevziať do kompetencie vojenskej správy. Bol bych súhlasil k vojenskej správe približne v predvojnovom rozsahu s úlohou spojovacieho výskumu a vývojovej výroby prototypov spojovacieho materiálu podľa kvalitatívneho stupňa dosiahnutého v poslednej vojne, osadenstvo továrne však, politicky podporované mojim „priateľom“ Šmoldasom, ktorý tam chodil rečniť, trvalo pôvodne na prevzatí celého osadenstva do kompetencie vojenskej správy. To sa ovšem nedalo uskutočniť – odporovalo to zdravému úsudku. Napokon sa mi však podaril môj zámer vylúčiť z továrne potrebné priestory a zariadenia ako i kvalifikovaný personál v rozsahu približne predvojnových spojovacích dielní a väčší zvyšok továrne som odovzdal do kompetencie ministerstva priemyslu.“⁴⁰ Táto záležitosť, ktorá sa riešila na prelome rokov 1945 a 1946, sa stala jedným z trech miest Markovho vzťahu so šéfom Obranného spravodajstva (ďalej OBZ) Bedřichom Reicinom⁴¹, ktorý obviňoval „spojovacie vojsko“, že nedostatočne háji záujmy vojenskej správy, pričom tieto obvinenia sa prerokú-

³⁶ Napr. VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 130A, Poznatzky o válečných skúsenostiach príslušníkov spoj. pl. 4 vzhľadom k spojeniu jednotiek zbraní, 27. 3. 1946. Uvedená zložka obsahuje viacero dokumentov, ktoré sa týkajú tejto otázky.

³⁷ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 44. W. Anders (1892 – 1970), poľský dôstojník, neskôr veliteľ poľskej jednotky, ktorá bojovala proti Nemcom v Taliansku. Po vojne pôsobil v emigrácii.

³⁸ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 130B, Zpráva o zájezdu do Velké Británie a prohlídka tábora pro výcvik spoj. vojska britské armády /R. Signals/.

³⁹ Brig. gen J. Flipó (1887 – 1974) pôsobil ako vojenský pridelenec v ČSR v rokoch 1945 – 1947. V roku 1949 bol z krajiny vyhostený ako francúzsky špión.

⁴⁰ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 39. Porovnaj: VÚA – VHA Praha, f. MNO 1945, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 95, Návrh na zřízení organizaci “Vojenského slaboproudého ústavu”.

⁴¹ B. Reicin (1911 – 1952), predvojnový komunista, neskôr osvetový dôstojník pri čs. jednotkách v ZSSR. Začiatkom roku 1945 sa stal prednostom vojenskej kontrarozvedky I. čs. armádneho zboru v ZSSR a po vojne náčelníkom Hlavnej správy obranného spravodajstva. Vo funkcii sa podieľal na politickom boji a perzekúciách odporcov komunistickej strany a režimu. Odsúdený v procese s Rudolfom Slánským a v roku 1952 popravený.

vali na najvyšších poschodiach rezortu za účasti ministra. Stanovisko VSV odprezentoval už spomenutý pplk. Skokan, ktorý poukázal na to, že podľa rozhodnutia MNO sa nemá vojenská správa zaoberať priemyselnou výrobou, a dodal: „*Postoupení části Ostwerke ministerstvu průmyslu bylo provedeno důsledkem četných intervencí závodní rady u p. ministra arm. gen. Svobody, u ministra Laušmana, plk. Reicina, posl. Erbana atd. Závodní rada fy. Ostwerke prohlašovala na mnohých místech, že spolupráce s vojáky není možná.*“⁴² Aj ďalšia zachovaná dokumentácia ilustruje, že obvinenia B. Reicina a komunistami ovládaného obranného spravodajstva mali zrejme len za cieľ vrhnúť zlé svetlo na VSV.⁴³

Z obdobia pred nástupom komunistického režimu sa patrí spomenúť aj kurióznu udalosť, keď veliteľstvo spojovacieho vojska prevzalo od Sovietov pôvodne nemecký podnik v Tanvalde, v ktorom sa vyvíjal prototyp televízora, pričom nemecký riaditeľ dr. Ernest Bosse sľúbil zapracovať československých odborníkov: „*K zapracování na místo řaditele a troch vedoucích oddelení tohoto podniku som potom určil štyroch odborne kvalifikovaných dôstojníkov spojovacieho vojska, ktorým som dal príkaz nerušene pokračovať vo vývojových prácach a podať mi hlásenie, keď tieto budú ukončené. Stalo sa tak v roku 1947, kedy som ohlásil ministrovi NO, že mu môžem nechať predviesť vyvinutý prototyp televízie v ústave, ktorý som prevzal do správy spojovacieho vojska. Minister potom s gen. Bočkom, plukovníkom Lomským a inými (...) nechal si televízny systém prakticky predviesť. On i jeho sprievod videli prakticky televíziu v činnosti a jej kvalita ich plne uspokojila. Minister ma potom splnomocnil, že mám tento ústav predbežne naďalej držať v kompetencii spojovacieho vojska.*“⁴⁴ V spomienkach ďalej uvádza, že ponúkli spoluprácu aj ministerstvu pôst a spojov, ktoré však o televíziu nemalo záujem, ale rovnaký prototyp už na jeseň 1948 prezentovalo na veľtrhu ako prvý československý televízor.

V rokoch 1945 – 1948 Marko teda naplno ťažil zo svojich zásluh v povstaní a zažil vrchol svojej vojenskej kariéry, ak zaň nepovažujeme jeho účasť v povstaní. Počas pôsobenia na hlavnom štábe sa stal aj členom rôznych komisií, ktoré mali bezprostredný vplyv na vojenské aj civilné osoby pôsobiace v rezorte národnej obrany. Stal sa členom povyšovacej komisie či predsedom odvolacej prijímacej komisie pre civilných zamestnancov či členom komisie, ktorá rozhodovala o zmene čestných názvov jednotiek z obdobia medzivojnovkej ČSR.⁴⁵ Celkovo sám seba Marko vnímal ako osobu, ktorá v rámci MNO intenzívne presadzovala záujmy Slovákov v zmysle Košického vládneho programu, a na stránkach svojich spomienok intenzívne kritizoval štátneho tajomníka MNO – gen. Mikuláša Ferjenčíka, ktorý v tomto smere podľa Markovho názoru nedokázal záujmy Slovákov v Prahe presadzovať dostatočne dôrazne. Oveľa priaznivejšie vnímal pôsobenie Jána Lichnera,⁴⁶ ktorý sa

⁴² VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 129, Zápis o poradí konané dne 3. 7. 1946: u pana ministra národnej obrany.

⁴³ Porovnaj napr.: VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 130A, Nár. podnik „Ostwerke“ – likvidace vf. a sl.proudé laboratoře – rezervování přístrojů, 12. 8. 1946.

⁴⁴ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 48 – 49. Porovnaj tiež: VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 130A, Zpráva o výzkumném ústavu ultrakrátkovlnné /UKV/ techniky v Tanwaldě, 10. 1. 1946.

⁴⁵ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 50 – 51.

⁴⁶ J. Lichner (1897 – 1979), pôsobil ako notár v Senci, angažoval sa v agrárnej strane, ktorú zastupoval ako poslanec. Počas pôsobenia v londýnskom exile bol ministrom poľnohospodárstva. Po vojne poslanec, štátny tajomník Ministerstva zahraničného obchodu, v rokoch 1946 – 1948 štátny tajomník MNO, odsúdený v procese s Viliamom Žingorom. Do konca života žil pod dohľadom ŠtB. STREŠŇÁK, Gábor – HANULA, Matej – SEGEŠ, Dušan – RAGAČ, Radoslav – JAVOŠOVÁ, Erika. *Ján Lichner (1897 – 1979). Senecský notár – londýnsky minister – komunistický väzeň*. Senec : Mesto Senec, 2025.

štátnym tajomníkom stal po voľbách v roku 1946 a ktorý v porovnaní s Ferjenčíkom oveľa viac konzultoval so slovenskými dôstojníkmi a bol aktívnejší aj pri ich povyšovaní.⁴⁷ Návrh Lichnera – po konzultáciách so slovenskými dôstojníkmi – spočíval v zavedení akéhosi pomerného zastúpenia oboch národností v najvyšších hodnostiach.⁴⁸ Aj v dokumentácii veliteľstva spojovacieho vojska v danom období sa zachovali takéto návrhy, napr. návrh na povýšenie účastníka SNP por. spoj. Antona Hammera.⁴⁹ Medzi osobitné zásluhy J. Marka pri presadzovaní práv Slovákov v čs. armáde patrí redlokácia spojovacieho učiliska z Turnova do Štefánikových kasární v Novom Meste nad Váhom.⁵⁰ V tejto súvislosti spomeňme, že sa plánovalo aj Markovo napokon nerealizované povýšenie o dva stupne do hodnosti divízneho generála. Návrh na hromadné povýšenie väčšieho počtu slovenských dôstojníkov, za ktorým mal stáť Jozef Martin Kristín a ktorý v rezorte navrhol presadiť práve Lichner, napokon zastavila prezidentská kancelária E. Beneša s poukazom na to, že viacerí navrhnutí sa počas vojny dlho angažovali v rámci ľudáckeho režimu. Napokon prezident republiky dekrétom z 19. februára 1947 menoval 13 dôstojníkov Slovákov do hodnosti generála.⁵¹ Jedným z nich bol aj novopečený brigádny generál Jozef Marko.

Úskalia vysokej funkcie

Funkcie však okrem honoru prinášajú aj strety. Ustanovenie do vysokej funkcie na hlavnom štábe, navyše s politickou podporou, zrejme ovplyvnilo vzťah gen. Bohumila Bočka⁵², náčelníka hlavného štábu, k jeho veliteľovi spojárov. Kým Marko sa vo svojich spomienkach na margo gen. Bočka vyjadruje pomerne neutrálne, zachované charakteristiky Marka, podpísané Bočkom, naznačujú, že náčelník hlavného štábu vnímal svojho slovenského podriadeného vcelku negatívne. V roku 1945 na margo osobných vlastností plk. Marka uviedol, že je na ňom vidieť snahu, svedomitosť a zodpovednosť, ale nedosahuje žiadne mimoriadne výsledky, je neúprimný a neznašanlivý. Povahou mal podľa Bočka byť citlivý, osobný, ale aj príliš sebavedomý a ctižiadostivý; z odborného hľadiska nevynikal, mali mu chýbať veliteľské a odborné skúsenosti. Boček dokonca uviedol, že Marko uprednostňuje spolkové a politické záujmy nad vojenskými.⁵³ Podobne vyznelo aj hodnotenie z októbra 1946, v ktorom

⁴⁷ Porovnaj: MASKALÍK, *Rok 1947*, s. 92.

⁴⁸ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 55.

⁴⁹ „Podľa ústnych pokynov vydaných p. štát. tajomníkom dňa 23. 8. 1946 majú byť navrhnutí k povýšeniu tí, ktorých zoznam dal prečítať p. št. tajomník (v tomto zozname nie sú žiadni dôstojníci spoj. vojska ani spoj. zbrojníctva) a potom tí, ktorí sa zúčastnili Slov. nár. povstania a neboli dosiaľ povýšení (po 5/5.1945). U spoj. vojska prichádza do úvahy len por. spoj. Anton Hammer spoj. pluku 4, ktorý sa zúčastnil slov. nár. povstania. Klasifikačnou komisiou ešte nebol zhodnotený, ale dá sa očakávať, že dostane asi známku „veľmi dobrý“. VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 128, Povýšenie dôstojníkov slovenskej národnosti v r. 1946, 26. 8. 1946.

⁵⁰ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 59. VÚA – VHA Praha, f. MNO 1945, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 95, Hlášení o stavu Štefánikových kasáren v Novém Meste nad Váhom, výkresová dokumentace kasáren.

⁵¹ MASKALÍK, *Rok 1947*, s. 88.

⁵² Bohumil Boček (1894 – 1952), príslušník čs. légii a čs. armády, angažoval sa v odbojovej organizácii Obrana národa, pred zatknutím opustil Protektorát, neskôr pôsobil vo veliteľských funkciách v čs. jednotkách vo Veľkej Británii a v Sovietskom zväze. Od konca roku 1944 zástupca veliteľa 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, náčelník hlavného štábu v rokoch 1945 – 1948, v roku 1952 odsúdený na doživotie, zomrel vo väzení.

⁵³ VHA – VHÚ, Jozef Marko, Kvalifikační listina, část II za obdobie od 5. 5. 1945 do 31. 12. 1945.

k neúprimnosti a neznašanlivosti Boček doplnil aj názor, že Marko mal mať neustály pocit krivdy spojený s presvedčením, že sú proti nemu ostatní zaujatí. Ďalej uviedol, že pocit menejcennosti zakrýva sebaavedomým vystupovaním, že je „neúprimný k dnešným pomerom“ a že má pre svoju funkciu nepostačujúce odborné vedomosti či dokonca že je nevojenského vzhladu.⁵⁴ Hodnotenia za rok 1947 uvedené tvrdenia v podstate opakujú a v hodnotení za obdobie od 1. októbra 1947 do 30. apríla 1948 už na svojom podriadenom novopovýšený armádny generál B. Boček našiel najmä negatíva: popri citlivosti, hašterivosti, nadmernom sebaavedomí a ctižiadostivosti náčelník štábu ďalej uviedol, že Marko na neho robí dojem „zaostaleho“ človeka s nepostačujúcimi vojenskými znalosťami s ohľadom na funkciu a pokrok v odbore. Svojimi osobnými vlastnosťami a znalosťami nemohol podľa Bočka Marko ako veliteľ podriadeným imponovať, chýbalo mu veliteľské vystupovanie, jeho schopnosť viesť podriadené jednotky hodnotil ako slabú a hlavne „nenašiel kladný pomer k ľudovo-demokratickému zriadeniu“, a preto mu kvalifikáciu znížil „nevyhovujúci“. ⁵⁵ Ani samotnému Bočkovi však prokomunistický postoj zo začiatku roku 1948 nepomohol. Negatívny postoj náčelníka hlavného štábu mohol ovplyvniť aj fakt, že Marko si kontakty s politikmi budoval cieľavedome. Vo svojich pamätiach napríklad uvádza, že sa postaral o vybavenie služobných bytov Slovákov – podpredsedov vlády Jána Ursínyho a Viliama Širokého technikou. V prípade Širokého dokonca mali viesť politické debaty o „ochrane slovenských záujmov“ v čs. brannej moci v zmysle Košického vládneho programu.⁵⁶

K negatívne hodnoteniu bezpochyby prispieval aj fakt, že Jozef Marko sa v rámci MNO opakovane usiloval „otvárať“ slovenskú otázku. Zjavne zdieľal názor G. Husáka, vyjadrený pri inej príležitosti, podľa ktorého: „...zásada rovnosti dvoch štátotvorných národov Čechov a Slovákov môže byť uskutočnená, len keď budú najmä v centrálnej vláde a na ministerstvách a centrálnych úradoch v Prahe účastníci Slovenského národného povstania a že SNP je hlavný tromf, ktorý sme mali v rukách nielen pri jednách v Moskve, ale ktorým „musíme hrať“ aj naďalej a pod.“⁵⁷ Už som spomínal, že na VSV pôsobili viacerí Slováci, účastníci SNP. Iným príkladom „emancipácie“ Slovákov v pražskom prostredí môže byť používanie oficiálnej pečiatky „Ministerstvo národnej obrany Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska“ v slovenskom jazyku na niektorých písomnostiach VSV.⁵⁸ S uvedenými snahami súvisí aj angažovanie sa v spolkovom živote, ktoré mu Boček opakovane vytýkal. Marko sa angažoval pri založení Zväzu vojakov povstania (SVOJPOV), ktorý sa mal na Slovensku popri prokomunistickom Zväze partizánov stať platformou lobovania v prospech záujmov bývalých účastníkov SNP. SVOJPOV počas svojej činnosti pôsobil – minimálne v porovnaní s radikálne vystupujúcim a jednoznačne komunisticky orientovaným Zväzom partizánov – ako umiernená organizácia, inklinujúca k Demokratickej strane. Najvyšším funkcionárom SVOJPOV-u sa stal Milan Polák, ďalší z blízkych spolupracovníkov J. Goliana, a Marko sa stal šéfom pražskej expozitúry SVOJPOV-u, na čele ktorej ho po roku vo funkcii vystriedal Mirko Vesel.⁵⁹ Práve tieto

⁵⁴ VHA – VHÚ, Jozef Marko, Kvalifikační listina, část II za období od 1. 1. 1946 do 30. 9. 1946.

⁵⁵ VHA – VHÚ, Jozef Marko, Kvalifikační listina, část II za období od 30. 10. 1947 do 30. 4. 1948.

⁵⁶ MARKO, Osobné spomienky III, s. 33.

⁵⁷ ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha : Naše vojsko, 2007, s. 44.

⁵⁸ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 128, Spoj. skupina pro čs. přesídlovací komisi v Maďarsku, 1. 3. 1946.

⁵⁹ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 30 – 32. M. Vesel (1903 – 1976), dôstojník čs. a slovenskej armády, počas SNP prednosta politickej správy povstaleckej armády, v roku 1947 povýšený na brigádneho generála,

aktivity celkom určite Bočka inšpirovali k zlomyseľným poznámkam o uprednostňovaní spolkových záujmov či o neúspešnom angažovaní sa v spolkoch. Za súčasť aktivít v rámci SVOJPOV-u, snáh o zvýšenie vplyvu Slovákov v armáde, ako aj snáh o pripomínanie významu povstania, je možné považovať aj Markove publicistické aktivity. Konkrétne išlo o všeobecne ladený príspevok J. Marka s názvom „Slovenské národné povstanie z hľadiska vojenského“.⁶⁰ Stručný výťah vychádzajúci z tohto textu Marko odovzdal ministrovi L. Svobodovi a text – podľa Markovho tvrdenia⁶¹ bez jedinej zmeny – vyšiel v roku 1946 pod Svobodovým menom v zborníku *Nad Tatrou sa blýska...*⁶² Uvedenému tvrdeniu zodpovedá aj dikcia oboch textov. Pod vlastným menom v zborníku zverejnil text *Prípravy a styk s cudzinou*.⁶³

Okrem nedobrého vzťahu s priamym nadriadeným sa Marko v krátkom čase dostal do otvoreného konfliktu aj s ďalšou vplyvnou postavou rezortu národnej obrany, s exponentom komunistickej strany v armáde a obávaným šéfom vojenskej kontrarozvedky – Obranného spravodajstva (OBZ) Bedřichom Reicinom. Otvorene sa stretli už začiatkom roku 1946 pri prerokúvaní povýšenia kapitána Jozefa Pristacha⁶⁴ na štábneho kapitána. Pristach sa v lete 1944 pridá k partizánom a po vypuknutí SNP ostal medzi nimi a nenastúpil do povstaleckej armády. Marko svoje negatívne stanovisko k jeho povýšeniu zdôvodňoval tým, že v dokumentácii abscentuje odporúčanie vojenského veliteľa a že ako aktívny dôstojník mal nastúpiť do povstaleckej armády, a nie sa pridať k partizánom, podľa stanoviska povstaleckej armády teda išlo o zbeha. Proti jeho vývodom vystúpil B. Reicin, ktorý argumentoval tým, že vojaci nemuseli niektorým veliteľom povstaleckej armády dôverovať, keďže ich poznali ako dôstojníkov slovenskej armády. Išlo o názor, ktorý nebol v povojnovéj čs. armáde úplne ojedinelý. Marko sa týmto Reicinovým argumentom cítil osobne dotknutý a podal na neho sťažnosť;⁶⁵ celá záležitosť mala dohru v roku 1949 pri prvom procese s Markom. Podľa sprostredkované vyjadreného názoru Markovho pobočníka kpt. Imricha Erösa⁶⁶ išlo o pokračovanie sporov, ktoré sa medzi Markom a Reicinom začali v roku 1945 počas osláv SNP.⁶⁷ Nad rámec toho sa nazdávam, že Reicin musel za dôležitejšiu než osobné spory z roku 1945 považovať skutočnosť, že spoje – pre spravodajskú službu kľúčový prvok – sa nachádzali pod vplyvom dôstojníka, ktorý odmietol vstúpiť do

---

neskôr penzionovaný a v roku 1948 z ČSR emigroval.

⁶⁰ Plukovník Jozef Marko. Slovenské povstanie z hľadiska vojenského. In: BRTÁŇ, Rudo (ed.). *Vojenské akcie v národnom povstaní*. Martin : Povereníctvo SNR pre informácie, 1945, s. 21 – 47.

⁶¹ MARKO, Osobné spomienky III, s. 35.

⁶² SVOBODA, Ludvík. Vojenský význam Slovenského národného povstání. In: OKTAVEC, František (zost.) *Nad Tatrou sa blýska ...*. Český Těšín : Naše vojsko, 1946, s. 87 – 92.

⁶³ MARKO, Jozef. Prípravy a styk s cudzinou. In: OKTAVEC, František (zost.) *Nad Tatrou sa blýska...*. Český Těšín : Naše vojsko, 1946, s. 109 – 114.

⁶⁴ J. Pristach (1911 – ?), dôstojník leteckta, v odboji sa angažoval od roku 1943. Podieľal sa na krytí vysielačky na letisku Tri Duby a v júli 1944 z obavy pred zatknutím ušiel k partizánskej skupine Piotra A. Velička, ako partizán pôsobil aj počas celého SNP.

⁶⁵ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Protokol, sepsaný dnešního dne na MNO-hl.št. s brig. gen. v zál. Jozefem Marko, 23. 7. 1949.

⁶⁶ I. Erös (1918 – 1993), príslušník slovenskej armády, v roku 1944 padol v Taliansku do zajatia, súhlasil so vstupom do čs. armády a člen výsadku Courier – 5, neskôr partizán, padol do zajatia a utiekol z neho. Ako spojár pôsobil istý čas ako Markov pobočník, v roku 1948 emigroval a v 50. rokoch si zmenil meno. Podrobnejšie: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Československý výsadok Courier 5. In: *Soudobé dějiny*, 2001, č. 4, s. 718 – 731.

⁶⁷ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Protokol sepsaný dne 7. III. 1946 u HSOBZ (...) se svědkem, mjr. děl. Ján Frtús.

KSČ a ktorého podporoval bývalý funkcionár nepovolenej agrárnej strany a podpredseda slovenským komunistom konkurujúcej Demokratickej strany Ján Ursíny. Ďalším dôvodom zlého vzťahu medzi obranným spravodajstvom a veliteľstvom spojovacieho vojska mohla byť neochota spojárov podieľať sa na šikanovaní zahraničných vojenských misií, ako napríklad keď OBZ žiadalo o zrušenie priameho telefonického spojenia britskej misie v Prahe s britským vojenským veliteľstvom vo Viedni.⁶⁸ Celková charakteristika, ktorú o Markovi v roku 1948 spracovali v rámci OBZ, preto nemôže prekvapiť: „*V roce 1945 pronesl štvavou řeč proti Čechům na sjezdu SVOJPOV v B. Bystrici, proti velení čs. armády a do té doby trvale působil rozvrtně proti jednotě Čechů a Slováků, proti partyzánům a zahraničním vojákům. Kompromitoval se podlízavým chováním k důstojníkům cizí armády, které nepřiznivé informoval o vnitřní situaci ČSR. Důstojníkovi cizí zprav. služby haně důstojníky čs. zprav. služby. Byl důvěrníkem a informátorem reakčních politiků, Ursíny. V hlavním štábu vytvářel skupinu reakčně smýšlejících slovenských důstojníků*“.⁶⁹

Pád z hviezdnych výšin

Najvýznamnejšiu udalosť roku 1948 v dejinách Československa predstavoval komunistický prevrat. Po demisii ministrov z nekomunistických strán začali predstavitelia KSČ za pomoci zradikalizovaných a ozbrojených podporovateľov vyvíjať v uliciach politický nátlak na prezidenta Edvarda Beneša, ktorý nedokázal vzdorovať, demisiu prijal a vymenoval zrekonštruovanú vládu K. Gottwalda, v ktorej sa už nachádzali len komunistickí alebo kolaborujúci ministri.

Napätie v spoločnosti vnímal aj samotný Marko, aj keď si ho spočiatku nepripúšťal. Vo svojich spomienkach na margo tohto obdobia uviedol, že už pred prevratom dostával „varovania“ nabádajúce ho k vstupu do KSČ, pričom podľa vlastných slov ponúkanú príhlášku nevyplnil s presvedčením, že jeho zásluhy sú dostatočné na „*primerané uplatnenie i bez straníckej príslušnosti*“.⁷⁰ Pri pohľade späť toto ignorovanie spoločenských zmien prekvapuje o to viac, že už na jeseň 1947 určite sledoval aj pád svojho politického mecenáša Jána Ursínyho, ktorý v dôsledku vykonštruovaných udalostí takzvaného protištátneho sprisahania a odhalenia zahraničných spojení pracovníka jeho sekretariátu Otta Obucha koncom októbra 1947 rezignoval a ešte pred prevratom musel čeliť účelovému trestnému konaniu pre protištátnu činnosť, za ktorú ho – už po prevrate – aj odsúdili na niekoľko-ročný trest odňatia slobody.

Markov opis udalostí a stretnutí, na ktorých vo februári 1948 participoval, je opäť príkladom nerozhodnosti demokraticky zmýšľajúcich generálov, ktorí tvárou v tvár komunistickým milíciám vyčkávali na vývoj či na rozkaz zo strany prezidenta Beneša. Markov život ešte niekoľko dní po prevrate pokračoval v zabehnutej rutine a popri vykonávaní služobných povinností pokračoval v štúdiu „generálskeho kurzu“. Komunistický režim však k glajchšaltizácii armády pristúpil bez zbytočného otáľania: „*Nové pomery prejavovali sa i v druhom behu „generálskeho kurzu“, ktorý som v tom čase navštevoval, a to takým spôsobom, že stav jeho účastníkov sa postupne zmenšoval. Takmer denne bol niekto z prednášok odvolaný, že sa má dostaviť k veliteľovi kurzu do jeho kancelárie a do kurzu sa už potom nevrátil. Stalo sa tak začiatkom marca 1948 aj mne. Veliteľ kurzu mi oznámil, že si mám vziať svoje veci so sebou a hlásiť sa u podnáčelníka Hlavného štábu gen.*

⁶⁸ VÚA – VHA Praha, f. MNO 1946, Hlavný štáb – veliteľstvo spojovacieho vojska, šk. č. 131B, Anglická voj. Misse – priame telef. spojenie s Viedňu, 30. 5. 1946.

⁶⁹ ABS Praha, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, sign. 302-289-3.

⁷⁰ MARKO, Osobné spomienky III, s. 61.

Drgača, pri čom vytiahol z písacieho stola svoj prepúšťací list a upozornil ma, že ma asi u Drgača čaká niečo podobného! Gen, Drgač po mojom príchode k nemu mi odmerane oznámil bez bližšieho zdôvodnenia, že si mám zvoliť spôsob môjho odchodu z čs. armády. Najlepšie zdravotnou cestou.⁷¹ Marko opísal, ako sa k nemu o pár dní dostavili jeho dvaja podriadení, už spomínaný náčelník štábu VSV pplk. Šmolčas a plk. spoj. Ing. Bohumil Teplý⁷², a vyzvali ho, aby odovzdal funkciu, čo označil za vojenskú vzburu. Nič mu to však nebolo platné a už začiatkom marca 1948 ho náčelník hl. štábu gen. Boček poslal na zdravotnú dovolenku. Protokol o odovzdaní kancelárie má dátum 11. marca 1948.⁷³ Marko situáciu využil na uskutočnenie zdravotnej prehliadky v pražskej vojenskej nemocnici, kde mu odporúčali liečebné pobyty – pre nervové ťažkosti v Trenčianskych Tepliciach a na liečbu TBC vo Vojenskom liečebnom ústave pre choroby pľúčne v Matliaroch. Na základe výsledkov zdravotnej prehliadky podal žiadosť o superarbitráciu, avšak neúspešne, keďže minister NO ku koncu apríla 1948 ukončil jeho aktívnu službu a poslal ho na „dovolenú s čekaným“. Leto a jeseň 1948 strávil liečením, podľa vlastných slov pod nenápadným dozorom zo strany OBZ. V auguste 1948 počas pobytu v tatranských Matliaroch dostal Svobodom podpísané rozhodnutie o rozviazaní služobného pomeru ku koncu augusta 1948.⁷⁴ Brigádny generál J. Marko sa tak po troch rokoch vo funkcii veliteľa spojovacieho vojska a po 24 rokoch v uniforme ocitol na dlažbe. A to išlo len o začiatok...

Spočiatku sa nazdával, že svoju osobnú situáciu dokáže vyriešiť pôsobením v civilnom zamestnaní a vo veku 44 rokov začať odznova. Ešte v priebehu leta sa mu podarilo získať prisľuby zamestnania od viacerých spoločností, ktoré mali svoje kancelárie aj v Prahe. Zbytočne. Umiestňovacia komisia MNO tieto zamestnania neschválila, ale novopečenému civilovi ani žiadne iné neponúkla: „Z takéhoto pokračovania Umiestňovacej komisie MNO som usúdil, že jej úlohou je skôr zabrániť tomu, abych nastúpil zamestnanie a nie mňa umiestniť.“⁷⁵ Následne Marko začal kontaktovať svojich známych, ktorí ešte stále zastávali významné pozície. Lichnerov nástupca vo funkcii námestníka ministra národnej obrany Ján Ševčík⁷⁶ – pôvodne taktiež člen Demokratickej strany, neskôr predseda „zglajchšaltovanej“ Strany slovenskej obrody – ho prijať odmietol. Lepšie pochodil u predsedu Zboru povereníkov Gustáva Husáka, ktorý bývalému generálovi odporučil presťahovať sa na Slovensko a nájsť si tu civilné zamestnanie.

Nádej, ktorú v ňom vzbudila návšteva u Husáka, však čoskoro zhasla. Vo svojich pamätiach Marko spomína, ako ho v máji 1949 v byte navštívili dvaja provokatéri „s takým zovňajškom, že bych sa s nimi nerád stretol v lese čo i za denného svetla...“. Neúspešne sa ho pokúšali „osloviť“ s ponukou kontaktu na istého inžiniera z Vojenského technického ústavu. O tri dni neskôr, 18. mája 1949, nasledovalo zatknutie a domová prehliadka, mesiac vo vyšetrovacej väzbe a výsluchy týkajúce sa kontaktov s daným inžinierom. Po me-

⁷¹ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 63.

⁷² Genplk. Bohumil Teplý (1901 – 1971), pôsobil od mája 1945 do apríla 1948 ako prednosta technickej skupiny VSV HŠ, od apríla 1948 do apríla 1957 ako veliteľ spojovacieho vojska, resp. náčelník spojovacieho vojska MNO/generálneho štábu.

⁷³ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Zápisnica spísaná pri odchode veliteľa spoj. vojska na zdravotnú dovolenku, udelenú podľa výn. MNO-hl. št. č. j. 5632 Dův. hl.št.4.odd.1948, 11. 3. 1948.

⁷⁴ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 63 – 66.

⁷⁵ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 69.

⁷⁶ J. Ševčík (1896 – 1965), pôsobil v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, neskôr agrárnik, počas SNP povereník pôšt, po vojne poslanec, po roku 1952 režimom politicky perzekvovaný. HORÍČKA, Martin. *Gottwaldov demokrat. Zabudnutý príbeh Jána Ševčíka*. Bratislava : Slovart, 2021.

siaci Marka prepustili a bývalý generál následne kontaktoval svojho spolužiaka z Vojenskej akadémie v Hraniciach Bedřicha Pokorného⁷⁷, ktorý v tom čase pôsobil ako zástupca veliteľa Štátnej bezpečnosti, a požiadal ho, aby pomohol získať späť materiál zaistený počas domovej prehliadky. V krátkom čase ho opäť navštívil „pracovník bezpečnosti“ s tým, že by si mal ísť uvedený materiál prevziať – išlo však o lešť a výsledkom „vracania materiálu“ sa stalo opätovné zaistenie J. Marka v druhej polovici júna 1949. Marko sa však dostal do rúk OBZ a spomína na pobyt vo vojenskej väznici v Prahe, ako aj to, že ho vypočúval Bedřich Reicin osobne. Po približne dvoch týždňoch ho 7. júla 1949 odtiaľ odviedli príslušníci ŠtB do „civilnej“ vyšetrovacej väzby v Bartolomejskej ulici v Prahe. Tu zotrval do Vianoc 1949, keď ho opäť prepustili. Na margo prepustenia Marko vo svojich pamätiach uviedol, že vyšetrovateľ ŠtB mal na jeho trestnú vec skrátka iný názor než príslušníci vojenského Obranného spravodajstva. Po príchode domov sa navyše dozvedel, že mu úrad pre vojnových poškodencov priznal 65% vojenskú invaliditu s účinnosťou od 9. mája 1945. V priebehu januára 1950 sa teda venoval vybavovaniu dokumentácie súvisiacej s invaliditou a dávkami, avšak koncom januára nasledovalo ďalšie zatknutie.⁷⁸ Súčasne prebiehalo trestné konanie a hlavné pojednávanie na Okresnom súde v Prahe, resp. odvolacie konanie na miestne príslušnom krajskom súde. Marka zastupoval jeho sused, advokát JUDr. Ladislav Kvasnica, ktorého ochotu pomôcť Marko ešte aj po rokoch oceňoval a pri snahe o obnovu konania začiatkom 70. rokov opäť využil jeho služby.⁷⁹

Stíhanie Marka sa týkalo skutkov posúdených ako zločin podvodu a viacnásobný prečin nedbalého uchovávanía štátneho tajomstva. Podľa trestného oznámenia sa mal dopustiť zločinu podvodu tým, že v roku 1944 dostal pre potreby povstania od manželov Valentovcov auto Praga Lady, ktoré bolo koncom októbra 1944 zničené.⁸⁰ Po vojne žiadal a dostal za auto náhradu (vozidlo Mercedes Benz), zároveň však požiadal aj o úhradu vojnových škôd vo výške necelých 265 000 Kčs, z toho 50 000 Kčs za auto, pričom vystavil potvrdenie aj pani Božene Valentovej⁸¹, ktorá si na jeho základe tiež uplatnila škodu vo výške 15 000 Kčs za zničené auto. Prečinu vyzradenia služobného tajomstva sa vraj dopustil opakovaným tým, že u seba v byte držal zápis z tajnej porady; na schôdzi SVOJPOV-u v auguste 1945 v Banskej Bystrici údajne tiež informoval prítomných o (negatívnom) hodnotení povstania v Prahe, čo u poslucháčov údajne vyvolalo protičeské nálady⁸² a napokon v marci 1946 na schôdzi pražskej expozitúry SVOJPOV-u prezradil informácie z údajne utajovanej

⁷⁷ B. Pokorný (1904 – 1968), dôstojník vojenského spravodajstva, od roku 1946 prednosta odboru Z ministerstva vnútra, od roku 1948 zástupca veliteľa Štátnej bezpečnosti, zatknutý v januári 1951, odsúdený pre sabotáž v roku 1953, neskôr rehabilitovaný.

⁷⁸ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 75 – 76.

⁷⁹ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Č. j. 1 Nt 105/72 – Jozef Marko – obnova řízení podle § 278 tr. ř., 22. 3. 1972; Plná moc, 18. 7. 1970.

⁸⁰ Automobil mu následne povstalecká armáda pridělila pre služobnú potrebu a Marko ho využíval až do porážky povstania, keď šoférovi prikázal, aby auto zničil a nepadlo tak do rúk Nemcov.

⁸¹ B. Valentová, majiteľka záhradníctva v Karlovej Vsi, venovala v priebehu vojny na odboj podľa vlastných slov asi 1 milión korún, po vojne čelila problémom s úplnou absenciou dopravných prostriedkov, keďže okrem osobného auta, ktoré venovala v prospech povstania, prišla aj o nákladné auto, kone a povozy, ktoré jej zabavila Červená armáda. Dva listy B. Valentovej sa nachádzajú v: Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73.

⁸² Podľa vlastných slov Marko len poukazoval na to, že v Prahe nedostatočne uznávali význam SNP a pomohol si štatistikou, podľa ktorej dostali príslušníci pražského povstania asi 1000 vyznamenaní a účastníci SNP len 150. Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Protokol, sepsaný dnešního dne na MNO-hl.št. s brig. gen. v zál. Jozefem Marko, 23. 7. 1949.

porady na MNO.⁸³ K tejto veci OBZ vypočúvala viacerých prítomných vojakov ešte v roku 1946. Začlenenie informácií z ich výsluchov do trestného oznámenia o tri roky neskôr vzbudzuje dojem účelovosti. Z dokumentácie sa zdá, že vyšetrovateľ pre potreby konania zadovažil len výpovede niektorých účastníkov oboch schôdzí SVOJPOV-u z rokov 1945 a 1946, listy B. Valentovej či Markovu žiadosť o náhradu škody z roku 1945 a výsluch z roku 1949. Na základe tohto materiálu podala okresná prokuratúra v Prahe dňa 29. decembra 1949 obžalobu, v ktorej Markovi kládla za vinu už len dva skutky, konkrétne v súvislosti s odškodňovacími nárokmi zločin podvodu (čiastočne dokonaného, čiastočne nedokonaného) a v súvislosti s písomnosťami o porade z kaviarne Bajkal pre prečin nedbalého uchovávanía štátneho tajomstva.⁸⁴ Dňa 23. decembra 1949 Marka prepustili z väzby vo väznici Krajského veliteľstva ŠtB v Prahe a dňa 28. januára 1950 ho v jeho pražskom byte zatkli a odovzdali do väznice Okresného súdu v Prahe. Samotné hlavné pojednávanie začal predseda senátu JUDr. Jan Vavřík dňa 10. februára 1950 v popoludňajších hodinách a zakrátko vec o týždeň odročil, zrejme z dôvodu ospravedlnenia svedkyne Boženy Valentovej. Hlavné pojednávanie tak pokračovalo 17. februára 1950, keď predseda senátu na návrh prokurátora dr. Švejdu nariadil vylúčenie verejnosti. Nasledoval výsluch obžalovaného Marka, ktorý vyhlásil, že sa cíti nevinný. K skutku v bode 2 sa vyjadril, že išlo o verejnú poradu, ktorá trvala tri dni a inkriminovaný dokument podľa jeho názoru nebol spisom, keďže nemal jednacie číslo. Namietal tiež štylizáciu protokolu z výsluchu, ktorého znenie podľa neho zodpovedalo zámeru vyšetrovateľa, a nie tomu, čo uviedol Marko. K záležitosti auta uviedol, že 15 000 Kčs Valentovej nedal a na základe jej žiadosti ich použil pre odboj. Po vojne podal žiadosť o náhradu vojnových škôd na MNV v Bratislave a neskôr sa dozvedel o možnosti získať auto z trofejných zásob v Prahe, konkrétne Mercedes Benz 230, ktoré na jeseň 1947 predal za približne 100 000 Kčs.⁸⁵ Na záver dňa súd pojednávanie odročil na neurčito za účelom oboslania svedkyne Valentovej, vojenských znalcov, ktorí mali súdu predložiť inkriminovaný zápis; až podľa povahy ich posudku súd následne rozhodne o možnosti prepustiť Marka z väzby. Hlavné pojednávanie pokračovalo opäť za vylúčenia verejnosti dňa 23. marca 1950, keď prebehol výsluch svedkyne B. Valentovej a znalca, príslušníka obranného spravodajstva, ktorý potvrdil, že číslo jednacie na dokumente bolo doplnené dodatočne a že v nepodpísanom zápise sa nachádzajú aj skutočnosti, ktoré majú (v roku 1950) „stále platnosť“.⁸⁶ Po vykonanom dokazovaní súd dňa 21. marca 1950 Marka uznal vinného v oboch skutkoch a uložil mu trest 5 rokov ťažkého žalára, doplneného a zostreného štvrtročne jedným pôstom a tvrdým lôžkom, strate volebného práva na tri roky a povinnosti nahradiť náklady. Proti rozsudku sa odvolal tak Marko, ako aj prokurátor. Z pobytu vo vyšetrovacej väzbe Marko vo svojich spomienkach zaznamenal smutnú udalosť, keď si na Pankráci všimol osobu, ktorá veľmi pripomínala jeho bývalého náčelníka štábu na VSV pplk. F. Skokana.⁸⁷ Bohužiaľ, skutočne išlo o Skokana, ktorý tu bol po vykonštruovanom procese v roku 1950 popravený.

⁸³ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Trestní oznámení, nedatované.

⁸⁴ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Obžalovací spis, 29. 12. 1949.

⁸⁵ Z dokazovania pred odvolacím súdom vyplynulo, že v čase jeho prevzatia Markom išlo o nepojazdné vozidlo s odhadovanou cenou cca 17 500 Kčs, ktoré si generál nechal opraviť z vlastných prostriedkov.

⁸⁶ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Hlavní líčení, 21. 3. 1950.

⁸⁷ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 75.

Odvolaie konanie pred Krajským súdom v Prahe prebehlo dňa 1. júna, 13. októbra, 24. novembra a 27. decembra 1950, kedy súd vo veci rozhodol. Počas pojednávanií odvolací súd vypočul svedkov navrhnutých obhajobou. Aj odvolací súd uznal Marka v oboch bodoch za vinného, zbavil ho však obvinenia z nedokonaného podvodu a uložil mu trest odňatia slobody na 10 mesiacov.⁸⁸ Marko na margo rozsudku dodal: „*V tom čase som mal už za sebou 18 mesiacov neprávoplatnej väzby, preto súd nariadil ihneď ma prepustiť na slobodu. Po rozsudku predseda senátu*⁸⁹ *v mojej prítomnosti povedal mojej manželke, že podľa práva som mal byť úplne oslobodený. V takom prípade však prokurátor mal uložené (kým, neviem) ponechať ma vo väzbe. Preto sa uzniesli na takom riešení, aby som mohol väznicu po vynešení rozsudku ihneď opustiť.*“⁹⁰ Išlo síce o viac-menej pozitívne rozhodnutie, stále však ostala povinnosť zaplatiť trovy konania, ktoré pražský okresný súd uznesením vyčíslil na necelých 8 400 korún.⁹¹ Až rozhodnutím z 24. januára 1952 súd na návrh prokurátora od vymáhania nákladov upustil.⁹²

Bránu väznice v Ilave, kde Marko trávil posledné obdobie svojej väzby, opustil deň po vynesení rozsudku. V krátkom čase musel aj s rodinou opustiť svoj pražský byt, vrátiť ho vojenskej správe. Následne sa rozhodol presťahovať do Bratislavy. Tu si s ohľadom na invaliditu našiel miesto v kníhkupectve Slovenskej akadémie vied, kam ho však po kádrovom pohovore neprijali, a tak napokon k 1. máju 1951 nastúpil do ústredného skladu Správy spojov na Pluhovej ulici v Bratislave. Neskôr pracoval aj na inom pracovisku Správy spojov a v podniku Spojprojekt. Vo svojich pamätiach uvádza, že v čase procesu so Rudolfom Slánskym o ňom vypovedal súdený B. Reicin, že Marko sa stýkal s dôstojníkom britskej Intelligence Service, ktorého sprevádzal po spojovacích útvaroch a prezrádzal mu utajené veci. Táto Reicinova výpoveď pred súdom pre neho neznamenalala žiadnu trestnoprávnú dohru, ale v krátkom čase ho navštívili traja príslušníci Štátnej bezpečnosti, ktorí od neho žiadali vypovedať kompromitujúce údaje na bývalého šéfa OBZ. Marko odpovedal diplomaticky a aj v nasledujúcich rokoch sa držal čo najviac pri zemi a snažil sa nevzbudzovať pozornosť. Angažoval sa len v slovenskom výbore Zväzu československých invalidov. Väčšiu angažovanosť v spoločenských otázkach začal prejavovať až v roku 1956 po známom XX. zjazde sovietskych komunistov a zjazde slovenských spisovateľov, čo sa mu stalo osudným, pretože o miesto v Spojprojekte „pre stratu dôvery“ prišiel. Následne sa zapojil do činnosti prípravného výboru výrobného družstva invalidov, kde sa pravidelne stretával aj s inými významnými povstaleckými dôstojníkmi, napr. s bývalým generálom Vojtechom Kováčom⁹³ či bývalým plukovníkom Jánom Malárom⁹⁴, s ktorých osudmi Marka pevne spojil politický proces v roku 1958.

⁸⁸ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Rozsudek, To VIII 358/50, 27. 12. 1950.

⁸⁹ Dr. Jiří Mayer.

⁹⁰ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 77.

⁹¹ Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Usnesení, 25. 10. 1951.

⁹² Archív hlavného mesta Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI., sign. 129/73, Protokol o neveřejném zasedání, 24. 1. 1952.

⁹³ V. Kováč (1900 – 1983), pôsobil v čs. aj slovenskej armáde ako dôstojník stavebnej správy, počas povstania pôsobil ako veliteľ opevňovacích prác, v roku 1947 povýšený na generála stavebnej služby, v roku 1950 prepustený, neskôr opakovane perzekvovaný, v roku 1959 odsúdený rovnako ako Marko v procese Imrich Karvaš a spol.

⁹⁴ J. Malár (1900 – 1992), dôstojník jazdeckta, pôsobil v čs. aj slovenskej armáde. Zúčastnil sa ťaženia proti Poľsku aj ZSSR, v septembri 1944 veliteľ IV. taktickej skupiny a v septembri 1944 utrpel zranenie.

Marko sa v tomto období snažil svoju činnosť uplatniť a pocity frustrácie z perzekúcie jeho i ďalších účastníkov SNP ventilovať publicistickou činnosťou, hoci neúspešne. Texty žiadajúce rehabilitáciu komunistickým režimom perzekvovaných povstalcov sa snažil presadiť prostredníctvom spisovateľky Kataríny Lazarovej⁹⁵ či redaktora *Pravdy* Miroslava Hýska.⁹⁶ „*Onedlho potom vyšiel v PRAVDE spomienkový článok o trinástich maďarských generáloch popravených po maďarskej revolúcii v rokoch 1848-9. Vedomie, že PRAVDE i KSS je bližší osud maďarských generálov a maďarskej revolúcie v r. 1848-9 ako slovenských generálov, vzišlých zo SNP o 100 rokov neskoršie, od ktorých sa PRAVDA i KSS v tom čase vedome dištancovala, vzbudilo vo mne trpké pocity, ktoré som ventiloval zostavením ďalšieho článku, v ktorom som zrovnával SNP s maďarskou revolúciou z r. 1848-9, včítane osudov vojenského vedenia oboch revolúcií. Tento článok som ponúkol šéfredaktorovi bratislavského Večerníka, ktorý po prečítaní článku prehlásil, že sa mu článok páči a ponechal si ho. Tento článok však tiež nebol uverejnený. Stratil „aktuálnosť“ asi v dôsledku známych udalostí, ktoré prebehli v Maďarsku na jeseň 1956.“⁹⁷ Táto publicistická činnosť, aj keď neúspešná, sa stala základom ďalšieho trestného konania proti J. Markovi v roku 1958 a 1959.*

Prvé povojnové desaťročie predstavovalo v Markovom živote obdobie vrcholu jeho vojenskej kariéry, ale prinieslo mu aj pád z hviezdnych výšin. Koncom roku 1945 sa Jozef Marko stal veliteľom spojovacieho vojska hlavného štábu MNO a išlo o prvého Slováka, ktorý tento post v československej armáde zastával. Kariérny postup korunovalo povýšenie do hodnosti brigádneho generála začiatkom roku 1947. Komunistický prevrat v roku 1948 pre neho – aj s ohľadom na naznačený vzťah s Jánom Ursíny, neochotu vstúpiť do Komunistickej strany Československa či pokračujúci konflikt s B. Reicinom – znamenal koniec nielen jeho pôsobenia na tomto poste, ale aj vojenskej kariéry. Komunistický režim „odmenil“ jeho zásluhy 18 mesiacov trvajúcou vyšetrovacou väzbou a odsúdením „len“ na 10 mesiacov väzenia, aj keď s ohľadom na dobu a okolnosti si Marko vlastne mohol gratulovať. Po prepustení z väzenia žil utiahnutým životom a až udalosti z roku 1956 mu poskytli nádej na možnú rehabilitáciu. Doba mu však nepriala a jeho snahy o očistenie vlastného mena i mien povstaleckých dôstojníkov ako akejsi kolektívnej entity vyústili do nového stíhania a zaradenia do protištátnej skupiny Imrich Karvaš a spol.

M. MEDVECKÝ: BEFEHLSHABER DER FERNMELDETRUPPEN UND GENERAL IN UNGNADE. DAS SCHICKSAL JOZEF MARKOS IN DEN JAHREN 1945–1957

General Jozef Marko gehörte zu den bedeutenden Akteuren des Slowakischen Nationalaufstands und zählte zu den engsten Mitarbeitern General Ján Golians. Sowohl sein Handeln als auch die überlieferten Quellen belegen, dass er ein Mensch und Soldat war, der sich demokratischen Werten verpflichtet fühlte. Diese Lebensüberzeugung führte ihn während des Zweiten Weltkriegs in den antifaschistischen Widerstand und nach Kriegsende zu einer ablehnenden Haltung gegenüber der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei sowie gegenüber dem imperialen Auftreten der Sowjetunion – einer militaristischen kommunistischen Großmacht, deren Interessen von den tschechoslowakischen Kommunisten über jene des eigenen Landes gestellt wurden.

⁹⁵ K. Lazarová (1914 – 1995), slovenská spisovateľka a novinárka.

⁹⁶ M. Hysko (1917 – 1977), slovenský novinár a spisovateľ. Uvádzaný aj ako Miroslav.

⁹⁷ MARKO, *Osobné spomienky III*, s. 83.

Die vorliegende Studie untersucht Markos Tätigkeit als Befehlshaber der Fernmeldetruppen sowie die Anfangsphase seiner Kriminalisierung während der Formierungsphase des kommunistischen Regimes. In dieser Zeit verbrachte er mehrere Monate in Untersuchungshaft und kam schließlich – glücklicherweise – für Taten, die er nicht begangen hatte, mit einer vergleichsweise milden Strafe davon.

In den Jahren 1945–1948 profitierte General Jozef Marko in vollem Umfang von seinen Verdiensten im Slowakischen Nationalaufstand und erreichte den Höhepunkt seiner militärischen Laufbahn, sofern dieser nicht bereits in seiner Teilnahme am Aufstand selbst gelegen hatte. Während seiner Tätigkeit im Generalstab war er Mitglied mehrerer Kommissionen, die unmittelbaren Einfluss auf das militärische wie zivile Personal im Geschäftsbereich des Ministeriums für nationale Verteidigung ausübten. Er gehörte unter anderem der Beförderungskommission an, war Vorsitzender der Berufungskommission für die Aufnahme ziviler Angestellter sowie Mitglied einer Kommission, die über die Änderung der Ehrenbezeichnungen von Truppenteilen aus der Zeit der Ersten Tschechoslowakischen Republik entschied. Das einschneidendste Ereignis des Jahres 1948 in der Geschichte der Tschechoslowakei war der kommunistische Umsturz. Markos Leben verlief noch einige Tage nach dem Umsturz in den gewohnten Bahnen. Neben seinen dienstlichen Verpflichtungen setzte er das Studium des „Generalkurses“ fort. Marko schilderte später, wie bereits wenige Tage nach dem Umsturz seine beiden Untergebenen, Oberstleutnant Šmolďas und Oberst der Fernmeldetruppen Ing. Bohumil Teplý, ihn zur Übergabe seines Dienstpostens aufforderten, was er als militärische Meuterei bezeichnete. Dies änderte jedoch nichts an seiner Lage: Bereits Anfang März 1948 wurde er vom Chef des Generalstabs, General Boček, aus gesundheitlichen Gründen beurlaubt. Während eines Aufenthalts im Tatra-Ort Tatranské Matliare erhielt er im August 1948 den Bescheid über die Beendigung seines Dienstverhältnisses zum Ende desselben Monats. Am 18. Mai 1949 folgten seine Verhaftung, eine Hausdurchsuchung, die Untersuchungshaft sowie Verhöre, auf die ein Gerichtsverfahren folgte. Das kommunistische Regime „belohnte“ seine Verdienste mit achtzehn Monaten Untersuchungshaft und einer Verurteilung „nur“ zu zehn Monaten Freiheitsstrafe, wobei Marko angesichts der damaligen Verhältnisse und Umstände im Grunde „zufrieden“ sein konnte. Nach seiner Entlassung aus der Haft führte er ein zurückgezogenes Leben. Erst die Ereignisse des Jahres 1956 gaben ihm Hoffnung auf eine mögliche Rehabilitierung. Die politischen Verhältnisse standen seinem Anliegen jedoch entgegen, sodass seine Bemühungen um die Rehabilitierung seines eigenen Namens sowie der Aufstandsoffiziere als einer Art kollektiver Gemeinschaft in einer erneuten strafrechtlichen Verfolgung und seiner Einbeziehung in die angeblich staatsfeindliche Gruppe „Imrich Karvaš und andere“ mündeten.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of sources and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and archival sources

Archív bezpečnostních složek, f. Správa vyšetřování MV.

Archív hlavního města Prahy, f. Obvodní prokuratury pro Prahu I. – XVI.

Archív Krajského soudu v Bratislave, spis 1 T 0023/58.

Vojenský archív – centrálna registratúra Trnava, Kmeňový list 2336/14, Karol Kráľíček.

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Vojenské osobní spisy, f. MNO 1945, f. MNO 1946.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and published sources

MARKO, Jozef. *Osobné spomienky na SNP. III. diel*. Bratislava : Mayer media, 2015.

Dobová tlač / Historic Print

MARKO, Jozef. Prípravy a styk s cudzinou. In: OKTAVEC, František (zost.). *Nad Tatrou sa blýska...* Český Těšín : Naše vojsko, 1946.

MARKO, Jozef. Slovenské povstanie s hľadiska vojenského. In: BRTÁŇ, Rudo (zost.). *Vojenské akcie v národnom povstaní*. Martin : Povereníctvo SNR pre informácie, 1945, s. 21 – 47.

SVOBODA, Ludvík. Vojenský význam Slovenského národného povstání. In: OKTAVEC, František (zost.). *Nad Tatrou sa blýska...* Český Těšín : Naše vojsko, 1946.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí (květen 1945 – květen 1955)*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2006.

HORIČKA, Martin. *Gottwaldov demokrat. Zabudnutý príbeh Jána Ševčíka*. Bratislava, Slovart, 2021.

LÁNÍK, Jaroslav – ČAPLOVIČ, Miloslav (eds.). *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha – Bratislava : Vojenský historický ústav Praha – Vojenský historický ústav Bratislava, 2005.

MASKALÍK, Alex. *Elita armády*. Banská Bystrica : HWSK, 2012.

STREŠŇÁK, Gábor – HANULA, Matej – SEGEŠ, Dušan – RAGAČ, Radoslav – JAVOŠOVÁ, Erika. *Ján Lichner (1897 – 1979). Senecký notár – londýnsky minister – komunistický väzeň*. Senec : Mesto Senec, 2025.

ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha : Naše vojsko, 2007.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

HANZLÍK, František – KONEČNÝ, Karel. Opožděná svědectví generála Ferjenčíka. In: *Vojenská historie*, 2004, roč. 8, č. 1, s. 95 — 109.

MASKALÍK, Alex. Pomery medzi slovenskými gážistami československej brannej moci po druhej svetovej vojne z pohľadu úradného štátneho tajomníka MNO generála Mikuláša Ferjenčíka. In: *Vojenská historie*, 2024, roč. 28, č. 2, s. 159 – 172.

MASKALÍK, Alex. Rok 1947 – najrozsiahlejšie menovanie Slovákov za československých generálov. In: SYRNÝ, Marek a kol. *Slovensko a Európa v roku 1947*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2018, s. 88 – 95.

MEDVECKÝ, Matej. Prenasledovanie generála Jozefa Marka v 60. a 70. rokoch 20. storočia. In: *Vojenská história*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 93 – 114.

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Československý výsadok Courier 5. In: *Soudobé dějiny*, 2001, č. 4, s. 718 – 731.

O autorovi/ About the author

Mgr. Matej MEDVECKÝ, PhD.

Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

e-mail: matej.medvecky@vhu.sk

<https://orcid.org/0000-0002-3017-8243>

DOKUMENTY A MATERIÁLY

KONĚ V ČESKOSLOVENSKÝCH VOJENSKÝCH
JEDNOTKÁCH NA VÝCHODNÍ FRONTĚ

ROMAN ŠTÉR

ŠTÉR, R.: Horses in Czechoslovak Military Units on the Eastern Front. *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 95–112., Bratislava.

The aim of the article is primarily, on the basis of archival documents – the majority of which are used for the first time – to describe methods of deploying horses and to assess the care provided to these animals in Czechoslovak military units on the Eastern European theatre of war between 1943 and 1945. In contrast to Czechoslovak military units operating during the World War 2 in Western Europe and the Middle East, which had been fully motorised after 1941, horses still constituted an important means of transport for Czechoslovak military units on the Eastern European theatre of war. This is, however, not an exhaustive study, but rather a preliminary investigation into this issue.

Keywords: horses, veterinary hospitals, Czechoslovak military units on the Eastern Front, the liberation of Czechoslovakia.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.5>

Problematic koní v čs. vojenských jednotkách na východní frontě nebyla dosud věnována soustavnější pozornost. V literatuře nacházíme pouze stručné zmínky o veterinárních lazaretech, a to zpravidla v rámci studií o týlu 1. čs. armádního sboru.¹ Více se problematice péče o koně a činnosti veterinárních lazaretů² věnoval až ve druhé polovině 80. let 20. století Karol Friedl.³ Ten především vycházel z prací plukovníka v.v. MVDr. Jaromíra Jeřábka, bývalého šéfveterináře veterinárního lazaretu 3. čs. samostatné brigády, který napsal několik stručných vzpomínek na hospitalizování koní u čs. vojenských jednotek na východní frontě.⁴

Cílem příspěvku je především na základě archivních dokumentů, z nichž je většina použita poprvé, popsat způsoby nasazení koní a zhodnotit péči o tato zvířata v čs. vojenských jednotkách na východoevropském válčišti v letech 1943–1945. Nejedná se však o vyčerpávající studii, pouze o sondu do této problematiky.

¹ Viz například: KUBIŠTA, Vladimír. Vznik a organizace týlu 1. čs. armádního sboru v SSSR. In: *Týl a zásobování československé lidové armády*, Praha : 1957, s. 57 – 73. Podrobnější stať o týlu 1. čs. armádního sboru viz ŠÁDA, Miroslav – KRÁTKÝ, Karel – BERÁNEK, Jan. *Za svobodu Československa: kapitoly z dějin Československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války*, sv. 2. Praha : Naše vojsko, 1961, s. 52 – 53.

² V dokumentech vzešlých z činnosti čs. vojenských jednotek v SSSR je používán termín veterinářský lazaret. Pro potřeby této práce užívám současné označení. Příslušníci čs. vojenských jednotek užívali také pojem vetlazaret, který vznikl zkrácením a sloučením slov veterinářský lazaret, který v textu rovněž používám.

³ FRIEDL, Karol: Veterinárne zabezpečenie 1. čs. armádneho zboru v ZSSR v rokoch 1944–1945. In: MINDOŠ, Ivan – RODÁK, Jozef. *Dukla věčně živá. Zborník spomienok účastníkov Karpatsko-Dukelskej operácie a odborných prác sv. 8*. Košice : Dukelské múzeum, 1986, s. 110 – 118.

⁴ Viz například: JEŘÁBEK, Jaromír. Věrní pomocníci vojáků. In: *Hlas revoluce*, 1974, č. 39, s. 10. Za bezesporu Jeřábkovu nejpřínosnější a nejpodrobnější práci lze označit příspěvek odeslaný do Soutěže vzpomínkových dokumentačních a historických prací Českého svazu protifašistických bojovníků. Viz Národní archiv (dále jen NA), fond (dále jen f.) Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m., 1974, 11 s.

Bádání komplikuje nedostatek archivních pramenů. Nedochovaly se totiž písemnosti vzešlé z činnosti sborového veterinárního lazaretu ani veterinárních lazaretů 2. čs. samostatné paradesantní a 3. čs. samostatné brigády. Výjimku představuje pouze fond 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kde se nachází odeslaná a přijatá korespondence veterinárního lazaretu, kniha receptů a kniha záznamů o příjmu a výdeji léčiv.⁵ Nedostatek pramenů vzešlých z činnosti veterinárních lazaretů lze překlenout díky dokumentům vzniklým činností týlu 1. čs. armádního sboru. Cenný pramen pak představují zejména přílohy k válečnému deníku týlu sboru. Další informace můžeme nalézt v rozkazech jednotlivých útvarů a jednotek. Pro potřeby této studie byly využity zejména rozkazy 1. čs. samostatného polního praporu a 1. čs. samostatné brigády v SSSR. Vzhledem k tomu, že by se jednalo o časově náročný výzkum, bylo od průzkumu dalších fondů čs. vojenských jednotek na východní frontě prozatím upuštěno. Věřím, že získané informace přinesou zájemcům o historii čs. vojenských jednotek řadu nových, dosud neznámých poznatků.

Ještě v době druhé světové války disponovaly vojenské formace poměrně velkým množstvím koní. Čs. vojenské jednotky bojující od roku 1943 na východoevropském válčišti v tomto směru nebyly výjimkou. Koně sloužili především v týlových jednotkách k dopravě materiálu (výstroje, potraviny, munice), u dělostřeleckých útvarů pak zejména k přepravě děl. Několik desítek koní nacházíme také v rámci jezdecké eskadrony. Přidělovali je také velitelům útvarů i vyšších svazků, kteří je využívali zejména při přesunech v terénu.

V dokumentech vzešlých z činnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě jsou koně kategorizováni do tří základních skupin: vozatajské (V-koně),⁶ jezdecké (J-koně) a dělostřelecké (D-koně). V případě D-koní se mělo jednat zpravidla o koně belgického typu, ale s největší pravděpodobností byla pod toto označení zahrnuta všechna plemena, jenž byla schopna utáhnout dělo. Jeřábek zmiňuje ještě tzv. malé neboli kárové (M-koně). Mělo se jednat o cca 150 cm vysokého koně, huculského typu, který byl v Rudé armádě známý také pod označením Sibiřan. Jeho předností bylo, že si zachoval výbornou kondici i při nepravdělném krmení.⁷ Kromě koní je doloženo také užívání mul, kterých se však u čs. útvarů na východní frontě nacházelo maximálně několik desítek kusů.⁸

V 1. čs. samostatném polním praporu

Kdy vlastně 1. čs. polní prapor⁹ převzal první koně, není možné v pramenech jednoznačně vysledovat. Nejstarší dohledaný záznam o jejich přidělení pochází ze dne 6. května 1942, kdy na základě článku 6 praporeního rozkazu č. 105 měla náhradní rota převzít do péče koně Láska, Kaštan, Orel, Prezent a Satan.¹⁰

⁵ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 796-800.

⁶ Archaické označení pro tažné koně.

⁷ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír. Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m. 1974, s. 2.

⁸ Jejich přítomnost dokládá hlášení náhradního pluku o provedeném okování koní ze dne 18. 3. 1945, kde nacházíme informaci o okování jedné muly. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR, kart. 17, inv. č. 127, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 3. část, Šifrovka č. 109 ze dne 18. 3. 1945.

⁹ První československá vojenská jednotka na území SSSR byla oficiálně zformována k 8. červenci 1942. Dobrovolníci začali do města Buzuluk v orenburské oblasti středního Ruska postupně přijíždět od začátku února 1942.

¹⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný prapor v SSSR, kart. 3, inv. č. 37, Praporení rozkazy Buzuluk č. 36-174, Praporení rozkaz č. 105 ze dne 6. 5. 1942.

Den před Štědrým dnem roku 1942 obdržel prapor 79 koní. Nejvíce, celkem 28, zařadili k zásobovací četě. Dalších 13 zvířat získala minometná a o tři méně kulometná rota. Protitanková rota disponovala šesti koňmi. Ke každé pěší rotě putovalo po pěti koních a o dalších pět se dělila velitelská a spojovací četa. Pouhé dva koně přidělili ke zdravotní četě.¹¹

Koně neměli jména. Bylo stanoveno pravidlo, že každý útvar nazve koně jmény začínajícími stejným počátečním písmenem. Spojovací a velitelská četa měla koním přidělit jména začínající písmenem A.¹² Pěší rotý (1., 2. a 3.) měly mít koně s počátečními písmeny B, C a D¹³ a kulometná rota začátečním písmenem E.¹⁴ Koně od protitankové rotý nesli jména od F a u minometné rotý na G.¹⁵ Zvířata s počátečním písmenem H¹⁶ patřila zdravotní a od J zásobovací četě.¹⁷

Docházelo i ke změnám v zařazení koní. Například dne 29. prosince 1942 byl přemístěn od kulometné k protitankové rotě kůň Egon. Protože u protitankové rotý měli koně jména od písmene F, byl přejmenován na Felixe.¹⁸

Nově přidělení koně do odjezdu praporu na frontu nezaháleli. Jezdili pro dřevo do buzuluckých lesů, přivázeli seno, popřípadě potraviny a další materiál.¹⁹ Jakákoliv cesta měla být předem schválena vozatajským důstojníkem praporu nadporučíkem Rudolfem Rosickým (původním příjmením Kellner). Vozkové měli odjezd a příjezd povozů hlásit spřežnímu důstojníkovi, který kontroloval odjíždějící vozy a každou jízdu zapsal do jízdní knihy.²⁰

O koně pečoval podkoní, který měl na starost jejich pravidelné krmení, a to ráno, v poledne a večer.²¹ V době výcviku mělo být zajištěno pravidelné odpočívání koní. Den, kdy zvířata neměla pracovat, byl oznámen v denním rozkaze. Díky němu víme, že Ludvík Svoboda vyhlásil na 7. ledna 1943 tzv. koňský svátek. Vzletnými slovy tak oznámil den, kdy koně neměli pracovat.²²

¹¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 177-294, Praporní rozkaz č. 288 ze dne 23. 12. 1942.

¹² Jednalo se o koně Admirál, Adolf, Andulka, Antek a Ataman.

¹³ Bobby, Baldy, Baba, Brouk, Bystrý, Celina, Cílý, Camral, Cikán, Cyril, Dar, Dudek, Ďaďa, Darja a Dámočka.

¹⁴ Eda, Egon, Elda, Eliška, Equis, Ernestina, Eskimo a Evžen.

¹⁵ Fany, Fedor, Ferda, Flora, Fokus, Fuks, Gajdoš, Galka, Gaston, Gejša, Geňa, Generál, Golf, Granát, Grand, Greta, Gubernátor, Gustav a Guzik.

¹⁶ Helena a Herman.

¹⁷ Jakub, Jalka, James, Jan, Jana, Janka, Japonka, Jarda, Jasna, Jaša, Java, Jelen, Jeník, Jeřabinka, Jestřáb, Jindra, Jirka, Jiskra, Johan, Jolanda, Joža, Jožka, Judas, Julia, Julie, Julka, Junák a Juraj.

¹⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkaz č. 292 ze dne 23. 12. 1942.

¹⁹ Například dne 8. 1. 1943 sestavili kolonu, do které měli být zařazeni od 1. rotý 3 koně, od 2. a 3. rotý po dvou koních, od minometné rotý 7 koní, od protitankové rotý 1 kůň, od spojovací čtyři 2 koně a od zásobovací čtyři 6 koní. VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporní rozkazy Buzuluk 2. 1. – 28. 1. 1943, Praporní rozkaz č. 4 ze dne 8. 1. 1943.

²⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 177-294, Praporní rozkaz č. 293 ze dne 30. 12. 1942, s. 2.

²¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 117-194, Praporní rozkaz č. 288 ze dne 23. 12. 1942, s. 2.

²² VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporní rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporní rozkaz č. 4 ze dne 8. 1. 1943.

Koně se účastnili také dnes již legendárního praporečnického cvičení, známého jako „cvičení zmrzlých“, protože některým vojákům při přenocování mimo kasárna omrzly nohy. Na rozdíl od vojáků, koně pravděpodobně přežili cvičení bez úhony. Celkem vyrazilo z Buzuluku 39 koní. Velitelství vzalo na cvičení 3 koně. Každá pěší rota a zdravotnická i zákopnická četa disponovala dvěma koňmi. Kulometná rota měla s sebou 6 koní, protitanková 4 a minometná 11. Zásobovací četa disponovala čtyřmi koňmi, z nichž tři sloužili k přepravě proviantu, a jeden kůň táhl sáně s krmivem. Koně od pěších rot měli za úkol přemísťovat polní kuchyně.²³

Před odjezdem na frontu měli být koně okováni. Aby práce dokončili včas, přidělili do podkovářské dílny desátníka Vladimíra Soldátka (protitanková rota), vojína Alexandra Šalamouna (2. rota), vojína Andreje Lazara (kulometná rota) a vojína Václava Rektora (zásobovací četa).²⁴ Bohužel řada koní odjížděla na frontu neokována. K dokončení tohoto úkonu využili delší přestávku na nádraží v Rjažsku II, kde transport zůstal stát celkem tři dny. Před odjezdem jednotky na frontu, dne 26. ledna 1943, proběhla prohlídka koní místním veterinářem.²⁵

Spolu s 974 příslušníky 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR odjelo z buzuluckého nádraží dne 31. ledna 1943 ešalonem číslo 22 904 na frontu také 78 koní. O den později je ve válečném deníku praporu uvedeno o jednoho koně méně. Jeho osud není znám.²⁶ Od 24. února uvádí válečný deník ve stavu praporu 78 koní. Bohužel chybí podrobnosti o jeho získání.²⁷ V dalších zápisech není početní stav koní uváděn.

Počet tažných zvířat se později zvýšil na 84, když prapor v Borisovce převzal šest koní.²⁸ Po bojích u Sokolova²⁹ absolvovali koně ústup až do osady Veseloje. Kolik koní zůstalo praporu po bojích u Sokolova a následném ústupu, není v archivních pramenech uvedeno. Příslušník čs. vojenských jednotek na východní frontě Oldřich Kvapil ve svých memoárech uvádí zabití jednoho z koní, který táhl protitankový kanón, nepřátelskou minou. Jeho další osudy popsal Kvapil následovně: „*Tu noc lidé dostali aspoň kousek uvařeného v neslané vodě. [...] Nikdo neřekl, že koňské maso nejí. Hlad je opravdu nejlepší kuchař.*“³⁰ Potahy i zvířata jednotka v době, kdy byla dislokována ve výše uvedené vesnici, zapůjčila místnímu kolchozu k obdělání pozemků. Za tuto pomoc obdržela jednotka píci pro koně.³¹

²³ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Zvláštní praporečnický rozkaz ze dne 3. ledna 1943.

²⁴ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporečnický rozkaz č. 2 ze dne 6. 1. 1943.

²⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporečnický rozkaz č. 16 ze dne 22. 1. 1943.

²⁶ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu 29. 1. 1943 – 19. 4. 1943, Zápis ze dne 12. 4. 1943.

²⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 24. 2. 1943.

²⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 26. 2. 1943.

²⁹ První bojové vystoupení Čechoslováků na východní frontě proběhlo ve dnech 8. 3. 1943 – 13. 3. 1943 v prostoru osady Sokolovo na dnešní Ukrajině.

³⁰ KVAPIL, Oldřich. *Cesta bouří*. Praha : Brána, 2010, s. 200.

³¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 12. 4. 1943.

V řadách 1. čs. samostatné brigády

V souvislosti s rozšiřováním praporu na 1. čs. samostatnou brigádu³² došlo i k navýšení počtů koní, a to jak tažných, tak i jezdeckých, a to z důvodu zřízení jezdecké čety. Před odjezdem 1. čs. brigády na frontu bylo v jednotce zařazeno 410 koní. Koně tehdy představovali důležitý přepravní prostředek, a to i přesto, že jednotka disponovala 18 osobními a 195 nákladními automobily.³³

Vzhledem k velkému počtu koní v brigádě došlo dne 7. července 1943 ke zřízení veterinárního lazaretu, který pečoval o raněné a nemocné koně. Funkce šéfveterináře byla svěřena kapitánovi veterinární služby Rudé armády Maximovovi. Do funkce náčelníka veterinárního lazaretu jmenovali kapitána veterinární služby Rudé armády Suškova.³⁴ Jmenování důstojníků Rudé armády bylo pravděpodobně způsobeno absencí československých důstojníků veterinární služby.

Po návratu z fronty u Sokolova byla část účastníků bojů po absolvování školy pro důstojníky v záloze jmenována do důstojnických hodností. Velení brigády požadovalo, aby noví důstojníci ovládali jízdu na koni. Proto v Novochopersku došlo k ustavení jezdeckého kurzu.

Z tohoto období jsou rovněž známa jména některých koní přidělených důstojníkům. Tak například Ludvík Svoboda jezdil na koni s evidenčním číslem 016 Blesk a Jan Kratochvíl na koni 001 Janek. Budoucí Hrdina SSSR Antonín Sochor sedlal koně A-268 Lahev.³⁵ Evidenční čísla koní se začala pravděpodobně přidělovat až v období formování brigády. Přidělovali je koním jednotlivé útvary. To vedlo k tomu, že několik koní mělo stejné evidenční číslo, proto v srpnu 1943 došlo k jejich přečíslování.³⁶ Evidence byla tehdy nedostatečná. Až od 10. prosince 1943 byly vedeny u jednotlivých útvarů seznamy koní. V seznamech mělo být zaznamenáno evidenční číslo a druh koně, jeho věk, barva i zvláštní znamení.³⁷

V období formování a bojového nasazení brigády³⁸ zaznamenáváme v řadách koní pouze minimální ztráty. Během výstavby 1. čs. brigády jeden kůň utonul. Okolnosti případu měla prošetřit tříčlenná komise. Jejím předsedou byl jmenován nadporučík Rudolf Rosický a členy podporučík Václav Beran a podporučík Raimund Prchala.³⁹ Doloženy jsou rov-

³² Jednotka byla od června 1943 reorganizována ve městě Novochopersk.

³³ *1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944*. Praha : Československá obec legionářská, 2013, s. 20.

³⁴ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 57, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Denní brigádní rozkaz č. 22 ze dne 7. 7. 1943.

³⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 51, Rozkazy čs. vojenské jednotky Novochopersk č. 1-22, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 16 ze dne 4. 6. 1943.

³⁶ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 51, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 51 ze dne 10. 8. 1943, s. 2.

³⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 16 ze dne 10. 12. 1943.

³⁸ Brigáda se účastnila ve dnech 3. – 6. 11. 1943 osvobození města Kyjeva. Po jeho osvobození se 1. čs. samostatná brigáda zapojila do řady střetů s nepřítelem, které jsou souhrnně označovány jako boje na pravobřežní Ukrajině. Jednou z nejvýznamnějších akcí se staly boje u Bílé Cerekve, které proběhly na přelomu roku 1943–1944.

³⁹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 51, Rozkazy čs. vojenské jednotky Novochopersk č. 1-22, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 3 ze dne 1. 6. 1943, s. 1.

než případy utracení nebo uhynutí koní následkem jejich špatného zdravotního stavu.⁴⁰ V průběhu bojů o Kyjev pak zemřela tři zvířata.⁴¹ V období bojů na pravobřežní Ukrajině se podařilo dohledat informaci o zabití jednoho koně od 2. polního praporu nepřátelskou minou dne 23. října 1943.⁴²

Koně ve 2. čs. samostatné paradesantní brigádě

V souvislosti s rozšířením čs. vojenských jednotek na 1. čs. armádní sbor⁴³ došlo v průběhu jara a léta 1944 ke vzniku nových brigád a také k dalšímu nárůstu počtu koní. Kromě 1. čs. samostatné tankové brigády nacházíme koně ve všech jednotkách. Složitější situace panovala u 2. čs. samostatné paradesantní (vysádkové) brigády.

Vzhledem k tomu, že parabrigáda měla být vysazena v nepřátelském týlu, nenacházíme v jejím stavu žádné koně. Lze tedy předpokládat, že by si příslušníci parabrigády opatrovali koně z místních zdrojů.

V září 1944 byli výsadkáři nasazeni jako pěší jednotka do právě probíhající Karpatsko-dukelské operace, a proto obdrželi koně a nákladní automobily, které měli zajistit přísun zbraní, munice, proviantu a odsun raněných a nemocných.

Krátce poté, co byla brigáda postupně letecky přepravena na Slovensko, aby se mohla zapojit do Slovenského národního povstání, došlo k předání nepotřebného materiálu. Proto vznikla šestičlenná přejímací komise v čele se štábním kapitánem Josefem Jelínkem. Komise měla převzít nejen koně, ale také motorová vozidla včetně náhradních dílů a zásoby pohonných hmot, zbrojní materiál (včetně munice), ženijní materiál, intendantní materiál (oděvní součástky, výstroj, lůžkoviny), vozatajský a kuchyňský materiál i proviant. Zapůjčené koně a povozy se k brigádám, které je poskytly, nevrátily. Koně a povozy zapůjčené 3. čs. brigádou zůstali k dispozici týlu sboru.⁴⁴ Ani 1. čs. brigádě se však koně a vozy nevrátili. Celkem 60 koní a 30 vozů získala 3. čs. brigáda, 18 koní s devíti povozy dostal sborový ženijní prapor a 12 koní spolu s šesti vozy týl sboru.⁴⁵

Po přesunu na Slovensko s největší pravděpodobností jednotka na obsazeném území zrekvirovala koně, které zřejmě využívala až do potlačení povstání nacistickými jednotkami. Následně, parabrigáda přešla na partyzánský způsob boje. V týlu nepřítelů působila až do února 1945, kdy její příslušníci začali postupně přecházet frontovou linií. Brigáda byla krátce nato reorganizována, ale už jako obyčejná pěší jednotka, byť slovo paradesantní v jejím názvu z historických důvodů zůstalo. Stejně jako ostatní brigády 1. čs. sboru nyní disponovala několika stovkami koní.

Protože 2. čs. paradesantní brigáda již do konce války do bojů nezasáhla, mohla zemědělcům v okrese Kežmarok pomoci zapůjčením svých koní. Díky tomu zdejší rolníci včas

⁴⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 51, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 51 ze dne 10. 8. 1943, s. 2.

⁴¹ *1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944*. Praha : Československá obec legionářská, 2013, s. 20.

⁴² VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 4 ze dne 26. 10. 1943, s. 2.

⁴³ Jedna z největších čs. vojenských formací čs. zahraničního odboje oficiálně vznikla 5. května 1944 ve městě Rovně (dnes Ukrajina). Jednotka se zapojila do osvobozování části Polska, Slovenska a Moravy.

⁴⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Týlový rozkaz sboru č. 14 ze dne 17. 9. 1944, s. 1.

⁴⁵ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Týlový rozkaz sboru č. 16 ze dne 23. 9. 1944, s. 2.

dokončili jarní práce. Parabrigáda jim však zapůjčila pouze ty koně, které mohla jednotka postrádat. S každými dvěma páry koní odeslali vozku, který měl na koně dohlížet. Jeho stravování a péči o zapůjčené koně měl zajistit daný hospodář. Zvířata brigáda poskytlá bezplatně a vozkové měli zakázáno brát od zemědělců úplatky. V případě nehody či uhynutí zvířete měl rolník zaplatit vojenské správě hodnotu koně. Zvířata mohla být k polním pracím využita maximálně deset hodin denně a v neděli měla odpočívat.⁴⁶

Doplňování početních stavů koní v 1. čs. armádním sboru

Po přesunu 1. čs. brigády na historické území Volyně (dnes západní Ukrajina) došlo k doplnění a rozšíření početních stavů koní. Volyňští Češi čs. jednotkám darovali kromě koní také finanční prostředky, potraviny, vozy i hudební nástroje pro vojenskou hudbu. Přesný počet darovaných zvířat se zatím nepodařilo dohledat. Určitou představu si můžeme udělat díky dotazníkové akci, kterou v padesátých letech 20. století inicioval Svaz Čechů z Volyně se sídlem v Žatci. Cílem bylo získat od respondentů základní údaje o českých obcích na Volyni. Zjišťovali také množství darů čs. vojenským jednotkám. Bohužel dotazníková akce probíhala až na počátku padesátých let 20. století a je tedy velmi pravděpodobné, že si respondenti nemuseli údaje správně pamatovat. Dotazníky obsahují informace ke 169 obcím,⁴⁷ přičemž u více než devadesáti je uveden i počet darovaných koní.⁴⁸ Navíc je dochováno k jedné obci více dotazníků, kde se údaje o darech pro čs. jednotku liší. Podle těchto dotazníků volyňští Češi darovali 471 koní. Přestože tento údaj můžeme považovat za minimální, jedná se o nezanedbatelný dar. Takový počet koní by stačil pokrýt potřeby jedné z brigád.

Početní stavy koní v 1. čs. armádním sboru nám přibližuje dokument Výkaz koní a povozek ze dne 3. ledna 1945. K tomuto datu 1. čs. brigáda disponovala 556 koňmi, 3. čs. brigáda evidovala 384 zvířat a hospodářská správa týlu sboru pouhých 8 kusů. Celkem 103 koní nacházíme u 1. čs. samostatného spojovacího praporu a 63 u 1. čs. samostatného ženijního praporu. Sborový intendantní park nahlásil 22 koní a 5. dělostřelecký pluk pouze 14 koní a o dvě zvířata méně vykazoval náhradní pluk. Pouze sklad intendantního materiálu neměl žádného koně. Celkem tedy k výše uvedenému datu nacházíme v jednotkách 1. čs. armádního sboru 1 162 koní.⁴⁹ Lze předpokládat, že podobným počtem koní sbor disponoval i před boji v Karpatech. V následujících měsících se jejich počet neustále zvyšoval, což souviselo především s formováním nových jednotek a útvarů.

Stavy koní bylo nutné neustále doplňovat. Koně byli našim jednotkám přidělováni od týlových útvarů Rudé armády. Například dne 10. února 1945 poskytlo velitelství sovětské 18. armády čs. jednotkám 77 koní, z nich většina byla přidělena 3. čs. brigádě.⁵⁰

⁴⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 130, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 3. část, Směrnice velitelství týlu 2. čs. samostatné paradesantní brigády pro půjčování koní na jarní a hospodářské práce čj. 108/45 ze dne 16. 4. 1945.

⁴⁷ NA, f. Svaz Čechů z Volyně, Žatec, kart. 79, inv. č. 146, Vyplněné dotazníky o českých osadách na Volyni 1951. Jiří Hofman uvádí, že Češi na Volyni žili v 638 obcích. Viz HOFMAN, Jiří – KLICPERA, Jaroslav – PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha : Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, s. 3.

⁴⁸ Celkový počet obcí, které přispěly, lze pouze odhadovat, protože do dotazníku o obci Kupičov respondent zahrnul také okolní obce, jejichž počet nespécifikuje.

⁴⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 2. část. Výkaz koní a povozek ke dni 3. 1. 1945.

⁵⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 část 1, Týlový rozkaz sboru č. 0077 ze dne 10. února 1945.

K čs. vojenským jednotkám byli odesíláni také koně vyléčení ve veterinárních lazaretech Rudé armády. Například dne 4. února 1945 získal 1. čs. sbor z veterinárních lazaretů 18. armády celkem 120 koní, z toho 25 přidělili 1. čs. brigádě a 95 koní 3. čs. brigádě. Zvířata se zprvu soustředila u týlů brigád, kde dostala zvýšenou dávku krmiva a měla zde čtrnáct dní odpočívat. Brigádní veterináři měli koně ještě před přidělením k útvarům prohlédnout, zda nejsou nemocní.⁵¹

Další možností, jak doplnit početní stavy, bylo zařazení tzv. trofejních koní. Zpravidla se jednalo o opuštěné koně zanechané na osvobozeném území nepřátelskými jednotkami nebo o koně získané při zajetí německého či maďarského útvaru. Trofejní koně měli být před zařazením k jednotkám odesláni do karantény se totiž podařilo na osvobozených územích Slovenska, Maďarska a Polska lokalizovat epicentra nakažlivých nemocí. V prostoru bývalého prvorepublikového Československa se jednalo o prostor vymezený městy Košice, Trebišov a Čop. Proto koně z výše uvedené lokality ihned odesílali do sborového vetlazaretu, kde zůstali v karanténě trvající 45 dní.⁵² V lazaretu veterináři koně klinicky pozorovali a dvakrát denně jim měřili teplotu. Pokud se ukázalo, že nejsou nemocní, poslali je zpět k útvarům. Bohužel někteří čs. velitelé nařízení nerespektovali a zařazovali trofejní koně do jednotek bez jakékoli karantény. Na osoby, které rozkaz nesplnily, mělo být podáno trestní oznámení pro sabotáž. Proto velitel týlu 1. čs. sboru major Josef Slabý nařídil dne 3. února 1945 soustředit všechny trofejní koně ve sborovém vetlazaretu k dodatečnému provedení karantény. Po karanténě koně vrátili zpět k útvarům.⁵³ Platila zásada, že trofejní koně většinou přidělili útvaru, který je ukořistil a měl jich nedostatek.⁵⁴

Z důvodu nebezpečí zavlečení nemocí byla zakázána výměna koní za civilní. U spojeního praporu odpovědní velitelé rozkazu neuposlechli, což způsobilo zavlečení epidemické nemoci označované v pramenech jako „myd“. O jakou nemoc se jednalo, se zjistit nepodařilo.

Na osvobozeném území Slovenska mohly vojenské úřady provádět rekvizici (mobilizaci) koní. V únoru 1945 požádal velitel 1. čs. armádního sboru brigádní generál Ludvík Svoboda o provedení mobilizace v politických okresech Prešov, Levoča, Kežmarok a Liptovský Svätý Mikuláš (dnes Liptovský Mikuláš) a také v některých obcích nacházejících se v sousedních politických okresech. Cílem bylo doplnit stavy koní, kterých měly mnohé čs. útvary tehdy nedostatek, což souviselo se vznikem nových jednotek, jako například 4. čs. brigády. O zahájení mobilizace byli obyvatelé informováni prostřednictvím vyhlášek.⁵⁵ Celkem jednotky potřebovaly získat 600 koní vozatajských, 600 dělostřeleckých, 100 koní jezdeckých a dále 300 vozů dvojsprežných, 300 párů postrojů a 100 sedel. Mobilizace koní byla provedena na základě Zákona o obraně státu ze dne 15. května 1936 č. 131 Sb. zákonů a nařízení.

⁵¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0074 ze dne 4. 2. 1944.

⁵² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku sboru leden 1945 1. část, týlový rozkaz sboru č. 56 ze dne 12. 1. 1945.

⁵³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část. Materiální rozkaz týlu sboru ze dne 3. února 1945, s. 2.

⁵⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část. Týlový rozkaz č. 014 ze dne 8. dubna 1945, vydaný velitelstvím týlu 4. čs. brigády, s. 2.

⁵⁵ Jeden z exemplářů je dochován ve vojenském historickém archivu. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, karton 16, inv. č. 124, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 3. část, Vyhláška Slovenské národní rady č. 4/voj. 1945.

K tomuto účelu sestavili dvě remontní komise, jejichž předsedou měl být důstojník veterinární služby a členy důstojník intendantní služby a předseda místního národního výboru nebo jeho zástupce, které určoval příslušný okresní národní výbor. Mobilizovaní koně měli být jejich majitelům zaplacení. Zpočátku se předpokládalo, že cenu stanoví komise na základě místních poměrů.⁵⁶ Později došlo ke stanovení ceny za jednotlivé druhy koní. Za lehké vozatajské koně (malé tažné) mohla komise zaplatit maximálně 16 000 Kčs. Za jezdecké a lehké tažné až 22 000 Kčs. Za těžké tažné (dělostřelecké) mohla komise vyplatit sumu do výše 30 000 Kčs.⁵⁷ Majitelé koní měli povinnost dopravit je k náhradnímu pluku. Na tuto cestu měli pro koně zajistit krmivo.⁵⁸

Remontní komise z počátku nakupovaly také koně staré ve věku mezi 18 – 20 lety a postroje a povozy ve stavu, které, jak se později zjistilo, nebylo možné opravit. Proto velitel týlu sboru major Josef Slabý remontním komisím nařídil kupovat postroje a vozy v dobrém stavu a mladé jezdecké a dělostřelecké koně.⁵⁹

Peníze za vykoupené koně hospodářům vypláceli u náhradního pluku. Protože se pluk nacházel ve značné vzdálenosti od míst výkupu a často se stěhoval, bylo rozhodnuto přidělit remontním komisím sumu 5 milionů korun, aby tyto mohly peníze vyplatit hospodářům na místě.

Komise prováděly výkup koní až do prvních květnových dnů, kdy je konec války zastihl na středním a východním Slovensku.⁶⁰ Do 5. května 1945 komise zrekvírovaly 908 koní, za které zaplatily 9 368 500 Kčs.⁶¹ Do 10. května 1945 komise zakoupily dalších 62 lichokopytníků.⁶²

Každému koni zařazenému v jednotkách bylo cejchem vypáleno evidenční číslo. Tato praxe je v pramenech doložena až u 1. armádního sboru. Evidenční čísla se vypalovala na levou stranu krku. Pod evidenční číslo byla situována číslice určující příslušnost k dané brigádě.⁶³

Velitelství týlu sboru se snažilo udržovat početní stavy koní v jednotlivých brigádách na přibližně stejných počtech, proto často docházelo k tzv. vyrovnání počtu vozů a koní. Například ke dni 4. ledna 1945 měla 1. čs. brigáda poskytnout 3. čs. brigádě celkem 40 dělostřeleckých koní, dvacet dvousprežních vozů i s postroji a dvaceti vozky.⁶⁴

⁵⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 2. část, Žádost velitele 1. čs. armádního sboru o provedení mobilizace koní ze dne 9. 2. 1945 čj. 8324 Taj. 1945, s. 1.

⁵⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 124, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 2. část, Mobilizace koní ze dne čj. 08348 taj. 1945 ze dne 24. 2. 1945, s. 2.

⁵⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart., 16, inv. č. 123, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 2. část, Mobilizace koní na Slovensku ze dne čj. 08348 taj. 1945 ze dne 24. 2. 1945, s. 1.

⁵⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart., 17, inv. č. 127, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 3. část, Nařízení týlu sboru čj. 08393 ze dne 22. 3. 1945

⁶⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Opis nařízení ministerstva národní obrany ze dne 2. 5. 1945 čj. 5690 DUV 1945 o poskytnutí finančních prostředků remontním komisím.

⁶¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Hlášení o počtu zakoupených koní, vozů a postrojů ke dni 5. 5. 1945.

⁶² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Hlášení o počtu zakoupených koní, vozů a postrojů ke dni 10. 5. 1945.

⁶³ Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR, inv. č. 122, přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 1. čs. brigády č. 003 ze dne 27. 2. 1944, s. 2.

⁶⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 2. část, Nařízení štábu týlu sboru čj. 08290 ze dne 4. 1. 1945.

Koně však nemuseli být v jednotkách zařazeny trvale. Zákon na obranu státu totiž umožňoval armádě zrekvírovat tzv. přípreže. Jednalo se o krátkodobé využití civilních potahů včetně vozků pro potřeby armády. Těto možnosti využil dne 1. dubna 1945 štáb týlu sboru, když nařídil zrekvírovat v prostoru měst Kežmarok, Poprad a Važec 100 koní a volů s postroji. Ze zrekvírovaných zvířat a vozů byla sestavena kolona, která měla z prostoru polské ho města Nowy Sącz a dalších lokalit dopravit k týlu sboru proviant a krmivo.⁶⁵

Docházelo také k neoprávněnému zrekvírování koní. Například jeden z příslušníků sborového 1. čs. samostatného ženijního praporu, jehož příjmení není v pramenu uvedeno, převzal dne 10. dubna 1945 od Kraľovanských průmyslových podniků 3 těžké a jednoho polotěžkého koně, dva silniční vozy, 4 koňské postroje, 4 vlněné přikrývky na koně, 200 kg ovsa, 100 kg ovesného šrotu a 100 kg sena. Po stížnostech podniku nakonec vojáci vrátili jeden pár koní a jeden povoz, které majitel potřeboval k provedení zemědělských prací. Viník měl být odeslán k trestní rotě.⁶⁶

Pravděpodobně až v závěru války si začalo vedení Rudé armády uvědomovat, že je potřeba zachovat plemenné koně pro další chov. Na základě rozkazu 4. ukrajinského frontu měli pracovníci čs. veterinární služby pravidelně provádět prohlídku koní a vybrat všechny plemenné kobyly a hřebce, které měli odeslat do sborového veterinárního lazaretu. O jejich dalším osudu se prameny nezmiňují.⁶⁷

Dne 15. května 1945 dochází k reorganizaci 1. čs. armádního sboru na 1. čs. armádu. Z jednotlivých brigád se staly divize, což vedlo k dalšímu zvýšení potřeby koní. Jen 1. divize vzniklá reorganizací 1. čs. brigády disponovala 1 716 koňmi. Z toho 256 koní bylo jezdeckých, 586 dělostřeleckých a 876 tažných.⁶⁸

Ztráty koní

Kolik koní v průběhu bojů čs. vojenských jednotek padlo či bylo raněno, není možné přesně zjistit, protože se nepodařilo dohledat hlášení o počtu ztrát pro celý armádní sbor. Dochované materiály nám poskytují pouze dílčí informace. Například 1. čs. brigáda ztratila v období od 9. září 1944 do konce roku 1944 celkem 174 padlých a 257 raněných koní. Největší ztráty přitom evidujeme dne 9. září 1944, kdy v souvislosti s nepřátelským dělostřeleckým a minometným přepadem v prostoru osad Machnówka a Wrocanka bylo zabito 14 koní a dalších 17 bylo raněno. Nejvíce ztrát přitom připadá na vozatajské koně, kterých bylo ze stavu odepsáno celkem 11 a dalších 6 bylo raněno.⁶⁹

Další větší ztráty zaznamenáváme v období od 25. října do 10. listopadu, kdy 1. čs. brigáda ztratila 33 koní, z nichž 10 bylo zabito, a zbytek utrpěl zranění. Výše uvedené vysoké ztráty koní byly způsobeny také tím, že vojáci 2. polního praporu a II. minometného oddílu 1. dělostřeleckého pluku pro koně, kteří se nacházeli na předním okraji, nevybudovali ob-

⁶⁵ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 129, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 2. část, Nařízení štábu týlu sboru čj. 08412 ze dne 1. 4. 1945.

⁶⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 130, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 3. část, Nařízení velitele sboru ze dne 29. 4. 1945.

⁶⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 1. část, Týlový rozkaz zboru č. 00085 ze dne 20. 2. 1945, s. 1.

⁶⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 797, Korespondence odeslaná 1945, Přehled koní v 1. divizi, nedatováno.

⁶⁹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 797, Korespondence odeslaná 1945. Výkaz zabitých a zraněných koní za období od 9. 9. 1944 do 31. 12. 1944.

vykle používané okopy.⁷⁰ Případy, kdy koně zcela zbytečně zůstávali v předních liniích vystaveni nepřátelské palbě, se měli velitelé útvarů snažit minimalizovat.⁷¹

K vyřazování koní byly zřizovány speciální komise. Například velitel 4. čs. brigády rozhodl o sestavení komise pro vyřazení koní, která měla zahájit činnost dne 29. dubna 1945. Její předsedou byl jmenován velitel týlu a členy přednosta veterinární správy 1. čs. armádního sboru, šéfveterinář brigádního veterinárního lazaretu a referent evidence koňstva. Vyřazené koně měli protokolárně odevzdat místnímu národnímu výboru.⁷²

O osudu vyřazených koní si můžeme udělat představu na základě denního rozkazu 1. čs. brigády ze dne 19. října 1943. Díky tomuto dokumentu víme, že bylo ke dni 29. září 1943 vyřazeno celkem 11 koní. Po dvou koních přidělili městské nemocnici a poliklinice v Novochopersku. Nejvíce koní, celkem šest, obdržel místní rajonní vojenský úřad a jeden kůň byl předán jako náhrada za koně přejetého nešťastnou náhodou čs. vojenským autem paní Kibalnikové z Novochoperska.⁷³

***

Ke zcela specifickému užití koní došlo v bojích v Karpatech.⁷⁴ V důsledku častých dešťů a velkého pohybu techniky po zpravidla nezpevněných rozbahněných cestách se auta v rozbláceném terénu nedokázala pohybovat. Zásobování z tohoto důvodu začalo váznout. Proto došlo k použití koní jako soumarů. Podrobnosti přiblížil Jaromír Jeřábek: „*Jako soumary jsme vybrali z řad tažných, vozových a kárových koní, ty [...], kteří měli kratší pevné hřbety, dobrou výživu a kondici. Museli být schopni nosit [...] břemeno do váhy 120 kg. [...] Dřevěné neb[o] plechové truhlíky byly upevněny na kovové nosné konstrukci. Tato byla přimontována na sedle, houních a podložce z textilu. [...] Konstrukci vykovali podkováři ve veterinárním lazaretě.*“⁷⁵

Sborová veterinární služba

Péči o zdravotní stav koní měla na starost veterinární služba 1. čs. armádního sboru. Dne 1. července 1944 na základě rozkazu velitele armádního sboru brigádního generála Jana Kratochvíla došlo ke zřízení štábu týlu sboru. V jeho rámci působil přednosta veterinářské služby sboru. Tuto funkci tehdy zastával kapitán Rudé armády Maximov,⁷⁶ později kapitán Antonín Krchňavý.⁷⁷

⁷⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část, Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1944.

⁷¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část, Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1944.

⁷² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. čs. brigády č. 0021 ze dne 28. dubna 1945, s. 2.

⁷³ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 3 ze dne 19. 10. 1943, s. 2.

⁷⁴ Pojem boje v Karpatech používám jako souhrnné označení pro vojenské operace, které proběhly ve dnech 9. 9. až 28. 11. 1944 v prostoru vymezeném přibližně polským městem Krosno a slovenskou řekou Ondavou.

⁷⁵ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m. 1974, s. 5.

⁷⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 111, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru červenec 1944. Důvěrný rozkaz týlu sboru č. 1 ze dne 30. 6. 1944, s. 2.

⁷⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 13, inv. č. 107, Válečný deník týlu sboru březen 1945, Zápis ze dne 3. 3. 1945.

V průběhu léta 1944 došlo ke zřízení dalšího veterinárního lazaretu, a to pro 3. čs. brigádu. Na jaře 1945 pak vznikly veterinární lazarety také u 2. čs. samostatné paradesantní a 4. čs. brigády.

Kromě brigádních veterinárních lazaretů byly veterináři součástí podřízených jednotek dané brigády. Vzhledem k tomu, že brigády postupovaly na poměrně širokém úseku fronty, nebyly jednotky zpravidla soustředěny na jednom místě. Ke zcela výjimečné situaci došlo v Levoči, kde velitel 4. čs. brigády dislokoval všechny veterinární útvary do spišských kasáren. Místo mělo být dle rozkazu velitele označeno praporem s modrým křížem na bílém poli. Díky tomuto nařízení máme vůbec poprvé v historii čs. vojenských jednotek zdokumentováno užití symbolu veterinární služby, který se používá dodnes.⁷⁸

Součástí veterinárních lazaretů byly také kováři, kteří zajišťovali okování, popřípadě překovávání koní. Podle nařízení štábu sovětské 18. armády z dubna 1945 měli být osvobozeni od jiných prací nesouvisejících s kovářím koní.⁷⁹

Vzhledem k tomu, že při pravidelném používání docházelo k poškození sedel, byly u některých útvarů zřizovány i sedlářské dílny. Zda tyto dílny existovaly v rámci všech útvarů sboru, není možné jednoznačně zjistit. Jisté je, že sedlářské dílny nechal zřídit v polovině dubna 1945 u jemu podřízených útvarů velitel 4. čs. brigády.⁸⁰

Ke zřízení sborového veterinárního lazaretu došlo až na základě rozkazu týlu 1. čs. sboru č. 20 ze dne 2. října 1944. Skládal se z léčebného a evakuačního oddělení. Potřebný personál byl převelen od veterinárních lazaretů 1. a 3. čs. brigády, přičemž každý měl poskytnout po pěti osobách. Dále byl sborovému lazaretu přidělen jeden nákladní automobil značky Studebaker, jeden značky GAZ a tři dvojspréžné vozy.⁸¹ Početní stav měli naplnit dva důstojníci a 19 poddůstojníků.⁸² Činnost měl lazaret zahájit v osadě Rymanów-Zdrój od 4. října 1944.⁸³ Příslušníci veterinárního lazaretu se kromě péče o koně měli na brigádních polních jatkách zabývat i kontrolou zdravotního stavu poráženého dobytka.⁸⁴

S příchodem volyňských Čechů do čs. vojenských jednotek získaly veterinární lazarety řadu výborných pracovníků. Dokládá to vzpomínka Jaromíra Jeřábka: „*Volyňáci jakožto zemědělci uměli dobře ovládat a používat koně [...]. Sami si dovedli udělat menší opravy sedla, postroje [a] vozu. Dovedli přibít uvolněnou neb[o] ztracenou podkovu, věděli, kdy opravit podkování nebo jej obnovit. Měli cit ke zvířeti a koně všemožně šetřili. Tím, že nemuseli být pro tento účel cvičeni, získal se drahocenný čas a koně byli lépe ošetřováni, čištění a napájení*“.⁸⁵

⁷⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 4. čs. brigády č. 004 ze dne 3. 3. 1945.

⁷⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Týlový rozkaz č. 014 ze dne 8. dubna 1945 vydaný velitelstvím týlu 4. brigády, s. 2.

⁸⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. dubna 1945.

⁸¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru říjen 1944, Týlový rozkaz sboru č. 20 ze dne 2. 10. 1944, s. 1.

⁸² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Válečný deník týlu sboru, Zápis ze dne 26. 6. 1944.

⁸³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru říjen 1944, Týlový rozkaz sboru č. 20 ze dne 2. 10. 1944, s. 1.

⁸⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 1.

⁸⁵ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 3.

Pracovníci veterinární služby sboru se i v obtížných podmínkách, za kterých čs. jednotky bojovaly v Karpatech, snažili co možná nejlépe pečovat o zdravotní stav koní. Podle hlášení ze dne 11. listopadu 1944 se 80 % ze 454 koní sloužících u 1. čs. brigády nacházelo v dobrém stavu, 17 % v uspokojivém a pouhá 3 % koní ve stavu neuspokojivém.⁸⁶

Při odeslání koní na léčení do vetlazaretů měla být spolu s koněm předána ošetřovatelům i potřebná dokumentace. Jednalo se o lístek o živění zvířat a o odsunový lístek. Ten obsahoval název jednotky odesílající koně na léčení, roční písmeno, remontní číslo,⁸⁷ diagnózu, datum onemocnění a datum odeslání do lazaretu. Kromě výše uvedených dokumentů měl být každý kůň vybaven ohlávkou, vědrem a pomůckami k čištění. Kůň mohl být do veterinárního lazaretu odeslán pěšky nebo tzv. ambulančním autem, kterým disponoval sborový vetlazar.⁸⁸ O počtech léčených koní ve veterinárních lazaretech je možné získat představu na základě dochovaných hlášení o materiální situaci 1. čs. brigády. Například ke 2. lednu 1945 se v lazaretu zotavovalo celkem 52 koní.⁸⁹ Počet ošetřovaných zvířat ve veterinárním lazaretu 1. čs. brigády se ani později rapidně neměnil.

Důležitou činností pracovníků veterinární služby sboru se stalo zamezení rozšíření nakažlivých nemocí v jednotkách. Vzhledem k velkému počtu koní by při vypuknutí epidemie došlo k omezení bojeschopnosti útvarů v důsledku nedostatečného množství transportních prostředků.

Koně bývali často nakaženi svrabem, který se léčil kyslíčnickem siřičitým. K léčení se používaly přenosné plynové komory, které sloužily i k likvidaci vši. První plynovou komoru vyrobili volynští Češi z veterinárního lazaretu 3. čs. brigády, a to na základě schématu z učebnice.⁹⁰ Podobné zařízení vybudovala správa budov pro potřeby 1. čs. brigády v březnu 1945.⁹¹

Především v období bojů v Karpatech se vyskytovaly případy, kdy koně často trápily ekzémy. Pravděpodobně byl jejich zvýšený výskyt zapříčiněn dlouhodobým pohybem koní za deštivého počasí v zabláceném terénu.⁹² Ekzémy se vyskytovaly i v dalších měsících. Dokonce jimi onemocněli i koně ve vetlazaretech.⁹³

V zimním období koně často a dlouho stáli ve sněhu, který v noci zmrzl, a veterináři pak museli ošetřovat omrzliny nohou. Kromě toho v zimě koně trpěli i katary hrtanu a průdušek. Antibiotika se tehdy nepoužívala, k dispozici byl pouze streptocit z řady sulfonamidů.⁹⁴

⁸⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část. Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1945.

⁸⁷ Evidenční číslo přidělované koním či mulám zařazeným do stavu jednotky.

⁸⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část. Týlový rozkaz velitelství 4. čs. brigády č. 0010 ze dne 29. 3. 1945, s. 2.

⁸⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru část 2. Materiální situace 1. čs. samostatné brigády v SSSR ze dne 3. 1. 1945, s. 1.

⁹⁰ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

⁹¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část. Týlový rozkaz velitelství týlu 1. brigády ze dne 3. 3. 1945.

⁹² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 116, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 2. část. Materiální situace 1. čs. samostatné brigády v SSSR ze dne 18. 11. 1944, s. 1.

⁹³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

⁹⁴ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

Později, v době, když čs. jednotky zaujaly obranu na řece Ondavě,⁹⁵ evidujeme případy onemocnění koní dermatitidami (záněty kůže).⁹⁶ Vyskytovaly se rovněž případy onemocnění koní prašivinou, která se léčila roztokem kreolínu (dezinfekčního prostředku).⁹⁷ Z dalších nemocí, které koně trápily, můžeme uvést například vozňivku či onemocnění nekrobacilózou (bakteriální onemocnění způsobující hnisavý zánět kůže a tkání).⁹⁸ Výčet nemocí zcela jistě není kompletní, přesto poskytuje určitou představu o tom, s jakými problémy se veterinární služba potýkala.

Příslušníkům veterinární služby sboru jejich každodenní práci komplikoval nedostatek léčiv. Například 4. čs. brigádě se nepodařilo dodat sirný květ, který se používal k likvidaci svrabu. Lék se pracovníkům veterinární služby nepodařilo opatřit ani z místních zdrojů. Příslušníci zdravotní služby 4. čs. brigády neměli k dispozici mallein – přípravek používaný k diagnostikování vozňivky. Diagnostikování této nemoci je v dokumentech z činnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě označováno jako mallenizace.⁹⁹

Podobná situace panovala také při dodávkách podkovářského materiálu. U 4. čs. brigády se kování koní provádělo v provizorně zřízených dílnách materiálem zajištěným z místních zdrojů.¹⁰⁰

Veterináři ošetřovali také střepinová zranění. Střepiny mnohdy vyrvaly koním kusy svalů s kůží z hýždě, plece a krku. Malé střepiny, uvízlé ve svalstvu, způsobily zhmoždění a infekci tkáň, hnisání a někdy zapříčinily následné kulhání. Střepiny se vyjímaly speciálními pinzetami. Velké tržné rány byly šity klasickým postupem.¹⁰¹

Kromě nemocných koní putovali do lazaretů i podvyživení koně. Taková zvířata byla umístěna odděleně v tzv. krmobloku,¹⁰² kde dostávala zvýšenou denní dávku krmiva, kterou stanovovalo velitelství týlu sboru.¹⁰³ V době bojů v Karpatech pracovníci veterinární služby sboru soustavně upozorňovali, že nařízená denní dávka krmiva je nedostačující, což mohlo mít vliv na kondici koní.¹⁰⁴ Problémy s nedostatkem krmiva měly čs. jednotky již dříve, a to i v době jejich formování vojenských jednotek. Takto například popsal situaci s krmivem

⁹⁵ V obraně na řece Ondavě sbor zůstal od 30. 11. 1944 do 18. 1. 1945, kdy zahájili pronásledování ustupujícího nepřítele.

⁹⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

⁹⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Rozkaz týlu sboru č. 18 ze dne 27. 9. 1944, s. 2.

⁹⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 117, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru prosinec 1944, Rozkaz týlu sboru č. 37 ze dne 11. 12. 1944, s. 2.

⁹⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 32, korespondence intendance 1945, čj. 7743/dův. - protokol o prohlídce koní u 4. čs. brigády ze dne 25. 2. 1945, s. 1.

¹⁰⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 32, korespondence intendance 1945, čj. 7743/dův. - protokol o prohlídce koní u 4. čs. brigády ze dne 25. 2. 1945, s. 1.

¹⁰¹ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

¹⁰² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

¹⁰³ Denní normy krmiva se měnily například od 1. května 1945 dělostřelečtí koně měli dostávat 5 kg ovsa, jezdeckí 3,5 kg a tažní 2,5 kg. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část. Materiální rozkaz 1. brigády, č. 68 ze dne 29. 4. 1945, s. 2.

¹⁰⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 část 1. Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1945.

u 1. čs. brigády v čase jejího formování v Novochopersku náčelník 2. (zpravodajského) oddělení nadporučík pěchoty Ctirad Šindelka: „*Je stálý nedostatek krmiva. Osoby odpovědné za krmení koní jsou nuceny krmivo buď krást, nebo mlčky trpět krade-li mužstvo seno a trávu civilnímu obyvatelstvu.*“¹⁰⁵

Veterinární služba sboru dohlížela také na vhodné ustájení koní. V zimním období měly být koním nacházejícím se na předním okraji fronty postaveny přístřešky, které je chránily před mrazem a větrem. Vojáci na ohrožených úsecích budovali pro koně i tzv. blindáže. Jednalo se o kryté zákopy pro dvě až tři zvířata.¹⁰⁶ Při kontrole provedené veterinární službou 1. brigády na konci dubna 1945 bylo zjištěno, že 33 koní u 1. polního praporu, 26 koní u 2. polního praporu, 15 koní u 3. polního praporu, šest koní u spojovacího praporu a 52 koní od minometného praporu je bez přístřeší. Kontrola rovněž zjistila špatné zásobování koní krmivem a také absenci příkrývek.¹⁰⁷ Koně mohli být ustájeni i ve chlévech pro hovězí dobytek, popřípadě v kůlnách anebo ve stodolách. Vojáci měli od civilního obyvatelstva prvotně zjistit, kde měl nepřítel ustájeny své koně. Do těchto stájí, či přístřešků, neměli už své vlastní koně umísťovat, aby nebyli nakaženi. Pokud nebylo možné najít jiné vhodné prostory, mohli na nepřítelům použitých místech koně ustájit až po dezinfekci budov.¹⁰⁸ V případě výskytu nakažlivé choroby, zpravidla se jednalo o svrab či vozhrivku, měli být prostory, kde se nacházela nakažená zvířata, viditelně označeny, aby nedocházelo k rozšíření nákazy.¹⁰⁹

Dokumenty zachycují i takové případy, kdy koním nebyla věnována dostatečná péče, což zpravidla mohlo negativně ovlivnit jejich zdravotní stav. Aby se těmto situacím předešlo, konaly se pravděpodobně od nového roku 1945 pravidelné prohlídky zaměřené na péči o koně. Jedna z kontrol proběhla v polovině ledna 1945. Pracovníci veterinární služby sboru tehdy například zjistili, že stájní často nemají zkušenosti s čištěním koní. Koně hřebelcovali nedbale a nepravidelně. V důsledku toho pak zvířata onemocněla svrabem. Kontrola také odhalila nedostatky při krmení. Ječmen nebyl „zapařen“. Měl se totiž před konzumací namočit do horké vody a podávat mírně vyklíčený. Od druhé poloviny dubna 1945 se měly prohlídky koní v bojovém pásmu provádět pravidelně každých pět dní. Náčelník zdravotní služby sboru se zaměřoval také na kontrolu postrojů a vozů. V první polovině března 1945 zjistil, že postroje nejsou přizpůsobeny jednotlivým zvířatům a že se neprovádějí jejich opravy a promazání. Postroje se proto začaly lámat.¹¹⁰ Do kompetence veterinární služby sboru patřila i péče o zevnějšek koní. Například šéfveterinář 1. čs. brigády zakázal na začátku března 1945 stříhání hřív. Stříhání chvostu bylo i nadále povoleno.¹¹¹

¹⁰⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 14, inv. č. 153, Korespondence tajná a důvěrná 1943. Zpravodajské hlášení ze dne 29. 9. 1943, s. 1.

¹⁰⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 117, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 2. část, Rozkaz týlu sboru č. 30 ze dne 23. 11. 1944, s. 2.

¹⁰⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 8, inv. č. 54, Brigádní rozkazy č. 1-54, Brigádní rozkaz č. 46 ze dne 26. 4. 1945, s. 1.

¹⁰⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 2.

¹⁰⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 2.

¹¹⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 1. část, Týlový rozkaz sboru č. 094 ze dne 14. 3. 1945, s. 1.

¹¹¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 1. brigády č. 004 ze dne 3. 3. 1945.

Docházelo také k případům, kdy bylo potřeba bránit nemocné koně před postupem nepřítele. Ošetřovatelé koní ve veterinárním lazaretu 3. čs. brigády byli 3. dubna 1945 ohroženi postupem nepřítele na úseku u Vavrišova, poblíž Liptovského Mikuláše. Pokus o evakuaci několika desítek nemocných a raněných koní nebyl možný, protože by vojáci tyto koně museli odvádět v nepřátelské dělostřelecké palbě. Josef Helebrant starší se rozhodl neprozradit postavení lazaretu. Spolu s dalšími ošetřovateli zaútočil na přibližujícího se nepřítele, který byl nucen ustoupit.¹¹²

Po přesunu armádního sboru ze střední Moravy do Prahy nakupovala veterinární služba léčivo a podkovářský materiál z místních zdrojů, a to až do chvíle, kdy výše uvedený materiál začala vydávat vojenská správa. V případě onemocnění koní bylo povoleno vojenským veterinářům konzultovat zdravotní stav koní a způsob jejich léčby s civilními veterináři.¹¹³

Závěrem

Koně spolu s čs. vojenskými jednotkami absolvovali celou bojovou cestu od Buzuluku až do Prahy, přičemž jejich počet postupně narůstal. Na rozdíl od čs. vojenských jednotek působících za druhé světové války na západě Evropy a na Středním východě, které byly po roce 1941 už plně motorizovány, představovali koně u čs. vojenských jednotek na východoevropském válčišti stále jeden z důležitých transportních prostředků. Zejména pěší prapory a některé dělostřelecké (minometné) oddíly byly na koních rozhodujícím způsobem závislé. V době for-

Použití koní jako soumarů v bojích v Karpatech je zdokumentováno celou řadou snímků (N4).

mování 1. čs. armádního sboru se sice počty nákladních i osobních automobilů zvětšily, ale koně si stále zachovávali svou důležitost. Příslušníci čs. vojenských jednotek si význam koní uvědomovali a snažili se jim zajistit i v náročných bojových podmínkách náležitou péči. Vojáci se rovněž snažili minimalizovat jejich ztráty, což se jim zpravidla dařilo. Dobrý zdravotní stav zvířat zajišťovali příslušníci veterinární služby sboru, kteří nejen léčili raněné a nemocné koně, ale snažili se zamezit i rozšíření nakažlivých nemocí. Tuto jejich aktivitu považují pro udržení bojeschopnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě za zásadní.

Autor děkuje za konzultaci při výběru tématu a za cenné rady kolegovi Ing. Milanu Kopeckému.

¹¹² ŠIRC, Václav. *Stopy zaváté časem (Kronika Českého Volkova a přilehlých českých osad na Volyni)*. Lipenec : ZO ČSPB, 1980, s. 125.

¹¹³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945, 2. část. Týlový rozkaz velitelství týlu 2. paradesantní brigády č. 24 ze dne 14. 5. 1945, s. 2.

R. ŠTÉR: PFERDE IN DEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN
MILITÄREINHEITEN AN DER OSTFRONT

Der Problematik der Pferde in den tschechoslowakischen Militäreinheiten an der Ostfront wurde bislang keine systematischere Aufmerksamkeit gewidmet. In der Literatur finden sich lediglich kurze Hinweise auf Veterinärlazarette, in der Regel im Rahmen von Studien über den rückwärtigen Dienst des 1. tschechoslowakischen Armeekorps.

Die Forschung wird durch den Mangel an Archivquellen erschwert. Nicht erhalten geblieben sind nämlich die Schriftstücke, die aus der Tätigkeit des Korpsveterinärlazaretts sowie der Veterinärlazarette der 2. tschechoslowakischen selbstständigen Fallschirmjägerbrigade und der 3. tschechoslowakischen selbstständigen Brigade hervorgegangen sind. Eine Ausnahme bildet lediglich der Bestand 1. tschechoslowakische selbstständige Brigade in der UdSSR, in dem sich ausgehende und eingegangene Korrespondenz des Veterinärlazaretts, ein Rezeptbuch sowie ein Verzeichnisbuch über die Aufnahme und Ausgabe von Arzneimitteln befinden. Der Mangel an Quellen aus der Tätigkeit der Veterinärlazarette kann durch Dokumente aus der Tätigkeit des rückwärtigen Dienstes des 1. tschechoslowakischen Armeekorps teilweise ausgeglichen werden. Eine wertvolle Quelle stellen insbesondere die Anlagen zum Kriegstagebuch des rückwärtigen Dienstes des Korps dar. Weitere Informationen finden sich in den Befehlen einzelner Truppenteile und Einheiten. Für die vorliegende Studie wurden insbesondere die Befehle des 1. tschechoslowakischen selbstständigen Feldbataillons und der 1. tschechoslowakischen selbstständigen Brigade in der UdSSR herangezogen. Da es sich um eine zeitaufwendige Untersuchung handeln würde, wurde vorerst auf die Erforschung weiterer Bestände tschechoslowakischer Militäreinheiten an der Ostfront verzichtet. Es bleibt zu hoffen, dass die gewonnenen Informationen Interessierten an der Geschichte der tschechoslowakischen Militäreinheiten eine Reihe neuer, bislang unbekannter Erkenntnisse vermitteln werden.

Die Pferde durchliefen gemeinsam mit den tschechoslowakischen Militäreinheiten ihren gesamten Kriegsweg von Buzuluk bis nach Prag, wobei ihre Zahl allmählich zunahm. Im Gegensatz zu den tschechoslowakischen Militäreinheiten, die während des Zweiten Weltkriegs in Westeuropa und im Nahen Osten eingesetzt wurden und nach 1941 bereits vollständig motorisiert waren, stellten Pferde bei den tschechoslowakischen Militäreinheiten auf dem osteuropäischen Kriegsschauplatz weiterhin eines der wichtigsten Transportmittel dar. Besonders die Infanteriebataillone sowie einige Artillerieabteilungen (Mörserabteilungen) waren in entscheidendem Maße auf Pferde angewiesen. Während der Aufstellung des 1. tschechoslowakischen Armeekorps nahm zwar die Zahl der Last- und Personenkraftwagen zu, doch behielten Pferde weiterhin ihre Bedeutung. Die Angehörigen der tschechoslowakischen Militäreinheiten waren sich der Bedeutung der Pferde bewusst und bemühten sich, ihnen auch unter den schwierigen Bedingungen des Kriegseinsatzes eine angemessene Pflege zukommen zu lassen. Die Soldaten versuchten zugleich, ihre Verluste möglichst gering zu halten, was ihnen in der Regel gelang. Den guten Gesundheitszustand der Tiere gewährleisteten die Angehörigen des Veterinärdienstes des Korps, die nicht nur verwundete und kranke Pferde behandelten, sondern sich auch bemühten, die Ausbreitung ansteckender Krankheiten zu verhindern. Diese Tätigkeit war meines Erachtens für die Aufrechterhaltung der Kampffähigkeit der tschechoslowakischen Militäreinheiten an der Ostfront von entscheidender Bedeutung.

Seznam použitých pramenů a literatury/List of references and literature

Primární zdroje/Primary sources

Archivní prameny a literatura/Archives and archives sources

Národní archiv, fondy:

Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací

Svaz Čechů z Volyně, Žatec

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, fondy:

1. čs. samostatný polní prapor v SSSR

1. čs. samostatná polní brigáda v SSSR

Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR

Sekundární zdroje / Secondary sources

Monografie a sborníky jako celek / Monographs

FRIEDL, Karol: Veterinárne zabezpečenie 1. čs. armádného zboru v ZSSR v rokoch 1944–1945. In: MINDOŠ, Ivan – RODÁK, Jozef. *Dukla věčně živá. Zborník spomienok účastníkov Karpatsko-Dukelskej operácie a odborných prác sv. 8.* Košice : Dukelské múzeum, 1986.

HOFMAN, Jiří – KLICPERA, Jaroslav – PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni.* Praha : Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

ŠÁDA, Miroslav – KRÁTKÝ, Karel – BERÁNEK, Jan. *Za svobodu Československa: kapitoly z dějin Československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války, sv. 2.* Praha : Naše vojsko, 1961.

KUBIŠTA, Vladimír: Vznik a organizace týlu 1. čs. armádního sboru v SSSR. In: Týl a zásobování československé lidové armády. Praha : Vydavatelství Magnet, 1957.

KVAPIL, Oldřich. *Cesta bouří.* Praha : Brána, 2010.

ŠIRC, Václav: *Stopy zaváté časem (Kronika Českého Volkova a přilehlých českých osad na Volyni).* Lipenec : ZO ČSPB, 1980.

1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944. Praha : Československá obec legionářská, 2013.

Ostatní zdroje / Other sources

JERÁBEK, Jaromír: Věrní pomocníci vojáků. In: *Hlas revoluce*, 1974, č. 39.

Údaje o autorovi /About the author

Roman Štér

Národní archiv

Archivní 2257/4, 149 00, Praha 4 – Chodovec, Česká republika

e-mail: Roman.Ster@na.gov.cz

<https://orcid.org/0009-0001-8054-0562>

SLUŽOBNÝ PREDPIS K – III – 1. SLUŽOBNÁ ČINNOSŤ V ÚSTAVOCH REMONTNEJ SPRÁVY – VOJENSKÝ ŽREBČÍN V HORNÝCH MOTEŠICIACH A KONTEXT JEHO VZNIKU

KATARÍNA MINÁRIKOVÁ

MINÁRIKOVÁ, K.: Service Regulation K–III–1. Service Activity in Remount Administration Establishments – Military Stud Farm at Horné Motešice, and the Context of its Origin. *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 113–149., Bratislava.

In the present material, the author examines the historical context in which Service Regulation K–III–1, Service Activity in Remount Administration Establishments – Military Stud Farm at Horné Motešice, originated. This was a service regulation issued by the Ministry of National Defence in Bratislava in 1941, which came into force the following year (1942). In a more broadly conceived introductory section, the author outlines the history of military horse breeding in this region. She subsequently publishes a transcription of the aforementioned service regulation, supplemented by editorial notes.

Keywords: Service Regulation K–III–1, horse breeding, Slovak Army, Horné Motešice.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.6>

Chov koní v našej armáde

Chov koní bol dôležitým činiteľom v hospodárskom živote. Využívanie koní bolo rozsiahle a nenahraditeľné na všetkých dôležitých výrobných úsekoch. Kôň bol základným dopravným prostriedkom v preprave nákladov a osôb na menšie i väčšie vzdialenosti. Armáda využívala kone nielen pre jazdecké útvary, ale aj pre delostrelectvo a vozatajstvo.

Prvá svetová vojna, ako aj aktuálne pomery v 40. rokoch 20. storočia ukazovali, že na víťazstvo nestačí len silné, dobre vycvičené a disciplinované vojsko, no potrebná je pohotovosť celého národného hospodárstva štátu. Jeho dôležitou súčasťou bol práve chov koní, ako sa to uvádza aj vo vojenskom periodiku *Slovenské vojsko* z roku 1944. Dobré a zdravé kone mali pre armádu veľký význam. Požiadavky vojenskej správy boli v tomto smere mnohostranné. Guľometné rotý a horské útvary využívali predovšetkým malých, zavalitých koníkov – huculov, jazda uprednostňovala ušľachtilé teplokrvné, lipické kone, delostrelectvo a vozatajstvo silnejšie a mohutnejšie teplokrvné kone, ťažké delostrelectvo a technické oddiely zase ťažké chladnokrvné kone.

Príslušné rezorty štátnej správy mali povinnosť podporovať chov koní, aby sa z vlastného domáceho chovu zabezpečila potreba pre armádu. Štát sa rozhodol zriadiť chovné ústavy, čím mohol financie investovať do vlastného chovu a nebol tak odkázaný na kúpu od iných chovateľov z cudziny. Práve ústav v Horných Motešiciach nás reprezentoval svojimi ušľachtilými, vytrvalými, tvrdými a temperamentnými odchovancami, a to nielen doma, ale aj za hranicami. Ústav v Horných Motešiciach bol významný z národohospodárskeho aj obranného hľadiska. Chov tu bol zameraný na ušľachtilé plnokrvné a polokrvné kone, ktoré sa svojimi vlastnosťami uplatňovali vo všetkých odvetviach a vynikali na dostihovej dráhe. Predovšetkým išlo o potomkov plemenníkov: Tawirz – anglický plnokrvník, Catalin – anglický plnokrvník, Alter Drahrer – anglický plnokrvník a iné. Chovali sa tu však aj anglické polokrvníky – Furioso, Przedswit, Star of Hann. Ich potomstvo vyhovovalo požiadavkám každého druhu. Ústav sa zameriaval aj na chov ušľachtilého, menšieho arabského koňa, ktorý bol známy pod menom Rasim – arabský čistokrvný plnokrvník. Chovali sa tu najmä

rasy anglických plnokrvníkov, arabov a čiastočne aj lipicanov. Vedúci činitelia sa snažili dosiahnuť kvalitu takých koní, ktoré by vyhovovali všetkým odvetviar armády, boli vhodné na doplnenie koní v štátnom chove a na zošľachtenie chovu koní na celom území krajiny. Chov koní mal prebiehať v takom rozsahu, aby sa nemuseli dovážať a na druhej strane, aby štát dokázal prebytok najlepších jedincov vyvážať¹, čím by sa dokázalo, že aj v chove koní sme na úrovni iných väčších štátov. Čistokrvnou plemenitbou sa mal dosiahnuť cieľ, aby chov a meno slovenského koňa vynikli nielen doma, ale aj v cudzine.²

Kôň stratil v armáde svoje opodstatnenie až postupnou mechanizáciou vojsk. Rovnako dôležitú úlohu zohrával aj v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve. Na základe všeobecnej dôležitosti koní v minulosti venoval štát ich chovu mimoriadnu pozornosť, o čom svedčí aj zakladanie žrebcínov a žriebarní.

S vývojom hospodárskych pomerov v 20. storočí dochádzalo postupne k mechanizácii, čo malo za následok pokles chovu koní. Pred druhou svetovou vojnou sa v Československu chovalo približne 680 000 koní, po nej už koní postupne ubúdalo. V roku 1971 bolo v celej republike iba 131 000 koní, z toho v Čechách okolo 66 000 a na Slovensku 64 000. Do roku 1975 sa u nás stavy koní znížili približne na 71 000, a to v oboch krajinách približne rovnako. Jediné odvetvie, kde nebol chov koní až tak negatívne zasiahnutý, je jeho využitie na športové, dostihové a jazdecké účely.³ Rovnako aj žrebcín v Motešiciach sa musel zo svojho pôvodného zámeru – produkovať vo väčšej miere jazdecké kone pre potreby armády – preorientovať na chov dostihových a športových koní.⁴

Kôň vo vojne

Kôň je veľmi inteligentné zviera, pričom treba vyzdvihnúť jeho dobrú pamäť a pozorovacie schopnosti. Jeho pamäť reaguje na všetko, čo môže rozpoznať zmyslami. Ak je s krajinou dlhšie oboznámený, má dobrú orientáciu počas noci alebo v snehovej fujavici. Okrem dobrého orientačného zmyslu si pamätá aj denný čas, vie presne, kedy je čas kŕmenia. Kone rozoznávajú aj hlasy, pamätajú si výšku, zmenu a zafarbenie tónov.⁵

Vo vojne sa ukázalo, že práve kone mali značnú účasť na rýchlych ofenzívach. Nosili nielen samotných vojakov, ale aj ich batožinu, ľahké aj ťažké zbrane. V roku 1942 mal jeden peší pluk takmer rovnaký počet koní ako jeden delostrelecký pluk pred prvou svetovou vojnou. Vďaka koňom bol postup peších divízií omnoho rýchlejší a dôležitú úlohu zohrávala aj rýchla náhrada zahynutých koní. Pribojná sila vojska závisela pri rýchlych ofenzívach od schopnosti pochodovania koní. Túto úlohu mali na starosti zboroví a divíziní veterinári. Zabezpečovali rýchlu výmenu zranených a chorých koní a ich náhradu.⁶

¹ Kone sa vyvážali napr. do Nemecka. Podľa hlásenia roľníckeho zväzu bolo v roku 1939 vyvezených do Nemecka: transportom č. 1 – 278 teplokrvných koní, transportom č. 2 – 149 teplokrvných koní, transportom č. 3 – 137 huculských koní, transportom č. 4 – 191 huculských koní, transportom č. 5 – 127 huculských koní, transportom č. 6 – 45 teplokrvných koní, transportom č. 7 – 34 teplokrvných a 4 huculských koní. VHA Bratislava, f. HVV Bratislava 1939 – 1940, šk. č. 20, inv. č. 203341.

² KAZÍK, Štefan. Chov koní v našej armáde. In: *Slovenské vojsko*, 1942, roč. III., číslo 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 265.

³ MIKUŠ, Milan – PONEC, Jozef. *70 rokov chovu koní v Motešiciach*. Bratislava: PRÍRODA, a. s., 1993, s. 3.

⁴ MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 4.

⁵ Najcitlivejšie sú nervy chuti, potom čuchové zmysly. Majú dobre vyvinutý zrak aj sluch, avšak osoby spoznávajú čuchom a hlasom. KAZÍK, Štefan. Kôň vo vojne. In: *Slovenské vojsko*, 1942, roč. III., č. 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 267.

⁶ Veterinárne oddiely mali vykonať túto náhradu čo najrýchlejšie, a to aj počas ťažkých bojov. Ako v takýchto

Žrebčín v Horných Motešiciach

Horné Motešice boli obcou ležiacou v trenčianskom kraji⁷ a súčasťou politického a súdneho okresu Bánovce nad Bebravou. Pri sčítaní ľudu v roku 1930 tu žilo 568 obyvateľov. Vojenská posádka tu bola umiestnená od apríla 1923, tvorila ju Vojenská žriebareň 3 a od júna 1932 Vojenský žrebčín Horné Motešice.⁸

Vojenská žriebareň 3 bola vojenský úrad remontnej služby⁹. Žriebareň vznikla nanovo 1. januára 1922 na základe výnosu Ministerstva národnej obrany čj. 318.806-remont.1921. Nachádzala sa v Podlužanoch (vlastný objekt) a od apríla 1923 v obci Horné Motešice (vlastný objekt). V odborných veciach podliehala Tridsiatemu piatemu oddeleniu (remontníctva) Ministerstva národnej obrany a od januára 1927 Druhému oddeleniu (jazdeckta a remontníctva) Prvého odboru Ministerstva národnej obrany, v ostatných veciach Zemskému vojenskému veliteľstvu pre Slovensko, od septembra 1925 Zemskému vojenskému veliteľstvu v Bratislave a od januára 1937 veliteľstvu Siedmeho zboru. Súčasťou žriebarne bolo veliteľstvo žriebarne s hospodárskou správou a pomocnou čatou a dva chovné dvory.¹⁰

případoch veterinární oddíly pracovali, spomína napríklad jeden zborový veterinár: „ 9. júna 1940 jedna pešia divízia prešla Aisne. Nepriateľ kladie odpor ešte i napriek našej dobrej delostreleckej príprave a na dobytý úsek podniká prudkú rúšiacu paľbu, pričom je zranený a tiež zabitý istý počet koní útočnej jednotky. Telefonicky žiadame náhradu, avšak počas rozhovoru nám vedenie zničilo. Divízny veterinár vysielal svojho adjutanta na výzvedu, ktorý i napriek prudkej nepriateľskej paľbe prejde cez priestor Chemin des Dames a tlmočí tam želanie patričného činiteľovi. Treba je sedemnásť koní, aby bolo vojsko znova schopné pochodu. Veľký počet zranených koní bol nazpät' prinesený. Teraz je na rade veterinárny oddiel. Hlavný veterinár sám preberá vedenie ťažkého transportu. Na Chemine des Dames tri veľké dopravné vozy pre kone boli náhle napadnuté paľbou a na úbočí hradskej ukryté. Hlavný veterinár ide sám a spolu s plukovním veterinárom usporiadáva rozdelenie náhradných koní a stredisko ranených koní. Ľuďom sa nič nestalo, avšak zranené kone dostali nové črepiny. Čiastočne ťažko zranené kone po prvom ošetrení veterinárnou stotinou zavedené sú do armádneho konského lazaretu. Žažívame tvrdý deň! Vojsko však ide znova na pochod a môže pochodovať bez ďalších ťažkostí. Práca veterinárnych stotín pokračuje neobmedzene aj po príméri, lebo vojská nemajú ani teraz pokoj, cvičia sa ďalej zdokonaľujú svoj úspešný vojenský výcvik, [...] Zásobovacia jednotka veterinárnej stotiny musí sa starať o náhradu a z konských lazaretov prepustené kone musí znova urobiť bojaskopnými a pripraviť ich ako náhradu pre nové boje. Už zmienená veterinárna stotina sa zvlášť dobre zhostila tejto úlohy vo väčšom meste východného Francúzska. [...] Na začiatku to síce nebolo veľmi ľahké, lebo chýbali potrebné maštale. Teraz však kone majú už pekné, priestorné a jasné maštale, ktoré stotina od základov sama vybudovala. Veterinárna stotina pôsobí v každom smere čo najpresnejšie a všade jej bolo vystavené vysvedčenie, že vojská divízií udržuje skvelým spôsobom schopné pochodu, nakoľko toto závisí od koní [...].

In: Slovenské vojsko, 1942, roč. III., č. 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 266 – 267.

⁷ Dnes ide o obec Motešice, ktorá sa skladá z troch miestnych častí – Horné Motešice, Dolné Motešice a Peťovka. Leží v okrese Trenčín.

⁸ FIDLER, Jiří. – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938*. Praha : Libri, 2006, s. 256.

⁹ Služba vznikla 27. marca 1920 v rámci unifikácie brannej moci na základe výnosu MNO čj. 50572-org.1920. Jej úlohami boli chov vojenských koní, evidencia a triedenie koní (vojenských i súkromných), vozov a postrojov a nákup koní. Riadiacim orgánom služby bolo Desiate oddelenie /záležitostí konstva/ Ministerstva národnej obrany, od marca 1922 Tridsiate piate oddelenie /remontníctva/ Ministerstva národnej obrany a od januára 1927 Druhého oddelenie /jazdeckta a remontníctva/ Prvého odboru Ministerstva národnej obrany, ktorému podliehali prednostové služby jednotlivých zemských vojenských veliteľstiev a od septembra 1936 jednotlivých veliteľstiev zboru. Priamo ministerstvu podliehali Remontná komisia 1, zabezpečujúca nákup koní a chovateľské ústavy Vojenský žrebčín Hostouň, Vojenská žriebareň 1, Vojenská žriebareň 3 a vojenské oddelenie štátnych žrebčínov. Evidenciu a triedenie koní zabezpečovali jednotlivé Vojenské evidencie koní, od apríla 1922 Veliteľstvo evidencie konstva 1 až 12 a od januára 1937 Veliteľstvo evidencie konstva 13 a 14. FIDLER – SLUKA, *Encyklopedie branné moci*, s. 556.

¹⁰ FIDLER – SLUKA, *Encyklopedie branné moci*, s. 691.

História

História chovu koní v Horných Motešiciach sa začala písať v roku 1923. V tomto období sa do objektov prenajatého veľkostatku Olivera Seldera premiestnila vojenská žriebareň z Podlužian pri Bánovciach nad Bebravou. Zo začiatku sa žriebareň sústreďovala na odchov žriebät nakúpených v zemskom chove pre potreby armády. Žriebäta, ktoré tu boli odchované, mali dobrú konštitúciu, boli dobre vyvinuté, mali dobré kopytá, keďže členitosť terénu a pôda bohatá na vápnik im dobre slúžili na celkový vývoj a zdravotný stav. V roku 1927 sa vojenská správa rozhodla prebudovať žriebareň na Vojenský žrebčín, a to najmä v dôsledku dosahovania dobrých výsledkov v odchove žriebät. Z vojenského žrebčína Hostoun na Šumave sem presunuli 27 anglických polokrvných kobýl. Postupne sa toto stádo doplnilo na 60 kobýl, a to 10 kobýl anglických plnokrvných, 45 kobýl anglických polokrvných a 5 kobýl arabských čistokrvných. Z roka na rok sa počet kobýl zvyšoval až na 100 kusov, a to hlavne zaraďovaním kobýl od jazdeckých útvarov a z vlastného chovu. V roku 1929 sa pre žrebčín nakúpilo 9 anglonormanských kobýl z Francúzska a 9 anglických plnokrvných kobýl zo žrebčína Napajedla. Historický význam pre chov v žrebčine v Horných Motešiciach má nákup 24 anglických polokrvných kobýl kmeňa Furioso v rokoch 1932 – 1934 z maďarského žrebčína Sárvár. Tieto kobyly boli zväčša žrebné po žrebcoch kmeňa Furioso.

V roku 1943 sa zmenil aj majiteľ motešického veľkostatku. Oliver Selder investoval veľa finančných prostriedkov do hľadania ropy v oblasti Tatier a Spiša, pričom jeho výdavky boli také veľké, že musel vyhlásiť bankrot. Majetok kúpil viedenský finančník Siebenstein. Prenájom pre vojenský žrebčín platil aj naďalej. V tom čase bola prevádzka žrebčína rozmiestnená do dvoch objektov. V Horných Motešiciach na IV. dvore (materský dvor) boli plemenné žrebce, stádo matiek a cicajúce žriebäta. Žrebčekom sa v tomto období v žrebčine neodchovávali, presúvali sa však už ako odstavčatá do Štátneho žrebčína v Topoľčiankach, kde sa nachádzala aj žriebareň. V neskoršom období sa vybudoval objekt Letný majer, nachádzajúci sa 3 km od Horných Motešíc. Tu sa potom umiestňovali žrebčekom od odstavenia do veku troch rokov.¹¹ Na objekte Bobot, 3 km južne od Horných Motešíc, sa nachádzal dorast kobyliiek od odstavenia do troch rokov a časť chovných kobýl. Priestory maštalí boli buď novopostavené, alebo účelne adaptované. Výživa koní a plemenárska práca boli na dobrej úrovni, preto žrebčín produkoval veľmi kvalitné kone pre potreby armády i plemenníkov moderného typu mohutného jazdeckého koňa, ktorý bol vhodný aj pre zemský chov.

Počas mobilizácie koncom roka 1938 a začiatkom roka 1939 sa do Horných Motešíc premiestnil celý Vojenský žrebčín z Hostoune na Šumave so všetkým chovným materiálom. Ústav nebol však pripravený na prijatie takého veľkého počtu kobýl, a preto sa musela robiť selekcia vlastného stáda. Kobyly, ktoré mali problémy s plodnosťou alebo boli menej kvalitné, odsunuli k vojenským útvarom a v Horných Motešiciach zostalo iba kvalitné stádo z oboch žrebčínov. V roku 1939 bolo v žrebčine umiestnených 130 kobýl, z toho 26 anglických plnokrvných, 70 anglických polokrvných a 34 arabských čistokrvných, ďalej 12 pepinérovo.¹² S takto zloženým stádom pracovali odborníci počas trvania Slovenského štátu až takmer do konca druhej svetovej vojny.

21. júla 1942 bola Ministerstvom národnej obrany zriadená intendancia pri pracovnom zbore¹³. Išlo o organizačnú zložku, ktorá odborne zastrešovala hospodársku činnosť. Medzi

¹¹ MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 5.

¹² MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 6.

¹³ Intendancia pracovného zboru mala pôsobnosť intendancie divízie a podliehala intendancii ministerstva národnej obrany. Za prednostu intendancie pracovného zboru bol vymenovaný pplk. int. František Škrepka. VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, sk. 84, inv. č. 79, č. j. 380 904.

jej hlavné úlohy patrilo spravovanie hospodárskych majetkov, rekreačných stredísk a liečebných ústavov.¹⁴ V auguste bol zmenený názov na Hospodársky úrad pracovného zboru, ktorý bol rozdelený na štyri skupiny:

- I. osobné veci a záležitosti,
- II. materiálne veci,
- III. poľnohospodárske veci,
- IV. ubytovacie veci.¹⁵

Zriadená bola technická správa veliteľstva pracovného zboru. Do jej kompetencie patrila starostlivosť o všetok nehnuteľný a hnuťelný majetok, a to po stránke stavebno-technickej, pozemno-knižnej a katastrálnej. Zmenil sa aj názov hospodárskych majetkov. Od septembra 1942 dostali nový oficiálny názov „Vojenský hospodársky majetok“.¹⁶

Medzi hlavné úlohy vojenských hospodárskych majetkov patrila aj úloha umožňovať systematický chov ušľachtilých koní a vypestovať pre vlastnú potrebu alebo potrebu zemského chovu vhodný plemenný materiál, ak sú vo VHM¹⁷ spojené s ústavom pre chov koní.¹⁸

Na chov koní, ktorý bol veľmi špecifickou činnosťou, bol od začiatku predurčený statok v Horných Motešiciach.¹⁹ Tento statok bol pôvodne majetkom židovskej rodiny Siebenscheinovcov. V novembri 1942 sa oddelila časť statku a vytvoril sa Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach.²⁰ Veliteľom žrebčína sa stal pplk. Jozef Gembala.²¹ Správca Vojenských hos-

¹⁴ Konkrétne išlo o Hospodársky majetok v Zamutove, Hospodársky majetok v Kamenici nad Cirochou, Hospodársky majetok v Podturni pri Liptovskom Hrádku, Vojenský žrebčinec v Horných Motešiciach, Rekreačné stredisko Tatranský vojenský domov, Rekreačné stredisko na Smrekovici, Liečebný ústav Trenčianske Teplice, Liečebný ústav Piešťany, Tábor vojenských invalidov v Nitre. In KRALČÁK, Peter. *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939 – 1945*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2014, s. 97.

¹⁵ I. skupina pod velením stot. del. Jána Vestenického mala na starosti výcvik osôb hospodárskeho úradu, kontrolu škôl a kurzov, hospodárske prehliadky vojenských hospodárskych majetkov a zaistovanie peňazí na služobné platy a iné náležitosti. II. skupina na čele so stot. hosp. Albertom Dulom mala na starosti zásobovanie proviantom, krmivom, palivom a ďalším hospodárskym materiálom. Skupina III. pod vedením npor. hosp. Jozefa Fila mala na starosti vedenie ústrednej evidencie personálu, materiálu, strojov, náradia a nehnuteľností. Skupina IV. pod vedením stot. pech. Júliusa Čecha riešila záležitosti ubytovania vojska, či už trvalého, alebo i prechodného, pri pridelení na práce. KRALČÁK, *Pracovné jednotky slovenskej armády*, s. 98.

¹⁶ V marci 1943 nastala unifikácia činnosti hospodárskych majetkov a s účinnosťou od 1. marca bol prijatý jednotný organizačný štatút. Vojenské majetky tvorili podľa tejto smernice jeden hospodársky celok, ktorý bol priamo pod správou MNO.

In VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 118, inv. č. 118, č. j. 505 273.

¹⁷ Vojenský hospodársky majetok.

¹⁸ Ďalšími úlohami bolo: 1/ budovať vzorné, výnosné poľnohospodárske podniky, 2/ slúžiť účelom vyučovacím a vychovávacím pre tvorníkov PSB-NO a civilných zamestnancov, 3/ šíriť poľnohospodárske pokroky, 4/ uplatňovať rozumové zásady etiky a estetiky. VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 129, inv. č. 133, č. j. 506 432.

¹⁹ Bližšie pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 136, inv. č. 138, č. j. 416 224.

²⁰ Vzhľadom na zložitý administratívny proces účtovného rozdelenia sa reálne vytvoril až v júni 1943. Vznikli tak Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach a Vojenský hospodársky majetok v Horných Motešiciach. VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 84, inv. č. 79, č. j. 383 220.

²¹ Narodil sa 6. 4. 1897 v Trstenej, okres Dolný Kubín. V rokoch 1914 – 1918 bojoval na frontoch 1. svetovej vojny, ktorú skončil v hodnosti poručíka v zálohe. Od novembra 1918 do februára 1919 pôsobil v pohraničnej pešej rote na Orave, potom vykonával funkciu proviantného dôstojníka vo vojenskom útvare v Ústí nad Labem. Následne bol oficiálne prijatý do čs. armády v pešom pluku 11 v Písku. V novembri 1920 bol preložený do skupiny vojakov z povolania a súčasne menovaný do hodnosti nadporučíka. V máji 1929 ho povýšili na kapitána. Od októbra 1933 vykonával funkciu veliteľa roty v pešom pluku 17 v Trenčíne, kde bol v apríli 1936

podárskych majetkov v Horných Motešiciach musel prispôbiť poľnohospodársku výrobu potrebám Vojenského žrebčína v Horných Motešiciach.²²

Rozdelenie statku v Horných Motešiciach nebolo tým najlepším riešením. Vojenský hospodársky majetok sa po stránke hospodárskej výnosnosti nemohol porovnávať s ostatnými vojenskými hospodárskymi majetkami. Bol to dôsledok toho, že sa jeho hospodárenie muselo prispôbiť potrebám chovu koní vo vojenskom žrebčine a takmer celá jeho poľnohospodárska produkcia bola zameraná na chov koní. V praxi to znamenalo, že sa tieto produkty nemohli výhodne predáť, a teda nevznikal žiadny zisk. Rovnako aj plán pestovania poľnohospodárskych plodín sa musel prispôbiť tomu, že prvoradá na pestovanie boli plodiny pre kone. Ekonomicky zaujímavé plodiny išli do úzadia. Pre porovnanie, v Horných Motešiciach boli na prvom mieste kone, potom vstupovala do hry ekonomická otázka, no v ostatných vojenských hospodárskych majetkoch sa na prvé miesto kládla najmä ekonomická efektívnosť.²³

Určité problémy nastali aj v personálnej, administratívnej a riadiacej práci. Keďže namiesto jednej inštitúcie vznikli dve, narástol počet personálu a zvýšili sa aj náklady na činnosť. V otázke plánovania činnosti spôsobovalo chýbajúce jednotné velenie nedorozumenia, pričom sa potreba zabezpečiť potravu pre kone dostávala do stretu s požiadavkou ekonomickej výnosnosti hospodárskeho majetku. Všetko smerovalo k tomu, že bude najlogickejšie ich opätovné spojenie. V júli 1944 odborná komisia z ministerstva národnej obrany tento krok odporučila a 1. septembra 1944 sa obe inštitúcie spojili do jednej pod spoločným názvom Vojenský žrebčín Horné Motešice.²⁴

Vojenský hospodársky majetok v Horných Motešiciach mal špecifické postavenie. Rozsah činnosti ostatných hospodárskych majetkov bol rozmanitejší. Išlo o činnosti od chovu dobytky, ošípaných a hydiny, cez včelárstvo až po pestovanie obilia, ovocia a zeleniny. Správcovia sa museli starať o nehnuteľný aj hnutelný majetok na jednotlivých statkoch. Viaceré z prevzatých majetkov boli však v zlom stave a vyžadovali si nemalé investície zo strany

---

povýšený na štábného kapitána. V septembri 1937 ho ustanovili za veliteľa roty v pešom pluku 32 v Košiciach, odkiaľ sa v marci 1939 vrátil späť k pešiemu pluku 17. V máji 1939 bol povýšený na majora pechoty. Od novembra t. r. pôsobil vo funkcii veliteľa Vojenského žrebčína Ústavu remontnej služby v Horných Motešiciach. Počas jej výkonu bol v júli 1940 povýšený na podplukovníka pechoty a v januári 1944 na plukovníka pechoty. V závere 2. svetovej vojny bol vymenovaný za veliteľa 4. technickej divízie Domobrany. Po skončení vojny ho prijímacia komisia Slovenskej národnej rady v Bratislave v júni 1945 prijala do novej čs. armády. Súčasne bol pridelený k Posádkovej správe v Horných Motešiciach s návrhom na preloženie do výslužby. V aktívnej službe však zotrval až do januára 1948, keď ho MNO odoslalo na dovolenku s čakaním. Následne, dňom 1. 10. 1948, bol preložený do výslužby.

CSÉFALVAY, František a kol. *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013, s. 73.

²² VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 118, inv. č. 118, č. j. 505 273.

V júni 1944 boli vydané aj Smernice pre hospodársko-administratívnu rozluku Vojenského žrebčína a VHM. Vojenský žrebčín a VHM sa rozdelili na: 1. Vojenský žrebčín, 2. Vojenský hospodársky majetok, 3. Vojenský žrebčín – lesná správa. Vojenský žrebčín sa ako chovný ústav spravoval po stránke organizačnej, ako aj po stránke hospodársko-administratívnej podľa doteraz platných služobných predpisov K-III-I, H-III-I, Sm 29d a iných. VHM sa riadil po stránke hospodársko-administratívnej podľa služobného predpisu H-III-I a iných príslúchajúcich vojenských predpisov pre účtovanie, tiež podľa organizačného štatútu pre Vojenské hospodárske majetky. Lesná správa zostala po stránke hospodársko-administratívnej, ako aj osobnej až do konečného vyriešenia vlastníctva medzi vojenskou správou a Štátnym pozemkovým úradom.

VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, 1944, šk. č. 131, sign. 415927.

²³ V roku 1942 Hospodársky majetok v Horných Motešiciach vykazoval zisk 154 800 Ks.

Pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 84, inv. č. 80, č. j. 380751.

²⁴ VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 131, inv. č. 136, č. j. 416 176.

vojenskej správy. Ak mala vojenská správa statok v prenájme, snažila sa investované peniaze od jeho majiteľov refundovať.²⁵

Vypuknutím Slovenského národného povstania sa činnosť vojenských hospodárskych majetkov de facto skončila.²⁶ Oproti iným hospodárskym majetkom bol Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach v trochu lepšej situácii. Vzhľadom na jeho polohu si ešte určitú dobu žil normálnym hospodárskym životom. Avšak jeho ekonomická situácia nebola v tomto období priaznivá.²⁷ Celková situácia priviedla vedenie armády k rozhodnutiu, že sa dňom 10. januára 1945 Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach aj s príslušenstvom odovzdá do správy Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky.²⁸

Počas Slovenského národného povstania, na jeseň 1944, bol žrebčín evakuovaný najskôr do Trenčianskej Turnej a potom do Nitry, Urmína a Cabaja, odkiaľ časť koní zobrali nemeckí vojaci a časť uhynula v dôsledku chorôb a zlého ustajnenia. V Trenčianskej Turnej stáli kone týždeň na daždi, čo malo za následok, že v celom stáde, s výnimkou niektorých dospelých koní, sa objavila chrípka. Nákaza mala najmä pri koňoch umiestnených v Štátnom žrebčine v Nitre (boli tu valachy a mladé žrebčeka) katastrofálny priebeh s ťažkými hnisavými procesmi. O niečo miernejší priebeh nákazy bol v doraste kobyliiek umiestnených v Cabaji. Najľahší priebeh nákazy bol pri dospelých kobylách s cicajúcimi žriebätami, ktoré boli umiestnené v Urmíne. K úhynom v mladších ročníkoch dochádzalo denne, pričom ich podiel presahoval 20 %.

Po skončení vojny časť koní od nemeckej armády ukoristili sovietske a rumunské vojská, od ktorých sa zásluhou kpt. Jozefa Mendelíka a sovietskeho majora veterinára vrátila späť do Horných Motešíc. Vojnovými udalosťami stratil žrebčín až dve pätiny celkového stavu koní. Kone boli umiestnené v objekte Bobot, kde sa rýchlo dostávali do dobrej kondície zásluhou zlepšenej opatery a výživy. Maštale v Horných Motešiciach boli obsadené hovädzím dobytkom sovietskej armády a na pastvinách sa pásli ukoristené kone. Trávne porasty boli spásaním takmer zničené. Objekt Letný majer do základov vyhorel. V lete 1945 bol celý žrebčín po hospodárskej stránke v dezolátnom stave. Z celkového počtu koní zostalo v tom čase len 36 chovných kobýl, z toho 5 plnokrvných, ďalej 61 kobyliiek 1- až 5-ročných a 25 žrebčeka 1- až 2-ročných. Zvyšok tvorili odstavčatá a cicajúce žriebäť. Čo sa týka pepinierov, sovietske vojská ich vrátili vo veľmi zlom stave, a preto aj žrebec Furioso V. čoskoro uhynul, anglický plnokrvný žrebec Coastguard veľmi schátral a tiež sa už nemohol zaradiť ako kmeňový plemeník. Ďalší plnokrvný žrebec Adbritus mal síce slabšiu kondíciu, patrila však k výborným reproduktorom jazdeckých koní, preto zostal v chove aj naďalej. V najlepšom stave bol anglický polokrvný žrebec Star of Hannover II.

K 36 kobylám pribudlo 22 4- až 5-ročných a 11 3-ročných kobyliiek, čím sa stav kobýl základného stáda zvýšil na 69 kusov. Z pepiniérov na jeseň 1945 zaradili do chovu anglické polokrvné žrebce Furioso X a Furioso XV. Žrebec Furioso XV bol pravdepodobne jeden z najlepších žrebcev zaradených do ústavu počas jeho existencie.²⁹

²⁵ Pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 102, inv. č. 103, č. j. 484 061.

²⁶ Rozpad nastal napr. aj na majetku v Zamutove. Správca stot. pech. Kulík odmietol vykonať rozkaz z 18. augusta 1944 o evakuácii Vojenského hospodárskeho majetku v Zamutove do Horných Motešíc. Majetok rozkradli najskôr partizáni a potom nemecká armáda. VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 145, inv. č. 145, sign. 422 797.

²⁷ VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 134, inv. č. 137, č. j. 416 174.

²⁸ KRALČÁK, *Pracovné jednotky slovenskej armády*, s. 103.

Bližšie pozri aj VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, 1944, šk. č. 131 sign. 416710 – Majetok žrebčín Horné Motešice a správa vojenského majetku Horné Motešice; odovzdanie do správy Ministerstva hospodárstva.

²⁹ MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 9.

Ďalšia zmena nastala dňa 1. januára 1949, keď prešiel ústav od vojenskej správy do správy Povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy a dostal názov Štátny ústav pre chov koní, zariadenie PP – žrebčín Horné Motešice. V ten istý deň bol ustanovený aj nový chovný cieľ ústavu a jeho hlavnou úlohou bola produkcia anglických polokrvných žrebcov kmeňa Furioso a mohutných arabských žrebcov kmeňa Gidran a neskôr i Dahoman pre zemský chov.

V stáde sa nachádzalo 100 chovných kobýl, ktoré boli rozdelené do troch skupín, a to: 15 A 1/1, 50 A ½ a 35 arabských. V roku 1954 sa počet chovných kobýl zvýšil na 115, z toho 15 bolo A 1/1, 68 A ½ (60 z kmeňa Furioso) a 32 arabských. Plán na rok 1958 a ďalšie roky sa upravil na 117 kobýl, pričom arabské stádo sa znížilo na 30 kobýl, anglické polokrvné stádo na 67 kobýl a anglické plnokrvné stádo sa zvýšilo na 20 kobýl. Zvýšenie plnokrvného stáda si vyžiadali vyššie úlohy v plnokrvnom chove, ktoré dostali jednotlivé žrebčiny v Československu v zmysle uznesenia medzinárodného kongresu na zasadaní v roku 1957 v Berlíne. Obdobie pripúšťania a žrebenia na jeseň 1957 a na jar 1958 bolo v histórii žrebčína najmenej úspešné. V tomto období sa rozšírila infekcia vírusového potratu, v dôsledku čoho ústav stratil potratmi a uhynutím cicajúcich žriebät až 60 % produktov žrebných kobýl. Nákaza ustúpila vďaka prísnyim veterinárnym a zoohygienickým opatreniam (uzatvorenie ústavu a autoimunizácia). V roku 1960 došlo k zlúčeniu obcí Horné a Dolné Motešice pod názvom Motešice. V septembri 1961 arabské stádo v rámci rajonizácie premiestnili do Štátneho žrebčína v Topoľčiankach.³⁰ V tom istom roku sa žrebčín premenoval výnosom Ministerstva poľnohospodárstva na Štátny plemenársky ústav Motešice. V roku 1973 bol ústav pričlenený pod správu Plemenárskeho podniku v Topoľčiankach ako odštepny závod. V roku 1978 prišlo k ďalšej veľkej zmene v histórii žrebčína, keďže došlo k zlúčeniu ústavu so štátnym majetkom vo Svinnej, čím vznikol Plemenársky podnik Motešice so sídlom vo Svinnej. Plemenársky podnik mal svoje objekty rozložené v deviatich obciach trenčianskeho okresu – Svinná, Motešice, Trenčianske Jastrabie, Neporadza, Bobot, Horňany, Peťovka, Petrova Lehota a Omšenie.³¹ 1. januára 1993 bol podnik rozdelený na Plemenársky podnik vo Svinnej a Žrebčín v Motešiciach.³² Po novembri 1989 bol Plemenársky podnik Motešice postupne privatizovaný a jeho činnosť utlmovaná až do úplného krachu. V rámci úsilia zachovať žrebčín na účely ďalšieho šľachtienia slovenského teplokrvnika a chov anglického plnokrvníka vznikla v roku 1997 v Motešiciach akciová spoločnosť so 100-percentnou účasťou štátu. Fond národného majetku Slovenskej republiky zase preferoval spoločnosť individuálnych akcionárov pomenovanú Libentina, ktorá v neskoršom období získala žrebčín do vlastníctva. Privatizáciou stratil žrebčín predchádzajúcu ekonomickú základňu, čo ohrozilo existenciu chovu. V roku 1993 bola vypracovaná nová koncepcia chovu koní. Začiatkom roka 2001 kúpil motešické objekty Dr. Slavomír Magál. Nový majiteľ začal rekonštrukciu predchádzajúceho chovného teplokrvného stáda na báze motešických pôvodcov. Selekcii zamerával na jazdeckú výkonnosť doplnenú testovaním v klasických disciplínach jazdeckého športu. Jeho cieľom bolo, aby motešické stádo získalo status najvýznamnejšej genetickej rezervy plemena Furioso na Slovensku.³³

³⁰ Presun arabského stáda bol v celkovom počte 24 kusov, z toho 16 kobýl, 3 plemenné žrebce a 5 žriebät. Následne sa upravili počty základného stáda chovných kobýl: 57 A 1/1, 54 A ½ a 18 na produkciu športových koní. Tým sa zmenilo aj poslanie ústavu na produkciu koní anglických polokrvníkov a športových koní. MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 9.

³¹ Celý podnik hospodáril na 4 000 ha poľnohospodárskej pôdy a choval okolo 3 500 kusov hovädzieho dobytká, 2 000 kusov oviec a 500 kusov koní. MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 10 – 11.

³² V tom čase sa v Motešiciach chovalo 134 kusov koní základného stáda, z toho 43 kobýl A 1/1 a 80 A ½ a 11 plemenných žrebcov. MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 10 – 11.

³³ Organizácia žrebčína je v porovnaní s pôvodnou podobou odlišná. V tomto období chov tvorili tri špecializované, priestorovo oddelené strediská: 1. Reprodukčné, v pôvodných objektoch žrebčína Horné Mo-

Velitelia a riaditelia žrebčína v rokoch 1923 – 1990

Od začatia chovu koní v roku 1923 až po rok 1990 sa v Motešiciach vystriedalo deväť veliteľov, resp. riaditeľov ústavu.

1. Pplk. rem. Július Görig (1923 – 1927) v Motešiciach pôsobil ako veliteľ žriebarne od jej založenia v roku 1923 až do roku 1927. Za jeho pôsobenia sa vytvorili vhodné podmienky na zriadenie žrebčína.

2. Mjr. rem. Hubert Rudofský (1927 – 1938) zvládol svoju funkciu veľmi dobre a počas jeho vedenia žrebčín prekonal všetky ťažkosti z prechodu Vojenskej žriebarne na dobre prosperujúci žrebčín. V roku 1938 odišiel do Nemecka.

3. Mjr. rem. Hanuš Keil (1938 – 1939) bol pôvodne veliteľom Vojenského žrebčína v Hostouni na Šumave a po jeho evakuácii do Motešíc sa stal veliteľom Vojenského žrebčína v Motešiciach. Vo svojej funkcii pôsobil iba jeden rok, pretože v roku 1939 ho dali k dispozícii protektorátnym úradom ako osobu českej národnosti. Neskôr pôsobil ako manažér motešickej dostihovej maštali vo Veľkej Chuchli.

4. Pplk. Ján Gembala (1939 – 1945) pôsobil ako veliteľ Vojenského žrebčína v Motešiciach počas Slovenského štátu. Počas jeho vedenia nemal najľahšie podmienky, stál na čele žrebčína počas druhej svetovej vojny a v roku 1944 bol žrebčín evakuovaný k Nitre. V roku 1945 ho odvelili na inú funkciu.

5. Plk. MVDr. Július Pernička (1945 – 1959) pôsobil v Motešiciach ako ústavný veterinár od roku 1923 až do roku 1939, keď ako občan českej národnosti musel odísť do Protektorátu. Po skončení druhej svetovej vojny v roku 1945 sa vrátil späť do Motešíc a stal sa veliteľom Vojenského žrebčína. V roku 1949, v čase, keď žrebčín vojenská správa odovzdala do majetku Povereníctva pôdohospodárstva, MVDr. Perničku prepožičali z vojenskej správy štátnej správe a stal sa riaditeľom Štátneho žrebčína. V Motešiciach pôsobil až do odchodu do dôchodku v roku 1959. Za jeho pôsobenia nastal v Motešiciach najväčší rozkvet žrebčína. Zaviedol prísny vojenský poriadok vo všetkých objektoch ústavu. Jeho príchodom sa plemenársky plán od začiatku zameriaval nielen na produkciu koní pre armádu, ale taktiež pre poľnohospodárstvo a na športové účely. Zvýšenú pozornosť venoval aj chovu anglického plnokrvníka. Spolu s hlavným inžinierom Svobodom vyriešil aj krmivovú základňu a dostatok pastvín pre kone aj hovädzí dobytok, ktorého chov sa začal pod jeho vedením rozmáhať.

6. Michal Jagoš (1959 – 1974) sa stal riaditeľom žrebčína po odchode MVDr. Perničku a v tejto funkcii zotrval až do roku 1974. Počas jeho pôsobenia v Motešiciach sa viac venoval poľnohospodárskej a rastlinnej výrobe, pričom chov koní viedol hlavný inžinier Ing. Z. Svoboda.

7. Dušan Kmet' (1974 – 1978) pôsobil na poste riaditeľa štyri roky. Počas tohto obdobia sa snažil o osamostatnenie žrebčína od správy Plemenárskeho podniku v Topoľčiankach a o spojenie s bývalými štátnymi majetkami vo Svinnej, čím by vznikol samostatný Plemenársky podnik. V čase, keď sa to malo uskutočniť, ťažko ochorel a z Motešíc musel v roku 1978 odísť do invalidného dôchodku. Plemenársky podnik v Motešiciach vznikol, avšak sídlom sa stala Svinná.

8. Ing. Ján Kadlec (1978 – 1988) sa stal riaditeľom novovytvoreného Plemenárskeho podniku Motešice so sídlom vo Svinnej. Predtým zastával funkciu riaditeľa Štátneho majetku

---

tešice – tu sa sústreďujú plemenníci, chovné kobyly, žriebäta do odstavenia. Doplňujúca činnosť strediska je aj jazdecká škola a malé športové oddelenie; 2. Odchovné – žriebareň Cetuna v Bzinciach pod Javorinou, slúžiaca na odchov žrebčiekov od odstavenia do 3 rokov; 3. Výcvikové, Čierna Voda – príprava mladých koní na výkonnostné skúšky.

MISAŘ, Drahoslav. *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Praha : Nakladatelství Brázda, 2011, s. 230 – 231.

vo Svinnej. Motešice sa stali strediskom chovu koní a vedúcim strediska bol najskôr Otto Krňák a potom Ján Sýkora. Odbornú prácu v chove koní viedli Ing. Z. Svoboda a Ing. K. Peťková. 1. decembra 1988 Ing. J. Kadleca z funkcie riaditeľa odvolali.

9. Ing. Jozef Rosenberg sa stal riaditeľom Plemenárskeho podniku 1. januára 1989. Predtým pracoval ako vedúci úseku technických služieb a od roku 1986 ako ekonomický námestník. Vedúcim strediska chovu koní v Motešiciach sa stal opäť Otto Krňák a odbornú stránku chovu mala na starosti Ing. Katarína Peťková. Hlavným zámerom Ing. Rosenberga bola reorganizácia chovu koní na Slovensku.³⁴

Služobný predpis K – III - 1 Služobná činnosť v ústavoch remontnej správy – Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach, vydaný Ministerstvom národnej obrany v roku 1941, ktorý bol platný od roku 1942, nebol originálom. Vychádzal zo služobného predpisu brannej moci z roku 1925.³⁵

Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach sa mal riadiť podľa služobných predpisov:

a) K-III-1 Služobná činnosť v ústavoch remontnej správy, v ktorom bol podrobne opísaný chod služby vo vojenskom žrebčine – po stránke personálnej, chovnej, poľnohospodárskej, ktorá bola prispôbená chovu koní, po stránke účtovnej, veterinárnej a po stránke vedenia kmeňovej agendy a celkovej administratívy.

b) Sm-29d /Výcvik služieb veterinárnej remontnej a podk. služby/, ktorý uvádza výcvik osôb pridelených k Vojenskému žrebčín.

c) Predpis číslo 213677/6-1940 z 25. 10. 1940 „Chov a odchov vo Vojenskom žrebčine – Smernice“ zaoberajúci sa kŕmnymi dávkami, kŕmnu technikou a celkovým odchovom koní.

d) Iné bývalým MNO – Praha ešte nateraz pre chov koní platných predpisov.³⁶

Dokument obsahuje 32 strán, pričom je rozdelený na dve časti. I. časť mapuje vojenský žrebčín a II. časť vojenské žriebarne. Obe časti, I. a II., majú dve kapitoly, ktoré obsahujú všeobecné ustanovenia a odborné ustanovenia. I. časť: 1. kapitola Všeobecné ustanovenia – účel ústavu, podriadenie, rozdelenie, Veliteľstvo vojenského žrebčína, dvory vojenského žrebčína, pomocná stotina, vedenie počtu remontníctva, technický materiál a odborné prehliadky a 2. kapitola Odborné ustanovenia – chov, chovný plán, skúšanie kobýl, pripúšťanie kobýl, ožrebovanie kobýl, odstavenie a zaradenie žriebät, odchov žriebät, tréning žriebät, kŕmenie, čistenie koní, kovanie, vedenie záznamov, vyradovanie koní. II. časť: 1. kapitola Všeobecné ustanovenia – účel ústavov, podriadenie, rozdelenie, veliteľstvá žriebarní, pomocná stotina, smernice pre vedenie počtu remontníctva, technický materiál a odborné prehliadky a 2. kapitola Odborné ustanovenia – chov, odchov žriebät, tréning žriebät, kŕmenie, čistenie koní, kovanie, vedenie záznamu a vyradovanie koní a žriebät.

Dokument obsahuje ešte dve prílohy – Príloha č. 1 Predpísané počty vojenského žrebčína v Horných Motešiciach a Príloha č. 2 vzor Odhadného protokolu koní odovzdaných vojenským jednotkám a ústavom.

³⁴ MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 21 – 24.

³⁵ Išlo o vojenský žrebčín v Hostoune pri Kladne. Išlo o vojenský úrad remontnej služby. Žrebčín vznikol 1. januára 1922 premenovaním z Ústavu pre chov vojenských koní na základe výnosu Ministerstva národnej obrany čj. 318.806-remont.1921. Nachádzal sa v Hostouni (vlastný objekt), v odborných veciach podliehal Tridsiatemu piatemu oddeleniu (remontníctva) Ministerstva národnej obrany a od januára 1927 Druhému oddeleniu (jazdeckta a remontníctva) Prvého odboru Ministerstva národnej obrany, v ostatných veciach Zemskému vojenskému veliteľstvu pre Čechy a od septembra 1925 Zemskému vojenskému veliteľstvu v Prahe. Súčasťou žrebčína bolo veliteľstvo s hospodárskou správou a pomocnou čatou a niekoľko chovných dvorov. FIDLER – SLUKA, *Encyklopedie branné moci*, s. 700.

³⁶ MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383220.

SLUŽOBNÉ KNIHY SLOVENSKEJ ARMÁDY

Spracovalo MNO-II-7 oddel. čís. 35141-II/7-1941

K – III – 1

Služobná činnosť
v ústavoch
remontnej správy

1941

Vydalo Ministerstvo národnej obrany

Kabinet Ministerstva národnej obrany

SLUŽOBNÉ KNIHY SLOVENSKEJ ARMÁDY

K – III – 1

Služobná činnosť
v ústavoch
remontnej správy

Platí od roku 1942

1941

Vydalo Ministerstvo národnej obrany

ČASŤ I.

Vojenský žrebčinec.

Kapitola 1.

Všeobecné ustanovenia.

§ 1.

Účel ústavu.

Účelom vojenského žrebčineca je racionálne a systematicky chovať pre vojenskú správu ušľachtilé a vytrvalé jazdecké kone, schopné ťažkých výkonov.³⁷

Okrem toho je jeho úlohou vypestovať k vlastnej potrebe alebo k potrebe zemského chovu vhodných žrebčov plemenníkov.

§ 2.

Podriadenie.

Podriadenie je stanovené organizačnými predpismi.³⁸

§ 3.

Rozdelenie.

Vojenský žrebčinec sa rozdeľuje:

- a) na veliteľstvo s hospodárskou správou,
- b) na niekoľko dvorov a
- c) pomocnú stotinu.

§ 4.

Veliteľstvo vojenského žrebčineca.

1. Rozdelenie.

Veliteľstvo vojenského žrebčineca sa skladá:

- a) z veliteľa vojenského žrebčineca,
- b) z pomocných orgánov.

---

³⁷ Postupnou konsolidáciou hypomobilných útvarov čs. armády, predovšetkým ich jazdeckých plukov, vzrástla potreba ušľachtilých jazdeckých koní. Vzhľadom na to, že zemský chov a žrebčiny pod správou ministerstva pôdohospodárstva nedokázali pokryť ani množstvom, ani požadovanou kvalitou nároky na doplnenie a obnovu stavu plukov, rozhodlo MNO zriadiť ďalší ústav remontníctva a po krátkom období bol zriadený žrebčín v Horných Motešiciach. Podobne ako pri vzniku prvého Vojenského žrebčineca v Hostouni predchádzala založeniu druhého ústavu remontníctva funkcia vojenskej žriebarne. Podmienky pre chov výkonných a konštitučne tvrdých vojenských koní boli v tejto oblasti mimoriadne priaznivé. Zvolená lokalita bola čiastočne rovinatá, čiastočne členitá s nadmorskou výškou od 240 do 400 metrov. Pôdne pomery boli rozdielne. Podklad časti pozemkov bol vápencový s charakterom hlinitopiesočnatej až štrkovitej pôdy. Tieto parcely boli mimoriadne vhodné na založenie a využívanie kultúrnych pastvín. MISAŘ, *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě*, s. 140.

³⁸ Podriadením Vojenského žrebčineca VPSb /č.380.904 Dôv.II-8-42/ sa vedenie riadilo smerodajnými služobnými predpismi: K – III – 1 Služobná činnosť v ústavoch remontnej správy, Smernica 29 d – Výcvik služieb veterinárnej, remontnej a podkovárskej služby, číslo 213677/6-1940 z 25. 10. 1940 Chov a odchov vo Vojenskom žrebčine – smernice a iným predpisom bývalého MNO – Praha. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383220.

2. Veliteľ žrebčínca.³⁹

Veliteľom vojenského žrebčínca je kvalifikovaný vyšší dôstojník zbraní. Zodpovedá a ručí za výcvik, disciplínu a správny chod služby vo všetkých odboroch a vo všetkých smeroch.

Veliteľovi vojenského žrebčínca prislúchajú práva veliteľa vojenskej jednotky.

Veliteľa vojenského žrebčínca ustanovuje minister národnej obrany.

V odbornej chovateľskej službe je jeho povinnosťou :

- a) odborne viesť chov vo vojenskom žrebčinci podľa chovného plánu;
- b) starať sa o jemu sverený chovný materiál , o jeho riadne udržiavanie, ošetrovanie, kŕmenie a tréning;
- c) prekladať v dohode s dôstojníkom veterinárom návrhy na vyradenie koní a žriebät;
- d) navrhovať účelnú a vyhovujúcu úpravu ubikácií;
- e) viesť a rozvrhovať prídel pasienkov a lúk na pasenie a úrodu a starať sa o ich riadne udržiavanie;
- f) podľa akosti sena viesť výber a prídel sena (mládze) jednotlivým dvorom (oddielom) vojenského žrebčínca;
- g) predkladať v dohode s dôstojníkom veterinárom návrhy na zmeny krmných dávok a
- h) starať sa o správne vedenie kmeňovej agendy.

Veliteľ vojenského žrebčínca vedie odborný výcvik vojenskému žrebčincu pridelených dôstojníkov a poddôstojníkov z povolania a má právo sverovať prideleným dôstojníkom služobné výkony vo všetkých odboroch služby , a to v takom rozsahu, aby sa mohli úspešne zdokonaľovať vo všetkých odvetviach odbornej služby.

3. Pomocné orgány veliteľa.

Pre vykonávanie zdravotníckej, hospodársko-správnej a poľnohospodárskej služby má veliteľ vojenského žrebčínca k dispozícii pomocné orgány, a to:

- a) prideleného dôstojníka,
- b) lekára ústavu,
- c) zverolekára ústavu,
- d) dôstojníka hospodárskej správy,
- e) poľnohospodárskeho referenta (proviantného dôstojníka, agronoma).

4. Pridelený dôstojník.

K riadnemu výškoleniu v chove koní a k zdokonaleniu správneho posudku o nich atď. pridelí ministerstvo národnej obrany VS vojenskému žrebčincu trvalo alebo dočasne jedného alebo aj viacej mladších dôstojníkov zbraní, alebo tiež aj dôstojníkov veterinárov.

Pridelený dôstojník koná vo vojenskom žrebčinci vojenskú a odbornú službu podľa pokynov veliteľa.

Dôstojník zbraní poradím najstarší zastupuje veliteľa za jeho neprítomnosti a vedie podľa jeho nariadení v prenesenej právomoci výkon služieb.

Podľa pokynov veliteľa vedie vojenský výcvik.

³⁹ Prvým veliteľom Vojenského žrebčína v Horných Motešiciach bol pplk. rem. Hubert Rudolfský (1927 – 1938), pred ním ešte zastával funkciu veliteľa žriebarne pplk. rem. Július Görig (1923 – 1927), ďalší velitelia v tejto funkcii boli mjr. rem. Hanuš Keil (1938 – 1939), pplk. Ján Gembala (1939 – 1945). MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 10 – 11.

Treba poznamenať, že v auguste 1942 bol pridelený npor. jazd. Viktor Hönisch JPO 2 k Vojenskému žrebčincu, pričom zaujal funkciu zástupcu veliteľa Vojenského žrebčína. K ústavu bol pridelený výnosom MNO č. 103.064/Dôv.II/3-1942.

VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383220.

Nasledovali velitelia – plk. MVDr. Július Pernička (1945 – 1959), Michal Jagoš (1959 – 1974), Dušan Kmet' (1974 – 1978), Ing. Ján Kadlec (1978 – 1988), Ing. Jozef Rosenberg od roku 1989.

MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 11.

5. Lekár ústavu.

Lekársku službu v ústavoch remontnej správy vedie vojenský alebo smluvný civilný lekár. Čo sa týka liečenia vojenských a iných osôb lekármi vojenskými (civilnými smluvnými), vid' príslušný predpis. Tento predpis stanoví tiež odber liekov a obväzového materiálu.

6. Zverolekár ústavu.

1. Dôstojník veterinár, pridelený voj. žrebčincu, pracuje spoločne s veliteľom na zveľadení a zdokonalení chovu. pri svojej služobnej činnosti sa prejavuje platnými služ. predpismi a nariadeniami vet. správy.

2. Všetky poznatky hlási veliteľovi, ktorému je poradným a výkonným orgánom. Koná profylaktické opatrenia k udržaniu zdravotného stavu chovného materiálu. Po hygienickej stránke stará sa o zdravé umiestnenie koní vo stajniach a na pastvách, o krmivo a napájanie, a to najmä v dobe prechodu od krmenia suchým krmivom ku krmeniu zeleným krmivom a obrátene.

3. Osobitnú starostlivosť venuje hygiene a profylaksii nákazlivých chorôb kobýl a žriebät.

4. Pri onemocnení koní musí byť vždy pohotový k okamžitému zásahu. Podpísaným pravidelným zdravotným prehliadkam venuje čo najväčšiu starostlivosť a koná ich raz do týždňa za prítomnosti veliteľa (zástupcu) ústavu. Mimoriadnu starostlivosť musí venovať vzrastu a ošetrovaniu kopýt. Dôstojník veterinár je veliteľom kontumačnej stajne pre nemocné kone. Personál týchto stajní je mu priamo podriadený.

5. Dva razy ročne koná špeciálnu prehliadku očí všetkých koní a žriebät a zisťuje potrebné rozmery žriebät (výšku, objem holene a hrudníka atď.). Kontroluje pravidelné váženie žriebät, okrem váženia jarného a jesenného.

6. Dôstojník veterinár vedie v príslušnej evidencii a poriadku domácu lekárničku so všetkými potrebnými obväzmi, nástrojmi, dezinfekčnými prostriedkami a lekárnickým zariadením.

7. Vedie odbornú veterinárnu výchovu poddôstojníkov a mužstva.

8. Je zodpovedný za správne vedenie kmeňovej agendy konstva ústavu podľa predp. B-IV-la za vedenie agendy chovného materiálu podľa § 12.

7. Dôstojník hospodárskej správy.

V hospodársko-správnych veciach je poradcom a výkonným orgánom veliteľa dôstojník hospodárskej správy.

Všetok materiál ústavu spravuje správca skladiska, pridelený hosp.-správ. dôstojníkovi, okrem materiálu, svereného proviantnému dôstojníkovi poľnohospodárskej správy. Ak ho niet, prevezme túto funkciu dôst. hosp. správy. Spravuje a určuje konkrétnu n náležitosť naturálií podľa platných predpisov a nariadení, kontroluje a účtuje príjmy a výdavky poľnohospodárstva.

9. Proviantný dôstojník poľnohospodárskej správy.

Poľnohospodársku produkciu načim zásadne prispôsobovať k potrebám ústavu remontnej správy. Chov koní a jeho požiadavky sú na prvom mieste, poľnohospodárske podnikania na druhom mieste; je teda hlavnou úlohou proviantného dôstojníka poľnohospodárskej správy zriadiť riadne pasienky a lúky.⁴⁰

Spravuje hospodárstvo a je v tomto odbore poradcom veliteľa ústavu. Hlavnú starostlivosť venuje zakladaniu, udržiavaniu a zlepšovaniu stálych pasienkov a produkcií, priro-

⁴⁰ Na poľnohospodárske práce sa mal využívať výlučne personál na to určený, na každom dvore sa mala nachádzať jedna zložka určená na hospodársku prácu, nie však personál, ktorý mal vykonávať dozor nad chovným a plemenným materiálom. Velitelia dvorov nemali byť na poľnohospodárske práce využívaní vôbec. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

dzených a umelých lúk (krmnú produkciu, hlavne produkciu sena). Vede podľa pokynov veliteľa ústavu, ktorému je priamo podriadený, celú poľnohospodársku správu.

Navrhuje:

1. osevný plán pre všetky pozemky, určené na obrábanie;
2. plán na zakladanie stálych pasienkov a umelých lúk, priam tak na zlepšovanie doterajších lúk, pričom dbá na pokyny veliteľa ústavu pri voľbe a polohe pozemkov a zostavuje podľa svojich odborných znalostí a skúseností vhodnú a účelnú trávovú smes;
3. plán na hnojenie pasienkov, lúk a pozemkov;
4. plán na zakladanie nových, zlepšovanie doterajších a zrušenie nevyhovujúcich ovocných alebo zeleninárskych záhrad, alejí, parkov atď.;
5. krmné dávky pre hovädzí dobytok sústavne podľa smerníc ministerstva národnej obrany (VS).

Osobne:

- a) vedie všetky vyššie uvedené úkony, pokiaľ ich schválilo ministerstvo národnej obrany (VS);
- b) vedie chov hovädzieho dobytku⁴¹;
- c) so súhlasom veliteľa ústavu prijíma a prepúšťa robotníkov za dennú mzdu, určuje ich pracovný čas a prerokúva s ich zástupcami kolektívnu zmluvu v dohode s MNO;
- d) zostavuje výplatné listiny robotníkov nádeníkov a dozerá nad všetkými poľnohospodárskymi zamestnancami;
- e) v dohode s veliteľom ústavu disponuje so záprahmi, ktoré sú určené na hospodárske;
- f) robí prípravy na siatbu a obstaráva siatbu a sberanie úrody na pozemkoch, ktoré majú byť kvalifikované. Dobu kosby sena určuje zásadne v dohode s veliteľom ústavu;
- g) zakladá skúšobné polia;
- b) uchováva všetky plodiny a hospodárske produkty, s ktorými disponuje ministerstvo národnej obrany, okrem sena, mládzde, krmnej slamy a steliva, ktoré prevezme z úrody komisionálne veliteľstvo ústavu;
- ch) vedie účty naturálií;
- i) podľa príslušných predpisov zodpovedá za zásoby, ktoré spravuje a za živý a mŕtvy inventár (úžitkové kone a hovädzí dobytok); vedie potrebné hospodárske inventáre a
- j) vedie bežné hospodárske práce, o ktorých predkladá mesačnú zprávu.

Vede o úprave a využití pozemkov, o úrode obilia a sena, o kŕmení dobytká a úžitkových koní, o hospodárskom zariadení a jeho amortizovaní atď. záznamy a účtovné knihy podľa podvojného účtovníctva tak, aby bolo možné kedykoľvek zistiť stav a výnos hospodárstva.

Peniaze prijíma, vydáva a účtuje dôstojník hospodárskej správy. Robí dvakrát do roka inventúru živého a mŕtveho inventára.

Napokon navrhujú hospodárskej správe:

1. všetky položky vyplývajúce z poľnohospodárstva k rozpočtu;
2. nákup hospodárskych potrieb, nového inventára, opravy a predaj starého inventára a hospodárskych produktov podľa vydaných predpisov.

⁴¹ Čo sa týka ostatnej živočíšnej výroby, tak sa v žrebčine choval aj hovädzí dobytok a ovce. Chov hovädzieho dobytká – pôvodne sa tu chovalo iba 34 dojníc, ktoré slúžili na produkciu mlieka pre zamestnancov. Následne po postavení dvoch kraviární sa zvýšil počet kráv až na 150 kusov. V roku 1959 sa pristúpilo k cieľavedomej plemenárskej práci, a to privezením 24 vysokoteľných originálnych simentálskych jalovíc a jedného plemeného býka zo Švajčiarska, čo vyústilo až k uznaniu kmeňového chovu hovädzieho dobytká. Okrem kraviární sa na chov dobytká využívali aj ďalšie objekty. Na Letnom majeri boli umiestnené letné jalovičky a jeden plemenný býk, na Bobote mladé plemenné býčky určené na aukčné trhy a odstavené teľatá. Po zlúčení so Svinnou choval Plemenársky podnik približne 3 500 kusov hovädzieho dobytká, z toho cca 950 dojníc. Okrem hovädzieho dobytká sa počas existencie Vojenského žrebčína chovalo aj menšie množstvo ošipáných, ktoré slúžili na produkciu odstavčiat pre zamestnancov a na produkciu mäsa do vojenskej kuchyne. V roku 1948 sa chov ošipáných zrušil. MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 30 – 31.

§ 5.

Dvory vojenského žrebčínca.⁴²**Účel a rozdelenie.**

Vo vojenských dvoroch ústavu remontnej správy umiestňuje sa chovný a úžitkový materiál, a to ako kone, žriebätá, tak aj živý a mŕtvy inventár. Podľa katastrálnej výmery pozemkov sú opatrené potrebnými budovami (obytnými a hospodárskymi) a delia sa:

- a) na materské dvory a
- b) na dvory ročníkov žriebät.

Každému dvoru je pridelená na služobné výkony časť pomocnej stotiny.

Velitelia dvorov sú rotníci a poddôst. z povolania, pridelení k remontnej správe. Ku každému dvoru je tiež pričlenená jedna poľnohospodárska složka pre hospodárske práce. Hospodárske stredisko je zriadené vo dvore, v ktorom je ubytovaný poľnohospodársky referent.

§ 6.

Pomocná stotina.

Pomocná stotina zahŕňa vo svojom kmeňovom počte všetky osoby, kone, žriebätá a vozidlá ústavu remontnej správy.

⁴² 1. Štvrtý dvor (IV) – v tomto objekte boli umiestnené plemenné žrebce, stádo matiek – kobýl – a cicajúce žriebätá. Na tento účel slúžili dve boxové maštale pre plnokrvné kobyly a štyri voľné maštale pre polokrvné kobyly, z toho jedna veľká pre kobyly bez žriebät a tri menšie pre kobyly so žriebätami. K tomuto objektu patrila aj novopostavená boxová pôrodnica a veterinárna ošetrovňa. Pri pôrodnici bola pristavená podkúvačská dielňa. Pred maštalami boli priestrané výbehy. Pre pridruženú výrobu boli v tomto objekte vyčlenené dve kraviarne s výbehmi pre dojnice.

2. Bobot – tento objekt slúžil na ustajnenie odstavených žriebät, kobyliiek, ktoré tu zostávali do tretieho roku. Ustajňovali sa tu aj kobyly, ktoré sa pred ožrebením vrátili späť na IV. dvor. Pre ne boli vyhradené štyri voľné a tri boxové maštale s priestranými výbehmi a s pohybovou dráhou okolo objektu. Súčasťou komplexu bola maštaľ na výkm mladých býčkov. Objekt bol vzdialený asi 3 km južne od Motešíc smerom na Bánovce nad Bebravou.

3. Letný majer – v tomto objekte boli umiestnené odstavené žriebätá, žrebčeka, ktoré tu zostávali do veku troch rokov. Boli tu tri voľné a tri boxové maštale. Pred maštalami boli priestrané výbehy a za nimi pohybová dráha. Tento objekt bol vzdialený cca 3 km severne od Motešíc smerom na Trenčianske Teplice. Pri každom z týchto objektov sa nachádzal prístrešok na seno a v blízkosti sa nachádzali pasienky pre kone.

4. Krytá jazdiareň. Žrebčín v Motešiciach bol jediným ústavom na chov koní na Slovensku, kde nebola vybudovaná krytá jazdiareň. Kone sa museli trénovať vonku, čo spôsobovalo pri nepriaznivom počasi značné problémy. S výstavbou krytej jazdiarne sa začalo až v roku 1983; nachádzala sa vedľa dvora IV. a do prevádzky ju dali v roku 1988. V objekte boli pod jednou strechou, okrem plochy na jazdenie, po oboch stranách boxové maštale pre dostihové a športové kone vo výcviku. Na poschodí sa nachádzali prevádzkové miestnosti, ubytovne a tribúny. Jazdiareň, o ktorej sa hovorilo ako o najpriestrannejšej v strednej Európe, mala vnútorné rozmery 92 x 45 m a vonkajšie 116 x 96 m. Vedľa nej bolo voľné parkúrové kolbisko.

5. Prvý dvor (I) – budovy v tomto objekte slúžili ako zájazdový hostinec. Neskôr, po zriadení Vojenského žrebčína, slúžili budovy ako kancelárie a ako kasárne pre vojakov. V neskoršom období bola v jednej z budov umiestnená kuchyňa a jedáleň a druhá budova slúžila na ubytovanie slobodných zamestnancov a na účely skladov. Kancelárie sa presťahovali do vedľajšej budovy, kde pôvodne bývali riaditeľ a hlavný inžinier.

6. Druhý dvor (II) – išlo vlastne o hospodársky dvor; bola v ňom umiestnená sýpka a čerpadlo na pohonné látky. Nachádzali sa tu tri menšie maštale s boxovým ustajnením na príležitostné potreby. Pôvodne dve maštale slúžili pre záprahové kone, istý čas aj pre kone vo výcviku a jedna maštaľ pre dostihové kone.

7. Tretí dvor (III) – v tomto objekte boli umiestnené športové kone a kone vo výcviku, a to konkrétne vo dvoch maštaloch. Išlo o starý objekt, maštálne priestory sa adaptovali až neskôr. Nejaký čas tam boli umiestnené aj dojnice, potom sa presunuli do novovybudovaných kraviarní.

8. Piaty dvor (V) – nachádzala sa tu jedna maštaľ, ktorá pôvodne slúžila na umiestnenie koní vo výcviku a neskôr sa používala ako karanténna maštaľ.

9. Stará podkúvačská dielňa (kováreň) – bola umiestnená v krajnej budove vedľa V. dvora pri ceste smerom na Neporadzu. Pracovali tam odborníci podkúvači, ktorí sa starali o zdravotný stav kopýt koní a žriebät, robili korektúry kopýt, podkúvanie záprahových, dostihových a športových koní, vypaľovali znaky žriebätám pri odstavě a dospelým koňom pri zaraďovaní do chovu alebo pri predaji. Neskôr bola táto dielňa premiestnená na IV. dvor do budovy pôrodnice. MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 25 – 29.

Veliteľ.

Veliteľ pomocnej stotiny je zástupca veliteľa ústavu alebo pridelený dôstojník zbraní.

Rozdelenie.

O rozdelení vid'. Organizačné predpisy.

Povinnosti rotmajstrov a poddôst. z povolania, ktorí sú pridelení k ústavu.

Povinnosťou rotmajstrov a poddôst. z povolania je udržiavať v im podriadenej pomocnej skupine vojenskú kázeň a poriadok, starať sa o jej riadny a odborný výcvik. Podľa rozkazov (nariadení) veliteľa ústavu starajú sa o kobyly a žriebätá, čo sa týka ich udržiavania, zdravia a starostlivosti. Taktiež sa starajú o iný štátny majetok (inventár). Sú povinní starať sa o individuálne kŕmenie a systematický tréning koní a žriebät. Sú zodpovední za správne úsporné hospodárenie so sverenými zásobami krmiva.

Čo sa týka chovu koní, je ich povinnosťou osvojiť si odborné vedomosti a skúsenosti do takej miery, aby zaručovali bezvadný chod odbornej služby v ústave remontnej správy.

Rotmajstri podkúvači konajú odbornú podkúvačskú službu podľa príslušných ustanovení služobných predpisov, platných pre túto službu.

Účtovný, manipulačný a početný poddôst. z povolania, konajú službu podľa predpisov platných pre tú-ktorú službu.

Poddôstojníci a mužstvo.

Hodnostníci, ktorí konajú službu v ústavoch remontníctva, musia podporovať vo všetkých služobných výkonoch činnosť rotmajstrov a poddôst. z povol., ktorým sú služobne pridelení. Individuálna znalosť koní a žriebät im sverených je bezpodmienečne potrebná. Hlavnú starostlivosť venujú disciplinovanosti a poriadkumilovnosti u podriadeného mužstva, kŕmeniu, ošetrovaniu a tréningu koní a žriebät. Všetky vzniklé závady a poklesky sú povinní ihneď hlásiť rotmajstrom-veliteľom alebo poddôst. z povol.

Nakoľko služba v ústavoch remontnej správy je osobitného rázu, je k nej treba mužstva spoľahlivého a pokiaľ možno v poľnohospodárstve oboznámeného. Toto mužstvo musí byť tiež náležite poučené, aby svojmu priamemu predstavenému hneď hlásilo každé, i len zdanlivo nepatrné zranenie a každé i sebamenšie ochorenie koní alebo žriebät.

Ide hlavne o vystihnutie a včasné hlásenie všeobecných príznakov onemocnenia, ako sú skleslosť, (malátnosť), zamyslenosť, nepokoj, kašeľ, nežravosť atď.

Povinnosťou dozorných vojakov (pastierov koní) je tiež starostlivo pozorovať kobyly a žriebätá jednotlivých stád ako na pastve, tak aj vo stajniach, čím sa prriede rozličným škodlivým a nebezpečným následkom.

§ 7.

Vedenie počtu remontníctva.

Smernice pre vedenie počtu osôb remontníctva sú obsiahnuté v služobných predpisoch.

§ 8.

Technický materiál.

Potrebný technický materiál prideľuje ministerstvo národnej obrany (VS). Veliteľstvo ústavu vedie tento materiál v presnej evidencii a stará sa o jeho riadne a úsporné udržiavanie.

§ 9.

Odborné prehliadky.

Odborné ústavov remontnej správy nariaďuje z prípadu na prípad ministerstvo národnej obrany (VS).

O všetkých vojenských a administratívnych prehliadkach platia príslušné predpisy.

Poznámka: Mimoslužobné návštevy týchto ústavov môžu konať vojenské alebo civilné osoby len so svolením veliteľa dotyčného ústavu, ktorý každé takéto povolenie hlási mesačne MNO (VS) (o každom povolení robí záznam).

Kapitola 2.

Odborné ustanovenia.

§ 6.

Chov.

1. Všeobecné zásady.

K chovným účelom má vojenský žrebčinec istý počet chovných kobýl anglického a arabského pôvodu a istý počet plemenných žrebčov. Prehľad početného stavu viď v prílohe č. 1.⁴³

Žriebäť sa odchovávaajú vo vojenskom žrebčine zásadne do dovŕšenia 4. roku, kedy ich ministerstvo národnej obrany VS komisionálne prideli jednotlivým útvarom jazdeckta, delostrelectva, stredisku pre výcvik remont atď.

Plemenitba.⁴⁴

2. Smernice pre plemenitbu.

Smernice pre plemenitbu vo vojenskom žrebčinci sú obsiahnuté v chovnom pláne. Základnou a podstatnou podmienkou pri plemenitbe vo vojenskom žrebčinci musí byť snaha o všeobecnú vyrovnanosť v stádach a aj v ročníkoch žriebäť. Teda nejde tu o vypestovanie

⁴³ Zo začiatku tvorilo základ chovného stáda 31 chovných kobýl, ktoré boli presunuté z vojenského žrebčína v Hostouni. Podľa pôvodu bolo ich zloženie takéto: 10 anglických plnokrvných, 20 anglických polokrvných kobýl Furioso, Pryedswit, North Star, Star of Hannover a jedna kobyla angloarabská. Stádo kobýl bolo v prvých dvoch desaťročiach existencie žrebčína málo vyrovnané. Príčinou variability boli rozmanité pôvody kobýl, ktorým bol v prvej etape šľachtienia pripáraný väčší počet neoverených plemenníkov. Výkonnosť potomstva anglických plnokrvných kobýl bola preverovaná na dostihoch. V posledných predvojnových rokoch (1937 – 1938) sa chovalo v žrebčine 90 chovných kobýl. Počas mobilizácie v roku 1938 premiestnila správa ústavu remonitníctva do Horných Motešíc chovné stádo Vojenského žrebčína Hostoun. Hlavný dôvod presunu bola oprávnená obava z prípadného zabratia tohto žrebčína nemeckou armádou. Výsledkom tohto opatrenia bolo dočasné zlúčenie oboch žrebčínov. Vznikom samostatného Slovenského štátu prešiel žrebčín do správy jeho ozbrojených zložiek. Tým bol uchránený pred prevzatím Wehrmachtom. Princíp chovu a kontinuita plemenitby boli zachované bez negatívnych vplyvov až do jesene 1944. Záver vojny (jesen 1944 a jar 1945) bol pre žrebčín dosť dramatický. Vojenské udalosti si vynútili jeho evakuáciu. Počas presunov mali kone nedostatok krmiva a starostlivosti, stále hrozilo nebezpečenstvo zranenia a na kone bol vyvíjaný aj psychický nátlak v dôsledku bojových aktivít. Časť koní bola zabraná na vojenské operácie a mnohé uhynuli od hladu. Z 235 koní dorazilo do Urmína v okolí Nitry iba 140 kusov. Po oslobodení začalo MNO obnovu žrebčína a jeho chod sa začal 1. januára 1946. Na rozdiel od predvojnovej etapy šľachtienia bolo prioritou vojenského žrebčína dodávať štátnym žrebčinom ušľachtile, konštitučne tvrdé a výkonné plemenníky na korekciu vlastností zemského teplokrvného chovu. Tento zámer súvisel so zmenou povojnovej koncepcie obnovy armády, v ktorej hypomobilné útvary postupne nahrádzali motorizované jednotky. Za kmeňové plemenníky, ktoré mali konsolidovať vlastností anglického polokrvného stáda, boli vybraté: Adbritus, 1933, po Alter Draher, z Brisant; Alipaša, 1939, po Ladro, z Alemania; Furioso X K, 1931, po F IV K, z 296 F K; Furioso XV Mot, 1936, po 34 F XII, z 71 Przedswit VIII; Star of Hannover II, 1929, po Star of Hannover, z 87 Peregrin. 1. januára 1949 bol žrebčín prevzatý do správy Povereníctva poľnohospodárstva. Jeho chovný cieľ zostal zachovaný. MISAŘ, *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě*, s. 141 – 144.

⁴⁴ Vo februári 1941 Ministerstvo národnej obrany podalo návrh Ministerstvu hospodárstva na vymenovanie riaditeľa štátneho žrebčína v Topoľčiankach Dr. Jána Zbořila do funkcie poradcu pre plemenné otázky Vojenského žrebčína v Motešiciach, ktorý vo svojom odbore ako špecialista na Slovensku pracoval už od roku 1919 a bol jediným znalcom celej chovateľskej situácie.

VHA Bratislava, f. MNO obyčajné 1939 – 1945, šk. č. 107, inv. č. 113.

niekoľko mimoriadne cenných a vzácných jedincov, ale o všeobecnú produkciu dobrých a ušľachtilých jazdeckých koní.

Na to treba predovšetkým dobrých plemenníkov a spôsobilé matky; tieto dve okolnosti našim mat' v pozornosti, sú hlavnou úlohou všetkých zainteresovaných činiteľov.

Riadnym a tvrdým odchovom žriebät dosiahne sa žiadaných výsledkov.

3. Pripúšťacie obdobie.

Pripúšťacie obdobie trvá od 1. septembra do 10. júla budúceho roku. Veliteľstvo vojenského žrebčínca odošle každého roku do 1. augusta ministerstvu národnej obrany (VS) návrh, ktorých žrebčov ku ktorým kobylám pripáriť. Ministerstvo národnej obrany (VS) potom rozhodne o konečnom prídiele žrebčov plemenníkov. V pripúšťacom období je povinnosťou odborného personálu vynasnažiť sa, aby sa dosiahlo, pokiaľ je to možné, najväčšej žrebnosti kobýl, ktorá nemá za normálnych pomerov a okolností klesnúť pod 75% pripustených kobýl.

4. Doba pasenia.

Doba pasenia sa začína 16. mája a končí 30. septembra. Začiatok a koniec doby pasenia, ak je treba pre nedostatočnú vegetáciu alebo nepriaznivé počasie, môže byť zmenený, ak predloží veliteľstvo ústavu ministerstvu národnej obrany VS zavčasu a riadne odôvodnenú žiadosť.⁴⁵

5. Dopĺňovanie chovného materiálu.

Žrebčov plemenníkov zaobstaráva ministerstvo národnej obrany (VS) buď nákupom od súkromníkov, požičiavaním od ministerstva hospodárstva, alebo z vlastného chovu.⁴⁶

Chovné kobyly sa dopĺňujú zariadením potrebného počtu 5 ročných spôsobilých kobýl z vlastného chovu, alebo tiež nákupom zo súkromného chovu.

Žriebätá zo súkromných žrebčíncoz kupuje vojenská správa len výnimočne. Novoprevzaté žriebätá cudzieho pôvodu (alebo chovný materiál) musia byť ostatných osobitne umiestnené a podrobené predpísanej kontumácii.

Po malleinizácii pozoruje žriebätá každý deň dôstojník veterinár, ktorému musia byť hneď hlásené akékoľvek zmeny ich zdravotného stavu.

Dôstojník veterinár vypracuje plán, podľa ktorého sú žriebätá umiestnené tak, aby bola vylúčená ich výmena v čase kontumácie a uľahčená kontrola ustájenia. Presvedčí sa každý deň prehliadkou o tom, či je toto dôležité nariadenie presne vykonávané a dodrživané.

⁴⁵ V roku 1923, pri vzniku žrebčína, bola na vtedajšom veľkostatku výmera pôdy 300 ha, z toho tvorili trvalé trávnaté porasty iba 30 ha. Na účely Vojenskej žriebarne sa zatravnila ešte aj časť ornej pôdy. Pri prevzatí žrebčína rezortom PPLH 1. januára 1949 bola celková výmera pôdy 326 ha, z toho 273 ha ornej pôdy. Prevzatím Šľachtiteľskej stanice Horňany, v roku 1960, sa zvýšila poľnohospodárska pôda asi o 210 ha a v roku 1973 pribudli k žrebčínu aj pozemky z obcí Petrova Lehota a Peťovka. Tým sa výmera poľnohospodárskej pôdy zvýšila o ďalších 1 100 ha. Žrebčín teda hospodáril približne na 1 636 ha pôdy. Vzhľadom na podmienky podhorského hospodárenia ústav pestoval tieto plodiny: z obilnín jačmeň, pšenicu a ovos; na ornej pôde krmoviny – lucernotrávne a ďatelinotrávne miešanky, kukuricu na siláž; okopaniny – cukrovú a krmnu repu.

MIKUŠ, 70 rokov chovu koní, s. 31.

⁴⁶ O úzkej spolupráci vojenskej správy a ministerstva hospodárstva sa hovorí aj v zborníku z roku 1944: „Dopĺňovacia správa koní, hoci dochováva si kone vo vojenskom žrebčine – je odkázaná na domáci nákup, ktorého stav je takýže potrebu zaokryje. Aby chov koní umožnila a jeho výsledok z každej stránky bol ten najlepši, prepožičiava žrebce i do štátneho žrebčína a tým náš chov je odolný a silný, takže i pre vojakov vyhovuje z každej stránky.“ VHA Bratislava, f. ŠZ X. 438 – 441, šk. č. 28. Armáda v obrane a práci – päť rokov budovateľskej činnosti slovenskej armády. Zväzok II, s. 131 – 144, Npor. pech. František Korček. Budovateľská činnosť složiek vojenskej správy.

Zmena umiestnení koní v stajni sa deje výlučne na rozkaz dôstojníka veterinára. Žriebätá, umiestnené v jednej stajni, malleinizujú sa vždy razom, nikdy nie po skupinách. Pri kontumácii v čase pasenia sú žriebätám, ktorých sa pasenie týka, vykázané osobitné miesta k paseniu ako aj osobitné výbehy. Právne chyby žriebät, kúpených remontnou komisiou, musia byť remont. komisiou telegraficky oznámené v čase zákonom stanovenom. Klasifikačné chyby, ktoré remontná komisia nepoznačila, načim tejto hneď po zistení hlásiť.

6. Označovanie koní a žriebät.

Koňom vojenského žrebčínca sa vypaľujú tieto znamenia:

Kobylám (matkám) na ľavej strane krku asi 4 cm pod hrebeňom hrivy číslo kmeňovej knihy;

žriebätom v ľavej sedlovej polohe začiatkové písmeno otcovho mena, v pravej arabskými číslicami bežné číslo narodenia. Toto číslo začína u každého žrebca pre jeho potomkov jednotkou (1), potom sa postupuje podľa dát narodenia. Okrem toho má byť každému koňovi, narodenému vo vojenskom žrebčinci vypálená značka vojenského žrebčínca na ľavom zadnom stehne (podľa nariadeného vzoru).

§ 2.

Chovný plán.⁴⁷

Základom každého vyspelého chovu je presne stanovený chovný plán. Smernice chovu pre vojenský žrebčinec⁴⁸ sú obsiahnuté v chovnom programe, vydané osobitným nariadením MNO (VS).

⁴⁷ V roku 1939 bola zriadená Komisia pre otázky chovu koní, ktorá bola poradným orgánom Ministerstva hospodárstva. Komisia sa skladala zo zástupcu ministerstva hospodárstva ako predsedu komisie, zástupcu MNO, zástupcu Zemiedelskej rady pre Slovensko a dvoch zástupcov a dvoch náhradníkov z radov praktických chovateľov /po jednom zástupcovi a náhradníkovi z obvodu štátneho žrebčína v Nitre a Prešove/. Referentom komisie bol referent chovu koní z Ministerstva hospodárstva a vedúci úradníci štátnych ústavov pre chov koní boli prizvaní na zasadnutie komisie podľa potreby. VHA Bratislava, f. MNO, prezidiálne, r. 1939, šk. č. 5, inv. č. 5544.

Komisia sa zaoberala reorganizáciou štátnych ústavov pre chov koní, ako aj otázkou dôležitosti zachovania terajších stád plemien Nonius, Lipican a Arab v štátnom žrebčíne v Topoľčiankach. Nonius mal v budúcnosti nahrádzať v hospodárstve aj v armáde chladnokrvného koňa. Bolo nutné doriešiť aj stádo anglického plnokrvníka, pretože k úhrade zemských plemenníkov bolo potrebné stádo asi 50 kobýl a 120 kusov dorastu. Riaditeľ žrebčína v Topoľčiankach Dr. Zbořil navrhoval dve riešenia. Prvý návrh spočíval v tom, že by bol Vojenský žrebčín v Horných Motešiciach premenený na vojenskú žriebareň a tamojšie anglické kobyly by v potrebnom množstve prevzal žrebčín Topoľčianky. Spomínaný žrebčín by časť svojho dorastu umiestnil v žriebarni v Motešiciach, s cieľom dochovania. Prebytočný dorast v Horných Motešiciach by zostal k dispozícii vojenskej správe na dochovanie pre remonty. Cieľom žriebarne v Motešiciach by bol odchov zo zemského chovu vykúpených žriebät pre remonty pre vyššie veliteľstvá. Druhý návrh počítal s alternatívou, že si vojenská správa chce ponechať a udržiavať žrebčín v Horných Motešiciach ako taký; v tom prípade by nebolo nutné zriaďovať v Topoľčiankach zvláštne stádo anglických kobýl. Z Motešíc by boli zakúpené každoročne 1-ročné žrebčeky v potrebnom množstve, ktoré sa následne dochovávajú v žrebčíne v Topoľčiankach. V takom prípade by bolo žiaduce nadviazať v chovateľskej práci čo najužší kontakt s vojenským žrebčínom, aby sa bral ohľad aj na potreby zemského chovu. Zástupca MNO major MVDr. Ferjenčík sa priklonil k druhému návrhu, ktorý počítal so žrebčínom v Horných Motešiciach ako takým. VHA Bratislava, f. HVV, dôverné, 1939, šk. č. 99, inv. č. 105665.

⁴⁸ Potrebné smernice boli vydané pod číslom 383.322 Dôv.II/8-HÚ/1942 a ďalšie pod číslom 505.095 Dôv. II/8-HÚ/1943, a to na základe služobného rokovania v Motešiciach, kde dňa 14. I. 1943 v prítomnosti ministra, p. plk. Bodického, pplk. int. Slavkovského a npor. hosp. J. Fila bol celý právny stav veliteľovi Vojenského žrebčína pplk. Gembalovi vysvetlený zástupcom ŠPÚ Dr. J. Suranom a na mieste boli odovzdané potrebné smernice.

VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

Chovný plán vojenského žrebčínca⁴⁹ sleduje tieto ciele:

1. Vypestovať čistokrvnou plemenitbou ušľachtilé kone jazdecké, pôvodu anglického alebo arabského, alebo angloarabského a anglonormanského. Ako nový chovný druh zaviedie sa plemenitby Nónia. Kôň z vojenského žrebčínca musí byť pri silnej súmernej kostre ušľachtilý, rázu čisto jazdného, dobrého temperamentu a s veľmi dobrým chodom⁵⁰;
2. zaistiť veľmi dobrých plemenníkov pre potrebu vlastného ústavu;
3. podľa okolností vypestovať vodných plemenníkov pre zemský chov;
4. doplňovať počet chovných kobýl, pričom načim venovať pozornosť ich stálemu zdokonaľovaniu a rasovému vyrovnaniu;
5. racionálny a tvrdý chov žriebäťa, spojený so systematickým výcvikom (tréningom).

§ 3.

Skúšanie kobýl.⁵¹

V prvom pripúšťacom období sa skúšajú kobyle každý deň v ranných hodinách v materskom dvore. Kobyle, používané na ťahanie alebo pod sedlom, skúšajú sa aspoň tri razy do týždňa.

⁴⁹ Žrebčín v Horných Motešiciach bol zameraný na chov anglického plnokrvníka, anglického polokrvníka a chov arabského čistokrvného koňa. Takmer od založenia žrebčína chovali okrem ušľachtilého polokrvníka aj anglického plnokrvníka. Ich výkonnosť skúšali na dostihovej dráhe vo farbách vojenskej maštale Remú a neskôr na štátnom závodisku v Jure a Bratislave – v Starom háji, ako aj na zahraničných dostihových dráhach. V chove anglického plnokrvníka sa tu vystriedali do roku 1990 tieto plemenné žrebce: Oliwer Twist, Coastquard, First Start, Adbitrus, Alipaša, Napoli, Orientale, Árkász, Pierot, Lotos, Lyon, Astyanax, Sylfou, Cent, Myjavan, Hugben, Toxin, Filippy, Flying Star, Časpal, Sapó, Seal, All Tiger, Hviezdar, Vilnius, Mys, Justus, Lorenzo, Dunsany, Ron Stevens, Nobelstern, Nicky's Rock. Chovateľsky najúspešnejšia matka motešického stáda bola Bledule. Chov anglického plnokrvníka bol okrem vlastného plemenného materiálu doplňovaný nákupom z plnokrvného žrebčína v Napajedlách a importom koní hlavne z Írska, Francúzska, Anglicka, bývalého ZSSR, Poľska a Maďarska. Žrebčín v Motešiciach bol jediným ústavom na Slovensku, ktorý choval anglického polokrvníka kmeňa Furioso. Choval sa nielen u nás, ale aj v Maďarsku, Rumunsku či Poľsku. Prísnym plemenárskym výberom na žiadaný typ a výkonnosťnými skúškami dosahoval Furioso takú kvalitu, že ho bolo možné použiť vo všetkých našich aj zahraničných chovoch na ďalšie budovanie všestranne užitočného koňa typu mohutného teplokrvníka. Motešické teplokrvníky boli zastúpené najmä v Poľsku, Rumunsku, Maďarsku a v Rakúsku, ale tiež v Nemecku, ojedinele aj v zámorí (Afrika, Venezuela). Približne polovica polokrvných koní sa predávala do zahraničia. Do Vojenského žrebčína sa postupne privádzalo aj veľa ďalšieho plemenného materiálu z ostatných žrebčínov (Pohorelice, Kladruby a Topolčianky). Veľa plemenného materiálu sa importovalo zo zahraničia (Nemecko, Poľsko, Juhoslávia, Maďarsko, Rumunsko, Rakúsko a Francúzsko). Okrem klasického kmeňa Furioso sa v polokrvnom chove objavovali aj kmene North Star, Przedswit a vlastný novovytvorený kmeň Catalin. Plemenárska práca v polokrvnom chove sa zameriavala na produkciu koní s dobrým charakterom a výkonnosťou. Chov arabského čistokrvného koňa – do roku 1961 sa chovali v žrebčine aj mohutné orientálne kone kmeňa Gidran, Dahoman a Shaagya. Úlohou chovu arabského koňa bolo produkovať plemenníky, ktoré by v chove udržali dobré konštitučné vlastnosti. V porovnaní s anglickými polokrvníkmi je arabský kôň konštitučne tvrdší, vytrvalejší, menej náročný. V neskoršom období začali v Motešiciach opäťovne používať čistokrvné arabské žrebce na produkciu angloarabských koní. MIKUŠ, *70 rokov chovu koní*, s. 12 – 15.

⁵⁰ Otázka chovu koní s ohľadom na potreby vojenskej správy sa riešila aj v roku 1939, keď bolo potrebné doplniť jazdecké kone pre jednotlivé vyššie veliteľstvá, ťažké chladnokrvné kone pre hrubé delostrelectvo, ťažké kone pre ľahké delostrelecké pluky. Ťažké delové súčiastky horského delostrelectva si vyžadovali nosné kone pevného fundamentu, rozložitej stavby tela pri relatívne malej výške. Rozšírením oblasti chovu anglického polokrvníka by bola daná možnosť zakúpiť kvalitné remonty jazdeckého typu pre všetky účely. VHA Bratislava, f. MNO – Hlavné vojenské veliteľstvo 1939 – 1940, šk. č. 92, sign. 103283.

⁵¹ Chovné kobyle anglického plnokrvného pôvodu bolo nutné oddeliť od ostatných kobýl. Umiestnené boli v osobitnej maštali a v jednotlivých stajniach. Stádu anglických plnokrvníkov mal byť pridelený najspôhlivejší personál /velitelia stajní a ošetrovatelia/ a pri koňoch sa mali zdržiavať neustále. Len tak mohli poznať každú jednotlivú kobylu, jej správanie v maštali aj mimo nej a mohli tak bezpečne rozpoznať akúkoľvek zmenu v chovaní. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

Skúšať a pripúšťať kobyly majú len schopní, nie hrubí ľudia, čo si počínajú obratne a pozorne. Len dobre rozhorovaná kobyľa smie byť pripustená.

Aby sa zistilo, či sa kobyľa horuje privedie sa ku skúšacej stene, ktorá je so strany, kde prvý je žrebec, opletená slamou. Zvieratá necháme na pokoji, aby sa oňuchaly a soznámily.

Potom kobyľu voľne predvedieme bokom pozdĺž steny a poskytneme žrebcovi možnosť, aby ju po celej dĺžke, od hlavy až k pošve oňuchal, poštekľil a milkoval sa s ňou.

Neskoršie obrátíme kobyľu zadkom k stene a necháme ju žrebcovi dráždiť po stehnách, slabínach a na zadku.

Pre tento cieľ sa však kobyľa nestavia kolmo k stene, ale šikmo, aby nekopla vojaka, držiacoho žrebca alebo žrebca samotného, keby azda kobyľa kopala (vyhadzovala).

Prudké žrebce, ktoré sa niekedy stavajú na zadné nohy, alebo chcú preskočiť stenu, načim držať na krátkych opratách, ale tak, aby im nebránili skúšať kobyľu. Pritom načim bedlivo pozorovať chovanie sa kobyly, z ktorého sa dá poznať, či je horovitá.

Horujúca kobyľa obracia sa zadkom k žrebcovi, roztvára stydké pysky, stavia sa ako na močenie, nadzdvihuje chvost, ktorý drží spokojne, sliznicu pošvy má zapálenú a ak je horovitosť značná, vychádza jej z pošvy žltkastý hlien.

Naproti tomu kobyľa, nežiadajúca žrebca, odmieta ho, sviera uši dozadu, obracia po ňom hnevito očima, klepká pyskami, snaží sa ho pohryznúť, alebo udrieť zadnými či prednými nohami, hýbe chvostom a pritom sa vzdáva od skúšacej steny.

Kobyly neprejavujú vždy rovnaké zrejme príznaky horovitosti. Flegmatické kobyly sú drzňavejšie, štekľivejšie a nervózne sa bránia skúšaniam, i keď sa horujú, ale od žrebca sa vzdialiať nechcú. Mladé, dosiaľ neprípúšťané kobyly sú neskúsené a preto úzkostlivé a nedôverčivé. Takéto kobyly vyžadujú osobitnú pozornosť a trpezlivé a rozumné skúšanie.

Skúšanie unavuje žrebca a je na újmu jeho kondícii.

§ 4.

Pripúšťanie kobýl.

Kobyľa sa nesmie pripustiť, ak neprejavuje dostatočnú horovitosť, alebo ak nechce žrebca dobrovoľne prijať.

Používať donucovacie prostriedky, ako putá a škripce, nie je zakázané, ak je to nie na újmu zdravia kobyly. Kým prikročíme k vlastnému pripúšťaniu, urobme rozličné opatrenia, aby sa neporanili ani žrebce ani kobyly.

Kobyľe ovinieme koniec chvosta plátennou a vlhkou stuhou 5-10 cm širokou, aby sa penis žrebca neporanil od jej vlásnenia; na zadné nohy jej natiahneme ochranné kožené papuče, alebo ich ovinieme handrami, aby nemohla poraniť žrebca. Potom ju postavíme na vhodné miesto, aby stála vyššie alebo nižšie, podľa vzájomnej veľkosti kobyly a žrebca.

Ku kobyľe, takto pripravenej, privedieme žrebca po dezinfekcii penisu a postavíme ho za kobyľu trochu stranou, aby jej mohol bez nebezpečenstva oňuchať stydké pysky a tak sa náležite pohlavne podráždiť. Pokojného žrebca privedieme na jednej oprate, prudkého na dvoch. Niektoré žrebce načim až do stoporenia penisu postaviť k stene ako pri skúšaní. Keď je žrebec pripravený ku skoku, t. j., keď sa mu už penis dostatočne stoporil, necháme ho ľahko sa vzniesť na zadné nohy a nimi ľahko so strany objasť kobyľu. Kobyľe pred skokom zdvihneme jednu prednú nohu, pridržíme jej hlavu hore a chvost odtiahneme stranou. Len čo však penis vnikne do pošvy, všetko zase uvoľníme a necháme zvieratá nerušené vykonať pohlavný akt. V čase pohlavného styku musí byť okolo pokoj a v blízkosti nesmie byť žiadna iná kobyľa.

Keď nemôže žrebec vsunúť stoporený penis do pošvy sám, nadzdvihne ošetrovateľ koniec penisu dlaňou a pomôže mu vniknúť do pošvy.

Ten, komu je sverený dozor nad žrebcami, pozoruje starostlivo správne vstriednutie semena, ktoré sa prejavuje krátkymi, trhavými pohybmi svalov na spodku koreňa chvostu.

Podobne možno na spodnej časti penisu pozorovať vlnivý pohyb, o ktorom sa tiež môžeme presvedčiť tým, že priložíme ľahko dľaň na spodnú časť penisu.

Po vstriednutí semena chovanie žrebca sa celkom zmení.

Žrebec prejavuje nezáujem, malátnosť, hlava mu klesá, hlasne a hlboko oddychuje, od únavy odpočíva, alebo bezvládne leží celou váhou tela na kobyly.

Vo chvíli, keď chce soskočiť, odvedieme kobyly trochu dopredu a vľavo, aby mohol s nej pohodlne sklznúť a nebol ňou udretý. Stáva sa, že niektorý žrebec sokočí s kobyly bez toho, že by sa odsemenil. Tu je treba vyčkať, kým sa žrebcevi stoporí znova penis a znova ho zaviesť.

O skoku sa odporúča prikryť žrebca, najmä za chladného počasia, lebo ochablý organizmus je veľmi citlivý. Okrem toho načím po skoku penis pred stiahnutím náležite dezinfikovať špongiou, namočenou v slabom lyzolovom roztoku (2%). Potom zavedieme žrebca do stajne, dáme mu trochu sena a treme ho slamenými vechťami.

Oči, nos a pysky treme čistým, vlhkým plátnom.

Len zdravá kobyly sa smie pripustiť. Kobyly, postihnuté nejakou nákazlivou chorobou, alebo podozrivé z nakazenia, načím odmietnuť a ošetrované lekársky vyšetrovať.

Kobyly zostárnuté, alebo ktoré javia zvýšený pohlavný pud a žiadajú neustále žrebca, neslobodno pripustiť. Hlavné príznaky, nasvedčujúce tomu, že kobyly je pripra- [...] možno najväčšia žrebnosť, dozorný personál pozoruje chovné kobyly pri každej príležitosti, a to ako v stajni, tak aj pri pasení. Keď zistí, že niektorá sa horuje, načím ju hneď pripustiť.

Obyčajne v deviaty deň po ožrebení žiada kobyly žrebca. Keď bola pripustená, privedie sa znova v tretí a šiesty deň na vyskúšanie a keď sa horuje ešte viacej ako prvý raz, možno ju opäť pripustiť. Keď sa neoplodní po treťom alebo štvrtom pripustení, odporúča sa pripustiť ju k inému žrebcevi. O tom, či sa má kobyly pripustiť dva razy toho istého dňa, rozhodne veliteľ ústavu.

§ 5.

Ožrebovanie kobýl.

Kobyly pripravené k pôrodu pohybujú sa denne ako ostatné kobyly, ale odlúčené, pričom načím dbať na to, aby neprišli k nejakému úrazu. Sú v ožrebovacej stajni alebo aspoň v ožrebovacích boxoch a sú pod stálym dozorom. Hlavné príznaky, nasvedčujúce tomu, že kobyly je pripravená k pôrodu, sú: vpadlé, široké paňvové väzy, navhlhla pošva, zapadlé boky, nabehnuté a citlivé vemenó a presakovanie mledziva. Často sa tiež vyskytuje opuchnutie zadných končatín alebo brušnej spodiny.

Bližiaci sa pôrod pozná sa niekedy jeden - dva dni vopred a to podľa príznakov ľahkej koliky; v iných prípadoch bez týchto príznakov, alebo potom je priebeh značne urýchlený. Pôrod sa koná v ožrebovacom boxe, ktorý je vopred dezinfikovaný a dobre vystlaný čistou a zdravou slamou. Pri pôrode pomáha pôrodník. Pôrodníkom je úplne spoľahlivý rotmajster alebo poddôstojník z povol., s pôrodníctvom oboznámený.

Pri žrebení musí sa dbať na najvyššiu hygienu, aby sa predišlo infekcii kobyly a žriebäťa.

Kobyly sa umyjú vonkajšie pohlav. ústroje s okolím a chvost dezinfekčným roztokom; pôrodník a jeho pomocníci oblečú si čisté ochranné plášte, pripravia pomôcky a dezinfekčné prostriedky, riadne mydlom a kefou umyjú ruky a opláchnu dezinfekčným roztokom.

Pri žrebení načím zachovať úplný kľud. Osoby, služobne neoprávnené, nesmú dlieť v ožrebovacej miestnosti.

Pred vlastným pôrodom prejavuje kobyly značný nepokoj a príznaky ľahkej koliky, prechádza sa, prešľapuje, hrabe alebo pokopáva, trúsi alebo močí, líha a opäť vstáva, stene, potí sa, až si napokon ľahne, poddávajú sa kontrakciám delohy, ktoré sa snaží podporovať

tlakom brušnej spodiny. Pod účinkami kontrakcií delohy a brušného tlaku objavuje sa mechúr pôrodných blán; mechúr účinkom tlaku postupuje kupredu a tu sa v ňom ohmataním dá rozoznať poloha predných nôh až po zápästné shyby a hlava žriebäťa.

V tomto štádiu obyčajne mechúr praskne, pôrodná voda vyteká a robí pôrodné cesty klzkými. Ak nenastalo za uvedených podmienok samočinné prasknutie blany, až potom smie pôrodník po preskúšaní polohy žriebäťa zakročiť tým, že vystupujúcu blanu pretrhne. Pôrodné blany, ktoré tvoria ochranný obal plodu, sú dvojaké: vonkajšia namodralá, ktorá sa obyčajne pretrhne prvá a vnútorná blana biela a ligotavá (takzv. ovčia).

Prenáhlené pretrhnutie, dokiaľ nebola zistená normálna poloha plodu a nebol vyčkaný účinok kontrakcie, nie je správne, lebo kobyľa spôsobí obyčajne prasknutie mechúra sama; predčasným odchodom plodovej vody osušuje sa sliznica pošvy a pôrod sa sťažuje, najmä pri abnormálnej polohe žriebäťa. Preštipnutie má nastať len výnimočne až vtedy, keď je jeho spontánne prasknutie zrejme oneskorené. Len čo praskol mechúr, objavia sa obe predné nôžky až po zápästné shyby a hlava a počet kontrakcií delohy a brucha sa stupňuje.

Pri normálnom pôrode vychádza hlava žriebäťa, ak nie je príliš veľká, spočívajúc na predných nohách, hladko napred a za ňou rýchle nasleduje hrudník. Pomoc pri vychádzaní žriebäťa je potrebná, ak plod nebol najneskôr 15 minút po prasknutí mechúra vytlačený. Tu uchytí pôrodník, ak je to potrebné, s pomocníkom nôžky vo spenkách do kúska suchého sterilného plátna a ťahá za ne pomaly a pravidelne v smere hliznových shybov matky, a to len pri pôrodných napínaniach. Prítom prizera, aby hlava, položená uprostred na oboch nohách, postupovala zároveň.

Ak vyšiel plod bez pomoci pomocníka v nepretrhnutom obale až po hrudník, načim blanu pretrhnúť, aby nenastalo nebezpečenstvo, že sa žriebä zadusi. Väčšinou sa kobyly žrebia ľahko. V každom ťažkom prípade treba zavolať zverolekára.

Pupočný povraz sa pretrhne obyčajne sám pri vytlačení plodu; niekedy je ho však treba prestrihnúť nožnicami, hlavne, ak je prisilný; urobíme tak v mieste, kde je zjavné zúženie, t. j. asi vo vzdialenosti 3 cm od brušnej spodiny. Pred prestrihnutím musí byť pupočník podviazaný silnou vyvarenou alebo dezinfikovanou niťou (najlepšie hodvábnou) alebo tkanou. Doporučuje sa ho podviazať dvakrát; raz ako je už uvedené vyššie a okrem toho vo vzdialenosti ďalšieho centimetra; medzi oboma ligatúrami sa povraz prestrihne. Potom sa pupok zachytí do sterilného gázu, namočeného v dezinfekčnej tekutine a dôkladne sa aj s okolím umyje. Rana sa po umytí ešte natrie šafrovým roztokom. Týmito opatreniami zabránime často záhubným nemociam žriebäť.

Potom sa žriebä preniesie alebo pritiahne za predné nohy po chrbáte k pysku matky (v zime alebo v studenej stajni na složené deky) a ponechá sa kobyľe, aby ho mohla olízať. K posypaniu žriebäťa je dovolené použiť múky alebo otrúb. Len čo žriebä pokúša vstať pomôže mu pomocník, keď už mu bol čiastočne očistil srst.

Kobyľa po ukončení pôrodu skoro vstáva. Aby sa zabránilo náhlemu pretrhnutiu lôžka, visiaceho z pošvy prišliapnutím, treba ho podviazať. Ak je kobyľa príliš spotená, pretrie sa suchou slamou. Kobyľa sa obyčajne očistí asi za pol hodiny po pôrode. Po odchode plodových blán, len čo vstala, umyjú sa vonkajšie pohlavné orgány, chvost, vemenó a zadné nohy vlažným dezinfekčným roztokom a žriebä sa zavedie cicat'. Jeden z pomocníkov mu vsunie cecok do pysku a keď nesaje samé, nadojí mu doňho trochu mlieka. Mledzivo sa nevydoduje, lebo obsahuje látky, dôležité pre zažívanie žriebäťa. Len čo sa kobyľa očistila a bola umytá, ako bolo už povedané, prevedia sa do iného čistého boxu. Plodové blany (lôžko) sa schovávajú do schránky k tomu určenej až do príchodu zverolekára, ktorý ich prehliadne. Pri zadržaní lôžka zakročí zverolekár.

Ožrebovací box sa po každom ožrebení dôkladne vyčistí a dezinfikuje, slama sa vyháďže a vo dne sa spáli.

Po pôrode sa vyplachujú pohlavné orgány kobyly tri-štyri dni miernym, vlažným dezinfekčným roztokom, u kobýl s hnisavým výtokom podľa pokynov zverolekára. K napájaniu kobyly, ktorá prejavuje po pôrode zvýšený smäd, treba použiť len odrazenej vody, do ktorej sa pridá len trocha otrúb alebo ovsenej, či pšeničnej múky.

Po pôrode ostane kobyľa so žriebäťom štyri dni v ožrebovacej stajni a až potom, keď žriebä dostatočne zosilnelo, zaradi sa do spoločnej stajne pre kobyly so žriebäťami, ak je zdravé, zvyká sa postupne za priaznivého počasia pohybu na voľnom vzduchu.⁵²

§ 6.

Odstavenie a zaradenie žriebät.

Žriebäťá sa odstavujú podľa toho, ako sú vyvinuté, obvyčajne asi po piatom mesiaci, ako vždy vo väčších skupinách.

Prekladanie ročníkov do budúceho, staršieho ročníka deje sa vždy 1. májom.

Žrebččky, ktoré nie sú určené k ďalšiemu odchovu ako budúci plemenníci, vykastrujú sa v treťom roku.

O užívaní plnokrvných žriebät k tréningu a na pretekovej dráhe rozhodne ministerstvo národnej obrany (VS) osobitným nariadením.

Štvorročné kobylky, určené k chovu pre vlastnú potrebu (k doplňovaniu), podrobia sa pred konečným zaradením do žrebčínca systematickému výcviku a skúške výkonnosti v SVR.

/Pridel trvá od začiatku až do konca školského roku.

Veliteľstvo SVB predloží po ukončení výcviku ministerstvu národnej obrany (VS) o každej kobylke osobitnú zprávu, v ktorej má byť uvedený posudok celkovej spôsobilosti, ako aj výsledok jednotlivých osobitných výkonov, napr. na pretekoch, ťažkých túrach atď.

Komisionálny pridel žriebät (remont) z vojenského žrebčínca, koná sa v apríli každého roku. Komisia sa skladá zo zástupcu ministerstva národnej obrany (VS), predsedu remontej komisie = prednostu vet. spr. VPV a veliteľa vojenského žrebčínca.

Výnimočne možno tiež prideľovať mladé kone (remonty) z vojenského žrebčínca jednotkám v jeseni, keď majú určite štyri roky a keď to vyžadujú osobitné okolnosti, napr.: nedostatok miesta, krmivo atď.

Zásadou musí byť, aby kone, vyradené z vojenského žrebčínca, boli vo vývoji tak pokročilé, že ich možno hneď a bez akýchkoľvek obáv používať na predpísaný výcvik.

Keď sa zaraďujú vyradené matky k jednotkám, načim odovzdať kmeňový list, ku ktorému sa pripojí opis rodokmeňa (pedigree).

Keď bola kobyľa (matka) odvedená remontnou komisiou, načim odovzdať aj odvodné list.

Keď sa zaraďujú mladé kone (žriebäťá), odchované vo vojenskom žrebčínci, odovzdá sa výpis z protokolu žriebät, ku ktorému sa priloží opis rodokmeňa.

Podľa výpisu z protokolu žriebät prevedú jednotky zápisné pokračovanie (založia kmeňové listy).

§ 7.

Odchod žriebät.

Pokiaľ ide o racionálny chov žriebät, ktorý záleží na odbornej činnosti osôb, ktorým je sverené viesť ústav, možno stanoviť tieto všeobecné smernice:

⁵² V prípade, že išlo o plnokrvné kobyly, nechali sa po ožrebení so žriebäťami 4 dni v ožrebovacej miestnosti, následne boli umiestnené v osobitnom boxe, ktorý bol predtým vydezinfikovaný. Ak boli žriebäťá už dosť silné, vypustili sa v letnom období a v priaznivom počasí na pastvu, avšak v oddelenom stáde pre ožrebené plnokrvné kobyly, inak išlo žriebä s kobyľou do výbehu. Úplne voľný pohyb žriebät s matkou na pastve sa odporúčal až po uplynutí 10 – 14 dní.

VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

1. Snahou vedúcich činiteľov musí byť, aby vždy vystihli správne svoje odborné skúsenosti a vedecké znalosti a náležite ich upotrebili. Pritom načim žriebätá posudzovať individuálne, hlavne čo sa týka vývoja ich kostry a ich výživy.

2. Systematicky trénovať žriebätá, čo tiež pôsobí priaznivo na ich celkový vývoj, hlavne na vývoj pľúc, srdca a chôdze.

3. Starat' sa o dostatočné a dobré krmivo a výdatné spásanie pasienkov. V čase pasenia sú ročné až trojročné žriebätá, pokiaľ je to možné, celý deň na pastve, kde majú zriadené vhodné napájadlá. Za veľkých horúčav, kedy sa žriebätá obvyčajne napasú, je treba nahnať ich do stajní skôr a poskytnúť im náhradu večernou pastvou.

U novonarodených a odstavených mláďat je treba dodržiavať normálny čas kŕmenia a napájania.

4. Pravidelnému pohybu žriebät venujte čo najväčšiu starostlivosť. Na pastve sa žriebätá pohybujú ľubovoľne. Pri preháňaní žriebät v tzv. výbehoch je treba hľadať na ich vek a všeobecnú výživu.

Na prekážkovej dráhe sa preháňajú žriebätá v menších skupinách a ponecháva sa im na ľubovôľu preskočiť klusom, alebo cvalom niekoľko ľahkých prekážok účelne umiestnených.

V dobe pasenia, keď sú žriebätá v stálom pohybe, možno upustiť od pravidelného preháňania vo výbehoch. Vtedy sa im poskytne len krátky pohyb pred vyhánaním na pastvu, aby príliš nevyhadzovaly.

Okrem toho sa doporučuje, aby žriebätá v letných mesiacoch a za priaznivého počasia nocovali vo výbehoch pred stajňami.

§ 8.

Trénovanie žriebät⁵³.

V dobe, keď sú žriebätá len v stajniach (zima), je ich treba preháňať vo výbehoch, a to krokom, klusom cvalom. Možnosť preháňať žriebätá závisí mnoho ráz na tom, či ich kopytá nie sú príliš sodrané a či ich výbeh nie je príliš tvrdý alebo mäkký. V týchto prípadoch nie je obvyčajne možné žriebätá preháňať.

Vo výbehu sa nemá preháňať naraz viac ako 30 – 40 žriebät. Žriebätá preháňajú traja alebo štyria honci na koni takto:

Žriebätá zaženú do výbehu, kde ich ponechajú najprv samé. Niektoré využijú tejto chvíle k behaniu a k poskakovaniu. Len čo sa zase upokojia, odoženú ich honci, doteraz stranou stojaci, do stáda a začínú ich preháňať tak, že ich jeden preháňa odzadu a ostatní dvaja alebo traja vedú stádo vpredu. Pritom praskajú dlhými bičmi na krátkych bičiskách, ktorých sa žriebätá nesmú báť. Žriebätá tomuto praskaniu veľmi rýchle zvykajú. Preháňajú ich najprv krokom, pričom ich núkajú k pobytu obvyklým krátkym volaním alebo pískaním, čomu žriebätá tiež skoro zvyknú a vždy poslúchajú.

Každý pohyb musí byť pokojný, rovnomerný a výdatný. Naháňať stádo klusom a cvalom je možné len vtedy, ak je to priaznivé a ak je dobrý výbeh. Čas a rýchlosť pohybu závisí na vývoji a veku žriebät. Do klusu a cvalu sa prechádza zvolna. Najprv popoženu honci svoje

⁵³ Podľa smerníc vydaných pod číslom 383.322 Dôv.II/8-HÚ-1942 a čis. 505.095 Dôv.II/8-HÚ/1943 a podľa nariadenia služobného predpisu K-III-1 § 4 sa nemal pre žriebätá zavádzať ihneď osobitný tréning. V pastevnom období sa im mal dopriať dostatok voľnosti na pastvinách. Nemali sa držať v húfoch, mali byť rozdelené po celej pastve ďaleko od seba. V mimopastvenom období alebo v zime, okrem veľmi nepriaznivého počasia, mali byť vypustené do výbehov. Žriebätá po vypustení do výbehov sa mali ponechať tak; ošetrovateľ mal zakročiť len pri prílišnom dovádzaní či behaní. Poslednú polhodinu mal ošetrovateľ pohybovať zvieratá v kroku okolo ohrady. Počas tuhej zimy sa mal pobyt vonku skrátiť a hneď od začiatku bolo potrebné žriebätá nútiť chodiť okolo plotu ohrady. Po odstavení, cca po mesiaci, bolo nutné žriebätá začať cvičiť.
VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

kone do klusu alebo cvalu, naproti tomu zadný honec zmierni hneď chod svojho koňa tak, aby bola daná možnosť prehánanému stádu rozvinúť sa do hĺbky.

Zadný honec musí dbať tiež toho, aby nehnať žriebätá príliš dopredu; tým sa bráni mnohým poraneniam a hlavne žašľapeniu. Z cvalu alebo z klusu sa prechádza do kroku tiež zvolna. Celkový pohyb žriebät v stajenskom období musí byť vymeraný na dve až dve a pol hodiny.

Keď sú žriebätá vo výbehoch bez prehánania, napr. okrem doby pasenia, ponechajú sa samy na seba a ošetrovať zakročí, len keď príliš divoko vyvádzajú, najmä ak sa stavajú na zadné nohy, ak sa hryzú alebo kopú. Vtedy na ne skríkne, alebo použije biča. Zasadou musí byť, aby sa žriebätá držali pokiaľ možno najviac mimo stajne, aj v zime, čo sa pravda riadi časom a povetím. Keď prší, sneží, alebo keď je chladný, prenikavý vietor, môže sa pobyť pomerne skrátiť.

Osobitnú pozornosť načim venovať neustálemu udržiavaniu čistého a zdravého vzduchu v stajniach. Za pobytu žriebät mimo stajní musia byť všetky okná a dvere stajní otvorené.

§ 9.

Kŕmenie.⁵⁴

a) V dobe pasenia sa kŕmi (v máji až auguste) o pol piatej, v septembri a v októbri o piatej, v iných mesiacoch (v stajenskom období) o šiestej hodine.

b) Poludňajšie kŕmenie je o jedenástej hodine.

c) Večerné kŕmenie je o osemnástej hodine.

Keď sa v dobe pasenia nechajú stáda pásť dlhšie, odsunie sa večerné kŕmenie na neskoršiu hodinu.

Pri každom kŕmení sa kobyly a žriebätá priväzujú v stajniach, a to vždy v rovnakom poradí, podľa pôvodu po otcovi stádach a podľa narodenia.⁵⁵

Vždy, najmä však v dobe pasenia, treba sa osobitne starať o napájanie koní. Obyčajne sa napájajú pol hodiny pred kŕmením, pričom načim dbať, aby nebol nápoj príliš studený.

Keď sa stáda vracajú do stajní a kone sú rozohriate, treba sa starať o to, aby napájacie žľaby boli zavreté, alebo vyprázdnené. Až pol hodiny po návrate sa naplnia čerstvou vodou a dá sa koňom ľubovoľné množstvo pitia. Kobylám a žriebätám sa dáva v dobe pasenia raz, v dobe stajenského obdobia dva razy týždenne lízať kamennú soľ.

Ustanovenia o kŕmnych dávkach vid' príslušný predpis a nariadenia MNO (VS).⁵⁶

⁵⁴ Kŕmenie koní /žrebčov, matiek aj žriebät/ sa malo riadiť nariadením služobného predpisu K-III-8, § 8 a Smernicou 64. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

⁵⁵ Kobyly /matky/ sa mali kŕmiť podľa individuálnej potreby, t. j. podľa výživného stavu a akosti pastvín. Týkalo sa to žrebných kobýl mimo obdobia pastvy. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

⁵⁶ Kŕmne dávky boli určené podľa kategórie koní. Žrebce plemenníci dostávali 4 dávky ovsa, 5 dávok sena a 4 dávky slamy. Skúšobné žrebce dostávali 3 dávky ovsa, 4 dávky sena a 4 dávky slamy. Nerozlišovalo sa tu zimné a letné obdobie. Chovné kobyly dostávali dávky podľa toho, či bolo letné alebo zimné obdobie. Dávky sa pre chovné kobyly delili ešte do dvoch kategórií – kobyly so žriebäťom a v poslednom mesiaci gravidity a kobyly bez žriebät. Dávka ovsa bola vždy pri kobylách so žriebäťom dvojnásobná (kobyly so žriebäťom dostávali v letnom období 4 dávky ovsa, kobyly bez žriebäť dostávali 2 dávky ovsa) dávka sena zostala rovnaká pri oboch kategóriách, pri slame bola navýšená o jednu dávku. Žriebätá dostávali dávky podľa ročníkov a tiež podľa toho, či bolo letné alebo zimné obdobie. Úžitkové kone boli rozdelené do troch kategórií – 1. jazdecké, 2. D. a V., 3. Dt a Vt. Podľa kategórie dostávali dávky ovsa, sena a slamy, ktoré boli rovnaké v lete aj v zime. Okrem toho dostávali niektoré kone aj prídavky krmiva. Išlo o plnokrvné žrebce /plemenníci aj skúšobné/ v dobe pripúšťania od 1. 10. – 10. 6., bez ohľadu na ročné obdobie, chovné kobyly používané v ťahu /nechodili na pastvu/ podľa ročného obdobia, plnokrvné žriebätá bez ohľadu na ročník, avšak podľa ročného obdobia. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308.

§ 10.

Čistenie koní.

Žrebce, kobyly a žriebätá čistia sa podľa všeobecných zásad predpisu.

Kobyly a žriebätá,okiaľ sú ešte priviazané, treba pri kúmení utierať a čistiť slamenými vechťami tak, aby bola srst uhladená a ligotavá. V zime treba venovať čisteniu asi dve hodiny denne.

Pred odviazaním namočia sa koňom hrivy a chvosty mokrou ryžovou kefou. Čistiť kone kovovým česákom je zakázané. Kovových česákov je dovolené používať len na čistenie úžitkových koní.

§ 11.

Kovanie.

Vo vojenskom žrebčinci sú kované len žrebce a kobyly, ktoré sú používané na jazdenie alebo ťahanie.

Kopytá chovných kobýl a žriebät sa opravujú podľa potreby, približne každých 6 týždňov. Rozhodný je pritom vzrast alebo opotrebenie kopyt.

Výnimočne môžu byť okované kobyly alebo žtriebätá s krehkou, drobnou alebo príliš zodrátou rohovinou na predných kopytách, ľahkými podkovami (pantoflicami). Kopytá opravuje a kone kuje pridelený rotmajster podkúvač s podkúvačským personálom podľa pokynov dôstojníka veterinára.

§ 12.

Vedenie záznamov.

Veliteľstvo vojenského žrebčínca vedie:

- a) plemennú knihu,
- b) kmeňovú knihu,
- c) záznam o konstve,
- d) knihu o pobyte počtu konstva⁵⁷,
- e) evidenčný protokol žriebät,
- f) protokol o pripúšťaní,
- g) záznam o ožrebení.

Vedenie týchto záznamov vedie zverolekár ústavu s prideleným personálom.

Odhad.

Ústav remontnej správy odhadne každý rok všetok konský materiál podľa jeho skutočnej hodnoty.

⁵⁷ Pre porovnanie s prílohou č. 1 (Predpísané počty vojenského žrebčína v Horných Motešiciach) uvádzam aj prehľad konstva v rámci celého územia Slovenska podľa okresov a žúp z roku 1939. V danom období bolo naše územie rozdelené do 7 žúp – Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska, Pohronská, Tatranská, Spišsko-šarišská a Zemplínska župa. Horné Motešice patrili do okresu Trenčín, ktorý mal v tom čase 2 037 koní. Pri rozdelení oblasti remontných služieb vyšších veliteľstiev sa mali velitelia pridŕžiavať zemepisnej polohy posádky hipických útvarov, aby sa premiestnenie chýbajúcich koní na plný vojnový počet dialo v čo najkratšej dobe. Počet koní podľa oblastí remontných služieb vyšších veliteľstiev:

1/ Remontná služba vyššieho veliteľstva 1, Trenčín: Bratislavská župa 20 225 koní, Nitrianska župa 18 958 koní, Trenčianska župa 22 332 koní. Celkovo: 61 515 koní.

2/ Remontná služba vyššieho veliteľstva 2, Banská Bystrica: Pohronská župa 20 766 koní, Tatranská župa 25 563 koní. Celkovo: 46 329 koní.

3/ Remontná služba vyššieho veliteľstva 3, Prešov: Spišsko-šarišská župa 22 123 koní, Zemplínska župa 32 253 koní. Celkovo: 54 376 koní.

VHA Bratislava, f. HVV Bratislava 1939 – 1940, čj. 104002/rem.1939, šk. č. 94.

Odhadné ceny žriebät, nakúpených remontnou komisiou alebo prevzatých od vojenských jednotiek nesmú byť nižšie, ako ich nákupná alebo prevzatá cena. Táto zásada neplatí pre žriebätá, ktoré boli vzniklou chybou znehodnotené.

Odhadná komisia sa skladá z veliteľa, prideleného dôstojníka veterinára a dôstojníka veterinára. Odhad kontroluje z prípadu na prípad zástupca ministerstva národnej obrany (VS). Odhad sa vykoná komisionálne pri jarňom a jesennom oceňovaní žriebät, podľa § 6.

Ústav predkladá odhadné protokoly každého roku k 31. máju.

§ 13.

Vyradňovanie koní.

Veliteľ ústavu navrhuje ministerstvu národnej obrany (VS) od prípadu na prípad vyradiť:

1. žrebcov plemenníkov,
2. kobyly nespôsobilé na chov,
3. žriebätá, ktoré majú také chyby, že sa nedoporučuje ďalej ich odchovať a
4. úžitkové kone.

Podľa predložených návrhov nariadi ministerstvo národnej obrany komisionálnu prehliadku týchto koní a žriebät.

Komisia sa skladá zo zástupcu ministerstva národnej obrany (VS), prednostu vet. správy MNO – VS, veliteľa vojenského žrebčínca a prideleného zverolekára.

Vzatie z počtu.

Pre vzatie z počtu a predaj erárnych koní a žriebät platí ustanovenie príslušného predpisu. (Sm 92.)

Predkladanie hlásenia.

Vel. voj. žrebčínca a vel. SVR hlásia mesačne, periodický výkaz zmien k soznamu žriebät a odchovaných koní MNO – VS remontníctvu.⁵⁸

ČASŤ II.

Vojenské žriebárne.

Kapitola 1.

Všeobecné ustanovenia.

§ 1.

Účel ústavov.

Účelom vojenských žriebární je doplňovať vojsko ušľachtilými, racionálne odchovanými a otužilými jazdeckými remontami.⁵⁹

⁵⁸ Túto časť dokumentu o predkladaní hlásenia pôvodný služobný predpis z roku 1925 neobsahuje.

⁵⁹ Doplňovaním stavu koní armády bola poverená remontná služba. Z veľmi rôznorodej siete remontných orgánov (1919) sa v rokoch 1920 – 1922 vyvinula stála sieť orgánov zabezpečujúcich bežnú potrebu koní v armáde, ktoré patrili do remontnej služby. Remontná komisia pôsobila od roku 1920 a zabezpečovala nákup koní. Poslaním vojenských žrebčínov bol zasa chov vojenských koní. Okrem toho vojenská správa v prvých rokoch po vzniku štátu úzko spolupracovala so štátnymi žrebčínmi, patriacimi pod správu ministerstva poľnohospodárstva. Do 20. októbra 1923 mala v troch žrebčínach svoje vojenské oddelenia. Remontné komisie a žrebčiny riadilo priamo MNO. Evidenčnými orgánmi remontnej služby boli vojenské evidencie koní, ktoré 20. februára 1922 prestali pôsobiť podľa dovtedajšieho rozčlenenia. Rozdelili sa podľa divízných oblastí a premenovali na veliteľstvá evidencie koní (č. 1 – 12), v podriadenosti veliteľstiev peších divízií.

ČAPLOVIČ, Miloslav. Mierová organizácia čs. armády a jej vývoj na Slovensku (1918 – 1928). In: *Vojenská história*, 1997, roč. 1, č. 1, s. 33 – 63.

§ 2.

Podriadenie.

Podriadenie je určené služobnými predpismi.

§ 3.

Rozdelenie.

Vojenské žriebárne sa delia na:

- a) veliteľstvo žriebárne s hospodárskou správou,
- b) niekoľko dvorov a
- c) pomocnú stotinu.

§ 4.

Veliteľstvá žriebární.

1. Rozdelenie. Veliteľstvá žriebární pozostávajú:

- a) z veliteľa žriebárne a
- b) pomocných orgánov.

2. Veliteľ žriebárne.

Veliteľov žriebární sa týkajú ustanovenia Časť I., § 4, čl. 2, podobne ako veliteľa vojenského žrebčínca.

Racionálny odchov žriebät a ich systematické otužovanie musí byť hlavnou snahou veliteľa žriebárne. V odborných veciach pracuje spoločne s prideleným dôstojníkom veterinárom.

Je nevyhnutné, aby obaja činitelia pozorovali žriebätá pri všetkých príležitostiach, vo výbehoch aj na pastve, a presne sledovali, ako sa vyvíjajú.

2. Pomocné orgány.

Pre výkonnú zdravotnícku, hospodársko-správnú a poľnohospodársku správu má veliteľ žriebárne po ruke tieto pomocné orgány:

- a) prideleného dôstojníka,
- b) lekára ústavu,
- c) zverolekára ústavu,
- d) dôstojníka hospodárskej správy,
- e) proviantného dôstojníka poľnohospodárskej správy.

4. Pridelený dôstojník. Vid' Časť I., § 4, čl. 4.

5. Lekár ústavu. Vid' Časť I., § 4, čl. 5.

6. Zverolekár ústavu. Vid' Časť I., § 4, čl. 6.

7. Dôstojník hospodárskej správy. Vid' Časť I., § 4, čl. 7.

8. Proviantný dôstojník poľnohospodárskej správy. Vid' Časť I., § 4, čl. 8.

§ 5.

Dvory vojenských žriebární.

Vid' Časť I., § 5.

§ 6.

Pomocná stotina.

Vid' Časť I., § 6.

§ 7.

Smernice pre vedenie počtu remontníctva.

Smernice pre vedenie počtu osôb remontníctva obsahujú príslušné predpisy.

§ 8.

Technický materiál.

Vid' Časť I., § 8.

§ 9.

Odborné prehliadky.

Vid' Časť I., § 9.

Kapitola 2.

Odborné ustanovenia.

§ 1.

1. Chov.

Remontná komisia kupuje zásadne trojročné žriebätá na odchov vo vojenských žriebárniach. Ministerstvo národnej obrany (VS) môže výnimočne povoliť nákup mladších žriebät, keď to vyžadujú zvláštne okolnosti.

V žriebárniach sa sústreďujú žriebätá, ktoré pochádzajú väčšinou od chovateľov, ktorí nemajú dostatok potrebných zariadení, nemohli venovať alebo nevenovali ich racionálnemu chovu patričnú starostlivosť, hlavne pokiaľ sa týka ich voľného pohybu a otužovania.

Tieto žriebätá nie sú zvyklé na pospolitosť a družnosť ako žriebätá, ktoré boli odchované vo vojenskom žrebčinci a preto je správna činnosť žriebárni, vzhľadom na krátky čas chovu, omnoho ťažšia a dôležitejšia.

Preto je povinnosťou veliteľov a ich pomocných orgánov starať sa po príchode žriebät o ich správne ošetrovanie, trpezlivé a mierne zaobchádzanie s nimi a aby vynaložili všetko, čo napomôže ich upokojenie a skoré konečné zdomácnenie.

Otužovanie a tréning treba viesť postupne a systematicky.

2. Odovzdanie žriebät.

V žriebárniach sa odchovávajú žriebätá až do ukončenia štvrtého roku, keď sa komisionálne rozdelia a odovzdajú jednotlivým jednotkám jazdectva a delostrelectva.

Rozdeľujú sa každého roku v apríli.

Komisia pozostáva zo zástupcu Ministerstva národnej obrany (VS), prednostu vet. správy MNO – VS, predsedu remontnej komisie alebo jeho zástupcu a z veliteľa žriebárne.

3. Doba pastvy.

Pre ňu platia podobné ustanovenia ako pre vojenský žrebčinec.

4. Označenie žriebät.

Žriebätám, ktoré sú určené do vojenských žriebární, vypaľujú sa tieto znamenia:

- a) pri nákupe: na ľavej strane krku pod hrivou, asi 4 cm pod hrebeňom odvodné číslo, na ľavom pleci číslo remontnej komisie;
- b) pri odchode zo žriebárne: na ľavom stehne značku vojenskej žriebárne;
- c) žriebätá, ktoré sú odchované z nosných chovných kobýl nemajú odvodné písmeno ani odvodné číslo. Žriebárňa vypáli im len svoju značku.

§ 2.

Odchov žriebät.

Pre odchod žriebät v žriebárniach platia ustanovenia ako pre vojenský žrebčinec.

§ 3.

Tréning žriebät.

Ustanovenia pre vojenský žrebčinec platia tiež pre vojenské žriebárne.

§ 4.

Kŕmenie.⁶⁰

Pri odchove žriebät je najdôležitejšie, aby boli posudzované podľa individuálneho vývinu a aby bola snaha dosiahnuť všeobecnú vyrovnanosť žriebät správnym ošetrovaním a starostlivosťou. Ďalšie ustanovenia obsahuje Časť I., Kapitola 2, § 9.

§ 5.

Čistenie koní.

O čistení koní vid' ustanovenia pre vojenský žrebčinec.

§ 6.

Kovanie.

O kovaní koní vid' ustanovenia pre vojenský žrebčinec.

§ 7.

Vedenie záznamu.

Veliteľstvo žriebárne vedie tieto záznamy:

- a) Vid' B-JV-1,
- b) evidenčný protokol žriebät.

Pri zaraďovaní žriebät, kúpených remontnou komisiou, odovzdá sa novej jednotke okrem výpisu z protokolu žriebät a eventuálneho opisu rodokmeňa aj originál remontného lístku.

Do remontného listu sa pripíše pred odvodné ročné číslo odvodné písmeno, predpísané v roku zaradenia.

Za odvodné číslo sa pripojí písmeno Ž. To isté sa urobí aj v zázname o konstve.

Podľa výpisu z protokolu žriebät vykonávajú jednotky zápisné pokračovanie (založia kmeňové listy).

Odhad.

Pre odhad konského materiálu vo vojenských žriebárniach platia platobné ustanovenia ako pre vojenský žrebčinec (vid' Časť I., Kapitola 2, § 12).

§ 8.

Vyrad'ovanie koní a žriebät.

Velitelia žriebární navrhujú Ministerstvu národnej obrany (VS) vyradiť prípad od prípadu:

- a) žriebätá, u ktorých sa v roku zistia také chyby, že sa ich ďalší chov neodporúča;
- b) úžitkové kone, ktoré sú nespôsobilé na ďalšiu potrebu.

Podľa došlých návrhov nariadi Ministerstvo národnej obrany (VS) komisionálnu prehliadku týchto koní a žriebät. Komisia sa skladá zo zástupcu Ministerstva národnej obrany (VS) veterinára, remontníka a veliteľa žriebární a z prideleného zverolekára.

Vzatie z počtu a predaj.

Pre vzatie z počtu a predaj erárnych koní a žriebät platia ustanovenia príslušného predpisu (Sm 92).

---

⁶⁰ Niektoré žriebätá /so silnou kostrou, veľkou hlavou a vysokonohé/ spadali pod individuálne kŕmenie koní, ktoré určoval služobný predpis a Smernica 64. Podľa fyzického stavu im bola poskytnutá náležitá dávka ovsa. Inak mali žriebätá na deň určené 2 kg mrkvy a ½ kg bôbu. Žriebätám, chovným kobylám a kobylám vo vysokom štádiu gravidity bolo podávané seno najvyššej akosti. Podávanie kyslého alebo polokyslého sena týmto koňom bolo zakázané. Aj počas dobrej pastvy sa podávala žriebätám plná dávka ovsa so sečkou a sena. VHA Bratislava, f. MNO – Pracovný zbor, šk. č. 84, sign. 383308. Smernice pre chov a odchov koní vo Vojenskom žrebčine.

Predpísané počty vojenského žrebčínca v Horných Motešiciach

Príloha 1

Rozdelenie		veliteľ žrebčina	pridelený dôstojník	lekár	zverolekár	proviantný dôstojník	poddôstojník ²	mužstvo ³	úžitkové kone	plemenný materiál	Spolu
Dôstojníci	plukovník										
	pplk.	1									1
	mjr.										
	stot.										
	npr. - por.		2								2
	mjr. vet.				1						1
	stot. vet.										
	npr. - por. vet.										
	stot. zdrav.			1							1
	dôst. prov sl.					1					1
	Spolu	1	2	1	1	1					6
Poddôstojníci z pov.							13				13
Mužstvo	hodnostníci							8			8
	vojaci							89 ⁴			89
	Spolu										
Civil. prac. sily ¹											
Kone	jazdecké a úžitkové	Jc	1	1					9		11
		D alebo V1	2	1	2				2		7
		Dt									
		Vt							20		20
		hospodárske									
		Spolu	3	2	2				31		38
	chovné a dorast	žrebci								7	7
		chovné kobyly								80	80
		žriebätá								240-270	240-270
		Spolu									
Vozidlá		bričky - breaky								5	5
		sane								5	5
		hosp. vozy									
Výzbroj		pištole	1	2	1	1	13				18
		pušky						90			90
		bodáky						90			90

¹ Doplní veliteľ podľa potreby

² Z nich: správca materiálu, účtovný podd., výkonný podd., podkúvač, velitelia dvorov, zástupcovia veliteľov dvorov.

³ Z nich: 2 obuvníci, 2 krajčíri, 4 kováči, a podkúvači, 1 kolár, 2 sedlári, 4 stolári a tesári, 1 zámočník, 2 murári, 4 pisári, 1 záhradník, 1 holič, 3 kuchári (2 mäsiari, 1 pekár), 1 natierač, 7 dôst. sluhov.

⁴ Na vyšší stav doplní si veliteľ voj. žrebčínca podľa potreby z civilných pracovných síl.

(Pečiatka ústavu)

V Z O R.

Odhadný protokol koní

odovzdaných vojenským jednotkám a ústavom v mesiaci .....19.....

Por. číslo	Číslo kmeňovej knihy a odvodné písmeno	Druh	Meno	Pohlavie	Vek	Odhadná cena		Kôň
						ks	h	
koňa						Dátum	Komu	

K. MINÁRIKOVÁ: DIE DIENSTVORSCHRIFT K – III – 1. DIENSTBETRIEB
IN DEN ANSTALTEN DER REMONTENVERWALTUNG – MILITÄRGESTÜT
IN HORNÉ MOTEŠICE UND DER KONTEXT SEINER ENTSTEHUNG

In dem vorliegenden Beitrag widmet sich die Autorin dem historischen Kontext der Entstehung der Dienstvorschrift K – III – 1, Dienstbetrieb in den Anstalten der Remontenverwaltung – Militärgestüt in Horné Motešice. Es handelte sich um eine Dienstvorschrift, die vom Ministerium für nationale Verteidigung in Bratislava im Jahr 1941 herausgegeben wurde und ab dem folgenden Jahr 1942 Gültigkeit besaß. Im Rahmen des breiter konzipierten einleitenden Teils charakterisiert die Autorin die Geschichte der Zucht von Militärpferden auf dem Gebiet der heutigen Slowakei. Anschließend veröffentlicht sie eine Transkription der genannten Dienstvorschrift, die sie durch editorische Anmerkungen ergänzte.

Das eigentliche Dokument (die Dienstvorschrift) umfasst 32 Seiten und ist in zwei Teile gegliedert. Der I. Teil behandelt das Militärgestüt, der II. Teil die Militärfohlenstationen. Beide Teile verfügen über jeweils zwei Kapitel, die allgemeine und fachliche Bestimmungen enthalten. Der I. Teil, 1. Kapitel Allgemeine Bestimmungen, behandelt Zweck der Anstalt, Unterstellung, Gliederung, Kommandantur des Militärgestüts, Höfe des Militärgestüts, Hilfhundertschaft, Bestandsführung der Remonten, technisches Material und Fachinspektionen. Das 2. Kapitel Fachliche Bestimmungen behandelt Zucht, Zuchtplan, Leistungsprüfung der Stuten, Belegen der Stuten, Abfohlen der Stuten, Absetzen und Einreihen der Fohlen, Fohlenaufzucht, Fohlentraining, Fütterung, Pferdepflege, Beschlag, Führung von Aufzeichnungen sowie Ausmusterung von Pferden. Der II. Teil, 1. Kapitel Allgemeine Bestimmungen, behandelt Zweck der Anstalten, Unterstellung, Gliederung, Kommandanturen der Fohlenhöfe, Hilfhundertschaft, Richtlinien für die Bestandsführung der Remonten, technisches Material und Fachinspektionen. Das 2. Kapitel Fachliche Bestimmungen behandelt Zucht, Fohlenaufzucht, Fohlentraining, Fütterung, Pferdepflege, Beschlag, Führung von Aufzeichnungen sowie Ausmusterung von Pferden und Fohlen.

Das Dokument enthält außerdem zwei Anlagen: Anlage Nr. 1 – Vorgeschriebene Bestände des Militärgestüts in Horné Motešice und Anlage Nr. 2 – Muster eines Schätzungsprotokolls für an Militäreinheiten und Anstalten übergebene Pferde.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Vojenský historický archív v Bratislave:

VHA Bratislava, f. ŠZ X. 438 – 441, šk. č. 28. Armáda v obrane a práci – päť rokov budovateľskej činnosti slovenskej armády. Zväzok II, s. 131 – 144, Npor. pech. František Korček. Budovateľská činnosť složíek vojskej správy.

VHA Bratislava – špeciálne zbierky – vojenské predpisy- predpis K – III – 1, Služobná činnosť v ústavoch remontnej správy, 1941.

VHA Bratislava, f. Stavebné riaditeľstvo V. zboru v Trenčíne.

VHA Bratislava, f. Pracovný zbor národnej obrany 1940 – 1945.

VHA Bratislava, Ministerstvo národnej obrany 1939 - 1945, fondové oddelenie spisy dôvern.

VHA Bratislava, Ministerstvo národnej obrany 1939 - 1945, fondové oddelenie spisy obyčajné.

VHA Bratislava, f. Hlavné vojenské veliteľstvo Bratislava 1939 – 1940.

VHA Bratislava, f. Veliteľstvo evidencie konstva 9 v Bratislave.

VHA Bratislava, f. Veliteľstvo evidencie konstva 13 v Trenčíne.

Vojenský ústredný archív - Vojenský historický archív Praha

Sbírka československých služebních předpisů po roce 1945 Služební předpisy čs. armády 1918 – 1939.

Tlačené pramene a dobová tlač /Period print

FAJNOR, B. Ivan. O pamäti a inteligencii koňa. In: *Slovenské vojsko*, 1942, roč. III., číslo 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 267.

KAZÍK, Štefan. Chov koní v našej armáde. In: *Slovenské vojsko*, 1942, roč. III., číslo 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 265.

KAZÍK, Štefan. Kôň vo vojne. In: *Slovenské vojsko*, 1942, roč. III., číslo 17 – 18, Bratislava, 15. septembra, s. 266 – 267.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

CSÉFALVAY, František a kol. Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013. 283 s. ISBN 978-80-89523-20-7.

FIDLER, Jiří. – SLUKA, Václav. Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938. Praha : Libri, 2006. 767 s. ISBN 8072772562.

HORNÝ, Michal – KRAJČÍROVÁ, Martina. Národný žrebčín Topoľčianky II. Topoľčianky : Národný žrebčín Topoľčianky, 2008. 146 s. ISBN 978-80-969945-0-2.

KRALČÁK, Peter. Pracovné jednotky slovenskej armády 1939 – 1945. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2014. 168 s., pram., reg., príl. ISBN 978-80-970768-1-8.

Kolektív autorov. *Chov koní na Slovensku. Zborník z medzinárodnej konferencie o tradícii chovu koní*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2014. 91 s. ISBN 978-80-552-1173-2.

MIKUŠ, Milan – PONEC, Jozef. *70 rokov chovu koní v Motešiciach 1923 – 1993. Žrebčín Motešice*. Bratislava : Príroda, a. s., 1993. 36 s. ISBN 80-07-00577-364-007-93.

MISAŘ, Drahošlav. *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Praha : Nakladatelství Brázda, s. r. o., 2011. 294 s. ISBN 978-80-209-0383-9.

Štúdie a články v časopisoch, zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

ČAPLOVIČ, Miloslav. Mierová organizácia čs. armády a jej vývoj na Slovensku (1918 – 1928). In: *Vojenská história*, 1997, roč. 1, č. 1, s. 33 – 63, ISSN 1335 - 7631.

CHORVÁT, Peter. Dejiny slovenskej vojenskej terminológie. In: *Vojenská história*, 2011, roč. 15, č. 1, s. 33 – 54. ISSN 1335 – 3314.

O autorovi/About the author

PhDr. Katarína Mináriková

Vojenský historický ústav – Vojenský historický archív

Krajná 27, 821 04 Bratislava, Slovenská republika

e-mail: katarina.minarikova@vhu.sk

<https://orcid.org/0009-0000-7063-6045>

BIBLIOGRAFIA

VOJENSKÁ HISTÓRIA SLOVENSKA A SLOVÁKOV

Výberová bibliografia XXXI. – 2023

BOŽENA ŠEĎOVÁ

DO ROKU 1526

Zničenie kráľovstva uhorského : Epistola de perdicione regni hungarorum / Juraj Srieňsky; z lat. orig. prel.: Anabela Katreničová, Katarína Karabová. - Bratislava : Perfekt, a.s., 2023. - 654 s. (410 s. lat. facsimile pôv. vyd., 1857; s. 411-654 preklad). ISBN 978-80-8226-095-6.

The Great Moravian Tradition in the Slovak Branch of the Hungarian Historiography until the End of the 18th Century / Peter Podolan. In: Acta historica Posoniensia : Historické rozhľady : K životnému jubileu univerzitného profesora Michala Daniláka. - Roč. 39 (2023), s. 77-97.

Vojensko-historické a geografické aspekty začleňovania Slovenska do Uhorského kráľovstva v 10. – 11. storočí / Bohuš Klein. In: Slovenský časopis historický. - Roč. 3, č. 1 (2023), s. 24-66.

Vnútné konflikty za vlády Ondreja III. 1292 – 1296 / Peter Roháč. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 7-29.

* * *

Ako vojenčili Kelti : Bojovníci a vojaci našej minulosti / Vladimír Segeš. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 9 (2023), s. 32-33 : obr.

Ako vojenčili rímski legionári : Bojovníci a vojaci našej minulosti / Vladimír Segeš. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 10 (2023), s. 22-23 : obr.

Ako vojenčili dávni Germáni : Bojovníci a vojaci našej minulosti / Vladimír Segeš. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 11 (2023), s. 32-33 : obr.

Ako vojenčili Huni : Bojovníci a vojaci našej minulosti / Vladimír Segeš. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 12 (2023), s. 32-33 : obr.

Kráľ so žeravou korunou na hlave : Dôžovo roľnícke povstanie v roku 1514 / Tibor Neumann. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 11 (2023), s. 18-23 : obr.

Králi proti kniežatám, kniežatá proti kráľom : Zánik Nitrianskeho kniežatstva / Ján Steinhübel. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 6 (2023), s. 24-31 : obr.

1526 – 1914

C. k. ženijní zbraň, 1. část: C. k. minérský sbor a C. k. sapérský sbor – stručná historie od založení až do roku 1851 / Zdeněk Holub. - Praha : Mare-Czech, 2023. - 96 s. ISBN 978-80-88215-64-6.

C. k. ženijní zbraň, 2. část: C. k. inženýrský sbor – stručná historie od založení až do roku 1851 / Zdeněk Holub. - Praha : Mare-Czech, 2023. - 133 s. ISBN 978-80-88215-65-3.

Historické korene nášho delostrelectva / Ľudovít Letošťák. - Bratislava : Magnet Press Slovakia s.r.o., 2023. - 257 s. : fotogr., lit. ISBN 978-80-89169-92-4.

Imrich Thököly – Thököly Imre : Jeho život, povstanie a doba : Élete, felkelése és kora / Ed.: Peter Kónya. - Prešov : Vyd. Prešovskej univerzity, 2023. - 239 s. : obr. - ISBN 978-80-555-3205-9.

Řády a vyznamenání habsburských monarchií / Ivo Koláčný. - Brno : Elka Press,

2023. - 362 s. : obr., lit. - ISBN 978-80-87057-50-6.

Tricetiletá válka : Stručná historie / Jan Kilián. - Praha : Paseka s.r.o., 2023. - 158 s. : obr., lit. - ISBN 978-80-7637-403-4.

* * *

Dembiński második esélye : A Vogel-hadtest felső-magyarországi hadjárata 1849-ben / József Solymosi. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 136, č. 4 (2023), s. 909-925.

Die k. k. Militärgränze : Vier Jahrhunderte umfassende Landesverteidigung in praxi / Wolfgang Etschmann, Andreas W. Stupka. In: Österreichische Militärische Zeitschrift. - Roč. 61, č. 5 (2023), s. 601-617 : fotogr., mp. (st. 15. - 19.).

Dobosok az 1848-1849-es szabadságharcban: szervezés, kiképzés, felszerelés / György Csorba. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 136, č. 2 (2023), s. 377-416.

Druhy vojsk, stratégia a taktika v období stavovských povstání a protiosmanských vojen / Vladimír Segeš. In: Imrich Thököly – Thököly Imre : Jeho život, povstanie a doba : Élete, felkelése és kora / Ed.: Peter Kónya. - Prešov : Vyd. Prešovskej univerzity, 2023, s. 197-208.

Funkcia a postavenie mestského kapitána v Trnave v prvej polovici 16. storočia / Darina Fridrichová. In: Z vrcholu na okraj : Elity a marginalizované skupiny v dejinách našich miest / Michal Bada a kol. - Bratislava : Veda - Historický ústav SAV, v. v. i., 2023, s. 57-67 : tabl.

Lelkészekre kiszabot halálos ítéletek a Pozsonyi cs. kir. hadbírószágon / Péter Zakar. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 136, č. 4 (2023), s. 975-989.

Mi is veszett Mohácsnál? Oszmán-török veszteséglista az 1526. évi hadjáratról / Pál Fodor – András Mércz. In: Történelmi szemle. - Roč. 65, č. 2 (2023), s. 193-235 : tabl., mp.

Revoluce národní a sociální 1848/1849: Uhry v Rakousku, Slovensko v Uhrách: revoluce v revoluci / Jan Rychlík. In: Česko-slovenská historická ročenka. - Roč. 25, č. 2 (2023), s. 25-53.

Sociálne a národné premeny Uhorska v revolučnom dvojročí 1848 – 1849 / László Szarka. In: Česko-slovenská historická ročenka. - Roč. 25, č. 2 (2023), s. 55-81.

Svedectvo Gregora Dankovského o obliehaní Prešporka v roku 1809 / Matej Čapo. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 84-97.

Udalosti francúzsko-rakúskej vojny roku 1809 vo vzťahu k Prešporku zaznamenané v kronike Milosrdných bratov / Matej Čapo. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 89-100.

* * *

Antimilitarizmus v rakúsko-uhorskej armáde pred prvou svetovou vojnou : Pod cisárskou zástavou. Rakúsko-uhorská armáda a Slovensko v rokoch 1868 – 1914 / Peter Chorvát. In: Obrana. Mesečník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 32-33 : fotogr.

Nové poznatky o Johannu Fischerovi / Peter Rybárik. In: Střelecká revue. - Roč. 55, č. 5 (2023), s. 56-57 : obr. (bratislavský puškár 18. st.).

Prešporská zápleťka v dejinách zločinu : Francúzska okupácia Bratislavy v roku 1809 a obchod so zbraňami / Matej Čapo. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 11 (2023), s. 32-36 : obr.

Septembrové povstanie / Juraj Krištofik. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 9 (2023), s. 26-33 : obr.

Z Gemera na bojiská krymskej vojny : Generál Juraj Kmet' (1813 – 1865) a jeho účasť v bitke o pevnosť Kars / Kristína Chromeková. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 2 (2023), s. 32-39 : fotogr., mp.

1914 – 1918

Vojenské cintoríny projektované Dušanom Jurkovičom : Cmentarze wojenne zaprojektowane przez Dušana Jurkoviča : World War I Cemeteries designed by Dušan Jurkovič / Jaroslav Vencálek. - Nemšová : Tlačiareň J + K, 2023. - 527 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-89788-66-8.

* * *

„Dnes rok“ : Reflexe tretieho rakousko-uhorského ťažení proti Srbsku za první světové války na stránkách dopisů prof. MUDr. Josefa Pelnáře / Ed.: Petr Matějček. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 70-91 : fotogr.

Kam se poděl legionář Štefánik? Nečekané otázky nad průběhem vojenské služby prvního československého ministra války / Tomáš Kykal. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 90-99 : fotogr.

Pôsobenie nemeckej 35. rezervnej divízie na Slovensku (apríl – máj 1915) / Martin Konečný. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 7-27 : fotogr.

Rudolf Turček, mimoriadne odvážny dôstojník 71. pešieho pluku / Ján Vavruš. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 141-157 : fotogr.

Pôsobenie Bohdana Pavlů v rámci čs. légii v Rusku / Ferdinand Vrábel. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 134-140 : fotogr.

Vojenský pilot Aladár Lipták a jeho služba vrakúsko-uhorskom letectve / Juraj Červenka. In: Studia Historica Tyrnaviensia. Dejiny v pohybe - pohyb v dejinách. - Roč. 23, č. 2 (2023), s. 88-117.

* * *

Pod cisárskou zástavou. Rakúsko-uhorská armáda a Slovensko v rokoch 1868 – 1914 / Peter Chorvát. Všeobecná mobilizácia rakúsko-uhorskej armády v auguste 1914;

Bitka pri Komarówe; Vpád ruskej armády na Slovensko v rokoch 1914 – 1915; Slováci na frontoch prvej svetovej vojny; Vojsko v zázemí; Rozpad rakúsko-uhorskej armády na Slovensku. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 – 8 (2023), s. 32-33, 28-29, 32-33, 32-33, 32-33, 32-33: fotogr.

Slováci na bojiskách prvej svetovej vojny / Peter Chorvát. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 99-109.

1918 – 1939

„Bráňme si svoje!“ : Slovenská politická reprezentácia a československo-poľský spor o Oravu a Spiš v rokoch 1918 – 1920 / Erik Dulovič. - Krakov : Towarzystwo Słowaków w Polsce - FiF Trnavskej univerzity, 2023. - 190 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8111-321-2.

Čs. armáda ve fotografii : Branná moc v letech 1918 – 1948 / Karel Straka a kol. - Brno : Extra Publishing, s. r. o., 2023. - 223 s. fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7525-547-1.

Kroniky hrdosti : Psaná a malovaná historie československé armády 1918 – 1938 / Martin Flosman. - Praha : Nová tiskárna s.r.o., 2023. - 88 s. fotogr. - ISBN 978-80-908995-2-0.

Trianon a Slovensko : Hranice Československa na Slovensku podľa Trianonskej mierovej zmluvy / Jozef Beňa, Karel Schelle. - Ostrava - Brno : Key Publishing s. r. o. - The European Society for History of Law, 2023. - 346 s. - ISBN 978-80-7418-397-3; 978-80-87475-74-4.

Zlomená křídla meziválečného Československa : Katastrofy československého vojenského letectva v letech 1918 – 1939 / Zbyněk Čerovský, Martin Čížek. - Žďar nad Sázavou : vl. nákl. M. Čížka, 2023. - 379 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-270-1658-7.

Utváření republiky / Kober Jan a kol. - Praha : Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

- Academia, 2023. - 704 s. : fotogr., lit., reg.
- ISBN 978-80-200-3407-6.

* * *

„... A nebojím sa nikoho, ani Boha!“ Kauza Dulanský – Peer / Peter Chorvát. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 90-97.

Československá branná moc na južnom Zemplíne do júla 1919 / Václav Ihnát. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 7-32.

Československo-taliansky rozpor v jadranskej otázke pohľadom talianskej diplomatickej korešpondencie / Natália Rusnáková. In: Studia Historica Nitriensia. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 580-597.

Diskriminácia vs. kverulanstvo : Slováci a veliteľský zbor čs. armády 1918 – 1939 / Alex Maskalík. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 74-89 : fotogr.

Druhá anexia a inkorporácia obcí severného Spiša a hornej Oravy (1938 – 1939) / Juraj Lepiš. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 5-13 : fotogr.

Dvanásťka pod lupou – detaily nejen pro modeláře [Aero A 12] / Michal Ovocník. In: REVI. Dvuměsíčník o letadlech a letcích. - Roč. 30, č. 139 (2023), s. 6-11 : fotogr.

Elegán so sokolímí krídlami : Letecká služba plk. let. Júliusa Trnku 2. časť (1935 – 1936) / Peter Šumichrast. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 101-122.

Improvizovaná dělostřelecká výzbroj dělostřeleckých srubů tvrzí československého opevnění v roce 1938 / Ivan Fuksa. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 96-115 : fotogr.

Kauza Pavel Czikora – případ špiónáže v československé armádě (1936) / Peter Chorvát. In: Zprávy Včely Čáslavské 6 (Publikace byla vydána při příležitosti

konání 3. ročníku mezinárodní konference Boj o srdce Evropy. České země a zpravodajské služby, která se uskutečnila k 85. výročí přijetí Mnichovské dohody). Čáslav : Múzejní a vlastivědní spolek „Včela Čáslavská“, 2023, s. 67-74.

Komunistický exil v Polsku v roce 1939 : Komunisté se v polském exilu snažili torpédovat vznik čs. vojenské skupiny v Krakově a zároveň bojovali proti údajným trockistům / Stanislav Kokoška. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. - Roč. 17, č. 1 (2023), s. 56-67 : fotogr.

Modernizace výzbroje československé branné moci ve 30. letech ve fotografii / Ivan Fuksa. In: Armáda. - Roč. 5, č. 17 (2023), 58 s. : fotogr.

Postřelovací zkoušky lehkého opevnění v říjnu 1938 u Záhvozdí / Jan Lakosil. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 92-101 : fotogr.

Právní, bezpečnostní a vojsková ochrana československé hranice 1918 – 1938 / Stanislav Polnar. In: Utváření republiky / Jan Kober a kol. - Praha : Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. - Academia, 2023, s. 589-608.

Případ praporečká Štěpánka / Oldřich Pejls. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 37-42 : fotogr.

Působení soudu čs. legií z Itálie a jeho věznic v Uherském Hradišti v letech 1918 – 1919 / Jan Zámečník. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 68-77 : fotogr.

Terénní automobily značek Tatra, Zbrojovka a Jawa : Vojenské automobily s náhonem na všechna kola z let 1936 až 1938 / Radomír Zavadil. In: Armáda. - Roč. 5, č. 16 (2023), 50 s. : fotogr.

Řeka Nitra – tragédie 15. července 1939 a její důsledky / Oldřich Pejls. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 98-118 : obr.

Úsilie ruského krúžku v Košiciach postaviť pomník padlým ruským vojakom na východe Slovenska v rokoch prvej svetovej vojny vo svetle archívnych dokumentov / Luciana Hoptová. In: *Annales historici Pre-sovienses*. - Roč. 23, č. 2 (2023), s. 109-123.

V tieni súperenia dvoch revolúcií: Južné Slovensko počas obdobia prechodu (jeseň 1918 – leto 1919) / Attila Simon. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. - Roč. 25, č. 2 (2023), s. 107-122.

Z historie československé aviatiky – uznávaná letadla AERO (III) : Kedyž modrý pták vzlietl do oblak... [A-11/Ab-11] / Michal Ovčáčík. In: *REVI. Čtvrtletník o letadlech a letcích*. - Roč. 30, č. 135 (2023), s. 2-9 : fotogr.

Zpravodajec a odbojář František Müller (1897 – 1944) : Sonda do činnosti zástupců rotmistrovského sboru meziválečného vojenského zpravodajského oddělení / Milan Vyhliďal. In: *Vojenská historie*. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 111-135 : fotogr.

***

Aero MB-200 / Jaroslav Matoulek. In: *Letectví + kosmonautika*. - Roč. 99, č. 12 (2023), s. 48-49 : fotogr.

Armáda na prahu republiky: válka o Slovensko / Tomáš Kykal, Tomáš Jakl, Karel Straka. In: *A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR*. - Roč. 34, č. 12 (2023), s. 44-46 : fotogr.

Boje československej armády pri zabezpečovaní obrany južného Slovenska po prvej svetovej vojne / Martin Posch. In: *Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre*. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 30-38.

Československý povelový přístroj pro dělostřelecké objekty / Martin Dubánek. In: *ATM + Informační příloha MO ČR a AČR*. - Roč. 55, č. 2 (2023), s. 70-73 : fotogr.

10 cm lehká houfnice vz. 30 / Jan Škarka. In: *Střelecká revue*. - Roč. 55, č. 4 (2023), s. 71-73 : fotogr.

... krátce o Aeru A-12 / Michal Ovčáčík. In: *REVI. Dvuměsíčník o letadlech a letcích*. - Roč. 30, č. 138 (2023), s. 56-57 : fotogr.

Letov Š-50 / Jaroslav Matoulek. In: *Letectví + kosmonautika*. - Roč. 99, č. 3 (2023), s. 42-43 : fotogr.

Mnichov 1938 a československý pevnostní systém / Jaroslav Valent. In: *Historická revue*. - Roč. 34, č. 3 (2023), s. 28-35 : fotogr.

Nezlomená armáda [archiv VHÚ Praha]. In: *A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR*. - Roč. 34, č. 9 (2023), s. 40-42 : fotogr.

Neznáme svědectví legionářů o havárii Štefánikovy letadla 4. mája 1919 v Ivanke pri Dunaji / Ferdinand Vrábel. In: *Legionářský směr*. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 52-56 : fotogr.

15 cm hrubá houfnice vz. 25 / Jan Škarka. In: *Střelecká revue*. - Roč. 55, č. 8 (2023), s. 70-73 : fotogr.

Pražská číara : Budovanie obranného perimetra hlavného mesta ČSR / Miroslav Jaso. In: *Historická revue*. - Roč. 34, č. 3 (2023), s. 36-39 : fotogr.

Třikrát o zpravodajském řemesle / Karel Straka. In: *A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR*. - Roč. 34, č. 4 (2023), s. 44-45 : fotogr.

1939 – 1945

Čechoslováci ve válečné službě vojenských sil a letectva Svobodné Francie v letech 1940 – 1945 / Miloslav Pajer. - *Cheb : Svět křídel*, 2023. - 447 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-116-6.

Českoslovenští letci v jednotkách dopravního letectva RAF v letech 1942 – 1945 / Miloslav Pajer. - *Cheb : Svět křídel*, 2023. - 295 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-126-5.

Hawker Hurricane a Čechoslováci 1. díl / Zdeněk Hurt, Jiří Šebek. - *Cheb : Svět*

křidel, 2023. - 291 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-118-0.

Hrdinstvo a násilie počas 2. svetovej vojny / Ed.: Katarína Ristveyová. - Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2023. - 298 s. : fotogr. - ISBN 978-80-974274-5-0. Obsah: Juraj Lepiš: Zradcovia, obeť a nakoniec hrdinovia. Percepcia nemeckého odboja v nemeckej spoločnosti od roku 1945 až po súčasnosť, s. 9-26; Igor Baka: Povojnové stíhanie niektorých príslušníkov Zaisťovacej divízie slovenskej armády, s. 27-46; Martin Furmaník: Na opačných stranách barikády. Spišskí Nemci v službách nacizmu i v protifašistickom odboji (sonda do problematiky), s. 47-60; Alena Tabaková: Padli v Sokolove: osudy Slovákov, ktorí položili svoje životy v prvej bitke 1. čs. samostatného poľného práporu v ZSSR 8. marca 1943, s. 61-84; Pavol Šteiner: Deväť zlatých hviezd od Hrona: hrdinovia alebo nástroj propagandy? s. 85-99; Marian Uhrin: Príbeh povstaleckého hrdinstva a zrady, s. 100-112; Ákos Fóris: Menšie zlo alebo rakúski Huni? Maďarská kráľovská armáda a miestne obyvateľstvo vo východnej Haliči, leto 1941, s. 113-140; Tomáš Řepa: Hrdinství brněnských občanů při pomoci parašutistům za druhé světové války, s. 141-154; Ildikó Bajcsi: Andor Jaross – stvorený hrdina „prinavrátenej“ Hornej zeme, s. 157-175; Viera Jurková: Erna Eliška Bürgerová. Berlínčanka v boji za Československo, s. 176-195; Matej Medvecký: Medzi perzekúciou a kolaboráciou: anabáza Kurta Ehrensteina, s. 196-209; Juraj Krištofik: Aktivity novomestského rabína a člena Židovskej ústrednej úradovne Armina Friedera počas 2. svetovej vojny, s. 210-232; Jozef Pavlov: Kohnovci – tragický príbeh židovskej rodiny z Detvy, s. 233-259; Alain Soubigou: Intelektuálne a fyzické hrdinstvo: prípad francúzskeho historika a odbojára Pierra Brossoletta (1903 – 1944), s. 260-268; Lukáš Volentier: Hrdina a zbabelec v období druhej svetovej vojny očami žiakov základných a stredných škôl (dotazník), s. 271-278.

János Esterházy a jeho miesto v moderných slovenských dejinách / Michal Schvarc. - Bratislava : Ministerstvo zahr. vecí a eu. záležitostí SR, 2023. - 191 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-88726-84-5.

Memoriabilita – spomienky : Memoria-bilita a spomienky zosnulých výtvarných, umeleckých a odbojárskejších osobností pokročilého veku – tvorcovia protifašistického odkazu / Zost.: Ladislav Skrak; Martin Krno. - Bratislava : Klub výtvarných umelcov a teoretikov, [2023]. - 163 s. : fotogr. - ISBN 978-80-974759-0-1.

„Mluví důstojník ministerstva národní obrany“ : Londýnské rozhlasové komentáře generála Františka Moravce / Ed.: Prokop Tomek. - Praha : Euromedia Group, a. s., 2023. - 294 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - (Universum). - ISBN 978-80-242-9483-4.

Německá obrněná vozidla druhé světové války : Kompletní průvodce : Tanky, samohybná a útočná děla, protiletadlové kanóny a další / David Doyle; z angl. orig. přel.: Stanislav Mareš. - Praha : Grada Publishing, a.s., 2023. - 322 s. : fotogr. - ISBN 978-80-271-1044-5.

Ničitelé tanků : Šokující vzpomínky velitele tanku na rozhodující bitvy na východní frontě / Vasilij Krysov; z angl. orig. přel.: Stanislav Tumis. - [Libeznice] : Víkend s. r. o., 2023. - 303 s. - ISBN 978-80-7433-391-0.

Pakt Stalin, Hitler a příběh vražednej aliance 1939 – 1941 / Claudia Weber; z nem. orig. přel.: Martin Matich. - B. m. : Citadella, 2023. - 286 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8182-194-3.

Pasportizácia pomníkov, pamätníkov a pamätných tabúl Slovenského národného povstania a oslobodenia Slovenska I. etapa / Zost.: Ladislav Skrak a kol. - Bratislava : Klub výtvarných umelcov a teoretikov, 2023. - 139 s. : fotogr. - ISBN 978-80-974759-0-1.

Povstanie : 60 dní národa II. september – hlavné boje / Gustáv Murín. - Bratislava :

Magnet Press Slovakia, s.r.o., 2023. - 167 s. : fotogr. - ISBN 978-80-89169-89-4.

Povstanie bez legiend : Dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania / Jozef Jablonický. - 2. rozš. vyd. - Bratislava : N Press, s. r. o., 2023. - 558 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8230-237-3.

„Práca – česť, robota – povinnosť“ : Vojensky organizované pracovné jednotky Židov na Slovensku v rokoch 1939 – 1943 / Igor Baka a kol. - Bratislava : Vojenský historický ústav, 2023. - 315 s. : fotogr., pram. a lit., reg. Ďalší autori: Eduard Nižňanský, Oldřich Pejs, Milena Balcová, Matej Medvecký, Peter Kralčák, Tamara Janecová. ISBN 978-80-89523-96-2.

Slovenský vojnový štát a holokaust v kolektívnej pamäti slovenskej spoločnosti : Správa z výskumu [2013 – 2023] / Fedor Blaščák, Oľga Gyárfášová, Ján Hlavinka, Monika Vrzgulová. - Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti, 2023. - 42 s. : fotogr.

Smíšený prezývdný oddíl 1 : Francie 1940 / Ivan Procházka. - Praha : MO ČR - Vojenský historický ústav, 2023. - 93 s. : fotogr. - ISBN 978-80-7278-858-3.

Sokolovo – nezapomenutí hrdinové : Príslušníci 1. čs. samostatného praporu v SSSR / Miroslav Brož, Milan Kopecký a kol. - Praha : Čs. obec legionárska - Epoque, 2023. - 493 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-87919-95-8; 978-80-278-0104-6.

Sokolovo – první boj : 1. čs. samostatný prapor v bitvě o Charkov / Milan Kopecký, Milan Mojžiš, Filip Kachel a kol. - Praha : Čs. obec legionárska - Epoque, 2023. - 349 s. : fotogr., mp., pram. a lit. - ISBN 978-80-87919-95-8; 978-80-278-0104-6.

Spomienky slovenských vojakov na osudy v nemeckom zajatí (1944 – 1945) / Zost.: Martin Lacko. - Partizánske : O. z. Múzeum ozbrojených zložiek 1939 – 1945, 2023. - 179 s. : fotogr. - ISBN 978-80-972515-9-8.

Stíhači nad západní frontou / Marek Brzkovský. - Brno : CPress, 2023. - 255 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-264-4630-9.

Šípkovské inferno ... poslední svědkovia prehovorili / Ľubomír Pajtinka. - B. m. : Štandard vo vyd. Trio Publishing, 2023. - 255 s. : fotogr., pram. - ISBN 978-80-8170-104-7.

Tanky na Dyji 1945 : 2. Od Moravy k Dyji / Miloš Ludvík, Vítězslav Vitek. - Němčice : Skore s. r. o., 2023. - 231 s. : fotogr., mp., pram. - ISBN 978-80-11-03704-8.

„V mene republiky“ : Spomienky Dušana Viesta / Dušan Viest; eds.: Martin Gabčo, Tomáš Klubert. - Bratislava : Ústav pamäti národa, 2023. - 439 s. : fotogr. príl., pram. a lit., reg. - (Memoáre). - ISBN 978-80-8257-014-7.

Velitel palubních mechaniků : Služba palubních mechaniků na Liberatoroch 311. perutě a životní osudy jejich velitele Stanislava Slezáčka / Pavel Vančata. - Cheb : Svět křídel, 2023. - 398 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-121-0.

Vypálené obce varujú! / Marcel Maniak. - Poprad : TabitaArt, 2023. - 271 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-973804-3-4.

Zápisky z kroniky mesta Banská Bystrica 1938 – 1945 / Lukáš Volentier. - Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2023. - 199 s. : fotogr. - ISBN 978-80-974274-4-3.

* * *

Analysis of Power Intervention into Public Space as a Tool for Research into Cities in Non-Democratic Regimes (Sociological-Historical Approach) / Martin Pekár, Patrícia Fogelová. In: The City and History : Mesto a dejiny. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 89-98.

Boje na Moravě a ve Slezsku v dubnu a květnu 1945 / Ondřej Kolář. In: Armáda. - Roč. 5, č. 15 (2023), 50 s. : fotogr.

Ekonomické predpoklady SNP a činnosť hospodárskych inštitúcií na povstaleckom

území / Peter Mičko, Zuzana Mičková. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 22-27 : fotogr.

Entry of the Slovak Army into the War Against the Soviet Union in 1941 / Igor Baka, Matej Medvecký. In: Review. Soviet „Great Patriotic War“: Case Studies (Instytut Pamięci Narodowej, Warsaw). - Č. 5 (2023), s. 283-297 : fotogr.

Fašizmus v stredovýchodnej Európe: národné hnutia eurosynchronnej ideológie / Traian Sandu. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, špeciál (2023), s. 39-47 : fotogr.

Hlavně míří k zenitu : Protiletadlové útvary 1. čs. samostatné brigády v SSSR v bojích na Ukrajině / Milan Kopecký, Michal Rak. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 5-21 : fotogr.

Charles Katek, oddaný přítel naší věci : Nástin americko-československé zpravodajské spolupráce v letech 1943 – 1945 / Pavel Žáček. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 3 (2023), s. 62-81 : fotogr.

Ján Lichner – prvý medzi prvými v odboji na Slovensku / Marek Syrný, Vojtech Čelko. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 38-51 : fotogr.

Jediný přežil / Pavel Vančata. In: REVI. Dvuměsíčník o letadlech a letcích. - Roč. 30, č. 136 (2023), s. 20-26 : fotogr. (zahraniční Slováci, RCAF, RAAF, RAF, Jan Valastin).

Keď album rozpráva... Fotoalbum a dokumenty k vyradeniu Vojenskej akadémie v Banskej Bystrici / Marian Uhrin, Lukáš Volentier. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 75-81 : fotogr.

Motorizácia jednotiek Armádného veliteľstva v lete 1944 / Marian Uhrin. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 7-33 : tabl.

Na počiatku bolo slovo : Radikalizovanie politického jazyka ako predpolie holokaustu – prípad Slovensko / Anton Hruboš. In: Príbehy 20. storočia : Slovo ako zbraň. - Roč. 6, č. 1 (2023), s. 24-32 : fotogr.

Návrat na Červenou horu : Článek o válečném masakru znovu otevřel dávnou historii. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. - Roč. 17, č. 3 (2023), s. 98-101 : fotogr. [partizánske represie, Nižná Boca, r. 1945].

Nemecké 7,5 cm pechotné kanóny (leIG 18) v slovenskej brannej moci a v 1. čs. armáde na Slovensku / Marian Uhrin. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 28-40 : fotogr.

Okupace Prahy v březnu 1939 objektivem G. W. Patchetta / Arnošt Nezmeškal. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 116-127 : fotogr.

Partizánsky prepád veliteľstva 97. jäger-skej divízie v Sukove 26. októbra 1944 vo svetle nemeckých prameňov / Tomáš Hofírek. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 23-26 : fotogr.

Povstalecká cesta Dmitrija Alexejeviča Venerovského / Stanislav V. Chytka. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 56-64 : fotogr.

Priebeh SNP v okolí mesta Topoľčany / Ondrej Godál. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 28-36 : fotogr.

Proces s Františkem Orlickým pred Národným súdom / Ivan Nociar. In: Historický zborník. - Roč. 33, č. 2 (2023), s. 115-139.

S armádou Sovětů : Osudy několika československých rudoarmějek v letech 1941 – 1945 / Alena Flimelová, Roman Štěr. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 3 (2023), s. 100-111 : fotogr.

Slovenská liga v Amerike a Slovenská republika (1939 – 1945) 2. – 3. časť / Ján Bobák. In: Slovenský časopis historický. - Roč. 3, č. 1 – 2 (2023), s. 78-140, 67-112.

Sociální zázemí gážistů slovenské armády (1939 – 1940) / Oldřich Pejs. In: Vojenská historie. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 75-98.

120 rokov od narodenia najvýznamnejšieho slovenského národohospodára 20. storočia a popredného odbojového činiteľa Imricha Karvaša / Marek Syrný. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 47-51 : fotogr.

Štuky a Avie: Spišská Nová Ves 1939 / Martin Vyroubal. In: REVI. Dvuměsíčník o letadlech a letcích. - Roč. 30, č. 139 (2023), s. 36-39 : fotogr.

Ukázková jízda tanku Lt vz. 38 ev. č. V-3029 v Praze Kyjích / Ivan Fuksa, Jaroslav Špitálský, Marian Uhrin. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 52-57 : fotogr.

Úkryt na jamách nad Bratislavou : Ako bol pred deportáciou zachránený budúci československo-izraelský filmár Peter Freistadt / Zdeněk Bauer, Michal Petrakovič. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 19, č. 3 (2023), s. 66-80 : fotogr.

„Unreliable Elements“: Professional Soldiers of Jewish Origin in the Slovak Army after 1939 / Igor Baka, Tamara Janecová. In: Vojenská historie. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 33-60.

V prospech nemeckých záujmov som nič nepodnikol... Obrana mjr. let. Júliusa Trnku voči obvineniam kpt. let. Ľudovíta Kozu / Peter Šumichrast. In: Vojenská historie. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 99-126.

Válečný fotograf Otakar Jaroš / Tomáš Jakl. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 102-107 : fotogr.

„Veľa detí do slovenských rodín“ – náčrt významu rodiny a detí v Slovenskom štáte /

Viktória Hladká. In: Acta Historica Neosoliensia. - Roč. 26, č. 1 (2023), s. 77-94.

Vojenské hudby v SNP / Marian Uhrin. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 73-77 : fotogr.

Vickers Wellington Mk.I, Mk.IA a MK. IC / Miroslav Šnajdr. In: AERO. - Roč. 10, č. 101/1 (2023), 50 s. : fotogr. (reedícia).

Výcvik nemeckej armády v Ochrannej zóne v kontexte života civilného obyvateľstva / Adam Bieleš. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, špeciál (2023), s. 63-67.

World War II Slovak Army and the Image of the Enemy it Fought Against / Matej Medvecký, Miloslav Čaplovič. In: Shaping Nations for Conflict and War : Propaganda, Disinformations and Strategic Communications : Implications for Policymakers : Proceedings of the 22nd Annual Conference of the Euro-Atlantic Conflict Studies Working Group of the Partnership for Peace Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes Sibiu, Romania, 22-26 May 2023. - Bucharest : Military Publishing House, 2024, s. 79-90. ISBN 978-973-32-1345-1.

* * *

Ako to bolo s bombardovaním Nitry? / Slavomír Fijalka. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 3 (2023), s. 8-9 : fotogr.

Bojovník Branislav Tvarožek / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 28-29 : fotogr.

Bez nich by Povstanie nebolo / Brigita Schmögnerová. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 4 (2023), s. 10-11 : fotogr. (národohospodári, fin. zabezpečenie).

Boje o stredné Pohronie / Igor Baka. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 8 (2023), s. 46 : fotogr.

Bratislava – Moskva – Budapešť : Soviet-sky faktor v slovensko-maďarských vzťahoch v roku 1939 / István Janek. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 5 (2023), s. 42-47 : fotogr.

Bratislavský odboj bol mimoriadne aktívny / Ľudovít Sabadoš. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 4 (2023), s. 8-9 : fotogr.

1. československá armáda v Slovenskom národnom povstaní / Lukáš Volentier. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 83-98.

1. čs. stíhací letecký pluk : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Peter Šumichrast. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 46 : fotogr.

Dva mesiace válečným zajatcom / Pavel Vančata. In: REVI. Čtvrtletník o letadlách a letci. - Roč. 30, č. 134 (2023), s. 36-41 : fotogr. (zahraníční Slovák, RCAF).

Generál s Rytierskym krížom od Hitlera / Jozef Bystrický. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 3 (2023), s. 4 a 10 : fotogr. (Jozef Turanec).

Generálna ofenzíva : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Igor Baka. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 11 (2023), s. 46 : fotogr.

Heinkel He 219 Uhu / Jan Máče. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 6 (2023), s. 38-39 : fotogr.

Historicky vôbec prvá regulárna a rýdzo slovenská protifašistická jednotka nebola vytvorená u nás, ale ... v srbskej Vojvodine! / Samuel Jovankovič. In: Bojovník. Noviny antifašistov. - Roč. 68, č. 13 (2023), s. 12 : fotogr.

Hronsecká fara centrom odboja / Danieľa Baranová. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 8 (2023), s. 8-9 : fotogr.

Ján Paľovský – šifrant SNP / Vladimír Mikunda. In: Bojovník. Dvojtyždenník an-

tifašistov. - Roč. 68, č. 8 (2023), s. 12 : fotogr. (dve čísla označené č. 8).

Keď vy nám, tak aj my vám : Slovensko-maďarské trenice v roku 1940 v správach diplomatov / István Janek. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 6 (2023), s. 46-51 : fotogr.

Kremnička v tieni masakrov : Najväčšia hromadná poprava v moderných dejinách Slovenska / Pavol Šteiner. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 11 (2023), s. 38-42 : fotogr.

Letecký most na pomoc SNP : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Jozef Bystrický. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 5 (2023), s. 46 : fotogr.

Lúčime sa s Ladislavom Neuwirthom / Branislav Balogh. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 1 (2023), s. 14 : fotogr.

Na povstalecké územie : Presun 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády v ZSSR : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Igor Baka. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 6 (2023), s. 46 : fotogr.

Najväčšia tanková bitka v dejinách [Kursk] / Stanislav Mičev. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 6-7 (2023), s. 10-11 : fotogr.

Obranný úsek Jaseň : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Jozef Bystrický. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 7 (2023), s. 46 : fotogr.

Odešiel Emil Boček : Poslední čs. stíhací pilot z druhej svetovej vojny / Jiří Plachý. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 34, č. 5 (2023), s. 24 : fotogr.

Opustil nás veterán Pavol Liška / Branislav Balogh. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 6-7 (2023), s. 19 : fotogr.

Osud tanku vežové číslo 100 (Skároš 18. 12. 1944) / Tomáš Hofírek, František Šuster. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 43-46 : fotogr.

Po Židoch boli na rade Rómovia / Lýdia Kokavcová. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 5 (2023), s. 4 : fotogr.

Pomáhali partizánom / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 8 (2023), s. 28-29 : fotogr.

Pomoc západných spojencov / Peter Šumichrast. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 4 (2023), s. 46 : fotogr.

Povstalecká ofenzíva na Horehroní : Slováci na bojiskách druhej svetovej vojny / Igor Baka. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 46 : fotogr.

Prípad Jozef Gašparík : Obávaný veliteľ POHG pred Národným súdom / Juraj Krištofik. In: Historická revue. - Roč. 34, č. 3 (2023), s. 40-45 : fotogr.

Protinacistická rezistencia na Slovensku v roku 1944 v novodobej historiografii – výberová bibliografia prác publikovaných v rokoch 2003 – 2023 / Božena Šedřová. In: Vojenská história. - Roč. 28, č. 3 (2024), s. 147-197.

Rumuni v bojoch pri oslobodzovaní Slovenska / Jozef Bystrický. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 6-7 (2023), s. 8-9 : fotogr.

S bohatou ľudskou dušou odbojára / Jozef Danko. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 6-7 (2023), s. 17 : fotogr. (František Orlovský).

Slovensko a Slováci v rokoch druhej svetovej : Výberová bibliografia publikovaných prác v rokoch 2015 – 2017 / Božena Šedřová. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 178-204.

Slovensko na správnej strane / Stanislav Mičev. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 5 (2023), s. 10 : fotogr.

Splynout s davem : Oděvy ve vybavení československých parašutistů 1941 – 1942 / Zdeněk Špitálník. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 34, č. 5 (2023), s. 44-45 : fotogr.

Spomienka na partizánsku brigádu „Čapajev“ v Petrovciach a najbližšom okolí. In: Bojovník. Noviny antifašistov. - Roč. 68, č. 13 (2023), s. 11.

Tristo mužov v štyroch oddieloch / Daniela Baranová. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 4 (2023), s. 4 : fotogr. (Edelweiss).

Turbulentný život s nenaplnenými ambíciami / Samuel Brečka. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 5 (2023), s. 8-9 : fotogr. (občiansky odboj Michala Zibrína).

V Sitne sa prebudili povestní rytieri / Vladimír Poprac. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 8 (2023), s. 10 : fotogr. (partizánske jednotky).

Vo Francúzsku za Slovensko / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 5 (2023), s. 30-31 : fotogr. (Ondrej Bubniak).

Vojská Wehrmachtu a Zbraní SS nasadené počas SNP / Jozef Bystrický. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 10 (2023), s. 46 : fotogr.

Vždy som kráčal rovnou cestou... / Vladimír Mikunda. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 10 (2023), s. 11-12 : fotogr. (Vysokoškolský strážny oddiel, Branislav Tvarožek).

Za Emilem Bočkem (1923 – 2023) / Jiří Plachý. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 130-135 : fotogr.

Zánik povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku / Jozef Bystrický. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 12 (2023), s. 46 : fotogr.

Zomrel posledný bojovník z 2. čs. partizánskej brigády J. V. Stalina. In: Bojovník. Noviny antifašistov. - Roč. 68, č. 12 (2023), s. 14 : fotogr. (Samuel Baran).

Životopisný medailón Daniela Ertla (1888 – 1962) / Jozef Pavlov. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 27-37 : fotogr.

Zapomenuté nasazení vojáků Smíšeného přezvědného oddílu 1 ve Francii v červnu 1940 / Bohumil Nerad. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 128-129 : fotogr., mp.

1945 – 1992

Akcia „L“ : Československá letecká účast v Libyi 1978 – 1990 / Manfréd „Fredy“ Ťukot. - Cheb : Svět křídel, 2023. - 307 s. : fotogr., zozn., lit., reg. - ISBN 978-80-7573-117-3.

Ať nám smrt políbí prdel! Mimořádné události u výsadkového vojska a jednotek hloubkového a speciálního průzkumu československé armády 1947 – 1989 / David Jirásek. - Cheb : Svět křídel, 2023. - 126 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-109-8.

Bez spojení není velení a bez pakárny není vojna / Jiří Glet, David Matásek. - B. m. v. : Tympanum, 2023. - MP3 : 2.55 (audiokniha).

CZ 75 : Příběh české legendy / David Pazdera. - 2. revidované a dopl. vyd. - Praha : Euromedia Group, a. s. v edici Universum, 2023. - 206 s. : fotogr. ISBN 978-80-242-8836-9.

Evropský GULAG : European GULAG / Eds.: Łukasz Kamiński, Wojciech Bednarski, Petr Blažek. - Praha : Muzeum paměti XX. století, 2023. - 161 s. : fotogr. - ISBN 978-80-908765-3-8.

Kronika třetí republiky : boj o moc, dekrety, vyhánění, retribuice, znárodnění / Jiří Padevět. - Praha, 2023. - 600 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-200-3424-3.

Letecká katastrofa vojenského letadla K-60 : Fiřov – Tri studničky 12. 8. 1958 o 12,25 hod / Vladimír Tarasovič, Peter Mojtek. - Obec Brežany - Slov. voj. hist. a dokumentačné centrum, 2023. - 32 s. : fotogr., pram. a lit.

MiG-19 v československém vojenském letectvu / Miroslav Irra. - 2. vyd. - Nevojlce : Jakab Publishing, s.r.o., 2023. - 128 s. : fotogr., tabl. - ISBN 978-80-7648-084-1.

Operačný agentúrny prieskum československého vojenského výzvedného spravodajstva (1960 – 1989) / Miloslav Púčik. - Bratislava : SPN - Mladé letá, s. r. o. v spolup. s VHÚ, 2023. - 404 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-10-04209-8.

Pod křídly RAF v druhém exilu 2. díl (H – M) / Zdeněk Hurt, Jan Rail. - Cheb : Svět křídel, 2023. - 335 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7573-110-4.

Válka na Moravě / Ladislav Fuchs. - Praha : Naše vojsko, 2023. - 139 s. (50. r., osobné spomienky). ISBN 978-80-206-1518-3.

* * *

Akce 104 – 105 : Československé letecké mise v Egyptě a Sýrii v letech 1955 – 1973 / Miroslav Irra. In: AERO speciál. - Roč. 6, č. 16 (2023), 50 s. : fotogr.

Ako zbrane z Československa pre Guatemala rozohrali studenú vojnu / Dušan Segeš. In: História zadnými dverami 5 : Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín / Ed.: Slavomír Michálek. - Bratislava : Veda - Historický ústav SAV, 2023, s. 389-407 : obr.

Avia B-33 a CB-33 / Jaroslav Matoulek. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 2 (2023), s. 38-39 : fotogr.

Akce JAVOR : Skladování sovětské jaderné munice v Československu po roku 1965 / Stanislav Polnar. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 4-25 : fotogr.

Československá armáda a NATO v letech 1989 – 1992 / Petr Janoušek. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 4-27 : fotogr.

Činnost Ukrajinské povstalecké armády v Československu v letech 1945 a 1946 / Vlastimil Ondrák. In: Securitas Imperii. - č. 42-43 (2023), s. 112-152.

Čs. rozvědka v ére Z. Tomana a O. Va-
leša / Matej Medvecký. In: Zprávy Včely
Čáslavské 6 (Publikace byla vydána při
příležitosti konání 3. ročníku mezinárodní
konference Boj o srdce Evropy. České země
a zpravodajské služby, která se uskutečnila
k 85. výročí přijetí Mnichovské dohody). -
Čáslav : Múzejní a vlastivědní spolek „Vče-
la Čáslavská“, 2023, s. 163-178.

„Dokud zde ti Ivani budou, mariáš ne-
hrajú“ : První dny okupace ČSSR v srp-
nu 1968 ve vzpomínkách příslušníků pl-
zeňského pracoviště vojenské rozvědky /
Daniel Povolný. In: Paměť a dějiny. Revue
pro studium totalitních režimů. - Roč. 17, č.
2 (2023), s. 35-47 : fotogr.

„Drobeček“ aneb Tatra T-815 CNPL-45 /
Vlastimil Běhounek. In: Historie a vojen-
ství. Časopis Vojenského historického ústavu.
- Roč. 72, č. 3 (2023), s. 128-135 : fotogr.

Generál Václav Prchlík (1922 – 1983) :
Klíčová osobnost vojenské reformy praž-
ského jara / Stanislav Polnar. In: Paměť
a dějiny. Revue pro studium totalitních
režimů. - Roč. 17, č. 2 (2023), s. 16-29 :
fotogr.

Gottwald je svině - kráva - vůl : Příbeh
Imricha Erősa - účastníka druhého a tretie-
ho československého odboja / Martin Posch.
In: História zadnými dverami 5 : Nezvyčaj-
né príbehy zo slovenských a svetových de-
jín / Ed.: Slavomír Michálek. - Bratislava :
Veda - Historický ústav SAV, 2023, s. 304-
311 : obr.

73rd Infantry Regiment : First Spec Ops
Unit in Communist Czechoslovakia (1949
– 1954) / Matej Medvecký, Miloslav Čaplo-
vič. In: Special Operations in Past and Pre-
sent : Implications for Policy Makers : Pro-
ceedings of the 21st Annual Conference of
the Euro-Atlantic Conflict Studies Working
Group of the Partnership for Peace Con-
sortium of Defense Academies and Secu-
rity Studies Institutes / Ed: Jan Hoffenaar.
- Heerde : Royal van der Most, [2023], s.
118-129.

Jomkipurská válka perspektivou čes-
koslovenské diplomacie / Eva Taterová.
In: Vojenské rozhledy. - Roč. 32 /64/, č. 4
(2023), s. 3-23.

Konzum a nelegální obchodní aktivity
sovětských vojsk v Československu 1968 –
1991 / Prokop Tomek. In: Historie a vojen-
ství. Časopis Vojenského historického ústa-
vu. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 26-41 : fotogr.

Luštitelské oddělení Zpravodajské správy
Generálního štábu Československé lidové
armády / David Jirásek. In: Historie a vo-
jenství. Časopis Vojenského historického
ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 4-19 : fo-
togr.

Operational agency reconnaissance of the
Czechoslovak military intelligence and its
priority tasks in the first half of the 1960s
/ Miloslav Půcik. In: Vojenská história. -
Roč. 27, č. 2 (2023), s. 50-83.

Perzekuce důstojnického sboru po úno-
ru 1948 na příkladu velení Čs. samostatné
obrněné brigády (Perzekuce důstojnického
sboru po únoru 1948) / Jiří Plachý. In: Na-
stolenie komunistického režimu v Česko-
slovensku vo februári 1948 a jeho dôsledky
pre spoločnosť I. zväzok / Ondrej Podolec
a kol. - Bratislava : Ústav pamäti národa,
2023, s. 398-421.

Povojnové stíhanie niektorých príslušní-
kov Zaisťovacej divízie slovenskej armády
/ Igor Baka. In: Hrdinstvo a násilie počas 2.
svetovej vojny / Ed.: Katarína Ristveyová.
- Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2023, s.
27-46. ISBN 978-80-974274-5-0.

Prevaly v 70. rokoch 20. storočia a ich dô-
sledky na Agentúrný úsek československej
vojenskej rozvědky / Milena Balcová. In:
Zprávy Včely Čáslavské 6 (Publikace byla
vydána při příležitosti konání 3. ročníku
mezinárodní konference Boj o srdce Evropy.
České země a zpravodajské služby, která se
uskutečnila k 85. výročí přijetí Mnichovské
dohody). - Čáslav : Múzejní a vlastivědní
spolek „Včela Čáslavská“, 2023, s. 195-210.

Priority operačného agentúrneho prieskumu československého vojenského výzvedného spravodajstva (1960 - 1989) / Miloslav Púčik. In: Zprávy Včely Časlavské 6 (Publikace byla vydána při příležitosti konání 3. ročníku mezinárodní konference Boj o srdce Evropy. České země a zpravodajské služby, která se uskutečnila k 85. výročí přijetí Mnichovské dohody). - Časlav : Múzejní a vlastivědní spolek „Včela Časlavská“, 2023, s. 211-231.

Reakcia čs. vojenskej správy na útoky poslanca Demokratickej strany Michala Zibrína o nedostatočnom zastúpení Slovákov v čs. armáde / Alex Maskalík. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 119-133.

Retribuční justice po květnu 1945 : Resitutio in integrum, nebo Nemesis? / Michal Janata. In: Securitas Imperii. - Č. 42-43 (2023), s. 7-52.

Revenge in the Army – the Beginnings of the so-called Normalisation. Part 1 (First Stage - from August 1968 to April 1969) / Miloslav Púčik. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 41-74.

Revenge in the Army. Part 2 (Army under the Surveillance of Military Counter-Intelligence) / Miloslav Púčik. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 34-66.

Špionážní letouny U-2 nad Československem / Martin Smíšek. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 3 (2023), s. 4-25 : fotogr.

The Contribution of Czechoslovakia to Creation of the Independent State of Israel / Eva Taterová. In: Politické vedy. - Roč. 26, č. 4 (2023), s. 108-129.

Třídní boj v praxi : Cílená likvidace veteránů RAF, 1945 - 1948/50 / Ladislav Kudrna. In: Securitas Imperii. - Č. 42-43 (2023), s. 295-303 : fotogr.

Udział Wojsk Ochrony Pogranicza w operacji „Dunaj '68“ / Grzegorz Goryński. In: Przegląd Historyczno-wojskowy. - Roč. 24 / 75/, č. 2 (2023), s. 163-203.

„Ukrajinské nacionalistické nebezpečí proti míru a lidovým demokraciím“ : Československá Státní bezpečnost a ukrajinská problematika / Vlastimil Ondrák. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 3 (2023), s. 26-61 : fotogr.

Úloha bezpečnostních složek v době únorových událostí 1948 / František Hanzlík. In: Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dôsledky pre spoločnosť I. zväzok / Ondrej Podolec a kol. - Bratislava : Ústav pamäti národa, 2023, s. 320-350.

UTI MiG-15 v československém vojenském letectvu / Miroslav Irra. In: AERO. - Roč. 10, č. 102 (2023), 50 s. : fotogr.

Vojnové škody a povojnová rekonštrukcia hospodárstva / Soňa Jirásková. In: Vojenské reflexie. Vojenský vedecký časopis. - Roč. 18, č. 2 (2023), s. 57-77; <https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.2.57-77>.

Von Helsinki nach Paris : Die KSZE als Beginn der europäischen Sicherheitsarchitektur / Matthias Peter. In: Militärgeschichte. Zeitschrift für historische Bildung. - Roč. 37, č. 3 (2023), s. 22-27 : fotogr.

* * *

Aj povstalci na ulici / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 10 (2023), s. 28-29 : fotogr. (r. 1968).

Avia S-92 a CS-92 / Jaroslav Matoulek. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 5 (2023), s. 70-71 : fotogr.

Fotografie motorového obrněného vlaku Generál Pavlík / Ivan Fuksa. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 122-127 : fotogr.

Konec iluzí o reformě socialismu : Před 55 lety ukončil vpád armád Varšavské smlouvy „pražské jaro“ / Jaroslav Šejtar. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 8 (2023), s. 72-75 : fotogr.

Malý prevozný počítač MOMI / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 7 (2023), s. 70-72 : fotogr.

Miroslav Vacek (1935 – 2022) / Prokop Tomek. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 134-135 : fotogr.

Morálna devastácia armády ako súčasť okupácie 1968 / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 8 (2023), s. 36-39 : fotogr.

Opevňovací prvky LAZ a LAZ-2 / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 1 (2023), s. 74-76 : fotogr.

Pokusné střelby z pevnostního kanonu v roce 1952 [47 mm pevnostný kanón vz. 36] / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 10 (2023), s. 72-75 : fotogr.

Rozhovor s univerzitním profesorem a důstojníkom v zálohe Miroslavom Kmeťom / Peter Chorvát. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 161-170.

75 let československých vrtulníků vojenských i policejních / Jakub Fojtík. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 12 (2023), s. 28-31 : fotogr.

Sovětský úkryt LKTS / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 6 (2023), s. 96-99 : fotogr.

Unikátní série snímků z okolí Československého rozhlasu dne 21. srpna 1968 / Prokop Tomek. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 3 (2023), s. 122-127 : fotogr.

Úkol INTUL : Minování z vrtulníků / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 5 (2023), s. 72-75 : fotogr.

Úkol MAVRUT : Masky pro vrtulníky / Martin Dubánek. In: ATM + Informační

příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 11 (2023), s. 72-75 : fotogr.

Úkoly DĚVA a DĚVA-V : Prádelna polní mechanizovaná pro speciální očistu výstroje / Martin Dubánek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 3 – 4 (2023), s. 64-66, 68-70 : fotogr., nákr.

Známe neznáme projekty X-3 a X-3T / Peter Ondreják. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 3 (2023), s. 58-63 : fotogr., nákr. (vývoj let. techniky).

OD ROKU 1993

Bezpečnostná a obranná politika Európskej únie : Vysokoškolská učebnica / Vojtech Jurčák, Radoslav Ivančík. - Lipt. Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. - 289 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8040-652-3.

Bezpečnosť, bezpečnostná politika a bezpečnostný systém : Vysokoškolská učebnica / Ladislav Hofreiter, Daniel Brezina. - Lipt. Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. - 185 s. : reg. - ISBN 978-80-8040-656-1.

Medzinárodná bezpečnosť v kríze / Daniel Šmihula. - Bratislava : Premedia, 2023. - 206 s. : lit. - ISBN 978-80-8242-222-4.

Ozbrojené sily Slovenskej republiky z perspektívy rodových štúdií / Mária Martinská. - Lipt. Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. - 133 s. : tabl., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8040-643-1.

Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2022. - Bratislava : MO SR, 2023. - 133 s., e-bulletin : fotogr.

Vzdušné sily Ozbrojených síl Slovenskej republiky : Slovak Air Force Yearbook 2023. - Bratislava - Praha : Magnet Press Slovakia s. r. o. v spolupráci s redakciou L + K, 2023. - 46 s. : fotogr. - ISBN 978-80-89169-90-0.

Základné ustanovenia o prevádzke výzbroje a techniky v OS SR : Skriptá / Pavol Lukášik. - Lipt. Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. - 1 CD, 90 s., lit., príl. - ISBN 978-80-8040-653-0.

* * *

Agenda „Ženy, mier a bezpečnosť“ a integrácia rodovej perspektívy v podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky / Mária Blehová. In: Vojenské rozhledy. - Roč. 32 /64/, č. 3 (2023), s. 96-110.

Analýza spôsobov ostreľovania pozemným delostrelectvom OS SR / Michal Vajda. In: Vojenské reflexie. Vojenský vedecký časopis. - Roč. 18, č. 1 (2023), s. 78-90; <https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.1.78-90>.

Bezpečnosť – riziká a ich vplyv na plnenie úloh Ozbrojených síl Slovenskej republiky / Ľubomír Belan. In: Politické vedy. - Roč. 26, č. 3 (2023), s. 159-184.

Iniciatíva a opatrenia prijaté zo strany EÚ na účely zabránenia šíreniu a negatívnym dôsledkom hybridných hrozieb / Monika Hullová. In: Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 5-37.

Militantný akceleračionizmus – historický vývoj a súčasnosť „árijského džihádu“ a jeho prejavy na Slovensku / Matej Medvecký. In: Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 80-100.

Od spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky k spoločnej armáde Európskej únie? / Vojtech Jurčák, Radoslav Ivančík. In: Vojenské rozhledy. Vojensko-teoretický časopis. - Roč. 32 /64/, č. 1 (2023), s. 18-34.

Religiozita kadetov Akadémie ozbrojených síl SR v celonárodnom kontexte: spoločenská záťaž alebo šanca s víziou? / Tomáš Huďa. In: Vojenské reflexie. Vojenský vedecký časopis. - Roč. 18, č. 1 (2023), s. 104-121; <https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.1.104-121>.

Súkromné vojenské a bezpečnostné spoločnosti ako súčasť privatizácie spoločnosti / Iveta Novotná. In: Vojenské reflexie. Vojenský vedecký časopis. - Roč. 18, č. 2 (2023), s. 43-56; http://vr.aos.sk/images/dokumenty/archiv_cisel/2023/vr_2023_2_03_Novotna.pdf.

Úvodné poznámky k novému zákonu o Vojenskom spravodajstve / Juraj Kulík. In: Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 122-135.

Ukrajinská stopa – lietadlá typu Antonov : 30 rokov vojenského letectva na Slovensku / Michal J. Stolár, Martin Stolár. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 3 (2023), s. 70-75 : fotogr.

* * *

Azimut 24/7 : 30 rokov vojenského televízneho vysielania / Štefan Zemanovič. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 38-39 : fotogr.

Bojové lietadlá NATO / Michal J. Stolár, Martin Stolár. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 4 - 5 (2023), s. 40-44, 72-76 : fotogr.

Brigáda spoločnej podpory / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 18-23 : fotogr.

Dezinformačná propaganda na sociálnych sieťach v súvislosti s konfliktom na Ukrajine / Štefan Izák. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 3-19.

Dopravná letka 46. krídla : 30 rokov vojenského letectva na Slovensku / Michal Stolár, Martin Stolár. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 2 (2023), s. 66-70 : fotogr.

Kyberterorizmus ako skutočný problém pre modernú spoločnosť / Milan Kusák. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 68-82.

Letisko na okraji mesta : Letecké opravovne Trenčín / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 30-31 : fotogr.

Mená v knihe / Pavol Vitko. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 12 (2023), s. 34-35 : fotogr. (silové zložky SR, obeť).

Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka ako základ vojenskej disciplíny / Róbert Tomášek. In: Vojenská osвета. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 20-29.

NATO ako záruka bezpečnosti Slovenskej republiky / Mário Pažický. In: Vojenská osвета. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 20 (2023 – 2024), s. 39-54.

Obnovený Toxic Lance / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 6 (2023), s. 6-10 : fotogr. (medzinárodné cvičenia 2023)

Partnerstvo v éteri : Plná poľná : 30 rokov vojenského rozhlasového vysielania / Miroslav Minár. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 40 : fotogr.

Poľsko a Slovensko posilnili Ukrajinu lietadlami MiG-29 / Michal J. Stolár, Martin Stolár. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 99, č. 6 (2023), s. 20-23 : fotogr.

Pomoc pro Ukrajinu : Vojenská technika NATO na frontové linii / Lukáš Visingr. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 2 (2023), s. 6-9 : fotogr.

Povstání / Filip Tesař. In: A review speciál. - Roč. 30, č. 1 (2023), s. 38-41 : fotogr. (teoretické, vojenské, politické aspekty, terorizmus).

Pre telo i dušu : 30 rokov vojenskej rekreačnej starostlivosti / Kristína Janecová. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 42 : fotogr.

Príbeh školy [Akadémia OS gen. M. R. Štefánika] / Ladislav Záhradník, Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 9 (2023), s. 18-23 : fotogr.

Rozhovor s novodobým vojnovým veteránom Michalom Hrubjakom / Peter Chorvát. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 180-192 : fotogr. (styčný dôstojník a tlmočník pri slov. ženijnom prápore SLOVENGBAT).

S Obranou v srdci : 30 rokov rezortnej tlačce / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 32-35 : fotogr.

Sila symbolov : 30 rokov vojenskej symboliky Ozbrojených síl SR / Imrich Purdek. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 36-37 : obr.

Sto rokov skúseností : Premeny Vojenského opravárenského podniku Trenčín / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 4 (2023), s. 40-41 : fotogr.

Střely vzduch-vzduch : Kategorie raket dlouhého doletu / Jakub Fojtík. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 2 (2023), s. 44-51 : fotogr.

Švédsko-slovenské partnerstvo obranného priemyslu. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 6 (2023), s. 26-29 : fotogr.

Tankový arzenál NATO / Dušan Rovenský. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 1 – 2 (2023), s. 14-19, 30-35 : fotogr.

Technologie a taktika : Žádná nová technologie neposkytne výhodu donekonečna / Pavel Zůna. In: A review speciál. - Roč. 30, č. 1 (2023), s. 22-31 : obr.

30 rokov s Obranou / Miloslav Ščepka. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 14-21 : fotogr.

30 rokov vojenského letectva na Slovensku : Krátka služba skromnej prúdovej „dopravky“ / Michal J. Stolár. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 68, č. 7 (2023), s. 64-68 : fotogr.

Týždeň sa začína v nedeľu / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3

(2023), s. 12-13 : fotogr. (veliteľský kurz pre dôst. SR, ČR, PR, Maďarska v Izraeli).

Včera a dnes : 30 rokov vojenského zdravotníctva / Roman Jantoš. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 44-45 : fotogr.

Vojenské púte v roku 2023. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 30 : fotogr.

Zetor Gerlach 4 x 4 s RCWS Kongsberg. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 55, č. 6 (2023), s. 34-37 : fotogr.

Vojenská symbolika : Brigáda spoločnej podpory Trenčín; Pamätný kríž za účasť vo vojenskej operácii; Kríž za vernosť Ozbrojeným silám Slovenskej republiky; Vojenská medaila za humanitárnu pomoc; Pamätný kríž vojnového veterána; Medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách; Medaila za statočnosť; Pamätná medaila k 10. výročiu vstupu Slovenskej republiky do NATO; Medaila za službu v pohotovostnom systéme vzdušných síl / Imrich Purdek. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3, 4, 6 – 12 (2023), s. 23, 31, 31, 41, 31, 31, 31, 31, 31 : obr.

PRÁCE PRESAHUJÚCE VYMEDZENÉ CHRONOLOGICKÉ OBDOBIA

Andrej Hlinka : Prejavy a články I. 1893 – 1918 / Eds.: Róbert Letz, Peter Podolan, Pavol Makyna, Pavol Matula. - Bratislava : Post Scriptum, s.r.o., 2023. - 776 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8218-055-1.

Armádní generál Jan Syrový : Jeden velký český osud / Jaroslav Rokoský, Karel Straka, Radim Chrást. - Žďár nad Sázavou : Tváře, s.r.o. - Vojenský historický ústav - Ústav pro studium totalitních režimů - Čs. obec legionářská, z.s., 2023. - 383 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-88495-10-9; 978-80-7516-035-5.

Husák : buržoázy nacionalista 1951 – 1963 / Branislav Kinčok. - Bratislava : Marenčin PT, spol. s r. o., 2023. - 357 s. : obr. prísl., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-569-0664-4.

Individuální a kolektivní ochrana / Ivan Princ, Dušan Vičar. - Zlín : Univerzita Tomáše Baťu v Zlíne, 2023. - 645 s. : obr., tabl., sch., grafy, pram. a lit. - ISBN 978-80-7678-147-4.

Legends, myths and history : Pojem vyhnání v německé paměti / Eva Hahnová, Hans Henning Hahn; z něm. orig. přel.: Šárka Stellner. - Praha : Academia - Středisko společných činností AV ČR, 2023. - 1002 s. : obr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-200-3321-5.

Lichtenfeld. Jedno meno, dva osudy / Peter Chorvát. - Bratislava : Marenčin PT, spol. s r. o. v spolupr. s VHÚ, 2023. - 255 s. : fotogr. - ISBN 978-80-569-0954-6.

Modernita a holocaust / Zygmunt Bauman; z angl. orig. přel.: Jana Ogrocká. - Praha : Univerzita Karlova - Karolinum, 2023. - 330 s. (Ed. Post; sv. 6). - ISBN 978-80-246-5352-5.

Naša vojenská symbolika v 20. storočí až po súčasnosť / Imrich Purdek. - Bratislava : Vojenský historický ústav, 2023. - 295 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-69060-00-5.

Porcelánové prasiatko : Osudy našich vojakov, ktorí trpeli za to, že okupáciu Československa v roku 1968 odmietli ako tzv. bratskú pomoc / Pavol Vítko. - Bratislava : Vojenská podporná nadácia, 2023. - 231 s. : fotogr., lit. - ISBN 978-80-972190-4-8.

Slováci v rovnošatách 1848 – 2020 : Pracovní zošit I / Viera Jurková, Lukáš Daňko. - Bratislava : Vojenský historický ústav, 2023. - nestr. ISBN 978-80-89523-94-8.

Symbol Ludvík Svoboda (1895 – 1979) / Jiří Fidler. - Praha : Euromedia Group, a. s., 2023. - 444 s. : kalend., fotogr., pram. a lit. ISBN 978-80-242-9084-3.

Šapitó pod širým nebem : Akrobacie ve vojenské kamizole / Václav Vašek. - Cheb : Svět křídél, 2023. - 302 s. : fotogr. - ISBN 978-80-7573-113-5.

Ulica pomenovaná po Jozefovi Tisovi? Vysporiadalo sa Slovensko s tragickou minulosťou? / Ján Hlavinka, Katarína Zavacká, Andrej Werner. - Bratislava : Dokumentačné stredisko holokaustu, o. z., 2023. - 39 s. : fotogr. (e-zdroj), e-ISBN 978-80-969857-8-4.

Vojenské vysokoškolské vzdelávanie na Liptove / Pavlína Adamíková. - Lipt. Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. - 84 s. : fotogr. - ISBN 978-80-8040-638-7.

Výsadvkové a speciální nášivky : Encyklopedie československých a českých nášivek výsadvkového vojska, speciálních sil, útvarů rychlého nasazení, průzkumných jednotek, policie, aeroklubů, para klubů, klubů výsadvkových veteránů a celní správy / Pavel J. Slavík. - Cheb : Svět křídél, 2023. - 127 s. fotogr. - ISBN 978-80-7573-125-8.

Vývoj a proměny československého strategického myšlení / Stanislav Polnar. - Brno : Univerzita obrany – Fakulta vojenského leadershipu, 2023. - 208 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7582-293-2.

Život v službe vlasti : Pamätnica vydaná pri príležitosti životného jubilea Imricha Purdeka / Zost.: Vladimír Segeš, Božena Šeďová. - Bratislava : Vojenský historický ústav, 2023. - 295 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-89523-92-4. Obsah: Spomienky a zdravice, s. 10-40; Vladimír Segeš: Rytierstvo a jeho prejavy v stredovekom Uhorsku, s. 42-61; Leon Sokolovský: Vojenská symbolika v znakoch stolíc na Slovensku, s. 62-73; Lukáš Danko: Vedomosti uhorských stolíc od Mateja Bela a Nitrianska stolica, s. 74-82; Katarína Mináriková: Armáda a mestská spoločnosť na Slovensku v kontexte modernizácie na sklonku monarchie a medzi dvoma svetovými vojnami, s. 83-94; Viera Jurková: Jeden z mnohých. Po

stopách neznámeho legionára Aloisa Hégra, s. 95-113; Petr Švanda: Křukátá pút' generála Jána Ambruša, s. 114-125; Peter Šumichrast: Elegán so sokolými křidly. Letecká služba plk. let. Júliusa Trnku (1934 – 1935), s. 126-140; Oldřich Pejs – Marian Uhrin: Slovenská vojenská zástava a zástavky na automobilech slovenskej armády, s. 141-151; Igor Baka – Jozef Bystrický: Správa veliteľa pešieho pluku 102 Zaisťovacej divízie pplk. pech. Michala Lokšíka o priebehu protipartizánskej akcie s krycím názvom ADI v auguste 1942, s. 152-177; Dušan Segeš: Kontakty hodnostárov Slovenskej republiky s poľskou exilovou vládou na sklonku 2. svetovej vojny, s. 178-191; Milena Balcová: Činnosť Technického zboru na území Slovenska v roku 1945, s. 192-214; Gabriel Blaško: Zimný poľný výstroj príslušníka 1. československého armádneho zboru (Podľa figuríny vystavenej v múzejnej expozícii vo Svidníku), s. 215-223; Peter Holík: Sovietsky Rad červenej hviezdy ako „tiché“ memento bojov o Duklianský priesmyk, s. 224-236; Miloslav Púčik: Zneužitie armády proti takzvanému vnútornému nepriateľovi („Prvé výročie udalostí z 21. augusta 1968“), s. 237-265; Slavomír Michálek: „Sivé sedemdesiate“ v rovine rozporov na linke Praha – Washington, s. 266-287; Božena Šeďová: Bibliografia publikačnej tvorby Dr. Imricha Purdeka, PhD., s. 288-292.

* * *

Boj po vojne : Ideologické konflikty na pamätníku 1. československého armádneho zboru na Dukle / Petra Hudek. In: História zadnými dverami 5 : Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín / Ed.: Slavomír Michálek. - Bratislava : Veda - Historický ústav SAV, 2023, s. 484-498 : obr.

Duchovná bašta ľudákov alebo prvé povstalecké mesto antifasistov? Premeny politickej identity Ružomberka po roku 1945 / Anton Hruboň. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 15-21 : fotogr.

Důsledky změn v Československu v listopadu 1989 pro výuku společenských věd na vysokých vojenských školách na příkladu Vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově / František Hanzlík. In: Vojenské rozhledy. - Roč. 32 /64/, č. 4 (2023), s. 188-205.

Fašizmus a geopolitika : (Onto-metodologické úvahy k fenoménu fašizmu) / Boris Zala. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, špeciál (2023), s. 11-24.

Generál Radovan Procházka (1927 – 2020) – odbojář, disident a reformátor bezpečnostního sektoru / Stanislav Polnar. In: Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 2 (2023), s. 78-89 : fotogr.

K otázke národnosocialistickej identity v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane a predstáv o budúcnosti v „Novej Európe“ / Anton Hruboň. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, špeciál (2023), s. 53-62 : fotogr.

Napoleonské vojny (1805 a 1809) v historickej pamäti Bratislavy / Matej Čapo. In: Acta historica Posoniensia : Historické rozhľady : K životnému jubileu univerzitného profesora Michala Daniláka. - Roč. 39, (2023), s. 131-165 : fotogr.

Nové možnosti bádania o významnom zapojení Milana Rastislava Štefánika do vytvárania česko-slovenskej armády / Frédéric Guelton, Miroslav Musil. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 98-110.

Odvlečenie slovenských občanov a deportácie sovietskych príslušníkov do ZSSR v rokoch 1944 – 1946/1952 / Michal Šmigel'. In: Slovenský časopis historický. - Roč. 3, č. 1 (2023), s. 141-184.

Partizánska aktivita a jej následky v súvislosti s povojnovou obnovou obce na príklade Ruskej Kajne / Matúš Burda. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 61-89 : fotogr.

Postavenie spišských Nemcov na konci druhej svetovej vojny a po nej (1944 – 1948) / Martin Furmaník. In: Studia Historica Nitriensia. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 38-66.

Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát (Slovenská republika) v současných českých učebnicích dějepisu / Irena Kapustová. In: Česko-slovenská historická ročenka. Praha – Brno – Banská Bystrica : Historický ústav AV ČR – Masarykova univerzita – Univerzita M. Bela – Roč. 25, č. 1 (2023), s. 71-84.

The Establishment and Formation of the Slovak Military Elite after the Breakdown of the Czechoslovak Federation and the Establishment of Independent Slovakia / Ľubomír Čech. In: Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. - Roč. 16, č. 2 (2023), s. 3-19.

„To víte, strana bude kvůli vám měnit dějiny!“ : Neúspěšný pokus čs. výsadkářů ze Západu o morální rehabilitaci během pražského jara 1968 / Jiří Plachý. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. - Roč. 17, č. 1 (2023), s. 90-102 : fotogr.

* * *

Brokový automat ČZ 241 / Jiří Fencel. In: Střelecká revue. - Roč. 55, č. 5 (2023), s. 68-71 : obr. (1939 – 1949).

Bývalý vojenský hudobník, nadrotmajster v zálohe Ladislav Varga-Korytár (rozhovor) / Peter Chorvát. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 151-158.

Doktor na padáku / Jozef Žiak. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 28-29 : fotogr. (65. výsadkový prápor Prešov, 7. výsadk. pluk Prostějov).

25 rokov slovenskej vojenskej historiografie na stránkach časopisu Vojenská história (1997 – 2021) / Mária Stanová, Božena Šedová. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 149-194.

„Fašizmus nemá žiadnu podstatu, len katastrofálne dôsledky pre ľudstvo“ : Rozhovor s profesorom Rogerom Griffinom / Anton Hruboň. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, špeciál (2023), s. 5-10.

Hroby neznámeho vojaka vo svete / Branislav Balogh. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 1 (2023), s. 4 : fotogr.

Skotské dudy a českoslovenští výsadkáři / Jindřich Marek. In: Historie a vojensství. Časopis Vojenského historického ústavu. - Roč. 72, č. 1 (2023), s. 130-133 : fotogr.

105. výročí bitvy o Doss Alto : Jindřich Varhaník – velitel obrany kaverny / Michal Rak. In: Legionářský směr. - Roč. 72, č. 12 (2023), s. 14-19 : fotogr.

Štátne vyznamenania aj odbojárom / Ján Rohár, Braňo Ondruš. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 1 (2023), s. 2 : fotogr. (J. Paľovský, V. Strmeň).

Vladimír Strmeň : „Keď znie hudba, aj rany bolia menej“ / Lucia Sotáková. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 58-62 : fotogr.

Zabudnutá obeť päťdesiatych rokov / Ján Bábič. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 1 (2023), s. 8 : fotogr. (Štefan M. Kraker).

Zámery a ciele banderovcov : Obete bojov a zapojenie partizánov : Uctievať Stepana Banderu? Určite nie / Ioannis E. Sideropoulos. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 68, č. 2 (2023), s. 8-9 : fotogr.

ARCHÍVNICTVO A MÚZEJNÍCTVO

Výstavy před Generálním štábem Armády České republiky 2022 / Výtv. řešení: Adéla Zemanová. - Praha : MO ČR - Vojenský historický ústav, 2023. - nestr. - ISBN 978-80-7278-856-9.

Zo zbierok Vojenského historického múzea / Viera Jurková a kol. 2. dopl. vyd. - Bratislava : Vojenský historický ústav, 2023. - 279 s. : fotogr., pram. a lit. Další autori: Gabriel Blaško, Ivan Cuper, Tomáš Hanich, Richard Hattala, Peter Holík, Peter Kadlec, Juraj Kopecký, Martin Miklan, Jerguš Váry, Lenka Vrabľová. ISBN 978-80-89523-98-6.

* * *

Bojové zástavy vojenských učilišť v zbierkach Vojenského historického múzea / Viera Jurková. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 4 (2023), s. 123-160 : fotogr.

Enigma – stroj nazvaný záhada / Peter Drozd. In: Pamiatky a múzeá. - Roč. 72, č. 4 (2023), s. 38-43 : fotogr.

Poľský útočný ručný granát vzor 33 a rumunský ručný útočný granát MAN v zbierkach Vojenského historického múzea Piešťany – Múzejného oddelenia Svidníku / Ivan Cuper. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií. - Roč. 69, č. 4 (2023), s. 48-51 : obr.

Problematika zbraní, streliva, munície a výbušných predmetov ako potenciálnych nálezov na príklade múzejného zbierkového fondu Vojenského historického múzea vo Svidníku / Peter Holík. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 3 (2023), s. 127-141.

Rakúsko-uhorské jednoranové pušky a karabíny Werndl zastúpené v múzejnom fonde Vojenského historického ústavu vo Svidníku : Pripomienka Karpatskej ofenzívy 1914 – 1915 / Peter Holík. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 2 (2023), s. 136-148.

Slovenská 1 000-korunáčka vzoru 1940 a genéza jej návrhu / Zbyšek Šustek. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií. - Roč. 69, č. 1 (2023), s. 27-31 : fotogr.

„Tiché“ mementá bojov v Karpatoch 1914 – 1915 zastúpené v zbierkovom fonde Vojenského historického ústavu – múzejného oddelenia Svidníku Vojenského historického

múzea – opakovacie pušky a karabíny používané rakúsko-uhorskou cisárskou a kráľovskou armádou / Peter Holík. In: Vojenská história. - Roč. 27, č. 1 (2023), s. 158-179.

* * *

Americký balíček prvej pomoci / Jerguš Váry. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 7 (2023), s. 47 : obr.

Bojovala aj na Dukle [7,62 mm sov. pištoľ TT model 1933] / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 6 (2023), s. 47 : obr.

Hudba a hudobné nástroje v zbierkach Múzea SNP / Marian Uhrin, Lukáš Volentier, Juraj Lepiš. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 2 (2023), s. 78-81 : fotogr.

Chránil aj Tri duby / Gabriel Blaško. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 5 (2023), s. 47 : obr. (protiletadlový kanón systému Oerlikon).

Lacný a jednoduchý samopal / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 4 (2023), s. 47 : obr. (7,62 mm sov. samopal PPS-43).

Legendárna pištoľ / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 11 (2023), s. 47 : fotogr. (Luger Parabellum P.08).

Mína z Údolia smrti / Ivan Cuper. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 12 (2023), s. 47 : fotogr.

Prísaha nad hrobom kapitána Nálepku / Viera Jurková. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 8 (2023), s. 47 : obr.

Protitankové pušky inšpirované Poliakmi a Nemcami / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 3 (2023), s. 47 : obr. (14,5 mm sov. protitanková puška PTRS model 1941).

Prvá nemecká samonabíjacia puška / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 10 (2023), s. 47 : obr. (7,92 mm puška Gewehr 43).

Úspešný nemecký bodák / Peter Holík. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 2 (2023), s. 47 : obr. (Seitengewehr 84/98 model III).

Vojenské historické múzeum v premenách času : 30 rokov vojenského múzejníctva / Jerguš Váry. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 1 (2023), s. 46-47 : fotogr.

Vyhliadková veža na Dukle / Miloslav Čaplovič. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 31, č. 9 (2023), s. 46-47 : fotogr.

Vzdelávacie aktivity Múzea SNP / Lucia Sotáková. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 12, č. 1 (2023), s. 65-69 : fotogr.

Zoznam excerpovaných časopisov a periodických zborníkov vydaných v roku 2023

A Review. ISSN 1804-9672.

A report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. ISSN 1211-801X.

Acta historica Neosoliensia. Vedecký časopis pre historické vedy. ISSN 1336-9148.

Acta historica Posoniensia. Historické rozhľady. ISBN 978-80-8127-329-2.

Aero. ISSN 2336-4645.

Aero speciál. ISSN 2571-0575.

Annales historici Presovienses. ISSN 1336-7528.

ATM. Český a slovenský špecializovaný magazín zaměřený na všechny oblasti vojenství. ISSN 1802-4823.

Armáda. ISSN 2571-3639.

Bojovník. Noviny antifašistov. ISSN 03223-2018.

Bratislava. Zborník Múzea mesta Bratislavy. ISSN 2586-0011, ISBN 978-80-89636-62-4.

Časopis Národního muzea – řada historická. ISSN 1214-0627.

České, slovenské a československé dějiny 20. století. ISBN 978-80-7435-750.

Český časopis historický. ISSN 0862-6111.

Dějiny. Internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove, [online] <http://dejiny.unipo.sk> ISSN 1337-0707.

Dějiny a současnost. Kulturně-historická revue. ISSN 0418-5129.

Forum historiae. Časopis a portál pre históriu a príbuzné spoločenské vedy [online] <http://www.forumhistoriae.sk/>. ISSN 1337-6861.

Hadtörténelmi Közlemények. ISSN 0017-6540.

História. Revue o dejinách spoločnosti. ISSN 1335-8316.

Historia nova [online] https://fphil.uniba.sk/historia_nova. ISBN 978-80-8127-239-4.

Historická revue. ISSN 1335-6550.

Historický časopis – vedecký časopis o dejinách Slovenska a strednej Európy. ISSN 0018-2575.

Historický zborník. Vedecký časopis o slovenských národných dejinách. ISSN 1335-8723-19.

Historie – otázky – problémy. ISSN 1804-1132.

Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. ISSN 0018-2583.

Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské.

Letectví + kosmonautika. Český a slovenský populárně-odborný časopis. ISSN 0024-1156.

Militärgeschichte. Zeitschrift für historische Bildung. ISSN 0940-4163.

Militärgeschichtliche Zeitschrift. ISSN 2193-2336.

Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století. ISSN 1210-6860.

Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok. ISBN 978-80-69051-02-7.

Muzealnictwo wojskowe. ISSN 0023-5881.

Múzeum. Metodický, študijný a informačný recenzovaný časopis pre zamestnancov múzeí a galérií. ISSN 0027-5263.

Obrana. Mesačník Ministerstva obrany SR. ISSN 1336-1910.

Österreichische Militärische Zeitschrift. ISSN 0048-1440.

Paměť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. ISSN 1336-6297.

Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. ISSN 1802-8241.

Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. ISSN 1335-4353.

Politické vedy. Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy. ISSN 1335-2741.

Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave. ISSN 1335-1370.

Príbehy 20. storočia. ISSN 2585-9048.

Przegląd Historyczno-wojskowy. ISSN 1640-6281.

REVI – dvouměsíčník o letadlech a letcích. ISSN 1211-0744.

Ročenka odbojářov 2023. ISBN 978-80-971976-8-1.

Securitas imperii. ISSN 1804-1612.

Slezský sborník. ISSN 0037-6833.

Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History. ISSN 0037-6922.

Soudobé dějiny. Czech Journal of Contemporary History. ISSN 1210-7050.

Střelecká revue. ISSN 0322-7650.

Studia historica Nitriensia. ISSN 1338-7219.

Studia historica Tyrnaviensia. ISSN 2729-8760.

Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. ISSN 1337-8163.

Századok. A magyar történelmi társulat folyóirata. ISSN 0039-8098.

Vojenno-istoričeskij žurnal. ISSN 0321-0626.

Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo. ISSN 1335-3314.

Vojenská osвета. Spoločenskovedné semináre. ISBN 978-80-89609-33-8.

Vojenské reflexie. Vojenský vedecký časopis [online] <http://vr.aos.sk>. ISSN 1336-9202.

Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR. ISSN 1210-3292.

Vojnová kronika – spoločnosť, politika, armáda, kultúra. Časopis Múzea SNP. ISSN 1338-6379.

Zborník Slovenského národného múzea. História. ISBN 978-80-8060-501-8.

O autorovi / About the author

Mgr. Božena ŠEĎOVÁ

Vojenský historický ústav, Krajná 27,
821 04 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: bozena.sedova@vhu.sk

ANOTÁCIE

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Бојан Б. *СРБИЈА 1941*. Београд : Институт за савремену историју ; Catena mundi, 2021, 382 стр., илустр., ISBN 978-86-7403-251-0.

Známý srbský historik Bojan Dimitrijević pripravil publikaci *Srbsko 1941*, ktorá naučne-populárni formou seznamuje čtenáře se situací v Srbsku po okupaci německou armádou, zejména se životem v Bělehradě. Publikace je však založena na autorově dlouhodobém archivním výzkumu a jeho vlastní odborné produkci, ale i odborné produkci jeho kolegů a kolegyně z bělehradského Ústavu pro moderní historii, a proto splňuje veškerá kritéria vědeckosti. Autor rok 1941 považuje za nejtěžší období srbského národa ve 20. století, je to rok, kdy srbský národ měl osudovou politickou volbu, vytrpěl si krátkodobou válku, ale ztratil království, byl okupován, dostal se do tragédie občanské války, která přinesla strašné represálie a utrpení národa, přišla těžká a dlouhotrvající zima. Čtenář nesporně ocení, že autor přinesl mnoho poznatků o obyčejném životě srbských obyvatel, kteří se snažili okupaci přežít. Autor zdůrazňuje, že jeho cílem bylo vypracovat syntézu o roce 1941 v Srbsku, což ovlivnilo rozsah rukopisu a absenci poznámek, které by text zatěžovaly.

V první kapitole *Království Jugoslávie před osudovou volbou* se autor zabývá geopolitickou situací v Evropě od roku 1939, která významně ovlivnila postavení Jugoslávie na Balkáně. Uvádí, že evropská historie se začala odvíjet od počátku roku 1939, kdy bylo rozbito Československo a Slovensko se stalo „nezávislým pod ochranou Německa“, Maďarsko okupovalo Karpatskou Ukrajinu a Čechy a Morava byly včleněny do německé říše. Následně autor přibližuje válku v Evropě, jugoslávské vojenské přípravy, krach politiky jugoslávské neutrality, všimá si psaní domácího tisku, obrazu války v srbské společnosti počátkem roku 1941, zásobování (růst cen a snahy o zastavení jejich růstu, nedostatek uhlí

a pohonných hmot, redukce železniční dopravy, bezmasé dny, fronty i na méně kvalitní chléb). Zdůrazňuje, že válka ještě Jugoslávii přímo nezasáhla, ale opatření státních orgánů byla válečná, ovlivněná válkou v Evropě. Stupňoval se tlak Německa, řada rozhovorů mezi představiteli obou zemí se konala v únoru a březnu 1941, cílem bylo přinutit Jugoslávii k podpisu Paktu tří. Němci požadovali po Jugoslávii, aby našla své místo v Evropě, a slibovali, že bude součástí jejího nového pořádku. V kapitole *Od paktu do vojenského puče - 25. a 27. březen* autor rozebírá přistoupení Jugoslávie k Paktu tří ve Vídni 25. března 1941, tak, jak o tom rozhodla královská rada o dva dny dříve. Protokol podepsali předseda jugoslávské vlády Dragiša Cvetković a ministr zahraničních věcí Aleksandar Cincar-Marković, dále německý ministr Joachim von Ribbentrop, italský ministr Galeazzo Ciano a japonský vyslanec v Berlíně gen. Hiroshi Ōshima. Přítomni byli zástupci Maďarska, Rumunska, Bulharska a Slovenska, ale také jugoslávský vyslanec v Berlíně Ivo Andrić. Podepsán byl jen německý text, srbsko-chorvatský výtisk byl pouze za německým textem připojen. Existovaly i tajné nóty, jejichž obsah musel zůstat utajen před jugoslávskými sousedy – Rumunskem, Bulharskem a Maďarskem, aby neseznaly, jaké koncese byly německou a italskou stranou Jugoslávii přislíbeny. Autor se věnuje i britskému tlaku přetáhnout Jugoslávii do svého tábora, vzhledem k situaci ve Středomoří chtěli Britové zabránit, aby jugoslávské letectvo nepadlo do německých rukou. Bouře nevole, kterou podpis pod Pakt tří vyvolal v jugoslávské společnosti, vyústila do vojenského puče části letectva, královské gardy a bělehradské posádky. Velitel letectva ubezpečovali své podřízené, že Jugoslávie nebude následovat příklad Československa z přelomu let 1938/39. Vláda národní jednoty vzešlá z puče pod předsednictvím gen. Dušana Simoviće však nepřijímala žádná opatření, nedošlo ani k odvolání podpisu

protokolu Paktu tří, naopak byl zájem dále ho dodržovat, odstoupil níže Pavle z funkce regenta a královské povinnosti převzal mladý král Petar II Karadjordjević. Puč chápali Němci jako nepřátelský akt, válka byla na spadnutí. Jugoslávská armáda nebyla řádně připravena na moderní válku. Jugoslávie byla prakticky obklíčena nepřátelskými státy, takže bylo těžké bránit více jak tři tisíce km dlouhou hranici. V kapitole *Dubnová válka* autor ve stručnosti popisuje boje na území Jugoslávie, barbarské bombardování Bělehradu, rozpad jugoslávské armády, prohlášení „nezávislosti“ Chorvatska, vstup německých oddílů do Bělehradu, útěk krále a části vlády do ciziny, kapitulaci, vstup maďarských a bulharských jednotek na území Jugoslávie. Autor konstatuje, že Němci splnili hlavní cíl – neutralizovat jugoslávské letectvo, dále ničit Bělehrad jako akt pomsty za vojenský puč a odmítání Paktu tří. Autor sumarizuje, že došlo ke kolapsu politického vedení země, jugoslávská armáda nebyla připravena na válku, vojenská doktrína byla zastaralá, vojenské velení bylo lehkovážné, chyběl dostatek vůle bránit zem ze strany nesrbských vojáků. Část armády hrdinně bojovala, část byla nečinná, část byla zajata bez boje. Kapitola *Okupované Srbsko* čtenáře seznamuje se situací v Bělehradě a Srbsku po dubnové porážce a v podmínkách okupace. Bělehrad po bombardování představoval místo zkázy. Na odklizení trosek se zde museli podílet zajatci. Obyvatelé potřebovali potraviny, zejména chléb, byla zde zdravotní rizika, nebezpečí infekcí a nakažlivých nemocí. Byl nedostatek vody. Dále se autor zabývá německým okupačním aparátem, převozem srbských a slovinských zajatců do táborů v Německu (podle německých údajů bylo zajato 6 298 důstojníků a 337 864 vojáků mužstva, někteří Srbové se vydávali za Bulhary, za Valachy, nebo Chorvaty či Černohorce, aby se vyhnuli zajetí, takže do zajetí se dostalo 13 559 důstojníků a poddůstojníků a 181 258 vojáků, k nimž později přibýlo dalších 55 774 zajatců). Němci se také rozhodli pro místní správu, nejprve pro Správu města Bělehrad

a pak umožnili vznik srbské tzv. Rady komisařů, v jejímž čele stál Milan Ačimović, jako orgánu okupační srbské správy pro správní, hospodářské a propagandistické záležitosti. Zde autor polemizuje s prokomunistickými jugoslávskými historiky, kteří radu označili za kolaborantskou, quislingovskou. Dále se věnuje obnově srbské policie a četnictva, situaci pravoslavné církve, připojování okupovaného území Srbska soudům, represáliím proti Srbům a jejich vyhánění z nově vzniklého chorvatského státního útvaru, srbským a slovinským utečencům, židovské a romské (cikánské) otázce v okupovaném „menším“ Srbsku (přežilo 2800 – 3000 Židů). Autor polemizuje s těmi, kteří přičítají i Srbům účast na likvidaci Židů, což označuje za zlovolná a zlobná obvinění. Autor se dále věnuje každodennímu životu civilního obyvatelstva, který se měl v průběhu května vracet do normálních kolejí. Zajišťovaly se potraviny (zejména chléb a maso, všeho však byl nedostatek) a palivo, kuřivo, obnovovala doprava (omezen byl provoz motorových vozidel), telefonní sítě, práce soudů, fungování škol, divadel, kin, která se stala „jediným místem pro odpočinek a pobavení“, zoologické zahrady. Nezákonný se stal poslech zahraničního rozhlasu, obyvatelé Bělehradu mohli poslouchat pouze např. stanici protektorátní Prahy, Brno a Moravská Ostrava, stanici Dunaj, Paříž, Luxembourg, Varšava, Krakov apod. Bělehradský rozhlas byl pod německou kontrolou a vysílal zejména pro německé vojáky, největší úspěch sklízela píseň Lili Marleen v interpretaci německé zpěvačky Lale Andersenové, která se dočkala i srbské verze. Připravila se emise nové měny, srbských dinárů. Probíhala sportovní utkání, obnovila se srbská fotbalová liga se šesti týmy pod názvem Srbský pohár, konaly se koňské dostihy. Počátkem července však odcházely první skupiny nezaměstnaných dělníků na práce do Německa. Autor se nevyhýbá ani popisu činnosti spekulantů a provozování hazardních her, rabování a násilí na bohatých sedlácích. Pátá kapitola *Národní hnutí odporu* přibližuje první projevy odporu vůči

okupantům, věnuje se silám srbských vojenských četníků, které se nevzdaly, pod velením plk. gšt. Dragoljuba Mihailoviće, dále také četnické organizaci vojvody Koste Pečance. Šestá kapitola *Komunisté směřují k revoluci* se věnuje komunistickému hnutí, které bylo před válkou doménou mládeže a intelektuálů. Zásadní obrat přineslo napadení Sovětského svazu, po němž následovala akce zatýkání komunistů v srbských městech, zejména v Bělehradě (zatčeno 713 komunistů), kteří byli uvězněni ve dvou táborech, německém a srbském. Autor rozebírá postoj komunistů k imperialistické válce. Zabývá se otázkou, zda komunistický odboj bude směřovat k povstání nebo k sociální revoluci. Komunisté, jejichž řady rostly (Bělehrad 600 členů, v celém Srbsku okolo 2 tisíc členů), se rozhodli většinou odejít na venkov, kde zakládali první partyzánské oddíly (celkem 23 oddílů s 2000 – 2500 ozbrojenými bojovníky), a došlo k prvním ozbrojeným akcím proti okupantům, sabotážím v městech, přepadům na venkově. Kapitola *Formování srbské vlády generála Nediće* se nejprve věnuje útokům na okupační německé síly a začátku německých odvetných akcí. Němci kvůli neúspěchu srbské rady komisařů zlikvidovat komunistické akce, tlačili od srpna na generála Milana Nediće, předválečného náčelníka generálního štábu, aby vytvořil srbskou vládu, která by se zhostila tohoto úkolu. Stalo se tak 29. srpna bez souhlasu vysokých německých vojenských autorit na Balkáně a v Berlíně, ale jako akce německého velitelství v Bělehradě. Autor zde opět polemizuje s prokomunistickými jugoslávskými historiky, kteří vládu Nediće označují za kolaborantskou. Ztotožňuje se s názorem, že pojem kolaborace je komunistický výmysl, takže kolaborace v Srbsku je nejtěžší a nejtragičtější příklad kolaborace z nouze. Kapitola *Všeobecné povstání* se zabývá postupným osvobozováním srbských měst, odchodem komunistického vůdce Josipa Broze Tita z Bělehradu na venkov, rozhovory partyzánů a vojenských četníků, schůzkami mezi Titem a Mihailovićem, které měly zabránit vzájemným

střetům a vytvořit podmínky pro společný boj, vytvořením tzv. užícké republiky na osvobozeném území a partyzánským třídním terorem. Kapitola *Ozbrojené oddíly srbské vlády* upozorňuje, že na organizování srbských ozbrojených sil pohlíželi Němci s nedůvěrou. Nedićova vláda se pokoušela domluvit s Mihailovićem, aby zkoordinovali svůj postup. Nedić nepovažoval komunistické akce za tak nebezpečné pro Srbsko, ale nebezpečí představovaly zárodky všenárodního povstání, za jehož vůdce byl považován Mihailović. Nedić mu doporučil přesunout se do Bosny a Hercegoviny a zde organizovat odpor proti ustašovskému řázení za jeho finanční a vojenské pomoci. S tím se Mihailović neztotožnil. Nedić také počítal s Mihailovićovými četníky v boji proti komunistům. Autor zde ještě rozebírá postoj četníků vojvody Koste Pečance, pro něž byli komunisté hlavním nepřítelem, věnuje se vytváření ruských ochranných jednotek z ruských emigrantů a srbských dobrovolnických oddílů. Kapitola *Represálie Němců likvidují povstání* přibližuje reorganizaci okupačního velení a správy v Srbsku, posilování okupačních sil, neúspěch jejich první ofenzivy proti povstalcům, odvetné akce včetně masových poprav civilního obyvatelstva a zajatých povstalců. Kapitola *Od nepřátelství k občanské válce* se nevyhýbá v srbské druhoválečné historii nejkontroverznější otázce – rozkolu mezi dvěma hnutími odporu, prokomunistickému a ravnogorskému četnickému, řeší věčné dilema – kdo první vystřelil. Dodnes zůstává obvinění na vojenských četnicích Mihailoviće. Autor však podotýká, že na tuto otázku není lehké odpovědět, mezi oběma hnutími vládla nedůvěra, obava z jednostranného odzbrojení, prsty zůstaly stále na spoušti. I před „oficiálním začátkem“ nepřátelství se na mnoha místech Srbska odehrávaly boje obou organizací. Autor vidí občanskou válku jako jednu z fází komunistického směřování k revoluci, takže komunisté měli předpoklady, aby začali jako první. Mihailović činil kroky k zabránění občanské válce, což mělo odpůrce i v řadách jeho hnutí. Masové

popravy civilního obyvatelstva jako odvěta za povstalecké akce přinášely dilema do řad četníků, zda za těchto okolností pokračovat v odporu proti okupantům. Mihailovič zahájil rozhovory s Němci o ukončení vzájemného nepřátelství a k vyhnání partyzánů z venkova. Němci vyžadovali úplné a bezpodmínečné odzbrojení četníků, což pramenilo i s jejich nedůvěrou k jeho osobě, jeho chování považovali za oportunistické. Autor právě postojem Němců obhajuje Mihailoviče, že nejde o stav kolaborace, ale o stav jasného nepřátelství. Tlak Londýna a Moskvy nakonec vedl k podpisu příměří mezi vojenskými četníky Mihailoviče a prokomunistickými partyzány, které však zůstalo bez efektu. Kapitola *Simovičova vláda a Britové navazují styk s hnutími odporu* se věnuje vztahům jugoslávské vlády v emigraci, které se odvíjely od prvních zpráv přicházejících z okupovaného Srbska na Západ, k četnickému hnutí Mihailoviče. Upoutá, že Britové a Sověti podepsali v září v Moskvě dohodu o společné politice v strategické sabotáži, subverzi a propagandě, která znamenala rozdělení sfér odpovědnosti za tuto politiku – Britům připadla západní Evropa a Řecko, Sověti Rumunsko, Bulharsko a Finsko, kdežto Československo, Polsko a Jugoslávie byly ponechány ujednání mezi vládami těchto zemí a Sověty. Tím ovšem odpadla společná vojenská mise Britů a Sovětů u Mihailoviče a došlo k upevnění pozice Tita v prokomunistickém hnutí odporu. Autor se dále věnuje příchodu první britské vojenské mise, která měla být nejprve celá jugoslávská složená ze dvou pilotů a jednoho telegrafisty, po připojení příslušníka SOE kpt. Duane Tyrell „Billa“ Hudsona se stala smíšenou jugoslávsko-britskou, který po prvních kontaktech s hnutími odporu neskrýval sympatie k partyzánům, což vedlo k jeho nedorozumění s Mihailovičem. Ten však byl jugoslávskou vládou v emigraci uznán za jediného vůdce hnutí odporu v okupované Jugoslávii, což mu přineslo hodnost generála a funkci ministra války. Mihailovič se dožadoval materiální pomoci a odpor komunistů označoval za zrádný, pokud by britská po-

moc měla být poskytnuta i jim, sám by ji odmítl. Britové váhali, obávali se, že Mihailovič by dodanou materiální pomocí použil v občanské válce. Mihailovič pracoval s tezí: „*Nejsme ničí sluhové, ani spojenců.*“ Kapitola *Potlačení povstání* začíná německou ofenzivou za spolupráce oddílů srbské vlády na komunistické území, věnuje se odchodu komunistů z okupovaného Srbska po jejich porážce, situaci po vyhnání komunistů a přibližuje německý útok na Mihailovičův štáb, sám Mihailovič (zvaný Čiča-Děda) se pouze se štěstím vyhnul zajetí. Řada četníků pak řešila dilema – zůstat pasivní a přežít zimu nebo se nechat legalizovat (lépe řečeno skryt se) pod křídly srbských vládních sil. Část se však distancovala od srbských kolaborantů. Kapitola pod kontroverzním názvem *Uklidnění poměrů v okupovaném Srbsku*, kromě nastínění organizování nové německé okupační správy a nového administrativního rozdělení Srbska, příchodu bulharských okupačních sil jako náhrady za německé okupační jednotky, je zajímavá především zobrazením každodenního života obyvatel, zejména v Bělehradě. Ličí situaci utečenců, o něž se staral komisariát pro utečence a přesídlence, který řídil Toma Maksimovič, předválečný ředitel firmy Baťa, zajišťovaly se podmínky pro život v přicházející zimě, dřevo a uhlí na vytápění, obuv na zimu, přeshívalo se oblečení, měnila se role žen, které již netrávily čas pracemi doma, ale sháněním potravin a dalších produktů mimo domácnost, objevila se emise nových srbských dinárů, začala školní výuka, obnovoval se sport (kopaná, odbíjená, košíková, box, koňské dostihy) a divadelní repertoár, fungovaly hotely a restaurace, tramvajová doprava, zavřely se kavárny jako semeniště strannických agitací a zakázalo se hrát karty, domino, biliár, vedl se boj proti zednářství spojenému se židovstvím a komunismem.

Knihu může čtenář chápat jako příručku, kde nalezne odpovědi na otázky související se situací v Srbsku v roce 1941, i když s některými závěry autora nemusí souhlasit. Knihu oživuje 78 fotografií.

Oldřich Pejs

HORIČKA, Martin. *SO SOVIETSKYM ZVÄZOM NA VEČNÉ ČASY. ČESKOSLOVENSKO V PODRUČÍ STALINA.* Bratislava : Slovart, 2025, 367 s. ISBN 978-80-556-7257-1.

V roku 2025 slovenský knižný trh okrem iných publikácií obohatilo aj dielo historika M. Horičku, v ktorom sa autor pokúsil čitateľsky atraktívnou formou analyzovať československú cestu „na Východ“, cestu, na ktorú sa krajina vydala v posledných rokoch 2. svetovej vojny a po ktorej kráčala najmä počas povojnovej „trojročnice“. Autor si v predkladanom diele kladie za cieľ na modelovom príklade Československa priblížiť proces „satelitizácie“ menšej krajiny veľmocou a sledovať s tým súvisiace transformačné procesy v rôznych oblastiach politiky a verejného života.

M. Horička knihu rozdelil na 18 tematických kapitol. Hneď prvá, nazvaná „Zmluva s diablom“, približuje okolnosti vzniku a podpisu spojeneckej zmluvy medzi Československom a ZSSR, ktorá historikmi už tradične býva považovaná za prvý krok podriadenia sa Československa stalinskému Sovietskemu zväzu. Nasleduje kapitola, ktorá čitateľovi približuje charakter a špecifiká povojnového politického režimu v krajine, ktorý sám seba označoval za ľudovodemokratický. V ďalšej časti publikácie autor čitateľovi približuje okolnosti rôznych sovietskych „záberov“ na našom území vrátane zabratia Podkarpatskej Rusi a ovládnutia uránových ložísk. Nemenej zaujímavé sú kapitoly venované zahraničnopolitickým otázkam: vedeniu zahraničného obchodu krajiny, servilnému postoju zástupcov ČSR v rámci Organizácie Spojených národov či nekonečným rokovaniam o spojeneckej zmluve s Francúzskom. Na doplnenie možno uviesť kuriozitu, ktorá ilustruje charakter podriadenia našej zahraničnej politiky Stalinovmu policajnému štátu. Túto skutočnosť totiž sotva niečo ilustruje lepšie ako fakt, že Vladimír Clementis ako štátny tajomník Zamini či dokonca ako minister zahraničných vecí všemožne podporoval činnosť česko-

slovenskej rozviedky a neváhal sa priamo zapájať do jej operatívnej činnosti.

Čitateľ sa tak dostáva do druhej časti knihy s výpovedným názvom „Most, po ktorom sa šliape“, ktorá približuje ČSR v ére nastupujúcej studenej vojny. Rokovania o napokon neuzavretej spojeneckej zmluve s Francúzskom sa stali len kulisou zrýchľujúceho sa začleňovania krajiny do sovietskej sféry vplyvu. Autor sa nemohol vyhnúť azda najvýraznejšiemu prejavu tohto procesu – okolnostiam nepristúpenia Československa k Marshallovmu plánu. Keďže ide o pomerne známe fakty, viac zaujmú časti venované šíreniu myšlienok „slovanstva“, sovielizácii kultúry, ale aj sonda do práce Ministerstva informácií – pripodobnenému názvom kapitoly k úradu, na čele ktorého stál smutne známy Joseph Goebbels. Pozornosť pútajú aj patálie v oblasti kinematografie či prehľbovanie hospodárskej závislosti krajiny od Sovietskeho zväzu.

Záverečná časť publikácie približuje obdobie, keď sa proces „satelitizácie“ Československa po februári 1948 zavŕšil nastolením komunistického režimu stalinského typu. Autor približuje okolnosti prevratu, charakterizuje reakcie diplomatického zboru i zvyšku sveta na nastolenie komunistického režimu v krajine a venuje sa aj konaniu ČSR v niektorých dobových zahraničnopolitických otázkach, konkrétne pri vzniku štátu Izrael. Napokon plasticke zachytáva skutočný nástup „socialistickej integrácie“. Môžem len oceniť, že autor v závere neostáva len pri všeobecnom historickom zhrnutí, ale uvažuje aj nad otázkami, čo by si z dejín mal vziať súčasný čitateľ.

Celkovo je publikácia M. Horičku zaujímavá, pútavá a prínosná. Autor kombinuje zrozumiteľný štýl s výstižným uchopením podstaty problému a jasne artikuluje svoje názory na historické udalosti či ich aktérov. Som presvedčený, že ide o dielo, ktoré si nájde svojich čitateľov. Nad rámec uvedeného si dovoľm krátku úvahu o danom období. Vývoj rokov 1945 – 1948 podľa môjho názoru mohla do značnej miery ovplyvniť aj únava ľudí z vojny a obetovania sa. Mnohí Česi

a Slováci, ktorí sa angažovali v protifašistickom odboji a neraz svojim ideálom obetovali zdravie aj majetok, mali pocit, že na „oltár vlasti“ položili dosť a že si zaslúžia odmenu za svoju obeť a pokojný život. Konkrétne sa to prejavovalo napríklad túžbou neostať napriek ponukám v armáde a vyhláseniami, že po šiestich rokoch v uniforme túžia viesť normálny život. Práve táto únava a potreba spoľahnúť sa pri ochrane krajiny na silného partnera mohli spoluurčovať smer, ktorým sa politika Československa po roku 1945 uberala.

Matej Medvecký

JANOUSEK, Petr. *PROMĚNA ZAHRA- NIČNÍHO SMĚROVÁNÍ ČESKOSLO- VENSKE ARMÁDY V LETECH 1989 – 1992.* Praha : Vojenský historický ústav, Albatros, 2025, 468 s. ISBN 978-80-267-3187-0.

Dejiny záverečného obdobia českosloven-skej armády nepatria v súčasnom historickom výskume k témam, ktorým by historici venovali najväčšiu pozornosť. V porovnaní s množstvom diel zaoberajúcich sa jednotlivými aspektami činnosti armády medzivoj- novej a povojnovej ČSR či dejinami Česko- slovenskej ľudovej armády (ČSLA) je prá- o vývoji po roku 1989 ako šafranu. Pritom ide o obdobie, ktoré má čitateľovi či báda- teľovi skutočne čo ponúknuť. Demokratická ozbrojených síl na pozadí prebiehajúcich spoločenských zmien bezpochyby predsta- vuje zaujímavú tému nielen pre historický výskum, ale aj pre ďalšie spoločenskovedné disciplíny a interdisciplinárne bádanie. Aj z uvedeného dôvodu je potrebné oceniť die- lo českého historika Petra Janouška z praž-ského Vojenského historického ústavu, ktoré vyšlo v roku 2025. Autor si v ňom predsa- vzal priblížiť jeden z aspektov zmien, kon-krétne zahraničné smerovanie českosloven-skej armády v rokoch 1989 – 1992.

Autor svoje dielo rozčlenil na päť zák- ladných celkov: prológ, epilóg a tri dejstvá.

Všeobecnejší Prológ približuje vývoj zasa- denia ČSLA do rámca Varšavskej zmluvy v posledných rokoch existencie sovietskeho bloku. Autor sa obsiahnejšie venuje vývoju na „ideologickom fronte“ studenej vojny, v tom čase v rámci ČSLA platným ideologickým konceptom, zmierňovaniu napätia, odzbro- jovaniu či postupným zmenám v politike východného bloku v ére vlády Michaila Gorbačova. Nasleduje prvé „dejstvo“, kto- ré sa zaoberá udalosťami pred novembrom 1989. Autor sa primárne sústreďuje na exis- tenciu Správy zahraničných vzťahov Gene- rálného štábu ČSLA, pričom neobchádza ani aktuálne otázky danej doby, akými boli viedenské rokovania o odzbrojení, prítom- nosť jadrových zbraní na území vtedajšej Československej socialistickej republiky či výmena vojenských pozorovateľov medzi blokmi. Tematicky úplne nové sú kapitoly približujúce kontakty medzi reprezentantmi ČSLA a jednotlivými západnými krajinami, ako aj pôsobenie príslušníkov ČSLA v rámci mierových misií OSN na sklonku 80. rokov minulého storočia. Druhé a najstručnejšie dejstvo približuje obdobie nežnej revolúcie a dianie v ČSLA v tom čase, ako aj „hiber- náciu“ už spomenutej Správy zahraničných vzťahov GŠ, ktorej pracovníci prišli s nie-koľkými zaujímavými, ale nerealizovanými iniciatívami. A napokon v rámci posledné- ho „dejstva“ sa autor zaoberá obdobím po páde komunistického režimu a fenoménmi, s ktorými sa predstavitelia rezortu obrany a armádneho velenia museli vysporiadať v nových demokratických pomeroch: nevy- hnutnými kádrovými zmenami, odsunom okupačných sovietskych vojsk, vytvorením novej obrannej doktríny štátu či rozmachom nacionalizmu. Jednotlivé kapitoly tretieho dejstva tiež približujú zásadné zmeny v eu- rópskej bezpečnostnej architektúre v danom období či budovanie novej úrovne vzťahov demokratizujúceho sa Československa so Západom. Autor neopomína ani jednu z naj- dôležitejších kapitol dejín čs. armády po roku 1989 – nasadenie príslušníkov ozbro- jených síl v zahraničných misiách, či už išlo o chemickú jednotku počas prvej vojny

v Perzskom zálive, alebo o pôsobenie našich vojakov v rámci misie UNPROFOR na území Juhoslávie zmietanej občianskou vojnou v prvej polovici 90. rokov.

Dielo P. Janouška je tak cenným príspevkom k poznaniu tohto kľúčového obdobia našich dejín. Autor v ňom prináša množstvo doteraz úplne neznámych poznatkov a prezentuje svoju mimoriadnu erudíciu i pochopenie zložitých procesov, ktoré prebiehali na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia.

Matej Medvecký

FIDLER, Jiří. *SVOBODOVCI*. Praha : MJF (Miroslav Fehér), 2025, 184 s. ISBN 978-80-88227-23-6.

Samotný názov predstavovanej publikace nabízí nepřehledně množství, jak naplnit její obsah. Pojmem „Svobodovci“ se označují příslušníci čs. vojenské jednotky v SSSR, kteří v čele s podplukovníkem, později brigádním generálem Ludvíkem Svobodou, v letech 1942 až 1945 absolvovali buď celou bojovou cestu z „Buzuluku do Prahy“, nebo alespoň její část. Kniha by tedy mohla obsahovat životopisné medailonky důležitých osobností, statistické přehledy o národnostním a sociálním složení čs. východních jednotek, či jejich složení z hlediska tehdy využitelných lidských zdrojů, případně i analýzu celé řady bojových operací, které dosud, po více než 35 letech od návratu demokracie, nejsou moderním způsobem zpracovány. Naštěstí už podtitul LEXIKON BOJOVÝCH JEDNOTEK ČS. BRANNÉ MOCI V ZAHRANIČÍ NA VÝCHODOEVROPSKÉM VÁLČÍŠTI jasně ukazuje, jakou výšeč její autor, zkušený vojenský historik Jiří Fidler, zvolil. Sám k tomu v úvodu dodává, že tato práce vznikla jako pomůcka při psaní knihy SYMBOL LUDVÍK SVOBODA vydané v roce 2023, jejíž anotaci ostatně přinesla Vojenská história 2024/4.

Lexikon přináší více než 250 hesel, které doplňuje asi 150 fotografií. Hesla lze zcela jasně rozdělit do tří skupin. První skupinu

tvoří vojenské jednotky, druhou dislokační místa a ve třetí jsou zařazeny velitelské osobnosti. Lexikonem popisované období je vymezeno 9. únorem 1942 a 25. květnem 1945, tedy dnem, kdy v Buzuluku vzniklo velitelství 1. čs. samostatného praporu a dnem, kdy byly jednotky 1. čs. armády začleněny do sestavy obnovené čs. branné moci.

Práce přináší zcela poprvé úplný přehled čs. polních jednotek na východoevropském válčišti, ovšem s tím limitem, že zahrnuje jednotky od úrovně nejvyššího velení po úroveň samostatných vojenských oddílů. Tedy neobsahuje například samostatná hesla k dělostřeleckým oddílům, působícím v sestavě dělostřeleckých pluků a taktéž ani jednotky úrovně samostatných vojenských setnin, jakými byla například baterie protiletadlových děl 1. čs. samostatné brigády. Nutno mít také stále na zřeteli, že vzhledem k rozsahu nebylo možné zahrnout jednotky týlové, náhradní, školní a výcvikové. Heslo každé jednotky obsahuje datum vzniku, vývoj její dislokace a podřízenosti, jména osob tvořících velitelský sbor, její organizační strukturu, výzbroj (dle mínění autora anotace se vzhledem k rozsahu a povaze publikace mnohdy jedná o tabulkové, nikoli skutečné údaje) a konečně i datum ukončení činnosti nebo reorganizace na jinou jednotku.

Dislokační hesla se týkají míst, kde se čs. jednotky zformovaly a působily do doby, než byly vyslány do pole. Nalezneme zde také lokace, kde probíhala pouze reorganizace a výcvik některých jednotek po jejich stažení z fronty do nedalekého zázemí. K takovým dislokačním heslům patří například „Nižní Vola (Wola Nižna)“, kde se na konci roku nacházelo velitelství a některé části 1. čs. samostatné tankové brigády.

Hesla osobností zahrnují údaje o osobách všech vyšších velitelů až po úroveň brigád, jejich zástupcích, náčelnících štábu, velitelích dělostřelectva a velitelích vojenských těles jednotlivých druhů zbraní. Hesla samozřejmě zahrnují i popis předválečné kariéry těchto důstojníků, ovšem popis jejich dalších osudů končí těsně po květnu 1945,

kdy se zapojili do budování obnovené čs. branné moci.

Předkládaný lexikon může být vítanou pomůckou i pro všechny historiky a badatele, kteří se zabývají dějinami čs. exilové armády II. odboje. Pokud by jeho autor v budoucnu plánoval druhé vydání, pak nezbývá než si přát, aby v podobném duchu doplnil i hesla k ostatním nebojovým jednotkám, a aby došlo i k opravě nepočetných chyb vzniklých zřejmě nepozorností při zpracování archivních fondů, nebo i neúplným vyčtením některých publikací uvedených v seznamu použité literatury. Například funkci velitele 3. čs. bitevního leteckého pluku zastával major Mikuláš Guljanič (nikoli tedy Ivan, jak je uvedeno na s. 53), funkci velitele protiletadlového oddílu 1. čs. brigády, zformovaného 5. ledna 1944 a rozpuštěného 4. dubna téhož roku, zastával kapitán Julius Kostovič, nikoli podporučík Václav Růžička, jak stojí na s. 99. Podobně je možné doplnit rok úmrtí Jaroslava Dočkala (1994), který chybí na s. 32. Podle názoru autora těchto řádků by také v lexikonu působilo vhodněji používat historického názvu „prapor automatčků“ než současného pojmu „samopalný prapor“, jak lze číst například na s. 19 nebo s. 113. Dobové dokumenty totiž modernější název znát nemohly.

Milan Kopecký

HRIVŇÁK, Štefan (ed.). *OVÍDIUS FAUST. LEGENDA ALEBO MÝTUS?* Bratislava : Múzeum mesta Bratislavy, 2025, 350 s. ISBN 978-80-89636-66-2.

V minulom roku (2025) vydalo Múzeum mesta Bratislavy zaujímavý zborník o živote, diele a dobe významného bratislavského archívára a historika Ovídia Fausta. Editorom tejto publikácie je pracovník spomínaného múzea Štefan Hrivňák, ktorý štrnásť príspevkov približujúcich život a dobu tejto historickej osobnosti Bratislavy zoradil tak, že skombinoval chronologický i tematický prístup. Autorov je pritom trinásť, keďže

zostavovateľ bol hneď aj autorom prvých dvoch mimoriadne dôležitých príspevkov: Utajené dejiny. Genealógia rodiny Ovídia Fausta a Doktor bez univerzitného vzdelania? Kariérny vzostup Ovídia Fausta. Ako už ich názvy napovedajú, autor si položil neľahké a do iste miery aj kontroverzné otázky, na ktoré hľadal odpovede v nejednom archíve na Slovensku i v cudzine. Je v tejto súvislosti potešiteľné, že autor bádaj aj vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave, v nespracovanom fonde 5. zborového veliteľstva (5. Korpskommando). V tomto fonde konkrétne preštudoval krabice 228 – 238 z roku 1916, pričom na obaloch viacerých spisov je uvedené meno ich vtedajšieho administrátora – Ovídia Fausta. Výsledkom autorovho výskumu je okrem iného aj zistenie, že Ovídius Faust neabsolvoval žiadnu vysokú školu ani ďalšie formy akademického vzdelávania. Bola to práve 1. svetová vojna, ktorá výraznou mierou ovplyvnila jeho život. Ďalšie príspevky sú pritom nemenej zaujímavé a inšpiratívne. Elena Kurincová sa venovala fotografickej záľube Ovídia Fausta (Fotografi Ludwig Faust ml. a Ovídius Faust). Ján Kúkel sa zameriaval na dôvody a okolnosti jeho kariérneho pádu. Na tento publikovaný príspevok nadväzuje práca Petra Kerecmana Ovídius Faust v súkolí retribúcie. Návratom O. Fausta do bežného pracovného života sa zaoberajú Mária Feješová (Krajský archívár Ovídius Faust) a Simona Jurčová (Ovídius Faust a jeho pôsobenie v Krajskom múzeu v Trnave). Ďalší autori sa vo svojich textoch zamerali na výlučne tematické momenty života a diela tejto osobnosti s presahmi do archívárstva, kunsthistórie, múzejníctva, zberateľstva a ďalších oblastí vedy a života. Ich autormi sú Marta Janovičková (Pozostalosť ako odraz sveta Ovídia Fausta), Alexandra Ballová (Ukážky starých tlačí z knižnej pozostalosti Ovídia Fausta), Zuzana Francová (Výtvarné diela v pozostalosti Ovídia Fausta), Zsófia Kiss-Szémann (Karikatúra Gisely Weyde s názvom Dr. Faust von Ephesos), Lucia Duchoňová (Druhostupňová evidencia zbierkového fondu Ovídia Fausta v bývalom

Krajskom múzeu v Trnave), Monika Šurdová (Výberová bibliografia Ovídia Fausta) a napokon Daniel Hupko [Ako sme (si) písali o Ovídiovi Faustovi]. Editorovi Štefanovi Hrivňákovi sa zostavením uvedeného zborníka podarilo zaplniť mnohé biele miesta v živote Ovídia Fausta. Zborník preto treba oceniť a zároveň vysloviť nádej, že aj iné osobnosti dejín Bratislavy budú mať v bu-

dúcnosti obdobné publikácie spracované aspoň na takej úrovni, ako je práca o Ovídiovi Faustovi. Záverom možno len dodať, že kniha je remeselne spracovaná pomerne zaujímavo. Na pomerne malú veľkosť písma použitú v poznámkach pod čiarou a pri popise fotografií si čitateľ ľahko zvykne.

Peter Chorvát

KRONIKA

MÚZEUM SAMURAJOV A NINDŽOV V KJÓTE (JAPONSKO)

Návštevníci bývalého hlavného mesta Japonska by pri jeho prehliadke, v prípade, že majú pobyt rozvrhnutý na niekoľko dní, rozhodne nemali vynechať tamojšie mimoriadne zaujímavé múzeum samurajov a nindžov. Moderná, niekoľkoposchodová, no nie príliš veľká budova múzea sa nachádza na Ulici Rokkaku-dori, v pešom dosahu od zastávky metra Karasuma Oike.

Autori výstavy sa pri jej vytváraní zamerali na fenomén, ktorý púta pozornosť záujemcov z celého sveta už niekoľko dekád, a stal sa aj jedným z kľúčových „vývozných artiklov“ prezentácie japonskej histórie. Netreba príliš zdôrazňovať jeho miesto v populárnej kultúre (filmy, komiksy, odevná kultúra atď.).

Prehliadka múzea začína na jeho najvyššom poschodí, kam sa návštevník môže pohodlne vyviezť výťahom, alebo použiť schodisko (osobné veci a zvršky si každý môže odložiť v šatni na prízemí). V tejto súvislosti treba dodať, že hneď v úvodnej časti vstupnej expozície sú stručne vysvetlené oba spomínané termíny – nindža (šinobi) a samuraj – ktoré sa dostali i do samotného názvu múzea. Zároveň sú tu prehľadne a pútavo interpretované aj ďalšie súvisiace termíny, ktoré odzrkadľovali japonský feudálny systém (napríklad šogún, ronin, daimyo atď.). Jednotlivé exponáty (zbrane, odev, výstroj atď.) na niekoľkých poschodiach v zásade spredmetňujú aj vojenské dejiny Japonska od staroveku po súčasnosť. Muzeálny priestor ďalej vhodne dopĺňajú dvojrozmerné predmety (obrazy, mapy, schémy, náčrty).

Autori v jednotlivých miestnostiach skĺbili chronologický a tematický prístup. Exponáty s popismi múzeum samoúčelne „nepreplňujú“. Popisy sú pritom umiestnené adekvátne a prehľadne.

Vizuálne je tak múzeum riešené mimoriadne zaujímavovo. Kombinácia tmavých (hlavne čiernych, hnedých a sivých) stien, samotných exponátov, popisov k nim a zrkadiel priestor opticky rozširuje. Expozícia ako celok je realizovaná populárnou formou s dôrazom na turistov, čoho odrazom sú aj hojné popisy v anglickom jazyku. V čase mojej prítomnos-

ti bola dokonca sprievodkyňa oblečená v dobovom odevu nindžu a záujemcom prednášala nosné problémy témy expozície v angličtine. Pri jej výklade mal každý záujemca aj možnosť vyskúšať si niektoré vopred pripravené a na to určené zbrane nindžov a samurajov. Niektoré z vystavených zbraní sú súčasťou japonských bojových umení, ktorým je tu takisto venovaná náležitá pozornosť.

V osobitnej časti múzea sú zobrazené aj zaujímavé významné osobnosti, ktoré patria k téme, alebo sa jej dotýkajú. Pozornosť je takto upriamená aj na osud dôstojníka japonskej cisárskej armády menom Hiroo Onoda (1922 – 2014), ktorý po skončení 2. svetovej vojny verný prísaha zostal niekoľko desaťročí v džungli na ostrove Lubang. Naďalej viedol svoj vlastný boj, pričom zrejme najmä vďaka tomu je tu interpretovaný ako „posledný nindža“. Zaujímavý je aj osud Jukia Mišimu (1925 – 1970). Ten sa živil ako tréner bojových umení, spisovateľ a dokonca model. Okolo seba zoskupil skupinu rovnako zmýšľajúcich

pravícovo orientovaných študentov. So štyrmi z nich sa v roku 1970 pokúsil uskutočniť vojenský prevrat v kasárňach v Tokiu. Jeho čin vyvolal v japonskej armáde i spoločnosti rozporuplné reakcie. V zásade však jeho iniciatíva nenašla odozvu medzi dôstojníkmi, ktorých oslovil, a samotný Mišima napokon spáchal harakiri (sepuku). Aj táto jeho fatálna rozlúčka so životom vyznela v konečnom dôsledku mimoriadne kontroverzne a v japonskej spoločnosti vyvoláva príležitostné polemiky dodnes.

Postupné zoznámenie sa s jednotlivými výstavnými priestormi môže trvať aj niekoľko hodín, samozrejme, podľa časových možností návštevníka. Na prízemí je možnosť zakúpiť si suveníry. Záverom možno konštatovať, že múzeum je realizované na profesionálnej úrovni. Navštíviť sa ho rozhodne oplatí.

Po prehliadke múzea môže záujemca navštíviť blízky trh Teramači, alebo pokračovať v ceste do iných múzeí, ktoré sú v tejto štvrti takisto situované (múzeum mesta Kjóta, múzeum komiksov manga, múzeum výtvarného umenia atď.).

Peter Chorvát

OSLAVY 81. VÝROČIA DŇA VÍŤAZSTVA NAD FAŠIZMOM V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

V nedeľu 10. mája 2026 sa uskutočnili pri príležitosti 81. výročia Dňa víťazstva nad fašizmom v Liptovskom Mikuláši celonárodné oslavy, ktorých cieľom bolo pripomenutie si historických udalostí spätých s ukončením druhej svetovej vojny. Podujatia sa zúčastnili prezident Slovenskej republiky a hlavný veliteľ ozbrojených síl Slovenskej republiky Peter Pellegrini, predseda Národnej rady Slovenskej republiky Richard Raši, predseda vlády Slovenskej republiky Róbert Fico, členovia vlády Slovenskej republiky, poslanci Národnej rady Slovenskej republiky a ďalší vzácní hostia.

Celonárodné oslavy sa začali v dopoludňajších hodinách pietnym aktom kladenia vencov na vojnovom cintoríne Háj Nicovô, ktoré sa nieslo v komornej atmosfére za účasti najvyšších ústavných činiteľov a ďalších pozvaných hostí.

Od 9.00 h bol pre širokú verejnosť sprístupnený areál Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, kde boli pripravené zaujímavé stacionárne a dynamické ukážky ozbrojených síl Slovenskej republiky, prezentačné stánky viacerých štátnych inštitúcií vrátane Vojenského historického ústavu, ktoré prostredníctvom pracovníkov Vojenského historického múzea vo Svidníku pripravili ukážku zbierkových predmetov - dobových zbraní používaných od 1. svetovej vojny až po 50. roky 20. storočia.

Súčasťou programu bola aj slávnostná vojenská prisaha 262 absolventov základného výcviku a prelety vrtuľníkov UH-60 Black Hawk a stíhacieho lietadla F-16 Fighting Falcon. Podujatie bolo ukončené bohatým kultúrnym programom.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 15. 05. 2026

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV SA OPÄŤ ZÚČASTNIL MEDZINÁRODNÉHO VEĽTRHU OBRANNEJ TECHNIKY IDEB 2026

V dňoch 12. – 14. mája 2026 sa v Bratislave uskutočnil medzinárodný veľtrh obrannej techniky IDEB 2026. Výstavisisko Incheba sa tak na tri dni zmenila na priestor na prezentáciu výrobkov obranneho priemyslu, súčasných aj budúcich obranných a bezpečnostných technológií, ale aj na centrum odborných diskusií o bezpečnosti a obrane.

Ministerstvo obrany SR je partnerom tohto podujatia od jeho začiatkov v roku 2008. Návštevníci veľtrhu sa tak mali možnosť na vonkajšej ploche výstaviska oboznámiť aj s najnovšou technikou, ktorá bola v posledných rokoch zavedená do výzbroje našich ozbrojených síl.

Do prezentácie rezortu obrany sa už tradične zapojil aj Vojenský historický ústav (VHÚ). Vojenský múzejníci z Vojenského historického múzea (VHM) a vojenský archivári z Vojenského historického archívu (VHA) v spolupráci s Múzeom Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici (M SNP) priblížili návštevníkom veľtrhu činnosť svojich inštitúcií. Obe múzeá v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva obrany SR patria medzi celoštátne špecializované múzeá, ktoré ako vrcholné zbierkotvorné, vedecko-výskumné a kultúrno-vzdelávacie inštitúcie zohrávajú významnú úlohu pri uchovávaní hmotných pamiatok dokumentujúcich vojenskú minulosť Slovenska a Slovákov, s osobitným dôrazom na historické udalosti spojené s bojom proti fašizmu v rokoch 2. svetovej vojny. K VHÚ a M SNP sa pripojilo aj Oddelenie starostlivosti o vojnových veteránov a dôchodcov MO SR. Spoločný stánok bol koncipovaný ako priestor prepájajúci historickú pamäť, odborný výskum, múzejnú prezentáciu i súčasné aktivity rezortu obrany v oblasti starostlivosti o vojnových veteránov a dôchodcov.

Ústrednou témou spoločnej výstavy „A CENTURY OF SIGNALS. SIGNAL CORPS IN OUR HISTORY“ sa stali dejiny spojovacieho vojska a vývoj vojenskej komunikácie vo všetkých jej formách v našich dejinách. Panelová výstava priblížila dejiny spojovacieho vojska ako dôležitej súčasti armády v jednotlivých historických etapách 20. storočia. Doplnená bola o výber zbierkových predmetov – spojovacích prostriedkov používaných pri zabezpečovaní spojenia v rôznych obdobiach 20. storočia. Cieľom výstavy bolo poukázať na nezastupiteľnú úlohu spojovacieho vojska pri zabezpečovaní velenia, koordinácie jednotiek za účelom efektívnej činnosti armády v čase mieru, ale aj počas vojenských konfliktov. Zvláštna pozornosť bola venovaná aj fenoménu vojenského školstva a príprave špecialistov spojovacieho vojska. Prezentované materiály priblížili systém odborného vzdelávania vojakov spojovacieho vojska v povojnovom Československu, vývoj špecializovaných vojenských škôl, ale aj každodenný život poslucháčov vojenských učilíšť a akadémií. Návštevníci tak mohli získať informácie, akým spôsobom sa pripravovali budúci špecialisti spojovacieho vojska Československej ľudovej armády a aký význam má technická odbornosť v moderných ozbrojených silách. Súčasťou výstavy bola aj prezentácia vedecko-výskumnej

a publikačnej činnosti oboch inštitúcií. Tradičnou pridanou hodnotou bola aj prezentácia vojenských archivárov, ktorí návštevníkom priblížili činnosť VHA pri odbornej ochrane, spracovávaní a sprístupňovaní archívnych dokumentov súvisiacich s dejinami armády, a teda aj spojovacieho vojska.

Spoločná účasť týchto vrcholných slovenských pamäťových inštitúcií vo svojej špecializácii na veľtrhu IDEB 2026 zároveň potvrdila, že vojenská história nie je len témou odborného výskumu, ale aj dôležitou súčasťou kultúrnej pamäti spoločnosti, ktorá dokáže osloviť odbornú i laickú verejnosť naprieč generáciami.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 19. 05. 2026

KONFERENCIA PRACOVNEJ SKUPINY PRE ŠTÚDIUM KONFLIKTOV (CSWG) V SRBSKU

V dňoch 18. – 22. mája 2026 sa v hlavnom meste Srbskej republiky uskutočnil 25. ročník Pracovnej skupiny pre štúdium konfliktov (CSWG). Tohtoročná konferencia mala názov „Keď stíchnu zbrane... Zmeny a dilemy po skončení vojny a konfliktu“. Celkovo sa na tomto vedeckom podujatí zúčastnilo 38 vojenských historikov a vojenských akademikov zo 16 štátov Európy a Kanady, ktorí počas dvoch konferenčných dní prezentovali dovedna 28 odborných príspevkov v rámci siedmych tematických panelov.

Slovenskú delegáciu reprezentovali riaditeľ Vojenského historického ústavu plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD. a dvaja vedeckí pracovníci Odboru vojensko-historických výskumov – Mgr. Peter Chorvát, PhD. a Mgr. Matej Medvecký, PhD.

V rámci prvého panelu konferencie vystúpil Mgr. Peter Chorvát, PhD. s prednáškou „Rozpad rakúsko-uhorskej armády na Slovensku“. V piatom paneli (druhý konferenčný deň) Mgr. Matej Medvecký, PhD. predniesol referát o problémoch pôsobenia československých vojenských atašé v období po skončení druhej svetovej vojny. Vedeckú časť podujatia symbolicky zakončil plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., ktorý moderoval posledný – siedmy panel. Mimoriadne plodné a inšpiratívne vedecké podujatie s bohatou diskusiou bolo doplnené o exkurziu po vojenských pamätihodnostiach Nového Sadu a jeho okolia. Zostáva dúfať, že podobne prínosné bude aj najbližšie rokovanie CSWG, ktoré sa má konať budúci rok v Sofii.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 03. 06. 2026

NOC MÚZEÍ A GALÉRIÍ 2026 VO VOJENSKOM HISTORICKOM MÚZEU

Dňa 23. mája 2026 sa Vojenský historický ústav Bratislava zapojil už po 22-krát do významného celoeurópskeho podujatia pod názvom Noc múzeí a galérií 2026. Podujatie sa rovnako ako minulý rok konalo pod záštitou podpredsedu vlády a ministra obrany Slovenskej republiky Roberta Kaliňáka.

Do tohtoročného programu sa zapojili obe múzejné oddelenia Vojenského historického múzea („VHM“) – Piešťany aj Svidník. V expozíciách múzejného oddelenia Piešťany bol pripravený program, ktorý sa začal o 13,00 h a trval až do 21,00 h. Podobne ako minulý rok, boli pre návštevníkov sprístupnené nové priestory výstavnej haly H-4. Návštevníci tak mohli nahliadnuť do procesu príprav novej expozície Vojenské dejiny Slovenska po roku 1945 - Pozemná technika a výzbroj. Program obohatila prezentácia členov Klubu vojenskej histórie ČSLA Piešťany s výstavou rovnošiat a uniforiem z obdobia po roku 1945. Najväčším lákadlom bola večerná atmosféra a príležitosť vidieť ako postupujú práce na rekonštrukcii a reinstalácii priestorov VHM na letisku v Piešťanoch. Okrem novej budovy boli sprístupnené haly H-3 a H-2. Verejnosť mohla tiež po prvý raz vidieť zrekonštruované priestory historického hangára H-2 s exponátmi leteckej techniky československej proveniencie.

Pre hostí bol rovnako pripravený sprievodný program v podobe prezentácie Klubu vojenskej histórie ČSLA Piešťany a Personálneho úradu OS SR - Regrutačnej skupiny Trenčín. Klub vojenskej histórie ČSLA Piešťany prezentoval okrem už spomínanej výstavy rovnošiat aj výstavu spojovacej techniky, stredné nákladné terénne vozidlo PRAGA V3S a drobné militárie. Program v múzeu ozvláštnil historický spolok Rytierov delostrelectva Piešťany, ktorý vykonával ukážky používania obliehacích zbraní z obdobia neskorého stredoveku.

Samotnému verejnému podujatiu predchádzalo stretnutie bývalých príslušníkov a leteckého personálu leteckých jednotiek pôsobiach v Piešťanoch, ktoré zorganizoval Klub vojenských dôchodcov Piešťany Zväzu vojakov SR. Podujatie sa uskutočnilo v dopoludňajších hodinách pri príležitosti 100. výročia vzniku a 25. výročia ukončenia prevádzky vojenského letiska. V rámci spomienkovej aktivity sa uskutočnilo aj kladenie vencov pri pamätníku československých letcov.

V rovnakej atmosfére sa od 15,00 h do 21,00 h odohrávalo toto kultúrno-spoločenské podujatie aj v centrálnej expozícii vo Svidníku a rozsiahlom priľahlom areáli Parku bojovej techniky. Zaujímavosťou o vojenskú minulosť Slovenska mali v stálej expozícii s názvom Vojenské dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945 jednak možnosť získať množstvo dôležitých a cenných informácií týkajúcich sa daného obdobia a tiež sa dozvedieť veľa zaujímavých faktov o jednotlivých vystavovaných zbierkových predmetoch. Okrem toho bolo pre návštevníkov v dioráme pripravené aj celodenné premietanie historických dokumentárnych filmov a pre najmenších návštevníkov sa zase v spoločenskej miestnosti premietali rôzne rozprávky a animované filmy. Celá expozícia bola pritom pre zvedavé oči ľudí sprístupnená nielen počas zvyčajných návštevných hodín, ale aj v neskorých večerných hodinách, čo sa deje iba v jediný deň celého kalendárneho roku.

V areáli pred budovou múzea prebiehal medzitým zaujímavý a bohatý sprievodný program, ktorý bol rozdelený na statické a dynamické ukážky. V rámci statických ukážok prezentovali naši múzejníci zvedavým návštevníkom ručné palné zbrane z obdobia prvej svetovej vojny, medzivojnového obdobia, druhej svetovej vojny a československej povojnovej produkcie. Počas celého programu tejto akcie poskytli zase príslušníci Personálneho úradu OS SR – Regrutačnej skupiny Prešov záujemcom množstvo informácií a propagačného materiálu o profesionálnej službe v OS SR. Ďalej boli pre návštevníkov k dispozícii aj statické ukážky kolesovej techniky a výzbroje 65. prieskumného práporu Prešov a 22. mecha-

nizovaného práporu generála Mikuláša Markusa Michalovce, ako aj vozidiel a výzbroje Vojenskej polície Prešov. Okrem toho poskytli prieskumníci z Prešova najmä deťom možnosť vyskúšať si štandardný vojenský padák, ako aj ďalšie súčasti ich výstroje. K dispozícii bola tiež ukážka vojenského tábora prezentovaná prešovským Klubom vojenskej histórie Dukla a Klubom vojenskej histórie Karpaty, kde návštevníci mohli vidieť zaujímavé ručné palné zbrane a súčasti výstroja používané v období druhej svetovej vojny príslušníkmi sovietskej Červenej armády, 1. československého armádneho zboru a nemeckého Wehrmachtu. Tábor bol doplnený o vystavenú dobovú techniku, pričom zaujímavosťou bola aj prítomnosť historického vojenského vozidla značky Dodge. Napokon obrovským lákadlom pre tých najmenších návštevníkov bol aj nafukovací hrad spolu s možnosťou previezť sa po areáli múzea na špeciálnom vláčiku v podaní organizácie Červeného kríža vo Svidníku.

Hlavný program otvorili príslušníci Hasičského a záchranného zboru Svidník ukážkou zásahu a techniky. Nasledovali dynamické vystúpenia 65. prieskumného práporu zamerané na boj zblízka, strelbu a prepadnutie vozidla. Psovodi Vojenskej polície Prešov predviedli kynologickú ukážku so zaistením páchatel'a. Záver programu patril Klubu vojenskej histórie Dukla, ktorý návštevníkom umožnil vyskúšať si strelbu z historických sovietskych karabín Mosin.

Celý program podujatia sa uskutočnil v pokojnej atmosfére a za krásneho májového počasia. Vojenský historický ústav Bratislava ako organizátora podujatia teší vysoká návštevnosť a neutíchajúci záujem verejnosti ako o samotné stále expozície, tak i o podujatie Noc múzeí a galérií, ktoré každoročne potvrdzuje význam múzeí ako miest poznania, oddychu i živého stretávania sa s históriou. Bohatý program pripravený vo všetkých pracoviskách Vojenského historického múzea opäť ukázal, že vojenské dejiny dokážu oslovit' všetky vekové kategórie a atraktívnou formou priblížiť širokej verejnosti naše kultúrne a historické dedičstvo.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 28. 05. 2026

VOJENSKÉ HISTORICKÉ MÚZEUM PIEŠŤANY NA OTVORENÍ LETNEJ KÚPEĽNEJ SEZÓNY 2026

V posledných májových dňoch sa atmosféra mesta Piešťany, v ktorom sídli Vojenské historické múzeum (VHM), niesla v duchu tradičného Otvorenia letnej kúpeľnej sezóny. 33. ročník tohto mimoriadne populárneho podujatia prilákal do ulíc mesta, a to aj napriek časovým obmedzeniam kvôli uzatvoreniu Kolonádového mosta, množstvo návštevníkov.

Program podujatia odštartoval v piatok 29. mája večernými koncertmi v Hudobnom pavilóne. Sobota, ktorá bola hlavným dňom podujatia, sa začala požehnaním termálneho prameňa vo Vojenskom kúpeľnom ústave – v Hoteli Granit a poďakovaním za dar liečivých prameňov. Následne mestom prešiel tradičný slávnostný sprievod, ktorý bol vzhľadom na uzávierku Kolonádového mosta tento rok vedený po Teplickej ulici. Slávnostný ceremoniál pokračoval v Hudobnom pavilóne a večerný program vyvrcholil koncertmi viacerých známych slovenských interpretov.

V sobotu 30. mája 2026 sa na podujatí predstavilo aj VHM Piešťany prostredníctvom svojho prezentačného stánku. Stánok bol situovaný v mestskom parku, ktorý tvoril prirodzené centrum celého podujatia, a tak počas celého dňa priťahoval pozornosť návštevníkov všetkých vekových kategórií. Vojenský múzejníci pripravili široký výber propagačných a informačných materiálov približujúcich činnosť Vojenského historického ústavu Bratislava (VHÚ) a jeho organizačných súčastí.

Osobitná pozornosť bola venovaná najmladším návštevníkom, pre ktorých boli pripravené tematické materiály a aktivity zamerané na popularizáciu vojenskej histórie. Pozornosť starších návštevníkov pútal okrem iného i vedomostný kvíz z vojenských dejín Slovenska, v ktorom si mohli otestovať svoje znalosti. Tých, ktorí sa nebáli preveriť svoje vedomosti, čakala odmena v podobe dobového vojenského odznaku. Prezentačnú múzeu obohatili aj dobrovoľníci z Klubu Československej ľudovej armády Piešťany, ktorí návštevníkom predstavili menšiu tematickú výstavu venovanú výstroji a výzbroji Československej ľudovej armády.

VHM Piešťany sa na tomto významnom mestskom podujatí prezentovalo už po druhý raz. Svoju účasť na Otvorení letnej kúpeľnej sezóny považujeme za pokračovanie rozvíjajúcej sa spolupráce VHÚ s mestom Piešťany. VHM sa zároveň aj prostredníctvom podobných podujatí usiluje byť prirodzenou súčasťou kultúrneho a spoločenského života mesta, približovať svoje aktivity miestnym obyvateľom i návštevníkom a predstavovať vojenské dejiny a kultúrne dedičstvo spôsobom, ktorý oslovuje širokú verejnosť.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 02. 06. 2026

ÚČASŤ NÁŠHO VEDECKÉHO PRACOVNÍKA NA KONFERENCII PROREŽIMOVÝ / PROTIREŽIMOVÝ HUMOR

Dňa 6. mája 2026 sa v Zichyho paláci v Bratislave konala konferencia pod názvom „Prorežimový / protirežimový humor (1939 – 1989)“. Jej organizátorom bol Ústav pamäti národa. Podnetné a výberom tém originálne vedecké podujatie sa zaoberalo humorom a satirou v čase oboch totalít, a to z pozície prorežimnej aj protirežimnej.

Na konferencii vystúpil v rámci jej prvého bloku aj vedecký pracovník Vojenského historického ústavu, Mgr. Peter Chorvát, PhD., ktorý predniesol referát „Život vojenský – život veselý“, s podtitulom „Armáda na muške kresleného humoru od monarchie po ľudovú demokraciu v Československu“.

Obsah príspevkov prednesených na konferencii poukázal nielen na možnosti interdisciplinárneho výskumu uvedeného historického obdobia, ale aj atraktivitu témy v očiach odbornej, ale aj laickej verejnosti, čoho dôkazom bola plná sála Zichyho paláca.

Text: VHÚ

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 02. 06. 2026

VOJENSKÉ HISTORICKÉ MÚZEUM PIEŠŤANY NA TANKOVÝCH DŇOCH LAUGARICIO

V sobotu 27. júna sa v obci Trenčianske Stankovce uskutočnilo podujatie *Tankové dni Laugaricio – Deň s pozemnými silami Ozbrojených síl SR*, ktoré sa konalo pod záštitou ministra obrany SR, náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR a predsedu Trenčianskeho samosprávneho kraja. Medzi desiatkami vystavovateľov a účinkujúcich nechýbalo ani piešťanské Vojenské historické múzeum, ktoré verejnosti predstavilo vybrané múzejné predmety zo svojich zbierok.

Aj napriek vysokým letným teplotám prilákalo podujatie veľké množstvo návštevníkov. Organizátori pripravili bohatý celodenný program, ktorý otvorili príhovory pozvaných hostí, slávnostný výstrel a zoskok príslušníkov 65. prieskumného práporu. Nasledovalo defilé vojenskej techniky, koncert Vojenskej hudby Ozbrojených síl SR, dynamické ukážky tankov Leopard 2A4 a T-72M1, predstavenie bojového vozidla CV90120, ukážky techniky Vojenského technického skúšobného ústavu, Vojenského technického múzea Lešany, ako aj dynamická ukážka Ozbrojených síl SR s účasťou vrtuľníka UH-60 Black Hawk. Veľký záujem vzbudila hlavná historická ukážka „Boje v Rostovskej oblasti 1942 – 1943“. Súčasťou podujatia boli aj prezentácie klubov vojenskej histórie, dobový rímsky vojenský tábor a množstvo sprievodných aktivít.

Vojenské historické múzeum priblížilo verejnosti štvoricu zbierkových predmetov dokumentujúcich vývoj pozemnej aj leteckej vojenskej techniky. Dominantou prezentácie bol vrtuľník Mi-4, ktorý bol vystavený v spolupráci so spoločnosťou LOTN – Letecké opravovne Trenčín. Návštevníci si mohli zblízka prezrieť tento typ vrtuľníka po jeho kompletom zreštaurovaní. Mi-4 patril v minulosti medzi dôležité stroje vojenského letectva a dnes predstavuje cenný doklad vývoja vrtuľníkovej techniky v druhej polovici 20. storočia. Pozornosť pútal aj tank T-55AM2K, ktorý je modernizovanou verziou jedného z najrozšírenejších tankov svojej generácie. Spolu s ním bolo vystavené aj terénne vozidlo Mercedes-Benz G 290 GD, využívané Ozbrojenými silami SR pri plnení širokého spektra úloh. Veľký záujem návštevníkov vzbudilo aj bojové vozidlo 9A34M3 z protiletadlového raketového kompletu Strela-10M3. Okrem svojho vojensko-historického významu je zaujímavé aj tým, že bolo využité pri nakrúcaní známeho amerického vojnového filmu „Za nepriateľskou líniou“ (Behind Enemy Lines), kde prezentovalo techniku armády bývalej Juhoslávie. Táto zaujímavosť oslovila nielen priaznivcov vojenskej histórie, ale aj filmových fanúšikov.

V prezentačnom stane nášho Vojenského historického ústavu mali možnosť účastníci podujatia zapojiť sa do vedomostného kvízu z vojenských dejín, pričom si za odmenu mohli odniesť maľovanku, nálepku alebo zaujímavý odznak. Zároveň sa tu dozvedeli informácie o Vojenskom historickom múzeu a pripravovanej novej expozícii v Piešťanoch. Účasť na Tankových dňoch Laugaricio bola pre VHM Piešťany ďalšou príležitosťou prezentovať časť svojho zbierkového fondu širokej verejnosti mimo priestorov múzea.

Na záver treba zdôrazniť, že verejnosťou obľúbené podujatie opäť zaujímavovo prepojilo vojenskú minulosť so súčasnou modernou vojenskou technikou.

Text: VHÚ - VHM

Foto: VHÚ

www.vhu.sk 06. 07. 2026

Pokyny pre autorov

Formálne náležitosti príspevkov

Príspevky do *Vojenskej histórie* posielajte v textových editoroch **Word**. Poznámky vrátane bibliografických odkazov je potrebné vkladať pomocou programu Word vkladaním poznámok/odkazov pod čiarou – nie mechanickým spôsobom.

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Súhrnný zoznam použitej literatúry treba uvádzať v abecednom poradí na konci príspevku. Zoznam je potrebné štruktúrovať podľa typu zdroja na:

- „Archívne pramene“;
- „Publikované pramene“;
- „Dobová tlač“;
- „Monografie a zborníky ako celok“;
- „Kapitoly v monografiách, štúdie a články“;
- „Internetové zdroje“.

K štúdiu je potrebné pripojiť **abstrakt** (v slovenčine, do 10 riadkov), **5 kľúčových slov** v slovenskom jazyku; **resumé** v slovenčine v rozsahu cca jednej normovanej strany. Prosíme zaslať **osobné údaje** o autorovi/autorke: rodné číslo, adresu, číslo účtu v tvare IBAN, telefonický a emailový kontakt, adresu zamestnávateľa a digitálne identifikačné číslo ORCID. Zaslaním príspevkov a osobných údajov dávajú autori redakcii a určeným pracovníkom plný súhlas na ich spracovanie, pričom tí plne rešpektujú pravidlá GDPR na ochranu osobných údajov. Text sa posielá **bez zalamovania a špeciálnych úprav**, odstavce bez tabulátora. Písmo Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5. V prípade citácií prameňov sa text píše kurzívou, pri citovaní sekundárnej literatúry bez kurzívy. Riadkovanie textu pod čiarou 1, veľkosť písma 10. **Obrazové prílohy** poprosíme zaslať samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v rozlíšení min. 300 dpi a riadne označené a identifikovateľné. V texte uveďte, kde by mal byť obrázok umiestnený. Tabuľky, grafy treba zaslať v osobitnom súbore v štandarde xls, xlsx (Excel).

Rozsah príspevkov

Rozsah **štúdií** by mal mať minimálne 27 000 znakov (15 normostrán) a maximálne 72 000 znakov (40 normostrán) vrátane poznámkového aparátu a medzier.

Recenzie môžu byť v rozsahu od 7200 (4 normostrany) do 27 000 znakov (15 normostrán). **Anotácie a správy** majú mať rozsah do 5400 znakov (3 normostrany).

Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať kompletnú bibliografickú informáciu o diele.

Citačná norma STN ISO 690

Základnou citačnou normou je **STN ISO 690** – Dokumentácia. Bibliografické odkazy.

Všeobecné pravidlá

Jazyk. Väčšina údajov pre bibliografický odkaz sa uvádza v *jazyku citovaného dokumentu*, pretože sa preberá z citovaného dokumentu. Existujú však aj výnimky v prípade údajov, ktoré nepreberáme priamo z informačného zdroja, ale ich dopĺňame: rozsah strán, formát a typ nosiča, dostupnosť, údaj o citovaní. Tieto údaje zaznamenávame v jazyku citujúceho dokumentu (slovenčine). Príklady:

- anglický zdroj: MORGAN, Philip. Studying Fascism from the Particular to the General. In: *East Central Europe*, 2010, Vol. 37, s. 334 – 337. [v slovenčine údaj o stranách]
- nemecký zdroj: LIEB, Peter. Täter aus Überzeugung? Oberst Carl von Adrian und die Judenmorde der 707. Infanteriedivision 1941/1942. In: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Jg. 50, Heft 4, s. 523 – 557. Dostupné na: « https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/2002_4_1_lieb.pdf. [v slovenčine údaj o stranách a dostupnosti]

Odkaz na už citovaný zdroj v texte

Pozor zmena! Neuvádzať ref., ako to bolo doteraz.

Zdroj, ktorý bol už v texte citovaný, uvádzame v skrátenej podobe obsahujúcej údaje: priezvisko, skrátený názov diela, strana.

Príklady:

LIEB, *Täter aus Überzeugung?*, s. 526.

MORGAN, *Studying fascism*, s. 336.

Názvy zdrojov ako celkov sa píšu kurzívou. Pri častiach z tradičných informačných zdrojov uvádzame kurzívou názov hostiteľského informačného zdroja.

Ak nie je **vydavateľ** známy, použije sa medzinárodne zrozumiteľný tvar [s. n.].

Ak nie je uvedený **rok** vydania, ale vieme si ho odvodiť, uvedieme ho v hranatých zátvorkách [1980], ak nie je možné rok vydania dohľadať, uvedieme [s. a.].

Ak nie je uvedené **miesto** vydania, uvedieme [s. l.].

Ak sa vyskytne **viac vydavateľstiev** s rozličným rokom vydania, zápis je: Blackburn, 1998; Oxford University Press, 2003.

Na vymedzenie časového, dĺžkového, rozsahového aspektu sa používa **pomlčka** ako znamienko vety. Príklady: v rokoch 1848 – 1865, dosah 200 – 300 metrov, 15 – 20 mužov, na stranách 238 – 239. ISBN a ISSN uvádzame až v záverečnom zozname literatúry, nie v poznámkach pod čiarou.

Bibliografický odkaz končí vždy bodkou, aj ak je posledným údajom dostupnosť online zdroja. Ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Pri **online zdrojoch** uvádzame „Dostupné na:“ a hyperlink ako https alebo https URI, napr.

Dostupné na: « <https://www.ustrcr.cz/uvod/doba-nesvobody-1938-1945/nemecke-bezpecnostni-a-represivni-slozky/>».

Dátum citovania/zobrazenia/sprístupnenia je povinný len pre tzv. dynamické online informačné zdroje, tzn. pre zdroje, ktoré menia (aktualizujú, revidujú) svoj obsah, príp. ho dopĺňajú (= zdroje na pokračovanie). Príklad zápisu: [cit. 12. 12. 2023].

Vzory bibliografických odkazov

Archívne pramene

Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, f. Archívna zbierka 11, šk. 9, č. 447 291, štátny tajomník Zahraničného úradu Ernst von Weizsäcker nemeckému konzulovi v Bratislave 17. 3. 1939.

Archív Múzea SNP, f. XII (Dokumenty memoárového charakteru), S 490/93, Xerokópia spomienok, Alfréd Rusnák /Rosenbaum/: VI. pracovný tábor, Hajfa, október 1977, s. 18.

Národní archiv Praha (NA), f. 136 – Auswertiges Amt Berlin, sig. 136-71-3, č. 588 785-6, nočná služba 23/24. 3. 1939 – záznam hovoru s Abwehrstelle des OKW, Gruppe I.

Archiwum Akt Nowych Warszawa (AAN), f. Mikrofilmy aleksandryjskie, mf. T-77, R 879, č. 626 803, č. 627 023-35, správa o činnosti DHM od apríla do septembra 1940.

Magyar Országos Levéltár Budapest (MOL), P 439 – a Kossuth család iratai. 2. csomó. 1800 – 1851. A Kossuth Család Családülési jegyzőkönyve. Prothocollon Inclytae Familiae Kossuth de Udvard.

Príklad na citovanie **telefonického rozhovoru**: STRMEŇ, Vladimír – VARGA, Peter. [Bez názvu]. Telefonický rozhovor. 10. 10. 2015, 10:25.

Publikované pramene

BYSTRICKÝ, Jozef – ŠUMICHRAS, Peter (eds.). *Letka 13 v dokumentoch a obrazoch*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2004. 120 s. ISBN 80-89169-02-3.

SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena (eds.). *Pramene k vojenským dejinám Slovenska 1387 – 1526. Zv. I/3*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013. 352 s. ISBN 978-80-89523-25-2.

TUKYDIDES. *Dejiny peloponézskej vojny*. Preložil Kuklica, Peter. Bratislava : Tatran, 1985. 552 s. Príklady na citovanie **mapy**:

BAŇACKÝ, Vladimír – SABOLA, Anton. *Geologická mapa Záhorskej nížiny*. 1 : 50 000. Kartografický ústav, 1973. 500 x 420 mm.

Príklad na citovanie **zaznamenaného telefonického rozhovoru**: NIXON, Richard Milhous – COLSON, Charles. [Bez názvu]. Telefonický rozhovor; online. 18. 7. 1972, 07:58– 08:18. Prepis dostupný na: <https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/forresearchers/find/tapes/watergate/trial/exhibit_01.pdf>. [cit. 19. 11. 2022].

Dobová tlač

Výcviková dôstojníci Hlinkovej gardy. In: *Slovák*, 1938, 18. decembra, č. 288, s. 1. *Nové časy – Orgán Sdruzenia slovenských legionárov*, 1931, roč. 5, 30. októbra, č. 7 – 10, s. 14.

Monografie a zborníky ako celok

ZATKOVÁ, Jana. *Zabudnutí vojaci. Zajatci v oblasti Vojenského veliteľstva Bratislava 1914 – 1918*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013. 175 s. ISBN 978-80-89523-21-4.

HOLEC, Roman. *Trianon – triumfa katastrofa*. Bratislava : Albert Marenčin, 2020. 368 s. ISBN 978-80-569-0588-3.

Kapitoly v monografiách, štúdie a články

ČAPLOVIČ, Miloslav. Milan Rastislav Štefánik. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica a kol. *Un-daunted by Exile! To the Victims of Religious, Political, National and Racial Persecutions in Central Europe between the 16th and 20th Century with an Accent on the Czech Lands*. Praha : Historický ústav, 2015, s. 145 – 159. ISBN 978-80-7286-259-7.

CHORVÁT, Michal. „Die Katze muss weg!“ Odchod českého obyvateľstva zo Slovenska 1938. In: *Právněhistorické studie*, 2018, roč. 48, č. 2, s. 75 – 92. ISSN 0079-4929.

MEDVECKÝ, Matej. Československí vojenská diplomati po skončení 2. svetovej vojny. In: BINAR, Aleš a kol. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno : Univerzita obrany, 2020, s. 275 – 286. ISBN 978-80-7582-353-3.

Elektronické zdroje

SKRAMOUŠSKÝ, Jan. *Pušky rakousko-uherské branné moci – 1. díl*. Zverejnené 2. 3. 2015. Online. Dostupné na: <<https://www.vhu.cz/pusky-rakousko-uherske-branne-moci-1-dil/>>. SCULLION, Séan F. *Continuing the fight: Three anarchists from Spain in the British army, 1939 – 1945*. Online. Dostupné na: <<https://freedomnews.org.uk/2023/08/07/continuing-the-fight-three-anarchists-from-spain-in-the-britisharmy-1939-1945/>> [cit. 9. 11. 2023].

Príklad na citovanie **podcastu**: OLIVER, Zajac – VALENT, Jaroslav. *Napoleon svojich súperov ničil s mechanickou presnosťou*. Podcast. SME, zverejnené 5. 11. 2023. Dostupné na: <<https://podcasty.sme.sk/c/23240172/napoleon-svojich-superov-nicil-s-mechanickou-presnostou.html>>. [cit. 3. 3. 2024].

Príklad na citovanie **blogu**: STEHLÍK, Michal. *Zápotocký a válečné zločiny? Mezi fámou a realitou*. Blog. Zverejnené: 19. 3. 2021. Dostupné na: <<https://blog.aktualne.cz/blogy/michal-stehlik.php?itemid=39313>>. [cit. 4. 8. 2022].

Príklad na citovanie **online mapy**: GIS mesto Nitra. Mapa; online. Verzia 0.0.5.1. [s. n.]. Dátum aktualizácie 23. 04. 2019. Dostupné na: <<https://gis.nitra.sk/>>. [cit. 25. 8. 2022].

GOOGLE. Google maps. Online. 2023. Dostupné na: <<https://www.google.sk/maps/@48.3125969,18.0182667,12z?hl=sk>>. [cit. 25. 2. 2023].

Príklad na citovanie **príspevku na sociálnej sieti**: POST BELLUM SK. *Ďalší pokus o odkúpenie Tisovho domu*. Príspevok na Facebooku. Zverejnené 22. 4. 2024. Dostupné na: Facebook <<https://www.facebook.com/postbellumsk>>. [cit. 25. 4. 2024].

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Vojenská história 3/2026

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave

v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Kontaktná adresa: miloslav.caplovic@vhu.sk

Redakcia časopisu: Mgr. Peter Chorvát, PhD., Mgr. Matej Medvecký, PhD.,
PhDr. Katarína Mináriková

Jazyková redakcia: Mgr. Tamara Janecová, PhD.

Kontaktná adresa redakcie: vojenskahistoria@vhu.sk

Grafická úprava: Pavla Takácsová

Redakčná rada: PhDr. Igor Baka, PhD. (predseda) – Vojenský historický ústav, Bratislava; PhDr. Milena Balcová (podpredsedníčka) – Vojenský historický ústav-Vojenský historický archív, Bratislava; PhDr. Viliam Čičaj, PhD. – Historický ústav SAV, Bratislava; doc. Mgr. Michal Habaj, PhD. – Masarykova univerzita, Brno, Česká republika; PhDr. Viera Jurková – Vojenský historický ústav-Vojenské historické múzeum, Piešťany; Mgr. Peter Kralčák, PhD. – Vojenský historický ústav-Vojenský historický archív, Bratislava; prof. Mgr. Miroslav Lysý, PhD. – Právnická fakulta UK, Bratislava; PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. – Historický ústav SAV, Bratislava; PhDr. Richard Pavlovič, PhD. – Štátny archív, Košice; doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD., Bratislava; PhDr. Michal Schvarc, PhD. – Historický ústav SAV, Bratislava; doc. PhDr. Marek Syrný, PhD. – Filozofická fakulta UMB, Banská Bystrica; plk. v. v., PhDr. Peter Šumichrast, PhD. – Vojenský historický ústav, Bratislava; PhDr. Marian Uhrin, PhD. – Múzeum SNP, Banská Bystrica

Medzinárodná redakčná rada: plk. prof. Dr. Tibor Balla, DrSc. – Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest; Dr. István Janek, PhD. – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest; PhDr. Michal Lukeš, PhD. – Národní muzeum, Praha; Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. – Uniwersytet Warszawski, Warszawa; PhDr. Jiří Rajlich – Vojenský historický ústav, Praha; Dr. Harold E. Raugh, Jr., U.S. Army Europe, APO AE 09096 USA; Dr. Martin Zückert – Collegium Carolinum e. v. Forschungsinstitut für die Geschichte Tschechiens und der Slowakei, München

Časopis je indexovaný v medzinárodných databázach:

Scopus

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)

Index Copernicus (ICI)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Schválené do tlače dňa: 15. septembra 2026

EV734/08

IČO vydavateľa: 00802751

Nepredajné

ISSN 1335-3314 (print), 1338-7154 (pdf)

Tlač: DMC s.r.o., J. Murgaša 100, 940 64 Nové Zámky

Predná strana obálky: Fotografia - Bitka pri Moháči (1526) znázornená na dobovej rytine.

(Foto: VHÚ-VHA Bratislava).